

Alina Mungiu Pippidi (coord.)

Introducere în politologie

Manual opțional pentru liceu

Manual avizat de Ministerul Educației Naționale, Direcția Generală a Învățământului Preuniversitar

Această lucrare a fost realizată de un colectiv al Societății Academice din România, sub coordonarea **Alinei Mungiu Pippidi**, conferențiar la Facultatea de Științe Politice a Școlii Naționale de Studii Politice și Administrative.

La elaborarea volumului au colaborat:

Luana Chira, director al Liceului teoretic „Mihai Eminescu” din București, membru al Comisiei Naționale de Curriculum – exerciții

Sorin Ioniță, director al Centrului pentru politici publice al Societății Academice din România – capitolul 4

Adriana Maxim, inspector de specialitate în cadrul Ministerului Educației Naționale – exerciții

Antonia Oprea și **Anca Toader**, jurnaliști la secția politică a Radio BBC World Service – capitolele 5, 7, respectiv, 1, 2, 3, 6 și 8

Oana Suci, cadru didactic asociat la Facultatea de Științe Politice a Universității din București – capitolele 5, 7

© 2000 by Editura Polirom

Editura POLIROM

Iași : Bd. Copou nr. 4, P.O. BOX 266, 6600

București : B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale :

Introducere în politologie : manual pentru liceu /

coord. : Alina Mungiu Pippidi – Iași : Polirom, 2000

200 p. ; 24 cm

ISBN : 973-683-527-8

I. Mungiu Pippidi, Alina

32.01(075.35)

Printed in ROMANIA

Alina Mungiu Pippidi
(coordonator)

INTRODUCERE ÎN POLITOLOGIE

Manual opțional pentru liceu

POLIROM

Cuprins

CAPITOLUL I. **Om și societate**

Ce este cultura?	10
Evoluția de la comunitate la societate	14

CAPITOLUL II. **Fenomenul politic**

Introducere	23
Ce este politica?	23
Puterea	25
Autoritatea	27
Ce este un sistem politic?	32
Caracteristici ale sistemelor politice.....	34
Clasificarea sistemelor politice	35
Diferențe și asemănări între sistemele politice	37
Tipuri de sisteme politice	40

CAPITOLUL III. **Statul**

Ce este statul?	55
Criterii de clasificare a statelor	61
Minoritățile.....	67
Executivul	73
Adunările Parlamentare	84
Justiția	90
Forțele de menținere a ordinii.....	94
Constituțiile României	102

CAPITOLUL IV. **Guvernarea locală**

Autoritățile publice locale	117
Politicile locale	119

CAPITOLUL V. **Partide politice**

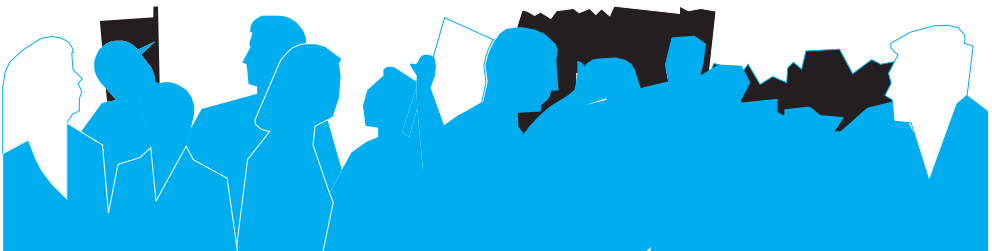
Definirea partidelor politice	129
Originea partidelor politice	131
Funcțiile partidelor politice	132
Tipologia partidelor politice	134
Sisteme de partide	136
Partidele din România	138

Campania Electorală	141
Birourile electorale (conform Legii Electorale)	143
Votul	144
Instituții alese prin vot. Mecanisme de luare a deciziei	148
CAPITOLUL VI. Opinia publică și viața politică	
Introducere	153
Cultură politică	154
Cultura civică	156
Participarea politică.....	157
Cultura politică și căderea comunismului	158
Socializarea politică	161
Sondajele de opinie	166
Mass-media și formarea opiniei publice	167
CAPITOLUL VII. Drepturile omului	
Ce sunt drepturile omului	173
Declarații privind drepturile omului.....	177
Convențiile Internaționale ale Drepturilor Omului.....	184
CAPITOLUL VIII. Instituții transnaționale	
Organisme internaționale	189
Globalizarea	194
Bibliografie	197

1

OM ^aI SOCIETATE

- Introducere
- Ce este cultura ?
- Evoluția de la comunitate la societate

Om și societate

Acum mai bine de 2300 de ani, filosoful grec Aristotel scria că omul este prin natura sa un animal social. Altfel spus, omul este destinat să trăiască împreună cu alți oameni. Relațiile cu ceilalți stau la baza existenței omului: nașterea sa este rezultatul unei relații între oameni, copilăria sa depinde de relațiile cu alți oameni, cursul vieții sale este influențat de relațiile cu alți oameni. Cu alte cuvinte, nu poți fi om de unul singur. Felul tău de a gândi, cunoștințele tale, reacțiile și comportamentul tău depind în mod fundamental de suma relațiilor avute de-a lungul vieții tale cu alți oameni: părinți, rude, prieteni, profesori, colegi de serviciu, cunoștințe ocazionale etc.

Închipuiți-vă următoarele situații :

- ▶ Matei are 9 ani și nu știe să vorbească. Nu a fost niciodată la școală, iar părinții l-au tratat cu cruzime. Pentru că a fost un copil nedorit, părinții lui au refuzat să-l considere un membru al familiei, așa că Matei a fost ținut în beci. Nimeni nu a vorbit cu el niciodată, nu a fost trimis la școală, nu a avut prieteni și nu a știut ce înseamnă să fii iubit de familie. Când a fost, în cele din urmă, descoperit de vecini, Matei era o umbră de om: era subnutrit și se comporta ca un animal sălbatic. Era speriat de lumea pe care o vedea și scotea doar niște sunete dezarticulate.
- ▶ Miranda este o fetiță de patru ani. Ea s-a născut într-un cătun lângă o pădure. La vârsta de aproximativ un an, când începuse să facă primii pași, Miranda a dispărut de lângă mama ei într-un moment de neatenție a acesteia. Ea a fost descoperită trei ani mai târziu în pădurea în care se pierduse. Nu vorbea și nu mergea în două picioare. Se comporta ca un animal sălbatic : mergea în patru labe, se speria de oameni și scotea urlete de lup. Specialiștii care au examinat-o au ajuns la concluzia că fetița a supraviețuit în pădure singură, la o vârstă atât de fragedă, pentru că a fost adoptată de animale care nu i-au făcut rău, ci au îngrijit-o ca pe un pui. Se presupune că a fost adoptată de o familie de lupi.
- ▶ Robinson Crusoe era un bărbat adult care a naufragiat pe o insulă. Folosind uneltele de pe epava vasului a reușit să-și încropească un cămin în așteptarea unei nave care să-l salveze. În lungii ani în care a fost singur pe insulă a avut drept tovarăși câteva animale sălbatice (de exemplu, un papagal pe care l-a învățat să vorbească) și niște cărți pe care le-a salvat din naufragiu. Deși nu a avut multă vreme un tovarăș, Robinson Crusoe nu a uitat să vorbească, să scrie sau să citească. Dimpotrivă, cunoștințele acumulate înaintea naufragiului l-au ajutat în momente decisive. Îi lipsea însă tovarășia oamenilor și acest lucru îl îndurera cel mai tare.

Exerciții

Analizați situațiile descrise mai sus și răspundeți la următoarele întrebări:

- Care sunt diferențele dintre situația celor doi copii și cea a lui Robinson Crusoe?
- Comentați reacțiile Mirandei și ale lui Matei când au fost găsiți.
- Credeți că Matei și Miranda mai pot deveni copii normali? Argumentați.
- Dacă Robinson Crusoe ar fi fost de vârsta Mirandei și a lui Matei când a naufragiat pe insulă s-ar fi descurcat la fel? Argumentați.
- În ce fel trebuie să înțelegem afirmația lui Aristotel în fiecare din cele trei cazuri prezentate mai sus?

Citind exemplele de mai sus ajungem la concluzia că omul devine conștient de condiția lui umană doar în relație cu alți oameni, iar aceste relații sunt cele care îi determină dezvoltarea ca ființă umană completă.

Pentru a răspunde însă acestei condiții trebuie ca oamenii să trăiască în grupuri, deci în societate. Viața în comun creează, cu timpul, o sumă de deprinderi comune: limbaj, tradiții, obiceiuri, valori etc. Toate acestea formează cultura unei societăți, iar societatea reprezintă grupul de oameni care ocupă un teritoriu comun și împărtășește aceeași cultură.

Ce este cultura ?

Când vorbim despre cultură avem în vedere moștenirea socială a unui popor. Adică modelele de gândire, de simțire și de acțiune care caracterizează un popor sau o societate, incluzând exprimarea sub formă materială a tuturor acestor lucruri.

Astfel, cultura are o componentă materială și o componentă nonmaterială. Prima este formată din lucruri create de om și care există fizic, de exemplu, vase, tablouri și sculpturi, calculatoare, case și castele, monede, biserici și altare, insignele unei echipe de fotbal sau de rugby, mașini și rachete etc. Partea nonmaterială a culturii constă din creații și noțiuni abstracte cum sunt valorile morale, credințele, simbolurile, normele de comportament, tradițiile și obiceiurile instituționale.

În limbajul curent, termenul de cultură este folosit cu o semnificație incompletă. În general, când ne referim la un „om de cultură”, de exemplu, ne gândim la o persoană care este foarte învățată, care vorbește limbi străine, care a citit mult și are cunoștințe în domenii vaste: literatură, istorie, filosofie, arte etc.

În limbajul sociologilor însă, a „avea o cultură” înseamnă pur și simplu a fi om, pentru că în accepțiunea lor, cultura reprezintă experiența comună pe care orice om o împărtășește cu ceilalți membri ai grupului din care face parte. Cu alte cuvinte, cultura reprezintă veriga de legătură între oamenii dintr-un grup. Este un fel de „hartă” comportamentală care ne arată ce anume trebuie să facem sau să spunem în situații date. Gândiți-vă, de exemplu, la modul în care știți să vă comportați în societate, să salutați sau să mâncați cuviincios, să vă comportați diferit la o înmormântare, respectiv la o nuntă etc. Reacțiile voastre în situații date sunt instinctive, dar ele au la bază răspunsuri standard care v-au fost oferite de cultura voastră. Astfel, atunci când călătoriți dintr-o țară în alta, constatați că unele din

aceste răspunsuri nu mai corespund. De exemplu, manierele la masă sunt altele decât cele cu care sunteți voi obișnuiți (în Europa, bunele maniere îți cer să folosești tacâmurile când mănânci, dar sunt țări în care se mănâncă în mod obișnuit cu mâna, de exemplu, India, în altele în locul tacâmurilor se folosesc bețișoare de lemn, de exemplu, China etc.), salutul este altul (în unele țări un bărbat politicos trebuie să sărute mâna unei doamne, în timp ce în altele este o adevărată jignire dacă atingi mâna unei femei care nu îți este rudă) etc. Toate aceste exemple arată un singur lucru : că în cea mai mare parte a vieții o persoană nu este conștientă de semnificația culturii, pentru că manifestarea ei este instinctivă, naturală. De obicei, devenim conștienți de propria noastră cultură atunci când intrăm în contact cu alte culturi, care au manifestări diferite.

Cultura este deci suma experiențelor unei societăți.

De ce este importantă cultura ?

Cultura este cea care ne ajută să supraviețuim adaptându-ne la orice situație neașteptată cu care ne-am confrunta la un moment dat. Cultura este cea care ne învață să comunicăm cu semenii noștri, oricât de diferiți ar fi ei. Cultura este cea care ne diferențiază de animale. În timp ce ele nu pot evolua decât genetic, oamenii pot evolua învățând permanent. Evoluția genetică este lentă, în timp ce evoluția culturală este rapidă și se transmite ușor de la o comunitate la alta.

Acest lucru ne oferă un avantaj imens : dacă nu ar exista cultura, atunci fiecare dintre noi ar porni în viață de la zero și, imediat după naștere, ar trebui să descopere totul de unul singur. În realitate, fiecare din noi are la dispoziție tot bagajul de cunoștințe, de descoperiri și de răspunsuri acumulat de predecesorii noștri. Evident, există și reversul acestei situații : putem beneficia de experiența strămoșilor, dar suntem – în același timp – împovărați și influențați de superstițiile, temerile și limitele lor.

În concluzie, cultura este adaptarea tipic umană la lumea înconjurătoare și stă la baza comportamentului nostru cotidian.

Cultura este formată din mai multe elemente :

- **Simbolurile**

reprezintă elementul de bază al culturii care poate fi definită și ca „un sistem de simboluri cu o anumită semnificație”. Simbolurile ne permit să reprezentăm obiecte, evenimente, oameni. Ele au exact acea valoare și semnificație pe care noi le-am atribuit-o. De exemplu, când spunem „telefon” ne referim la un obiect care există fizic. Acest cuvânt devine un instrument de comunicare pentru că o comunitate întregă este de acord că între simbol și obiect există o legătură. Alt exemplu: când un român dă din cap de sus în jos înseamnă că vrea să spună „da”. Când un bulgar face același gest înseamnă „nu”. Iată deci ce importante sunt simbolurile. Ele sunt specifice oamenilor, care sunt singurele ființe capabile să înțeleagă, să folosească și să inventeze simboluri care să le modeleze comportamentul și să-l influențeze pe al altora. Animalele, oricât de inteligente ar fi, nu pot învăța, folosi și înțelege decât un număr extrem de limitat de simboluri. Dar pentru a le putea utiliza ele trebuie să fie învățate de un om ; singure nu ar reuși.

• **Limbajul**

este cel mai important set de simboluri pe care-l posedă oamenii. Limbajul este un sistem structurat de sunete (cuvinte și propoziții) cu înțelesuri specifice și arbitrare. Este folosit pentru a exprima absolut orice: de la nevoile fizice și până la dorințele de ordin spiritual. Limbajul este cel care permite crearea culturii, acumularea cunoștințelor și transmiterea lor. În fine, limbajul este cel care ne ajută să luăm parte la activități sociale complexe. El este deci „biletul” care ne introduce în viața socială. Nu e mai puțin adevărat că ne introduce în viața socială a grupului nostru lingvistic, pentru că nu toate popoarele vorbesc aceeași limbă. Limba este elementul esențial al unei culturi, iar frontierele lingvistice sunt de multe ori și frontiere culturale.

• **Normele**

sunt reguli sociale care specifică ce comportament este adecvat într-o anumită situație. De exemplu, normele ne spun că pentru a intra într-o biserică trebuie să fii îmbrăcat decent; că pe stradă nu poți umbla dezbrăcat oricât ți-ar fi de cald; că la o înmormântare nu se cântă muzică rock etc.

Există trei categorii de norme:

1 *Norme bazate pe tradiție și pe obiceiuri:*

de exemplu, faptul că nu e politicos să întârzi la o întâlnire; că trebuie să te speli în fiecare zi pe dinți și să faci duș dimineața ca să nu miroși neplăcut; că nu e frumos să folosești cuvinte vulgare în discuțiile tale etc. Cei care încalcă aceste norme sunt priviți ca niște „ciudați”, „nonconformiști”. Ei pot fi considerați neciopliți și bătărași, dar nu infractori. Mecanismul folosit de societate pentru a-și obliga membrii să respecte aceste norme este ridiculizarea celor care le încalcă sau pur și simplu bârfa. În periferiile bogate ale orașelor americane noii proprietari care nu au grijă să-și tundă iarba la timp pentru a avea o pajiște îngrijită au surpriza de a vedea că vecinii mai vechi încep să-și pună sacii de gunoi pe pajiștea lor. Astfel, pentru a scăpa de aceste neplăceri, oamenii se vor conforma normelor *tradiționale*.

2 *Normele morale:*

sunt cele mai puternice pentru că desemnează acele lucruri care nu trebuie făcute sub nici o formă, lucruri care nu pot fi încălcate fără a fi etichetat drept delinvent sau criminal. Astfel, ucigașii, hoții, violatorii, trădătorii, cei care tratează violent copiii sau, în general, pe cei mai slabi decât ei, cei care comit incest etc. încalcă această a doua categorie de norme și sunt eliminați de societate din mijlocul ei. Această categorie de norme cu valențe morale este cea care este considerată vitală pentru supraviețuirea și bunăstarea societății și de aceea cei care le încalcă sunt exilați, eliminați, încarcerați, condamnați la moarte sau chiar mutilați pentru a se ști că au încălcat aceste norme (de exemplu, în unele societăți hoților li se tăia mâna dreaptă).

3 *Unele norme sunt formalizate ca legi:*

Legile derivă, în bună parte, din a doua categorie de norme. Ele reprezintă reguli care sunt întărite de o instituție politică (în speță, statul) formată din oameni care au dreptul să folosească forța. Legea se distinge prin faptul că permite în mod legitim folosirea constrângerii fizice.

• **Valorile**

sunt idei privind ceea ce e bine și rău, idei împărtășite de majoritatea membrilor societății.

Ele nu stabilesc ce comportamente sunt sau nu acceptabile, dar pe baza lor evaluăm oamenii din jurul nostru, evenimentele sau obiectele. Cu ajutorul lor stabilim frumusețea, moralitatea, bogăția, meritele, importanța oamenilor, evenimentelor sau obiectelor. Pe baza valorilor luăm, de obicei, cele mai importante decizii ale vieții, precum: căsătoria, cariera, alegerea prietenilor etc. În societățile în care aceste valori sunt împărtășite de majoritatea oamenilor dintr-un grup ele devin un element unificator al societății respective, care va fi mult mai înclinată să facă sacrificii sau chiar să lupte sau să-și dea viața pentru a le păstra (de exemplu, pentru libertate).

Exerciții

I. Spuneți ce elemente ale culturii sunt descrise în situațiile de mai jos:

- Pe tricourile echipei voastre de baschet este desenată o girafă.
- Aveți un coleg proaspăt venit în România. Para lui natală este China. Aveți dificultăți de comunicare.
- În școala voastră s-a format o clasă specială pentru copii cu deficiențe de auz. Ei nu pot vorbi la fel ca voi, așa că pentru a se face înțeleși trebuie să învețe diferite semne pe care le fac cu ajutorul mâinilor.
- Maria trebuie să meargă duminică în vizită la bunicii ei. Ea îi face probleme pentru că bunica e foarte severă în privința comportamentului la masă, așa că se teme să nu facă vreo greșală. Ea trebuie să țină minte cum să folosească în mod corect cuțitul și furculița, precum și tacâmurile de fructe. Cel mai complicat va fi dacă vor mânca pește, pentru că tacâmul de pește e dificil de mănuit. De asemenea, Maria trebuie să fie atentă la ținută și nu trebuie să vorbească cu gura plină.
- Profesoara de istorie i-a dat lui Ionuș o notă mică, deși el obișnuise foarte bine lecția. Ea nu-l place însă, pentru că Ionuș este cam obraznic. Dar nu e cinstit să dai unui elev o notă mică doar pentru că nu-ți este simpatic, așa că și Ionuș, și colegii săi sunt revoltați.

II. Spuneți ce norme sunt încălcate în situațiile de mai jos și cu ce consecințe pentru cei care le încalcă. Există situații în care situația poate fi remediată pentru aceștia? Cum?

- Aveți un nou coleg și nu știți cum să vă comportați cu el pentru că este altfel decât voi: are mai mulți cercei în ureche, în buza de sus, chiar și în limbă. E tuns „zero” și poartă *blue-jeans* și tricouri mototolite. Profesorii îl dau afară de la ore des, deși el nu le face probleme. Și notele sunt mici, deși de multe ori a dovedit că este la fel de multe ca oricare dintre voi. Ba chiar este pasionat de muzică și are cunoștințe solide de muzică clasică și modernă. Cu toate acestea, este în pericol să rămână repetent.
- Școala voastră este terorizată de un grup de derbedei. În urmă cu câteva zile, un profesor a fost bătut chiar în fața școlii, mai mulți elevi au fost tâlhăriți, iar colegelor voastre le este frică să mergă singure de teamă să nu fie atacate.
- Unul dintre colegii voștri are un mare necaz: tatăl său, care este polițist, a fost prins în timp ce lua mită de la un cunoscut mafiot.

Evoluția de la comunitate la societate

Societățile diferă foarte mult unele de altele și de la o epocă la alta. Științele care se ocupă de studierea diferențelor și a evoluției de la mici comunități de oameni la societățile moderne sunt sociologia și antropologia. Oamenii de știință au ajuns la concluzia că grupurile de oameni au tendința să evolueze de-a lungul timpului și să construiască structuri din ce în ce mai complexe. Acest proces se numește evoluție socioculturală și explică modul în care s-a ajuns de la formele primitive de asociere a oamenilor (clanuri, triburi etc.) la formele evoluat de azi (stat-națiune).

	Teoriile clasice privind evoluția socioculturală	Noi interpretări și concluzii
10000 î. Hr.	Unelte simple Adăposturi din piatră	Prima comunitate permanentă
9000 î. Hr.	Facilități de păstrare a proviziilor. Creșterea animalelor	Comerț la mari distanțe
8000 î. Hr.	Agricultură	Meșteșuguri Primul așezământ cu utilitate comunitară
7000 î. Hr.	Ceramică	Primele prelucrări ale metalelor Meșteșugari care-și câștigă viața din practicarea meșteșugului lor
6000 î. Hr.	Irigații	Pictură rupestră (Turcia, cca 6000 î. Hr.)
5000 î. Hr.	Societăți stratificate în funcție de rangul membrilor	Manifestări artistice (statuetă a unei zeițe a fertilității descoperită la Cernavodă, România, cca 5000 î. Hr.)
4000 î. Hr.	Plugul Roata Metalurgie în bronz Scrisul	
3000 î. Hr.	Orașe Armata profesioniste Societate stratificată în clase Birocrație	Construcții monumentale (Ziggurat*-ul regelui Urnammu, Ur**, Orientul Mijlociu; cca 2500 î. Hr.)
2000 î. Hr.	Legi scrise Căruța Metalurgia fierului Alfabetul	

Sursă: *The New York Times*, 16 dec. 1986

* Ziggurat – piramidă în trepte.

** Ur – oraș antic în Mesopotamia. Unul dintre cele mai vechi centre de civilizație urbană din lume. În secolele XXIII-XXI î.Hr. era capitala statului sumerian.

Coloana din mijloc descrie interpretările acceptate ale evoluției culturii umane, iar în coloana din stânga sunt indicate datele corespunzătoare fiecărei etape. Coloana din dreapta cuprinde ultimele interpretări care datează apariția principalelor sisteme sociale și economice mai devreme decât se crezuse inițial.

Așa cum reiese din tabelul de mai sus, în urmă cu peste 10000 de ani unii dintre strămoșii noștri au început să-și schimbe încet, încet felul de viață fiind tot mai preocupați de confortul și siguranța zilei de mâine. Așa au apărut meseriile și clasele sociale, de exemplu.

Unele societăți au evoluat mai repede, altele mai încet. Unele se află și astăzi într-un stadiu primitiv (triburi din jungla amazoniană, unii aborigeni din Australia etc.), iar altele au pierit (civilizațiile antice ale Romei, Greciei sau Egiptului, civilizația maiasă etc.).

Sociologii și antropologii nu au reușit să găsească un răspuns la întrebarea: „Care este agentul primar al evoluției socioculturale?”. Ei au constatat doar că acest proces este extrem de complex, fiind suma mai multor procese între care există diferite relații.

Totuși, unul dintre factorii care determină în grad destul de mare evoluția socioculturală este mediul înconjurător și relația comunității/societății cu el. Principala relație dintre mediu și oameni se datorește modului în care oamenii își pot asigura elementele esențiale ale vieții: mâncarea, hainele, adăpostul. Acestea se dobândesc în mod diferit și cu grade diferite de dificultate la Polul Sud, într-un climat temperat sau la Ecuator. Într-un fel te îmbraci, te hrănești și te adăpostești într-o zonă în care este, în general, cald și sunt fructe și plante din belșug, și altfel într-un loc în care este frig tot timpul anului sau secetă și deci vegetația e redusă, iar oamenii și animalele intră în competiție pentru supraviețuire.

Pe măsură ce societatea evoluează, intervin și alți factori determinanți pentru evoluția socioculturală, și anume organizarea socială și tehnologia de care dispune acea societate. Astfel, pornind de la metodele și practicile de supraviețuire, societățile se pot clasifica în:

	Societăți de vânători și culegători	Societăți de cultivatori	Societăți pastorale	Societăți agricole	Societăți industriale	Societăți post-industriale
Tehnologie	Simplă: în general, unelte din lemn și piatră	Lopată; agricultură bazată pe defrișarea terenului	Creșterea și domesticirea animalelor	Plug; tracțiune animală; irigații	Mașini; energie produsă de centrale hidroelectrice; petrol și gaze naturale	Computerizarea și automatizarea majorității proceselor
Economie	Subzistență; comerț minimal	Cultivarea plantelor; comerț minimal	Subzistență pe baza produselor animale; comerț cu societățile agricole	Populații agricole sedentare; schimburi în natură și comerț	Producție de masă; economie de piață dezvoltată	Industrii terțe centrate pe furnizarea de servicii

	Societăți de vânători și culegători	Societăți de cultivatori	Societăți pastorale	Societăți agricole	Societăți industriale	Societăți post-industriale
Așezări	Grupuri în general mici de nomazi; densitate mică a populației	Dese mutări din cauza epuizării solului; ocazional, regate mari ca în cazul incașilor	Tabere nomade; densitate scăzută a populației	Permanente; centre urbane; imperii	Majoritatea populației trăiește în zone urbane; state-națiune	Centre urbane; state-națiune
Inegalități sociale	În mică măsură; diviziunea muncii bazată pe criterii de sex și vîrstă	Surplusul social provoacă inegalități în distribuirea beneficiilor și a datoriilor între membrii comunității	Stratificare instituțională; ocazional, șefi puternici	Stratificare instituțională pronunțată; țărănimea numeroasă formează o sub-clasă	Abundența considerabilă face să se diminueze inegalitățile sociale	Două niveluri ale forței de muncă: un număr redus de oameni care se află la vîrf și au slujbe de înaltă calificare și răspundere și restul care prestează munci cu calificări medii și reduse
Organizare socială	Legăturile de familie reprezintă fundamentul social; conducere informală	Specializare incipientă a membrilor comunității în domeniile economic politic, religios, militar	Domină relațiile familiale; apar meșteșugarii	Diviziunea muncii e complexă; armată bine dezvoltată; instituții religioase și politice	Interdependență complexă între instituții; familia cedează multe din responsabilitățile sale altor instituții	Instituții de știință și tehnologice bazate pe acumularea rațională de cunoștințe își asumă roluri tot mai importante
Exemple	Aborigenii din Australia; populația Mbuti din Africa Centrală	Locuitorii podișurilor din Noua Guinee; indienii Amahuaca din Peru	Tungușii din Manciuria; Masaii din Tanzania.	Europa feudală, Imperiile egiptean, roman și chinez	SUA; Japonia; țările din Europa de Vest	SUA; Japonia

Să le luăm pe rând:

▶ Societăți de culegători și vânători

Acestea reprezintă cea mai veche formă de organizare socială. Timp de două milioane din cele cinci milioane de ani de când există pe pământ, oamenii au supraviețuit culegând plante comestibile, vânând animale sălbatice sau pescuind. Astăzi, mai puțin de 300 000 de oameni, din populația de 5 miliarde a planetei, mai sunt vânători sau culegători. Ei trăiesc în zonele izolate ale Terrei, departe de civilizație: în Antarctica, în deșertul australian sau din sudul Africii, în jungla amazoniană, în Africa Centrală și în Malaiezia. Vânătorii și culegătorii trăiesc în teritorii delimitate, pe care le cunosc foarte bine și sunt organizați în grupuri mici, de maximum 100 de membri.

▶ Societăți de cultivatori

Acum aproximativ 10 000 de ani, oamenii învățaseră să cultive anumite plante comestibile. Astfel, spre deosebire de vânători și culegători, erau mai puțin dependenți de capriciile naturii. Ei au învățat să defrișeze terenul smulgând și arzând tot ceea ce se afla pe el. După câțiva ani de exploatare a bucății respective, aceasta era secătuită, astfel că grupul de cultivatori se muta pe un alt teren. Aceste societăți au apărut cam în același timp în mai multe zone ale globului. Primele culturi au fost de cereale și legume în Orientul Mijlociu; orez, cereale și rădăcinoase în Orientul Îndepărtat; fasole, porumb, ardei în Americi. Aceste noi mijloace de subzistență au permis creșteri demografice. Astfel, societățile de cultivatori erau de cel puțin cinci ori mai numeroase decât cele de vânători și culegători, iar în unele cazuri (Imperiul incaș) au ajuns până la un milion de oameni. Cultivarea pământului a permis apariția unui surplus social, adică a unor bunuri și servicii în plus față de necesarul pentru supraviețuire. În acest fel a devenit posibilă întreținerea unor indivizi care nu erau direct implicați în activitatea de cultivare a pământului și s-au pus bazele specializării în domenii ca economia, politica, religia sau armata și s-au dezvoltat forme tot mai complexe de cultură și structură socială.

▶ Societăți pastorale (de păstori)

Ele depind în mod fundamental de domesticirea animalelor. Acum circa 6 000 de ani oamenii au început să îmblânzească și să folosească tot felul de animale: capre, oi, porci, vaci, cămile, reni. Animalele nu erau crescute pentru carne, ci, în primul rând, pentru lapte. Produsele obținute de la animale (blană, lapte, grăsimi, coarne) erau și „monedă” în schimburile cu cultivatorii de la care păstorii luau legume sau grâne. Societățile pastorale au apărut mai ales în zonele aride și în stepă, unde precipitațiile sunt rare și neregulate și nu favorizează cultivarea pământului. Surplusul social apare și în societățile pastorale, favorizând îmbogățirea unora, care astfel obțin mai multă putere în interiorul comunității. Păstorii sunt nomazi și, de multe ori, atacă satele cultivatorilor pentru a-și spori bogățiile. Cu timpul, unele din aceste societăți au devenit adevărate puteri militare, vestite pentru cruzimea lor. Astfel de exemple sunt mongolii și arabii, care deși erau grupuri relativ mici de păstori au cucerit civilizații uriașe. Hoardele de păstori din Asia Centrală au îngrozit Imperiul roman. Din cauza lor, împărații

dinastiei Chou din China au construit Marele Zid. În societățile pastorale își au însă originea cele mai importante religii ale lumii de astăzi: iudaismul, creștinismul și islamismul.

► Societăți agricole

Acum 5-6000 de ani, în văile fertile, ca cele din Orientul Mijlociu, inventarea plugului a determinat o adevărată „revoluție” facilitând apariția societăților agricole. Acestea sunt superioare din punct de vedere tehnologic celor descrise anterior. Măturie stau construcțiile monumentale: piramidele din Egipt, catedralele Europei medievale, templele și palatele Asiei de Sud și de Est, drumurile și apeductele romane, Marele Zid Chinezesc sau sistemele de irigații din Orientul Mijlociu, India și China.

Cel puțin 90% din membrii societăților agricole sunt țărani. Ei trebuie să producă suficient pentru a-și hrăni familia și pentru a răspunde cerințelor proprietarilor pământului, ale bisericii și ale statului. Țăranii sunt, practic, la bunul plac al acestora din urmă pentru că ei dețin puterea (controlează poliția și armata). Guvernul devine, în aceste societăți, o primă sursă de inegalitate socială. Puterea, bogăția și privilegiile se află în mâinile unui grup restrâns, conștient însă că de ele depinde controlul asupra statului. Cu timpul se nasc instituții politice sofisticate care concentrează puterea în mâinile monarhiilor ereditare.

Continua dezvoltare a tehnologiilor militare și de producție civilă contribuie la creșterea puterii statelor, a teritoriilor lor și la apariția unor orașe-capitală dezvoltate. Statele agricole sunt, în general, state rezultate în urma unor serii de cuceriri (Imperiul țarist, Imperiul chinez etc.). Puține dintre ele s-au format prin mijloace politice pașnice.

Existența unui surplus social a permis apariția unei clase de militari profesioniști. Aceasta a dus la escaladarea unei curse „medievale” a înarmărilor, ceea ce a avut drept consecință un nesfârșit șir de războaie și cumularea puterii în mâinile unei elite conducătoare care a ajuns la concluzia că din punct de vedere militar este avantajos să investească autoritatea într-un împărat sau într-un rege.

► Societăți industriale

Acum aproximativ 250 de ani, revoluția industrială a dat naștere unui nou sistem economic și de producție bazat pe mașini. Tehnologia a început să fie folosită nu pentru a munci mai mult, ci pentru a munci „mai inteligent”. Energia necesară producției nu mai provine de la oameni și animale, ci de la centrale hidroelectrice, din petrol și gaze naturale. Impulsul pentru dezvoltarea industrială s-a datorat navigației comerciale și expansionismului european. Aceste forțe au contribuit la crearea unei piețe globale incipiente care putea să impulsioneze dezvoltarea industrială.

O dată cu revoluția industrială omenirea a pășit un nou prag al organizării sociale. Sistemul piețelor locale și al producției exclusiv pentru uz intern au fost înlocuite cu un sistem complicat de diviziune a muncii, de relații din ce în ce mai complexe și de crearea piețelor naționale și internaționale. Din această nouă societate au fost încet, încet eliminate comunitățile rurale în favoarea modului urban de viață, iar țăranii din societățile agricole au format, cu timpul, solida clasă de mijloc a societăților industriale.

▶ Societăți postindustriale

Este eticheta aplicată societății spre care evoluează lumea modernă, care are două caracteristici:

- tot mai mulți oameni sunt angajați în ceea ce se numește „al treilea sector”, axându-se mai mult pe sfera serviciilor decât pe cea a extragerii de materii prime și producerii de bunuri;
- computerizarea proceselor industriale elimină tot mai mult munca umană.

Toate acestea sunt dublate de o adevărată explozie informațională (creare, procesare și distribuție).

Societatea postindustrială se schimbă extrem de rapid. Mai rapid decât oricare dinaintea ei. Slujbele de acum 25 de ani nu se mai regăsesc astăzi, iar cele de azi vor fi total schimbate peste alți 25 de ani. În Statele Unite, de exemplu, raportul între muncitorii necalificați și cei cu înaltă calificare este de 1:5 în favoarea celor din urmă. În societățile postindustriale, principalele locuri de muncă sunt în domeniul serviciilor: restaurante, bănci, clinici medicale, școli etc.

Exerciții

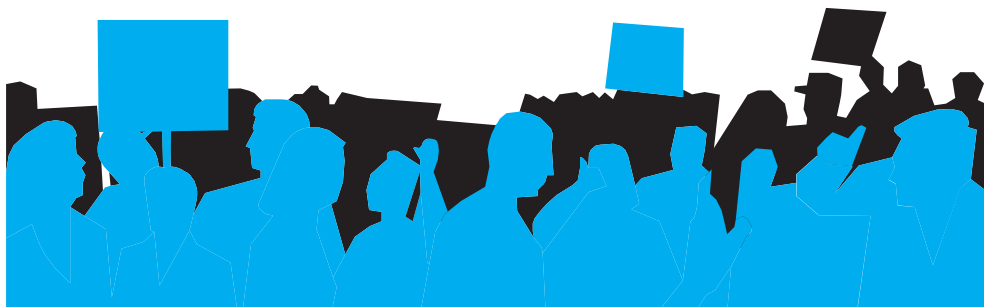
Fiecare dintre voi va încerca să scrie o lucrare în care să analizeze prin ce tipuri de societate a trecut România și în ce etapă se află acum. Argumentați-vă lucrarea și inițiați o dezbateri în clasă pe marginea studiilor voastre. Pentru a afla în ce stadiu este România acum trebuie să identificați:

- distribuția populației în zonele rurale și urbane;
- distribuția forței de muncă și meseriile în care se găsesc cele mai multe oferte de muncă;
- procentul de locuri de muncă oferit de industriile terțe (domeniul serviciilor);
- procentul de locuri de muncă oferit de industriile de extracție de materii prime și de producție de bunuri;
- ponderea agriculturii;
- existența sau inexistența unei clase de mijloc;
- ponderea muncii necalificate în raport cu cea calificată.

2

FENOMENUL POLITIC

- Introducere
- Ce este politica ?
- Puterea
- Autoritatea
- Ce este un sistem politic ?
- Caracteristici ale sistemelor politice
- Clasificarea sistemelor politice
- Diferențe și asemănări ale sistemelor politice
- Tipuri de sisteme politice

Introducere

Deseori ați mers pe stradă și ați auzit oamenii plângându-se de starea drumurilor. Părinții au fost de multe ori chemați la școală și li s-a cerut să contribuie la un fond sau altul pentru funcționarea acesteia. Bunicii voștri își petrec măcar o zi din lună așteptând ca poștașul să le aducă pensia, din care trăiesc o lună întregă. Dacă vă întrebați ce legătură există între toate aceste evenimente, răspunsul este: politica. Iar dacă vreți să schimbați ceva care nu vă convine din multe stări de fapt cu care vă confrunțați soluția este tot politica. Dacă drumurile sunt proaste este pentru că primarul nu-și face datoria, iar el este primar pentru că părinții și vecinii voștri l-au votat. Dacă școala nu are bani este pentru că guvernul crede că atâția bani i se cuvin școlii și nu mai mulți, iar guvernul a fost ales tot de oamenii pe care îi cunoașteți și de alții ca ei. Dacă poșta nu aduce banii la timp înseamnă că statul nu are bani. Și dacă vreți să schimbați ceva din toate aceste lucruri tot politica este soluția. Aceasta nu înseamnă să vă luați la întrecere cu cei pe care-i vedeți vorbind la televizor, ci doar să știți ce puteți face pentru ca în locul lor să fie aleși oameni mai sinceri, mai cinstiți, mai preocupați de binele vostru. Doar dacă vă puneți această problemă înseamnă că deja faceți politică.

Exerciții

Explicați aserbiunea de mai jos:

Trebuie să fim cu ochii pe cei pe care îi alegem: dacă fac treabă bună, nu trebuie să-i supraveghem mai îndeaproape. Dar dacă nu se bin de treabă, trebuie ȳi putem să-i supraveghem îndeaproape ȳi ne putem decide chiar să-i înlocuim. Participarea la guvernare este în propriul nostru interes.

Ce este politica ?

Politica este procesul prin care un grup de oameni, care inițial au opinii și interese deosebite, reușește să ia decizii comune. Dimensiunea acestui grup poate varia de la câțiva oameni (de exemplu, o familie) și până la populația întregii planete (desemnată prin sintagma „comunitatea internațională”).

Politica presupune existența unei multitudini de păreri privind obiectivul final și metodele de atingere a acestuia. Decizia luată în mod spontan de un grup de oameni (de exemplu, un grup de prieteni care hotărăște în unanimitate cum să-și petreacă seara de sâmbătă) nu este politică. În schimb, procesul prin care o familie

reuşeşte să se pună de acord în legătură cu felul în care vor fi investiţi banii comuni deşi, iniţial, fiecare membru avea altă părere, este politică: politica de viitor a unei familii. Putem deci vorbi de politică numai în cazul în care o colectivitate nu reuşeşte să obţină de la bun început consensul, dar trebuie să ajungă la o hotărâre comună pe care apoi s-o şi pună în practică.

Decizia politică este deci o decizie colectivă care afectează viaţa tuturor membrilor grupului şi care, totodată, implică participarea acestora la punerea în practică a hotărârii luate.

Atingerea unei decizii politice este un proces complex care implică trei etape: persuasiunea, negocierea şi depistarea unui mecanism prin care să se pună în practică decizia luată.

- **Persuasiunea**

este metoda prin care încerci să-ţi convingi adversarii pe baza argumentelor că proiectul tău este bun. Cea mai utilizată şi mai la îndemână metodă de convingere este discursul public.

- **Negocierea**

implică aşezarea la masa tratativelor şi acceptarea punctului de vedere al adversarului într-o chestiune, pentru a obţine, apoi, acordul său într-o altă care te interesează în mod special. Cu alte cuvinte, în timpul negocierilor, ambele părţi îşi fac **concesii**.

După depăşirea acestor două etape se ajunge, de obicei, la o decizie.

- **Mecanismul prin care se adoptă decizia politică**

poate fi unul formal, de exemplu, votul, sau informal, de exemplu, voinţa unui lider totalitar (preşedinte sau monarh autocratic) care a fost convins de anturajul său. Politica exclude însă rezolvarea dezacordurilor prin forţă. Un om care-şi împune punctul de vedere ameninţându-i pe ceilalţi cu arma comite un abuz, nu ia o decizie politică.

În fine, pentru ca o decizie să devină decizie politică ea trebuie acceptată de ceilalţi membri ai grupului care urmează să fie afectat de aceasta. Din clipa în care comunitatea recunoaşte autoritatea deciziei politice, atunci ea încetează să mai fie doar o hotărâre şi devine „politică”.

Cel mai adesea însă, există şi indivizi recalcitranti care refuză să se supună politicii comunităţii şi nu-i recunosc **autoritatea**. În acest caz devine necesară exercitarea **puterii** pentru a impune respectarea deciziilor comune.

Ținând cont de toate aceste lucruri, este evident că principala arenă în care se desfășoară activitatea politică, în lumea modernă, este **statul**. Statul este autoritatea cea mai cuprinzătoare și deci cea mai în măsură să încerce să-și exercite **influența** prin persuasiune și negociere.

Aspectele politice pot fi întâlnite în multe din activitățile noastre zilnice. Pe măsură ce se dezvoltă grupurile sociale și organizațiile de tot felul apar tot mai multe contexte în care se poate vorbi de politică. La nivelul unei țări, instituția care face politica statului este **guvernul**. Dar și într-o companie, într-un sindicat sau într-o universitate se desfășoară o activitate care poate fi numită politică pentru că îndeplinește toate condițiile enumerate: există grupuri de oameni cu interese divergente care prin persuasiune și negociere ajung la o hotărâre care apoi trebuie

recunoscută și pusă în practică de toți angajații, membrii de sindicat și, respectiv, profesorii și studenții instituțiilor menționate. În aceste cazuri vorbim de politica unei companii, de politica sindicală sau universitară.

Iată cum într-un singur paragraf ați întâlnit o mulțime de cuvinte cu care sunteți mai mult sau mai puțin familiarizați. Unele sunt cuvinte uzuale pe care însă le găsiți aici cu un alt înțeles decât cel pe care-l știți voi, iar pe altele le știți de la televizor sau din ziare și, probabil, v-ați întrebat nu o dată ce înseamnă de fapt.

Acest manual își propune să vă explice toți termenii astfel încât să puteți înțelege mult mai precis informațiile găsite în presă, precum și discursurile politicianilor sau deciziile autorităților. În plus, veți înțelege mai bine ce rol puteți juca voi în luarea deciziilor care vă afectează viața, ce drepturi aveți și cum le puteți exercita, cum îi puteți controla pe cei aleși să conducă țara.

Exerciții

I. Citiți următoarea definiție:

„Politica este procesul prin care grupurile de oameni iau, sau dimpotrivă, nu reușesc să ia decizii colective. Farmecul politicii constă în faptul că arareori oamenii sunt de la bun început de acord în privința deciziilor ce trebuie luate, și astfel politica devine ceva pasionant. Chiar dacă politica nu este similară cu conflictul, adeseori studiul politicii este de fapt studiul felului în care se rezolvă conflictele.”

Comentați această definiție. Dați exemple de situații care să corespundă acestei definiții, deci să descrie procese care au dus la decizii politice.

II. Răspundeți la următoarele întrebări:

1. Robinson Crusoe ar putea face politică singur pe insula lui?
2. Se poate face politică în afara guvernului?
3. Voi puteți face politică? Cum?

Puterea

Puterea este un concept fundamental în politică.

Într-un sens foarte larg, puterea reprezintă capacitatea cuiva de a obține efectul sau efectele dorite, adică posibilitatea fiecăruia dintre noi de a obține ce vrea.

Există două modalități de a încerca să definim puterea. Ne putem întreba *câtă* putere are cineva sau *cine* exercită această putere.

În primul caz, trebuie să stabilim cât de eficient își atinge țelurile o persoană sau o instituție (de exemplu, un președinte sau guvernul unei țări). Cu alte cuvinte, puterea se rezumă la a fi definită ca o unealtă folosită de conducători pentru a pune în practică deciziile politice.

A doua întrebare impune o abordare diferită a problemei: trebuie să ne imaginăm politica asemenea unei arene în care mai multe grupuri se luptă pentru a-și impune propriile idei. În acest caz, puterea este a grupului care a câștigat lupta.

Ambele definiții sunt corecte și deopotrivă semnificative. Este la fel de important să te întreb și „Câtă putere are un guvern?”, și „Cine exercită puterea?”.

INTRODUCERE ÎN POLITOLOGIE

Pentru a înțelege mai bine distincția dintre cele două abordări, citiți exemplul de mai jos:

În decembrie 1989, eram cu toții înspăimântați de represaliile pe care bănuiam că le vor declanșa Securitatea și Miliția asupra celor care avuseseră curajul să iasă în stradă împotriva lui Ceaușescu și a regimului său. Ne așteptam să fie arestări masive și să avem de suferit cu toții într-un fel sau altul. Oricum, nimeni nu se aștepta ca oamenii care ieșiseră în mod spontan în stradă să fie învingători. Cu toții trăiam cu impresia că Securitatea este atotprezentă și atotputernică.

Evenimentele petrecute începând cu 16 decembrie 1989 la Timișoara și apoi și în restul țării au demonstrat că Securitatea, Miliția și Armata, deci forțele de presiune pe care se baza regimul lui Nicolae Ceaușescu, nu erau chiar atât de puternice cum ne închipuiam, dar mai ales că nu erau atât de loiale și unite cum credeam.

Faptul că revoluția română din decembrie 1989 a avut succes și a reușit să înlăture regimul comunist totalitar a fost posibil în primul rând pentru că toate aceste forțe enumerate mai sus nu s-au coordonat, nu au răspuns unitar comenzilor superiorilor, au fraternizat în unele cazuri cu revoluționarii, au reacționat cu întârziere în alte cazuri sau au primit ordine contradictorii. Toate aceste lucruri demonstrează că:

1. nu mai exista un centru unic de putere care să dea ordine clare;
2. diferitele fracțiuni ale Securității, Miliției și Armatei nu mai recunosc autoritate unică și acționau după bunul plac.

Cu alte cuvinte, puterea centrală era foarte slabă, iar o dată cu arestarea lui Ceaușescu era aproape nulă și nu mai exista o persoană sau un grup definit de persoane care să exercite în mod eficient puterea, astfel că aceasta s-a împărțit între foarte multe centre, pierzându-și forța.

Puterea poate fi exercitată în multe moduri. Cei mai mulți oameni asociază puterea cu violența. Într-adevăr și aceasta este o formă de exercitare a puterii, fapt demonstrat de frecvența războaielor în istoria lumii, dar putere înseamnă mai mult decât forță pură.

Forme ale puterii:

	Folosește forța	Fă târgul	Creează obligații
Natura puterii	Amenințări coercitive	Schimburi avantajoase	Relații integraționale
Motive de obediență	Teama	Ciștigul	Convingerea
Instituții	Armata	Economicul	Socialul

Adaptat după K. Boulding, *Three Faces of Power* (Londra: Sage, 1989)

În conformitate cu tabelul de mai sus, putem spune că puterea se poate impune cu bățul, târguindu-te sau printr-un sărut. Să le luăm pe rând:

▶ **Amenințarea cu forța (bățul):**

este asociată cu instituțiile coercitive precum Armata sau Poliția. Ea apare când **A** îi spune lui **B**: „Fă ce-ți cer eu, ori o pățești”. Forța stă la baza puterii unui stat, dar arareori se manifestă explicit. În general, admitem cu toții faptul că statul are instrumentele necesare pentru a ne priva de libertate, pentru a ne amenda etc. dacă nu respectăm legile.

► Schimbul de putere (târgul):

este o metodă mult mai des folosită. Ea apare atunci când **A** îi spune lui **B**: „*Dacă faci ce-ți cer, fac și eu pe urmă ceva ce vrei tu*”. Prima metodă (bățul) se bazează pe amenințarea cu sancțiuni negative (pedeapsa), în timp ce târgul se bazează pe perspectiva sancțiunilor pozitive (răsplata).

Cea de a doua metodă stă la baza relațiilor economice, dar este foarte importantă și în politică. De exemplu, relațiile dintre cetățean și stat sunt adesea analizate din perspectiva târgului sau a contractului între cele două părți. Adică: cetățeanul este de acord să se supună autorității statului, iar acesta, în schimb, îi oferă protecție – un sistem de educație, o forță de poliție etc. Cu alte cuvinte, cetățenii își plătesc taxele, iar statul le furnizează servicii. Așa-numitul contract e imaginar, dar stă la baza comportamentului societății. Pe scurt: când oamenii simt că statul oferă în măsura în care cere, sunt mai repede dispuși să se supună, iar regimul devine mai stabil.

► Crearea obligațiilor (sărutul):

se referă la capacitatea de a inspira loialitate, respect și convingere. Apare când **A** îi spune lui **B**: „*Fă ce-ți cer pentru că mă iubești, mă respecti sau îmi ești devotat din indiferent ce motiv*”. Acest tip de putere este exercitat mai ales în cadrul familiei, al Bisericii sau al organizațiilor neguvernamentale. Deși nu este tipică politicii, capacitatea de a inspira asemenea sentimente este cea mai importantă manifestare a forței. Naționalismul și religia sunt exemplele cele mai evidente care au fost exploatare de-a lungul secolelor de lideri și de opoziții lor, pentru a motiva popoare întregi să moară pentru o cauză. Aceasta se numește „puterea afectivă” și este cea mai subtilă manifestare a puterii pentru că poate mobiliza grupuri mari de oameni să facă lucruri împotriva propriilor lor interese: de exemplu, miile de soldați care au murit în cruciade s-au sacrificat pentru o idee: creștinismul, deși viața fiecăruia dintre ei nu ar fi fost afectată în nici un fel dacă popoarele contra cărora au luptat rămâneau păgâne.

Autoritatea

Puterea coercitivă (manifestată prin constrângere) este o formă instabilă și ineficientă de a conduce. Sclavia este ineficientă pentru că sclavii trebuie permanent supravegheați și, în plus, nu sunt motivați să muncească eficient. Și atunci una din problemele fundamentale cu care se confruntă liderii este să-și legitimeze poziția – să transforme puterea în autoritate. Dar ce înseamnă **autoritate**?

Autoritatea este dreptul de a conduce. Ea există atunci când subordonații recunosc dreptul superiorilor de a le da ordine. De exemplu, un general își poate exercita puterea asupra soldaților inamici, dar nu are autoritate asupra lor; aceasta se restrânge doar asupra propriei sale armate.

A recunoaște autoritatea unei persoane nu înseamnă în mod automat a fi de acord cu ordinele primite de la acea persoană. De exemplu, un soldat poate să nu fie de acord cu ordinul primit de la un ofițer, dar se supune pentru că altfel va fi pedepsit pentru insubordonare. Cu alte cuvinte, deși nu consimte solicitării, a acceptat-o pentru că recunoaște autoritatea superiorului.

Și autoritatea, ca și puterea, poate fi de mai multe tipuri :

Clasificarea autorității după Max Weber:

Tipul	Bazele	Exemple
Tradițional	Obiceiurile și modul împămîntenit de a face un anumit lucru	Monarhia
Carismatic	Atașament intens față de lider și față de mesajul transmis de acesta	Mulți lideri revoluționari (Fidel Castro)
Legal rațional	Reguli și proceduri – funcția, nu persoana	Birocrația – Comisia Europeană

Să le luăm pe rând :

▶ **Autoritatea bazată pe tradiție**

este caracteristică societăților care premerg statului modern. Autoritatea tradițională este sacră, eternă și inviolabilă. Ea poate fi exercitată de o singură persoană (monarh, papă, patriarh etc.) sau de un grup de oameni (nobili, preoți etc.) al cărui/căror drept de a conduce este acceptat de absolut toată lumea.

▶ **Autoritatea carismatică**

este apanajul acelor lideri care, prin farmecul lor personal sau prin forța ideilor pe care le propagă, reușesc să mobilizeze grupuri mari de oameni. Aceștia sunt considerați eroi cu puteri excepționale, uneori li se conferă chiar puteri supra-naturale. Liderii carismatici sunt persoane care apar în momente cruciale: Isus Hristos, Mahatma Gandhi sau Adolf Hitler. Oricât de carismatic ar fi un lider, autoritatea lui va fi de scurtă durată dacă nu o poate transfera unei instituții care să devină permanentă. De exemplu, autoritatea lui Hitler a supraviețuit doar până la înfrângerea Germaniei naziste de către forțele aliate în cel de-al doilea război mondial, în timp ce Isus Hristos a creat o instituție care e probabil că va dăinui cât va exista omenirea: Biserica creștină.

▶ **Autoritatea legal-rațională**

este exact opusul autorității carismatice. În acest caz supunerea nu este în fața unui om, ci a unui set de principii (legi). Aceasta este cel mai des întâlnită în societățile moderne în care cetățenii respectă legile nu din teamă sau tradiție, ci pentru că au convingerea că într-o societate rațională este necesar să existe lege și ordine. Deci se acceptă autoritatea legii, nu numai a celor care fac legea.

Max Weber (1864-1920) – sociolog, filosof al istoriei și economist german, autorul mai multor studii de sociologia religiei și istoria economiei.

Mahatma Gandhi (1869-1948) – om politic indian, conducător al luptei pentru independența Indiei, lider al Partidului Congresului Național Indian și promotor al principiului politic al „rezistenței pasive”.

Adolf Hitler (1889-1945) – om politic fascist german, unul dintre creatorii doctrinei naziste întemeiate pe rasism, conducător al Germaniei în timpul celui de-al doilea război mondial. În timpul regimului său au fost exterminați sistematic milioane de evrei, Țigani și alte populații considerate „rase inferioare”.

O noțiune legată de cea de autoritate este cea de **autoritate legitimă**. Legitimitatea se referă la puterea de drept. Diferența dintre autoritate și legitimitate constă în faptul că termenul „**legitimitate**” este asociat cu sisteme de guvernământ, în timp ce termenul de „**putere**” este folosit când ne referim la anumite poziții dintr-un guvern. Astfel, tindem să vorbim despre legitimitatea unui regim și despre autoritatea unei persoane.

Este important să facem distincția între legitimitate și legalitate.

Termenul „**legitimitate**” se referă la măsura în care oamenii acceptă validitatea unei legi, în timp ce „**legalitate**” se referă la măsura în care o acțiune respectă legea.

Astfel, regulile pot fi legale, fără a fi legitime. De exemplu, etnicii maghiari din Transilvania consideră ilegitimă respingerea cererii lor de a se înființa o universitate în limba maghiară în Transilvania, chiar dacă procedura a fost legală.

Invers, unele acțiuni ilegale pot fi considerate legitime de un anumit grup de oameni, mai ales când acestea iau forma unor proteste pașnice. De exemplu, revoluția din 1989 – care a dus la instaurarea democrației în România – a început prin demonstrații de stradă care erau ilegale, dar legitime pentru cei care nu mai suportau un regim totalitar.

Relația dintre legitimitate și conflict

Una dintre temerile democrației o constituie conflictele potențiale dintre diferitele grupuri care formează societatea. Sarcina unui guvern democratic este să prevină transformarea oricărui conflict potențial într-unul violent.

Istoric, au existat trei surse majore de conflict politic în epoca modernă:

1. Atingerea unei relații echilibrate între stat și Biserică;
2. Admiterea straturilor sociale inferioare (cum sunt, de exemplu, muncitorii și țărani care au o influență politică minoră) în cadrul societăților complete din punct de vedere economic și politic;
3. Lupta continuă pe marginea distribuției venitului național.

▶ 1. Atingerea unei relații echilibrate între stat și Biserică

În perioada medievală exista o strânsă legătură între stat și Biserică. Religia îmbrățișată de monarh sau principe trebuia să coincidă cu cea a societății întregi. Atunci când au dorit să se emancipeze de sub tutela Papei, monarhii fie au ales diverse culte reformate, fie s-au separat de Roma, ei și Biserica, proclamându-se șefi ai Bisericii naționale (de exemplu Henric al VIII-lea, în Anglia). În Răsăritul creștin-ortodox (Țările Române, de exemplu) conducătorul Bisericii era numit de șeful statului, iar Biserica era, prin tradiție, supusă principelui. În perioada modernă, după ce nesfârșitele războaie religioase purtate în Occident au arătat că statul trebuie să fie neutru din punct de vedere confesional, în primele țări protestante s-a declanșat procesul de secularizare, de laicizare. Treptat, educația religioasă, singura care exista în Evul Mediu, a fost înlocuită sau dublată de un sistem de educație laic și de stat.

Prin neutralitate confesională se înțelege neamestecul statului în favoarea unei religii. Contractul de cetățenie dintre stat și cetățean nu are nici o implicație religioasă, iar influența Bisericii este limitată la sfera privată: în cea publică, Biserica devine o voce, ca oricare alta, a societății civile. În zilele noastre, acest principiu este ignorat doar de fundamentalistii islamici, care încearcă să impună legile religioase în locul celor seculare (o consecință este că statul secular din zilele noastre îi tratează în mod egal pe toți cetățenii, în vreme ce fundamentalistii admit drept cetățeni doar pe adepții religiei lor.

▶ 2. Admiterea straturilor sociale inferioare în cadrul societăților complete din punct de vedere economic și politic

În țările în care nu s-a permis accesul straturilor inferioare (cum ar fi muncitorii) în cadrul societăților complete economice și politice s-a dezvoltat o ideologie revoluționară, în vreme ce în SUA și în Marea Britanie, țări care au introdus votul universal încă din secolul al XIX-lea, au existat cele mai puține grupări extremiste. Pentru ca un stat să fie stabil el trebuie să fie capabil să rezolve asemenea probleme la momentul potrivit și să negocieze rezolvarea conflictului prin liberalizarea treptată a drepturilor politice pentru toți cetățenii : muncitori, femei etc.

▶ 3. Lupta continuă pe marginea distribuției venitului național

Distribuția venitului național este o temă majoră a politicii pentru că oamenii își pot da seama de intențiile unui partid după programul electoral al acestuia. În general vorbind, statul își construiește bugetul prin intermediul impozitelor care sunt stabilite în funcție de veniturile fiecărei persoane care trăiește în statul respectiv. Acesta este impozitul pe venit. Companiile plătesc impozit pe profit, deci pe ceea ce produc. În funcție de dimensiunile și de eficiența companiei respective, banii primiți de stat pot fi mai mulți sau mai puțini. Marile corporații ca *Microsoft* contribuie cu sume foarte mari la bugetul de stat, în timp ce impozitul plătit de un atelier de reparat pantofi va fi mic. Toți acești bani constituie însă bugetul statului respectiv și datoria autorităților este să-l redistribuie în profitul populației: să decidă câți bani urmează să primească învățământul, sănătatea, armata, poliția etc.

Influența

Unii membri ai sistemului politic încearcă prin orice mijloace să aibă un cuvânt de spus în ceea ce privește politicile, rolurile și deciziile susținute de guvern. Influența politică este însă distribuită inegal între membrii unui sistem politic. Cauzele acestei inegalități sunt distribuția diferită a resurselor, diferențe între capacitatea indivizilor de a folosi resursele politice și modurile diferite în care sunt utilizate acestea. De exemplu, într-un partid există o ierarhie clară. Cu cât se află mai aproape de vârful piramidei, cu atât un politician poate mai ușor să determine șirul evenimentelor, adică să ia decizii și să-și impună punctele de vedere, cu alte cuvinte, are o mai mare influență politică.

Exerciții

I. Citiți următoarele aserpiuni:

- Autoritatea reprezintă dreptul de a conduce. Ea se poate baza pe tradiție, carismă sau lege. Societățile moderne se bazează pe autoritatea care are ca fundament legea. O problemă-cheie a conducătorilor nou-veniți pe scena politică este de a transforma puterea în autoritate. Când nu reușesc să facă acest lucru pierd, de obicei, puterea.
- Un guvern legitim este unul care are autoritate în ochii celor pe care-i guvernează. Legitimitatea nu se bazează pe alegeri; ea poate proveni din tradiție, religie sau din succese de ordin politic sau militar. Legitimitatea nu este același lucru cu legalitatea. O lege legitimă este una pe care oamenii se simt datori să o respecte. O regulă legală este o regulă care respectă litera constituției.

Cum se poate transforma puterea în autoritate? Dați exemple.

- II. Președintele Emil Constantinescu a declarat, la scurt timp după ce Convenția Democrată a câștigat alegerile din noiembrie 1996, că ei „au câștigat alegerile, dar nu și puterea”. Ce a vrut să spună președintele Constantinescu?
- III. Guvernele comuniste care au condus România din 1946 și până în 1989 erau guverne legitime? Argumentați punctul vostru de vedere.
- IV. Pentru creștini, cele 10 porunci ale Bibliei sunt obligatoriu de urmat. La fel sunt pentru evrei învățăturile Torei, iar pentru musulmani cele ale Coranului. Sunt acestea legi legitime sau reguli legale? Dați și alte exemple de legi legitime sau de reguli legale.
- V. Mao Zedong, unul din conducătorii Chinei comuniste, a definit puterea politică astfel: „Puterea politică crește din țeva puții”. Credeți că este o definiție corectă?
- VI. Cine exercită mai multă putere asupra voastră: părinții, profesorii, prietenii sau guvernării?
- VII. Următoarele persoane au autoritate asupra voastră sau mai degrabă putere: diriginta/dirigintele voastră/vostru; Poliția; Parlamentul național; președintele.
- VIII. Să presupunem că alegeți un reprezentant din partea clasei voastre în Consiliul profesoral. După prima ședință a Consiliului, el propune însă lucruri cu care nu sunteți de acord. Este corect să-l ascultați, de vreme ce l-ați ales, sau cine nu este de acord e liber să facă ce vrea? Argumentați.

Ce este un sistem politic ?

Un **sistem** este un grup de componente care există într-o relație structurală una față de alta și care interacționează constant conform unor reguli. Din cauza interdependenței dintre componentele sistemului, orice schimbare a uneia dintre ele va avea efecte asupra celorlalte. Efectele pot fi minore sau, dimpotrivă, pot provoca perturbări majore în maniera de funcționare a întregului mecanism.

Gândiți-vă că sistemul seamănă cu o echipă de fotbal. Dacă un jucător nu este în formă, atunci performanțele echipei vor fi slabe, iar dacă portarul nu este bun și nu apără nici o minge trimisă de adversar, atunci meciul e periclitat chiar dacă echipa joacă bine.

Aceeași interdependență a componentelor se regăsește în orice sistem format din oameni: familie, clasă, muncitorii unei fabrici, miniștrii unui guvern. Dacă privim fiecare persoană ca pe o componentă a sistemului, atunci performanțele acestuia vor depinde de acțiunile componentelor umane. Performanța unui sistem uman este însă cu mult mai variabilă și mai puțin previzibilă decât a unui sistem mecanic. Sistemele umane funcționează relativ bine atâta vreme cât majoritatea componentelor (oamenilor) interacționează în limite tolerabile de așteptare. Asta înseamnă că pentru a atinge performanțe mari sistemul uman trebuie să aibă acțiuni previzibile și roluri clare. O comparație posibilă este cu o orchestră de muzică simfonică în care există un conducător: dirijorul, există roluri precise: instrumentiștii, și un algoritm: partitura după care cântă aceștia. Dacă însă instrumentiștii se comportă mai puțin ordonat și încep să improvizeze (deci să iasă din limitele obișnuite de așteptare), cum se întâmplă într-o orchestră de jazz, de exemplu, atunci performanțele vor fi mai mici pentru că pot apărea surprize.

O definiție utilă a politicii este că ea reprezintă procesul prin care competiția și conflictul pentru obținerea de valori se rezolvă prin luarea unor decizii care implică alegerea.

„Un sistem politic este orice model durabil al relațiilor umane care implică într-o oarecare măsură puterea, conducerea sau autoritatea.” (Robert Dahl)

Noțiunea de sistem politic a apărut după cel de-al doilea război mondial, mai precis în anii '60-'70, atunci când a început să se pună tot mai mult accent pe contextul social în care se desfășoară anumite politici.

Când vorbim de sisteme politice ne referim la toți factorii care influențează deciziile colective, chiar și la acei factori care nu participă în mod formal la guvernare. Astfel, partidele, alegătorii și mișcările sociale formează împreună un sistem politic, chiar dacă arareori sunt menționați în constituții și în alte documente formale.

În lume există mai multe tipuri de sisteme politice, în funcție de natura instituțiilor care funcționează într-o anumită țară. Astfel, vorbim despre sisteme politice **democratice**, despre sisteme politice **autoritare** sau despre sisteme politice **totalitare**.

Există două științe care analizează sistemele politice și sistemele economice, dar între care se face adesea confuzie.

Pe de o parte, este **știința politică**. Aceasta analizează ceea ce este legat de putere, conducere și autoritate. Cea de a doua este **economia**, care se ocupă de resursele necesare producerii și distribuirii de bunuri și servicii implicând cu totul alte instituții. În vorbirea comună se fac însă adesea confuzii între termenii specifici

fiecăreia dintre cele două științe. Oamenii confundă sistemele politice cu cele economice și amestecă fără discernământ termeni cum ar fi „democrație”, „dictatură”, „capitalism” și „socialism”. Istoric vorbind, termenii de democrație și dictatură se referă la sistemul politic, în vreme ce capitalism și socialism se referă la instituțiile economice.

Numim **democrație** sistemul politic în care ocazia de a lua parte la procesul de decizie este împărtășită de toți adulții.

Numim **dictatură** sistemul politic în care de această ocazie profită doar puțini.

Numim **capitalism** sistemul economic în care activitățile economice importante sunt desfășurate de firme a căror formă de proprietate și al căror management nu sunt ale statului.

Numim **socialism** sistemul economic în care activitățile economice importante sunt desfășurate de agenți care sunt și în proprietatea statului și controlați de către acesta.

Astfel, avem următoarele posibilități de combinație :

Sisteme politice	Sisteme economice
Democrație	Capitalism
Democrație	Socialism
Dictatură	Capitalism
Dictatură	Socialism

La sfârșitul anilor '80, doi analiști politici, Gabriel Almond și G. Bingham Powell, au descris următoarele funcții ale sistemelor politice:

Funcțiile sistemelor politice:

Recrutarea politică	Oamenii trebuie recrutați pentru a ocupa diferitele poziții politice variind de la simplu alegător și pînă la membru al guvernului.
Socializare politică	Atitudinile lor față de sistemul politic trebuie formate și susținute.
Comunicarea politică	Informația importantă din punct de vedere politic trebuie transmisă.
Articularea (formularea) intereselor	Solicitările pentru anumite politici trebuie exprimate cu fermitate.
Agregarea intereselor	Solicitările trebuie selecționate și combinate într-un număr de variante importante care pot fi duse la bun sfârșit.
Activitatea politică (acțiunea propriu-zisă de a face politică)	Cererile trebuie convertite în decizii autoritare și în politici.
Implementarea politicii	Aceste decizii trebuie puse în practică.

G. Almond și G. Powell, *Comparative Politics*, Boston, Little Brown, 1978, pp. 13-16.

Primele trei funcții precizate în tabel, adică **recrutarea, socializarea și comunicarea** sunt importante pentru menținerea sistemului, în timp ce următoarele patru: **articularea și agregarea interesului, acțiunea politică și implementarea politicii** se referă la procesul prin care se iau și se pun în practică deciziile colective.

De exemplu, prima funcție: toate sistemele politice trebuie să-i convingă pe oameni să joace anumite roluri politice, mergând de la simpla calitate de alegător care participă activ (mergând la vot) și până la ocuparea unor funcții importante într-un partid sau în guvern. Dar atingerea acestui obiectiv diferă de la o țară la alta în funcție de instituțiile existente și de felul în care ele funcționează.

Caracteristici ale sistemelor politice

Orice sistem politic, pentru a putea funcționa, încearcă să obțină legitimitate și eficacitate.

Numim **eficacitate** gradul în care sistemul satisface funcțiile de bază ale guvernării astfel încât necesitățile populației, în general, și ale grupurilor mai importante, cum ar fi armata sau oamenii de afaceri, să poată fi satisfăcute. Numim **legitimitate** capacitatea unui sistem de a da naștere și de a menține credința că instituțiile politice existente sunt cele mai potrivite pentru respectiva societate.

Liderii unui sistem politic încearcă să se asigure că ori de câte ori mijloacele guvernamentale sunt folosite pentru a rezolva un conflict, deciziile la care se ajunge sunt larg acceptate. Nu numai ca urmare a temerii de violență, de constrângere și de pedeapsă, ci și a unui sentiment general că așa este just și potrivit din punct de vedere moral să se procedeze.

Oamenii privesc un sistem politic ca legitim sau nu, în funcție de felul în care valorile sistemului respectiv corespund cu valorile lor proprii. Legitimitatea poate fi asociată cu multe forme de organizare politică, nu numai cu democrația. Feudalismul a fost, de exemplu, considerat destul de legitim pentru că toată lumea accepta la vremea respectivă acordurile de vasalitate.

Seymour Martin Lipset, politolog american contemporan, figură marcantă a sociologiei și psihologiei politice, a adus o contribuție importantă în problema legitimității:

„O *criză de legitimitate* este o criză a schimbării și apare obligatoriu în tranziția la un nou tip de societate dacă:

- statusul instituțiilor conservatoare majore este amenințat în timpul perioadei de schimbare socială;
- nu toate grupurile esențiale din societate au acces la sistemul politic din tranziție sau nu au acces imediat ce-și formulează cererile politice”.

Una dintre problemele importante ale legitimității apare în momentul în care societatea trebuie să facă față intrării în cadrul ei a grupurilor noi. În secolul al XIX-lea, aceste grupuri noi erau muncitorii industriali. În secolul XX sunt în mare măsură populațiile țărănești.

Dacă grupurilor noi care cer acces la puterea economică și politică prin organizare economică și drept de vot li se acordă aceste drepturi cu ușurință, atunci este

probabil că li se va câștiga ușor loialitatea față de sistem. Pe de altă parte, sistemele politice în care accesul grupurilor noi se face prin revoluție se vor lovi de opoziția și dezamăgirea celor care sunt fideli vechiului regim, dar și a celor cu aspirații utopice. Chiar acolo unde sistemul politic este eficient, dacă statusul grupurilor conservatoare este amenințat sau accesul la viața politică este negat unor grupuri întregi în momente cruciale, legitimitatea sistemului rămâne în discuție.

Pe de altă parte, orice încercare de a analiza stabilitatea unui sistem care se confruntă cu o *criză de eficacitate* are la bază gradul de legitimare a instituțiilor-cheie ale unei națiuni.

Pot apărea patru cazuri :

- 1) Guvernul este, în același timp, eficace și legitim;
- 2) Guvernul nu este eficace, dar este legitim (de exemplu, cazul Franței după ce a pierdut războiul cu Germania în 1940);
- 3) Guvernul are eficacitate, dar nu este legitim (cazul Austriei și Germaniei în 1920);
- 4) Guvernul nu are nici eficacitate și nici legitimare (cazul statelor comuniste).

În situațiile 1 și 2 țările respective mai au șanse să rămână democrații.

În situațiile 3 și 4 nu mai au nici o șansă.

Clasificarea sistemelor politice

Aristotel, părintele analizei politice, era preocupat de diferența dintre tipurile variate de orașe-stat din Grecia antică. El le-a clasificat folosind un concept derivat din opera istoricului Herodot, și anume dimensiunea grupului care conduce. Aristotel a definit trei categorii: orașul-stat poate fi condus de o persoană, de câteva persoane sau de mai multe persoane. Putem deci clasifica statele în funcție de numărul de cetățeni care sunt îndreptățiți să conducă: o persoană, un grup privilegiat de persoane sau marea majoritate a populației, altfel spus „*unul, puțini sau mai mulți*”.

Pentru a-și diversifica analiza, Aristotel a mai găsit un concept secundar. El a identificat grupul (grupurile) a(le) cărui (cărora) interes(e) este (sunt) servit(e) de conducător. Putem deci deosebi:

- 1) state în care este urmărit interesul comun;
- 2) state în care este urmărit interesul egoist (al unei persoane sau al unui grup restrâns de persoane).

Pe acest temei putem spune că atunci când unul, puțini sau mai mulți conduc un stat ghidându-se după interesul comun, avem de-a face cu state bune. Pe de altă parte, dacă statele sunt dirijate pe baza interesului individual, atunci sunt state rele.

Tabelul de mai jos indică cele șase categorii de state identificate de Aristotel.

Cîți conduc?	În interesul cui conduc?	
	General	Propriu
unul	monarhie	tiranie
puțini	aristocrație	oligarhie
mai mulți	poliarație	democrație

Remarcați că Aristotel a etichetat monarhia ca fiind un oraș-stat în care o persoană conduce în interesul general. Dacă numai câțiva oameni conduc în interes propriu, atunci, conform lui Aristotel, avem de-a face cu o oligarhie.

Interesant este faptul că Aristotel consideră că cel mai pervers caz este cel în care cei mulți conduc în propriul lor interes, adică democrația. Acest lucru este de înțeles pentru că Aristotel este unul din cunoscuții critici ai democrației.

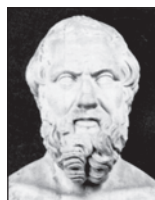
Criteriile expuse de Aristotel nu sunt însă singurele folosite pentru clasificarea sistemelor politice.

Alte clasificări folosite sunt: democrații și dictaturi sau sisteme federale și sisteme unitare.

În funcție de distribuția în spațiu a puterii, sistemele politice pot fi clasificate în:

- Sisteme unitare
- Sisteme federale
- Confederații

Aristotel (384-322 î. Hr.) – savant și filosof grec, a întemeiat o serie de discipline între care științele politice și etica. Este autorul unui număr mare de tratate de logică, politică, biologie, fizică și metafizică. Opera sa a influențat filosofia și teologia creștină a Evului Mediu.

Herodot (cca 484-425 î. Hr.) – istoric grec, considerat „părintele istoriei”. Opera sa constituie sursa principală pentru studierea războaielor medice.

► Sistemul unitar

se caracterizează printr-un guvern central care deține întreaga putere legitimă (ca în România). Guvernul central este suveran, dar el poate delega puteri sau responsabilități unităților teritoriale care pot fi state, departamente, regiuni, provincii, județe (în România). Mai mult de 70% din statele-națiune sunt sisteme unitare. De exemplu: Japonia, Franța, Marea Britanie, China, România și majoritatea sistemelor din America Latină și Asia. Avantajul sistemului unitar este existența unei autorități clare pe bază de ierarhie. Chiar dacă pot exista conflicte între guvernul central și cele periferice, puterea constituțională a centrului este clar superioară.

► Sistemul federal

este un sistem în care funcția de guvernare este împărțită între o autoritate centrală și una regională. Amândouă sunt autonome în unele sectoare, iar puterea lor derivă din constituție sau din interpretările ei. Puterea se împarte între diversele niveluri de guvernare și nici unul dintre acestea nu are puterea legală de a le domina pe celelalte. Esența federațiilor este coordonarea, nu ierarhia. Federațiile se aplică, de obicei, statelor cu suprafețe întinse. În lume sunt mai puțin de 25 de federații, dar ca teritoriu ocupă peste o jumătate din planetă. Exemple: Statele Unite ale Americii, Federația Rusă, Mexic, India, Canada, Brazilia, Nigeria.

► Confederațiile

Diferența dintre un sistem federal și o **confederație** este că în confederație autonomia fiecărei unități este mult mai mare. În general, confederațiile se constituie din mai multe state unitare sau federale care, din diferite motive

(politice sau economice), se asociază delegând o cantitate de putere unei autorități supranaționale, dar păstrând, în același timp, puterea efectivă. Exemple de confederații: CSI – Comunitatea Statelor Independente, în care se regăsesc o parte din fostele republici sovietice, Organizația Națiunilor Unite, Uniunea Europeană, NATO (care este o confederație militară).

Exerciții

- I. Care sunt funcțiile sistemelor politice? Încercați să o explicați pe fiecare în parte.
- II. De ce critică Aristotel democrația? De ce credeți că el consideră pervers sistemul în care cei mulți conduc în propriul lor interes? Sunteți de acord cu Aristotel în această privință?
- III. Care este din punctul vostru de vedere cel mai „rău” stat, dintre cele care apar în clasificarea lui Aristotel?
- IV. Dați exemple de state unitare, de state federale și de confederații.
- V. Dați exemple de federații sau confederații care au dispărut de pe scena politică în ultimul secol.
- VI. Dați exemple de state în care s-a schimbat sistemul politic în ultimul secol.
- VII. Prin câte sisteme politice a trecut România în secolul XX?

Diferențe și asemănări între sistemele politice

Lucrați pe grupe. Bazându-vă pe cunoștințele voastre, încercați să ierarhizați următoarele trei state ale lumii, după criteriile alese de voi:

- România
- Germania
- Somalia

1. Notați criteriile pe care le-ați avut în vedere.
2. Care credeți că sunt cauzele care au dus la situația descrisă de voi?

Sistemele politice dintr-o țară sau alta pot fi analizate și clasificate în funcție de condițiile politice și economice din statul respectiv. Nivelul de dezvoltare economică la care a ajuns o țară este un indicator foarte important. Nu este suficient să clasificăm statele din punctul de vedere al structurii lor și al instituțiilor care le conduc. Pentru țaranul fără pământ din Moldova nu contează dacă guvernul central este condus de un președinte, de un general sau de către Parlament, atâta vreme cât marile probleme de zi cu zi rămân nerezolvate.

Chiar dacă, aparent, în țările din Est funcționează instituții care sunt specifice unor democrații, în realitate diferențele dintre estul și vestul Europei rămân profunde. O simplă schimbare de conducere produsă în 1989 în Europa de Est nu

INTRODUCERE ÎN POLITOLOGIE

este suficientă pentru ca guvernele nou formate să satisfacă nevoile societății. Pentru a cuprinde toate aceste aspecte trebuie să facem o clasificare a țărilor lumii care să reflecte atât condițiile economice, cât și pe cele politice. Astfel, cele aproape 300 de națiuni independente din lumea contemporană se împart în trei grupe principale.

Prima grupă se numește **Lumea întâi** și din ea fac parte aproximativ 30 de țări bogate, cu economii puternic dezvoltate: așa-numitele **democrații liberale**.

A doua grupă cuprinde țările din **Lumea a doua**. Acestea sunt în număr de aproximativ 30 și sunt, mai ales, state comuniste sau care de curând au renunțat la comunism. Acestea sunt, în general, țări industrializate, dar nu foarte bogate.

În fine, a treia grupă este cea mai numeroasă și cuprinde țările din **Lumea a treia**, care sunt în curs de dezvoltare.

Între democrațiile liberale din Lumea întâi și țările din Lumea a doua, principalele diferențe sunt de ordin politic. În Lumea întâi partidele concurează pentru putere, proces care nu numai că modelează societatea, dar o și reflectă (partidele reprezintă toate tendințele și mentalitățile existente la un moment dat într-o anumită societate). În statele comuniste din Lumea a doua exista un singur partid care monopolizează puterea încercând să remodeleze societatea. Acum, după prăbușirea sistemului comunist, diferențele politice au început să se atenueze, dar au ieșit în evidență diferențele mari de dezvoltare economică dintre cele două lumi.

▶ Lumea întâi

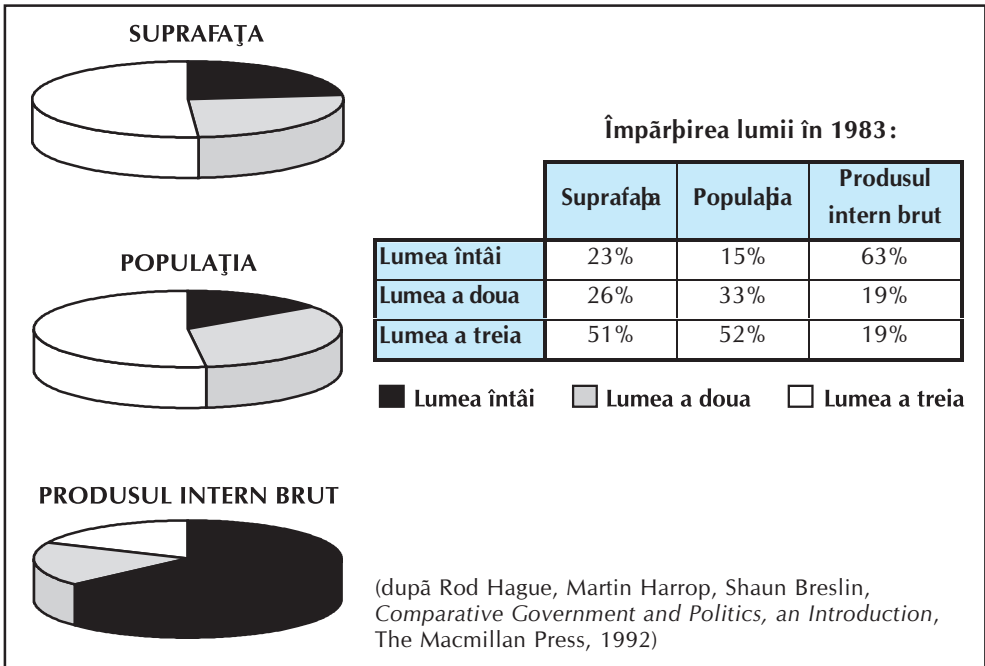
este o lume capitalistă. Aceste societăți sunt rezultatul unei treceri timpurii la sistemele economice bazate pe proprietatea privată. Ele sunt, totodată, **democrații liberale**, ceea ce înseamnă că au renunțat de mult timp la privilegiile de clasă și au început să construiască o economie liberă de piață. Pentru aceasta au creat legi care să asigure dreptul la proprietate și protecția acesteia, au asigurat drepturile și libertatea indivizilor și au creat un sistem în care instituțiile statului să nu aibă puteri nelimitate, ci să se controleze reciproc și să poată fi controlate și de cetățeni. Lumea întâi este deci o lume în care ideile predominante sunt cele legate de capitalism și de democrația liberală și din ea fac parte, în general, țările occidentale. Aceste idei, mai ales în ultimele decenii, au început să fie exportate și către Lumile cealalte: a doua și a treia, astfel că, în timp, vom asista, probabil, la o schimbare a configurației actuale a acestora.

▶ Lumea a doua

Aici politicile liberale și doctrinele economice au reușit în general să înlăture liderii autoritari, dar nu au prins încă rădăcini solide. Sistemele comuniste se bazează pe economii planificate și nu recunosc dreptul la proprietatea privată. Timp de mai multe decenii economia centralizată a părut funcțională, dar ulterior s-a dovedit rigidă și ineficientă. Metodele economice comuniste s-au dovedit a fi tot mai depășite, lucru care a și dus, în final, la sfârșitul anilor '80, la prăbușirea acestui sistem în Europa Centrală și de Est, inclusiv în Uniunea Sovietică (în 1991), țară care a instaurat aceste regimuri în aproape jumătate din țările lumii.

Lumea a treia

cuprinde țări din America Latină, Asia și Africa. Acestea sunt țările care au fost, până în urmă cu câteva decenii, colonii ale marilor imperii europene (cu excepția Americii Latine, care și-a câștigat independența față de Spania și Portugalia la sfârșitul secolului trecut). Toate aceste țări au devenit independente, dar au continuat să depindă în mare măsură economic și cultural de țările puternic industrializate (de fostele țări suzerane). În plus, în această parte a planetei trăiesc cei mai mulți oameni, iar populațiile țărilor respective sunt în continuă creștere fără ca ele să fie suficient de bogate pentru a le asigura mijloacele de trai. Prin urmare, majoritatea trăiesc la limita sau chiar sub limita sărăciei. Aceasta face ca regimurile politice din aceste țări să fie, în general, instabile.

Exerciții

Clasificați următoarele țări în țări din Lumea întâi, Lumea a doua și Lumea a treia. Explicați de ce ați făcut această alegere. Explicați principalele diferențe dintre aceste țări din punct de vedere economic și politic.

- Statele Unite ale Americii, România, Federația Rusă, Somalia, Rwanda, Emiratele Arabe Unite, Africa de Sud, Marea Britanie, Insula Tonga, Bulgaria, Polonia, Franța, Canada, Noua Zeelandă, Australia, Haiti, Uruguay, Bolivia, Grecia, Japonia, India, Norvegia.

Tipuri de sisteme politice

Una dintre cele mai comune metode de clasificare a sistemelor politice este de a face distincția între dictaturi și democrații. Oricare dintre noi poate face intuitiv diferența între acestea două. Și totuși, când încercăm să aplicăm acești termeni unor țări anume lucrurile se complică. De exemplu, Coreea de Nord își spune Republica Populară Democrată Coreeană. Dar este ea cu adevărat o democrație? Franța, România și Iugoslavia se autoproclamă democrații. Sunt ele cu adevărat?

Aceste întrebări demonstrează un singur lucru. Și anume că eticheta de „democrație” este atât de râvnită de toată lumea, încât majoritatea statelor o clamează ca aparținându-i de drept.

Exerciții

I. Încercați să clasificați următoarele state în democrații și dictaturi. Lucrați în grupe de trei persoane.

Statele Unite ale Americii, Libia, Iugoslavia, Cuba, Filipine, Irak, Africa de Sud, Rwanda, Polonia, Federația Rusă, Cehia, Germania, Marea Britanie, România, Turcia.

Explicați ce criterii ați folosit când ați făcut clasamentul.

II. Care credeți că sunt condițiile suficiente pentru a avea o democrație?

III. Definiția ideală a democrației este: *un guvern format din și de popor cu o participare activă și directă a tuturor cetățenilor la alocarea autoritară a valorilor*. Este însă o definiție realistă? Voi ce credeți?

IV. Jean-Jacques Rousseau susține însă că *numai o societate de zei ar putea fi o adevărată democrație*.

Din ce motiv considerați că acest filosof nu credea în existența unei democrații ideale?

Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) – gânditor iluminist, scriitor și filosof francez, promotor al ideii revenirii la natură și critic al inegalității sociale.

Sisteme politice democratice, autoritare și totalitare

▶ A. Democrația

Momentul în care apărut ideea de democrație ne este cunoscut: în prima jumătate a secolului al V-lea î. Hr., când în câteva orașe-stat din Grecia și Roma, până atunci guvernate de despoți mai mult sau mai puțin luminați, deciziile privind comunitatea au ajuns să fie luate de bărbați, fără ca procesul de conducere să aibă de suferit. Dimpotrivă, deși acum erau mai mulți cei care puteau să-și exprime opinia, tot ei erau aceia care urmau să aplice respectiva decizie, deci faptul că participau la luarea ei ajută ulterior, când trebuia transpusă în fapte. Apariția democrației a reprezentat un fenomen uimitor, de o importanță majoră, care a schimbat istoria lumii. Aceste

state au dovedit nu numai că se poate ca oamenii să se organizeze astfel, ci și că acest fel de organizare este firesc și funcționează bine.

Evident, ideile democratice moderne și instituțiile asociate înseamnă mai mult decât atât și sunt rezultatul unor experiențe istorice complexe.

După Robert Dahl, democrația modernă a avut patru surse de inspirație majore :

1. Grecia clasică;
2. tradiția republicană a Romei și a orașelor-stat din Italia medievală și renașcentistă;
3. ideea și instituțiile guvernelor reprezentative și
4. logica egalității politice.

Vom trece în revistă pe rând aceste aspecte, bazându-ne în principal pe punctul de vedere al lui Dahl.

1 În viziunea grecilor antici asupra democrației, cetățeanul este o persoană pentru care politica este o activitate socială naturală care se îmbină în mod firesc cu viața de zi cu zi. Principiile de bază ale democrației grecești sunt: *egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii și dreptul tuturor de a vorbi în Adunarea Suverană*. Adunarea era formată din toți locuitorii orașului care aveau nu numai dreptul, dar și obligația de a participa la întrunirile acesteia. Grecii credeau că pentru a se putea vorbi despre democrație trebuie îndeplinite cel puțin șase criterii:

- Interesele cetățenilor trebuie să fie apropiate pentru a avea sentimentul că, participând la luarea deciziilor, ei acționează pentru obținerea unui bine comun (binele public) care să nu intre în contradicție cu interesele particulare și cu binele particular.
- Societatea trebuie să fie omogenă: să nu existe diferențe mari din punctul de vedere al resurselor economice, al orelor de muncă sau de odihnă, să nu vorbească limbi diferite, să nu existe diferențe majore de nivel de educație sau să nu aibă religii diferite.
- Fiind vorba de orașe-stat și pentru că principiul de bază era implicarea personală a fiecărui locuitor în viața orașului, ideal era ca numărul locuitorilor unui oraș să fie mic. De exemplu, cei aproximativ 50 de mii de locuitori ai Atenei din timpul lui Pericle erau prea mulți pentru a se putea aduna cu toții ca să ia decizii politice. Într-un oraș cu populație mică, cetățenii luau contact în mod direct cu problemele orașului și, mai mult, locuitorii se cunoșteau între ei. Astfel puteau evita dizarmonia, puteau deosebi binele comun de cel individual și se puteau strânge toți pentru a funcționa ca organ vital.
- Cetățenii trebuiau să fie prezenți la adunările în care se hotăra politica orașului. Grecii nu admiteau ideea reprezentării unui grup de oameni de către o singură persoană, așa cum se întâmplă în țările moderne, unde populația dintr-o circumscripție electorală este reprezentată de un parlamentar. În Grecia antică ei trebuiau să fie de față când se decideau politicile sau legile de urmat.
- Cetățenii nu participau numai la întrunirile Adunării. Existau o mulțime de alte instituții locale care guvernau viața orașului.
- Orașul-stat, în viziunea grecilor, trebuia să fie autonom. De aceea ei nu acceptau să se unească cu alte orașe sau state pentru a forma ligi sau confederații.

Evident, democrația grecească avea limite, una din cele mai importante fiind aceea că, în ciuda principiilor enunțate, nu toți oamenii aveau drepturi egale. Existau cel puțin trei categorii defavorizate: femeile, sclavii și străinii. În plus, și în Grecia antică existau clase privilegiate care guvernau de fapt orașul-stat luând deciziile care le favorizau. Una din cauzele acestei situații era că niciodată în cadrul unei Adunări nu se puteau întruni toți locuitorii orașului. Deci cei mai activi își puteau impune voința.

2 Tradiția republicană reia câteva dintre **principiile democrației grecești** :

- omul este un animal social și politic ;
- oamenii trebuie să conviețuiască în cadrul unor asociații politice ;
- o comunitate bună este o asociație formată din cetățeni buni ;
- un bun cetățean posedă calitatea virtuții civice ;
- virtutea reprezintă predispoziția de a căuta binele tuturor în problemele publice ;
- cetățenii sunt egali în fața legii;
- nici un regim nu este legitim dacă exclude poporul de la guvernare.

Ideile noi aduse de republicani erau că societatea nu este omogenă și că interesele oamenilor diferă și pot fi chiar conflictuale, că societatea este în mod natural împărțită într-o componentă aristocratică sau oligarhică și una democratică sau populară. În plus, trebuie semnalat și interesul individual al monarhului. Prin urmare, interesele societății erau împărțite între interesele unuia, ale celor puțini și ale celor mulți. Republicanii au fost astfel obligați să formuleze o constituție care să reflecte și să echilibreze toate aceste interese.

Cel mai important model constituțional rămâne cel al Romei antice, care puse la punct un sistem de consuli, senatori și tribuni ai poporului.

Acest prim model a scos în evidență calitățile, dar și punctele slabe ale sistemului republican: corupția și decăderea virtuții civice au distrus Roma republicană făcând loc Romei imperiale.

În cadrul modelelor timpurii de republică, dreptul poporului de a participa la guvernare era limitat la alegerea liderilor capabili să conducă în locul lor și pentru ei și să vegheze la atingerea binelui comun.

Modelul republican s-a dezvoltat tot mai mult în secolul al XVIII-lea, când s-a cristalizat convingerea că puterea elementelor aristocratice și oligarhice trebuie limitată. Astfel, s-a ajuns la ideea separării puterilor în stat în trei domenii: *puterea legislativă*, *puterea executivă* și *puterea judecătorească*.

Cumularea acestor trei tipuri de putere în mâinile unei singure autorități dă naștere tiraniei și de aceea într-o democrație trebuie evitată.

Pe de altă parte, separarea puterilor a adus cu sine și o altă filosofie a împărțirii sarcinilor în societate. S-au creat structuri orizontale în locul celor verticale de până atunci. Cu alte cuvinte, au fost distribuite diferite sarcini (elaborarea legii – puterea legislativă, punerea ei în aplicare – puterea executivă și cântărirea felului în care este aplicată – puterea judecătorească) unor structuri paralele, care aveau însă același tip de autoritate.

Tradiția republicană, consideră Dahl, lasă nerezolvate cel puțin patru probleme :

- Concepția clasică a intereselor unuia, celor puțini și celor mulți se dovedea a fi depășită. Și atunci cum putea fi înțeleasă diversitatea intereselor membrilor societății și, mai ales, cum puteau fi ele reprezentate ?

- Cum putea să facă față o republică conflictelor de interese care ar fi putut duce chiar la războaie civile?
- Dacă guvernarea republicană se bazează pe spiritul civic al cetățenilor care urmăresc interesul public, mai este oare posibilă constituirea unei republici în cazul unor societăți numeroase și neomogene, cum ar fi Franța, Marea Britanie sau SUA?
- Se puteau aplica principiile republicane statelor-națiune?

3 A doua transformare importantă, ale cărei moștenitoare sunt sistemele democratice din zilele noastre, a început cu deplasarea treptată a ideii de democrație de la orașul-stat, care fusese părintele ei, la națiune sau stat național. În secolul al XIX-lea, această tendință a câștigat foarte mult teren în Europa și în SUA, iar în secolul XX a devenit practic unicul sistem și unica ideologie acceptată ca model de cea mai mare parte a lumii. Diferența majoră dintre democrația modernă și modul în care această idee era acceptată în monarhiile neconstituționale ține de *reprezentare*. În 1748, Montesquieu scria în lucrarea sa *Spiritul Legii* că, de vreme ce este imposibil ca într-o țară toți cetățenii să se adune în cadrul unui corp legislativ, atunci ei trebuie să-și aleagă reprezentanți care să facă ceea ce ei singuri nu pot. Această soluție a devenit piatra de hotar a democrațiilor și a republicanilor, eliminând restricțiile impuse de concepțiile antice care limitau dimensiunile statului democratic (condiționându-le de posibilitatea participării directe a poporului la deciziile colective) transformând democrația dintr-o doctrină aplicabilă doar orașelor-stat într-una aplicabilă țărilor în general. În 1820, James Mill proclama „sistemul de reprezentare” drept „cea mai mare descoperire a timpurilor moderne” în care „se va găsi probabil soluția pentru toate dificultățile, atât speculative, cât și practice”. Într-adevăr, la ora actuală nimeni nu mai contestă faptul că o democrație funcțională trebuie să fie reprezentativă. Dar acceptarea acestui nou principiu atrăgea după sine noi probleme. Acum se impunea apariția unor instituții noi care să înlocuiască Adunarea Suverană aflată în centrul conceptului antic de democrație. De asemenea, a apărut ideea unui sistem politic pluralist în care diferitele asociații erau nu numai legale, ci și esențiale pentru implementarea democrației pe scară largă. O dată cu toate acestea a devenit tot mai evident că în societate există o multitudine de grupuri de interese foarte diferite, astfel că vechiul concept de bine public, care însemna binele comun, al tuturor, trebuia reformulat pentru a face față noilor tendințe. Toate regimurile moderne pretind să fie expresia voinței poporului sau a implementării acestei voințe. Întrucât în zilele noastre este evident că poporul nu se poate strânge pentru a exercita funcțiile de administrare a statului, așa cum era principiul în Grecia antică, singura cale practică rămâne aceea a desemnării unor indivizi care au dreptul de a acționa în numele celor care îi aleg. Concepția de guvern bazat pe consimțirea celor guvernați și pe dreptul cetățenilor de a-și alege reprezentanții în mod liber și deschis este destul de nouă în istorie. Adunările reprezentative au fost, la început, urmarea unui proces de negociere menit să înlesnească sarcina guvernării, fiind necesare monarhului în țările preponderent agrare; pe măsură ce s-au răspândit scrisul și cititul, principiul reprezentativității devine însă o „armă” de masă. Regele, ca reprezentant al întregii națiuni, ca persoană capabilă să echilibreze fracțiunile aflate în conflict, potrivit concepției lui Hobbes, putea obține sfat și consultații

și putea afla câte ceva despre opiniile cetățenilor prin Adunările vechi de tipul Cortesurilor spaniole, care erau compuse din reprezentanții tuturor grupurilor sociale: ecleziastice, militare și ale poporului. Sfaturile nu erau neapărat urmate de către suveran; totuși, respectivii reprezentanți erau îndreptățiți să prezinte regelui liste cu cereri politice sau juridice sau să redacteze petiții. Adunările reprezentative au devenit ulterior căi de obținere a consimțământului pentru noi impozite. În această perioadă, necesitățile financiare ale monarhiilor au crescut semnificativ, dar de îndată ce ele erau satisfăcute, Adunările reprezentative nu mai erau convocate vreme îndelungată. Din cauza acestor măsuri, a crescut distanța dintre nobili și oamenii de rând.

Anglia este singurul caz din istorie în care Adunările reprezentative, pornind de la cea convocată de Simon de Montfort, care a adus doi cavaleri din fiecare regiune, au condus la un sistem cameral și la instituții parlamentare moderne. În multe țări din Europa sistemul descris mai sus a durat însă mult mai mult decât în Anglia. De exemplu, în Prusia, la începutul secolului XX, mai putea fi găsit sistemul celor trei clase, prin care alegătorii erau divizați în trei grupuri:

- marii proprietari de pământ și burghezia înaltă;
- mica burghezie și funcționăria;
- ceilalți cetățeni cu drept de vot.

- 4 Toate acestea au condus la ideea, răspândită între alegători, că trebuie să se elimine treptat diferențele religioase, de avere, de rasă și de educație. Principiul folosit în lumea modernă: un cetățean – un vot, este totuși foarte recent. Sunt și abateri de la principiul votului universal: există state în care pentru a vota trebuie să plătești o taxă, altele în care analfabeții sunt excluși de la vot, iar în unele cantoane elvețiene femeile nu au nici astăzi dreptul să voteze. La fel, în țările musulmane femeia este exclusă de la vot în temeiul diferenței constituționale dintre sexe.

Viziuni asupra reprezentării :

1 Poziția conservatoare tradițională

Se bazează pe ideea că este de preferat ca într-o societate să existe ordine și o ierarhie bine stabilită. Conservatorii cred că binele comun, de care vorbeau grecii antici, este reprezentat fie de un monarh, fie de un guvern însărcinat cu formularea unui program politic. Astfel, membrii aleși ai unei Adunări reprezentative încredințează celor care i-au ales sarcina de a oferi impozite contra dreptului de a prezenta plângeri și de a argumenta în favoarea intereselor speciale și locale în fața organismului care hotărăște direcțiile politice.

Charles de Secondat, baron de Montesquieu (1689-1755) – scriitor, jurist și filosof iluminist francez.

James Mill (1773-1836) – economist, istoric și filosof englez.

Thomas Hobbes (1588-1679) – filosof englez, autorul *Leviathanului*. Adept al guvernului puternic și al supremației statului.

Cortes – denumirea Parlamentelor Spaniei și Portugaliei.

Simon de Montfort (c. 1208-1265) – om politic englez care a încercat să instaureze un regim nobiliar în Anglia și a convocat, în 1265, „Marele Parlament”, prima adunare pe stări a reprezentanților baronilor, cavalerilor și orașelor. A fost învins și ucis de partizanii regelui Henric al III-lea în bătălia de la Evesham.

2 Viziunea whig tradițională sau aristocratică

Această viziune este bazată pe ideea unei constituții echilibrate, simbolizând diferențele de rang din societate. Astfel, toate grupurile sociale se consideră participante la căutarea binelui comun, guvernul este considerat organismul de conducere, iar Adunarea reprezentantă înfățișează interesele întregii societăți. În această viziune, oamenii cu judecată pot delibera asupra afacerilor generale ale tuturor membrilor societății fără a avea un mandat special.

3 Viziunea liberală

Liberalii văd bunăstarea națională și binele comun reprezentate printr-un Parlament format mai degrabă din indivizi decât din corpuri constituite. Acest Parlament este dominat de clasa mijlocie, deoarece pentru a avea drept de vot trebuie să ai o minimă proprietate. Există, în schimb, o oarecare libertate a ariilor de votare. Această viziune pune accent pe importanța individului, a calității deputaților și a raționalității dezbaterii politice.

4 Viziunea radicală

În acest caz, reprezentarea se bazează pe viziunea unificată a poporului care depășește indivizii și se transformă într-un tot. Această viziune, privită ca suveranitate supremă a societății, devine, practic, voința generală a societății, voință exprimată fie direct, fie prin grupuri de interese. Dreptul indivizilor și grupurilor de a influența guvernul devine cunoscut încă din secolul al XIX-lea, când se înmulțesc asociațiile voluntare și grupurile naționale reprezentând interese.

5

Viziunea modernă

Această viziune, la rândul ei, are două subdiviziuni reprezentând diferențele de abordare ale democrat-conservatorilor moderni și ale social-democraților moderni.

- *Conservatorii* accentuează caracterul organic al societății și necesitatea unei conduceri a ei în contrast cu egalitarismul socialist. Ambele văd însă reprezentarea realizată prin partide politice disciplinate cu clasele sociale ca unități de bază, dar legate de multe grupuri funcționale.
- Viziunea *socialistă* se bazează pe clase, și nu pe indivizi, întrucât în mod tradițional socialiștii împart societatea în două clase de bază: exploatați și exploatați. În zilele noastre, diferența dintre aceste două viziuni s-a redus mult. După căderea zidului Berlinului și generalizarea prosperității economice din țările occidentale, conceptul de „clasă” are din ce în ce mai mult un înțeles istoric.

Socialiștii de astăzi vorbesc mai mult despre oferirea de oportunități egale tuturor ca principal rol al statului mediator, discurs care aparținea altădată liberalilor. Această nouă înfățișare a socialismului care a acceptat că modul de producție capitalist este inevitabil poartă denumirea de „A Treia Forță” și mulți lideri occidentali contemporani, de la Tony Blair (Anglia) la Gerhard Schröder (Germania), se consideră reprezentanții săi. Principalul ideolog al mișcării este celebrul sociolog britanic Anthony Giddens.

Se ridică un număr de întrebări importante legate de ideea de reprezentare:

- *Este reprezentantul un model al celui reprezentat? Este el un duplicat al cetățeanului de rând?*

Experiența ne-a arătat că parlamentarii sunt cetățeni ce țin mai curând de elită decât de grupul cetățenilor medii, fiind mai înstăriți, beneficiind de o educație mai bună și mai îndelungată și cu o proporție mai mare de reprezentanți ai profesiunilor în rândul lor.

- *Ar trebui reprezentantul să fie ales de cel reprezentat?*

Astăzi, se acceptă în general că sufragiul constituie un drept natural al omului. Dincolo de faptul că permite selecția unor oameni aflați într-o competiție, alegerea reprezentanților are și o componentă educativă. Această viziune nu a fost însă întotdeauna împărtășită. În societățile multirasiale subdezvoltate încă se consideră că reprezentarea virtuală este preferabilă.

Edmund Burke înțelegea prin **reprezentare virtuală**: „comuniunea de interese și simpatia sentimentelor și dorințelor dintre reprezentant și reprezentat”.

Conceptul a fost ilustrat în Spania între 1942 și 1967 (în timpul regimului militar al lui Franco), când deputații din Cortes au fost desemnați de către municipalitate și organizații profesionale. A fost necesară o schimbare de constituție pentru ca astăzi toți spaniolii să se bucure de dreptul de vot.

- *Ar trebui reprezentantul să fie legat de electoratul său?*

În unele sisteme, cum ar fi Cortesul spaniol sau Adunarea Stărilor din Republica Olandeză din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, reprezentantul era legat de elector printr-un mandat imperativ, adică delegatul era instruit de electorii săi cum trebuie să voteze.

Edmund Burke s-a declarat împotriva acestei viziuni considerând că „Parlamentul nu este un congres de ambasadori ale unor interese diferite și ostile, ci adunarea deliberativă a unei națiuni cu un singur interes, acela privind întregul”.

- *Există un mandat electoral?*

În mod normal, nu se poate cere reprezentantului respectarea perfectă a angajamentului. Acesta are propriul său discernământ și va acționa cum îi va dicta el.

Edmund Burke (1729-1797) – scriitor conservator, critic al Revoluției franceze și om politic în partidul whig.

Francisco Franco (1892-1975) – general și dictator spaniol, șeful partidului fascist „Falanga Spaniolă”, a condus rebeliunea fascistă împotriva guvernului republican (1939) și, cu ajutor german și italian, a încheiat războiul civil (1939), conducând, apoi, Spania cu maximă duritate.

Exerciții

Citiți următoarele definiții ale democrației:

- Democrația este guvernarea de către lideri politici a căror autoritate se bazează pe mandatul limitat acordat de un electorat universal care are drepturi specifice privind participarea și opoziția.

(În această definiție, „mandat limitat” înseamnă că autoritatea de a governa este acordată doar pentru o perioadă fixă de timp, iar electoratul are ocazia să aleagă din nou alți lideri din cadrul ofertei alternative.)

- Democrația este o formă de guvernământ în care puterea de a lua decizii sau de a-i selecta pe cei care au dreptul să ia decizii este acordată/garantată tuturor cetățenilor adulți, pe baza principiului că majoritatea conduce, iar factorii de decizie reflectă prin hotărârile lor voința majorității.

Comentați aceste două definiții și spuneți care sunt limitările și avantajele fiecăreia dintre ele.

▶ B. Dictatura

Opusul democrației este **dictatura**.

Ce este dictatura? Este mai ușor să definim dictatura decât democrația? Este dictatorul un conducător cu putere și autoritate absolute? Putem defini și măsura puterea absolută? Încetează un sistem să fie dictatorial dacă liderul nu poate sau nu vrea să exercite puterea absolută?

Dacă definim dictatura ca opusul democrației, atunci putem spune că dictatura se caracterizează prin absența unui factor esențial care se regăsește în definiția democrației: „mandatul limitat”.

Cu alte cuvinte, avem dictatură dacă oamenii nu au o ocazie reală și regulată de a schimba clasa politică plasată în poziții de conducere.

Exerciții

Înainte de 1989, România era condusă de președintele Nicolae Ceaușescu. Avea un Parlament numit Marea Adunare Națională și un guvern, dar exista un singur partid, Partidul Comunist Român. Apariția altor partide era interzisă și orice încercare de a forma unul era considerată înaltă trădare. Președintele și membrii Marii Adunări Naționale erau aleși prin alegeri periodice, dar alegătorii fie nu-i cunoșteau pe cei pe care erau chemați să-i aleagă, fie (ca în cazul președintelui) nu aveau decât o singură variantă (nu existau mai mulți candidați între care să aleagă). Accesul la informație era strict controlat de partid: existau doar o televiziune și un post de radio care nu transmiteau decât știri despre acțiunile președintelui Ceaușescu și ale Partidului Comunist. Oamenii nu aveau voie să critice sau să facă declarații împotriva statului, a președintelui și a partidului, nu aveau voie să asculte sau să privească posturi străine de radio sau de televiziune, nu aveau voie să intre în contact cu străinii, nu aveau voie să călătorească în străinătate, mai ales în Occidentul necomunist și erau supravegheați permanent de Securitate (poliția politică a statului).

Ce fel de regim exista în timpul lui Ceaușescu? Era un regim democratic sau era o dictatură? Explicați răspunsul vostru.

Sistemele politice pot fi clasificate în regimuri constituționale și regimuri neconstituționale, în funcție de măsura în care respectă litera legii fundamentale a statului: constituția. Un regim constituțional operează în limitele constituției și asigură restrângeri eficiente ale puterilor celor care au funcții în stat. Prin contrast, un regim neconstituțional se caracterizează prin puterea necontrolată de nimeni a celor care conduc și prin nerespectarea prevederilor constituției.

În concluzie, pentru ca un regim să fie constituțional trebuie să respecte anumite reguli:

- constituția alocă activitățile guvernamentale și stabilește instituțiile care îndeplinesc aceste activități;
- constituția stabilește relațiile formale dintre structurile puterii indicând condițiile în care fiecare este dependentă sau independentă în raport cu activitatea celorlalte.

Un regim devine cu atât mai „deplin constituțional”, cu cât respectă limitele constituționale de exercitare a puterii și garantează drepturile celor guvernați (poporul). Un regim este cu atât mai puțin constituțional, cu cât există o mai mare diferență între prevederile constituției și politica dusă de clasa conducătoare.

Regimurile neconstituționale – care sunt de obicei dictaturi – se pot clasifica în autoritare și totalitare.

1 Regimuri autoritare

Acestea impun restricții severe asupra activității indivizilor și grupurilor, încercând să influențeze alocarea valorilor de către sistemul politic. Cu alte cuvinte, un grup mic deține controlul asupra instituțiilor politice și asupra politicilor publice, în timp ce marea majoritate a populației este exclusă de la decizia politică. Nici un cetățean nu are dreptul să pună sub semnul întrebării instituțiile, procedurile sau alocarea valorilor, dar alte aspecte ale vieții nu sunt supuse controlului direct al sistemului politic. În unele sisteme, aceste alte domenii ale vieții sunt ghidate de valori tradiționale societale sau religioase. Astfel de exemple sunt regimurile autoritare din Arabia Saudită, sub conducerea familiei dinastice a saudiților, sau din Iordania, sub domnia familiei regale hașemite. Chile, sub conducerea generalului Pinochet, a cunoscut un regim autoritar, ca și România din timpul celui de-al doilea război mondial, sub conducerea mareșalului Antonescu. În asemenea state, cetățenii s-au bucurat de o autonomie considerabilă, cu condiția să nu se implice în politică. Regimurile autoritare nu cer participarea cetățenilor.

2 Regimuri totalitare

Totalitarismul a fost definit de unii cercetători drept „un regim al terorii totale” (Hannah Arendt), iar de alții, mai moderat, drept un regim cu o ideologie totalitară, cu un singur partid, cu o poliție secretă atotprezentă și cu un guvern care deține monopolul asupra economiei, culturii și informației. Asemenea regimuri sunt cele comuniste sau cele de extremă dreaptă, cum a fost regimul lui Adolf Hitler în Germania.

Un regim totalitar are deci următoarele caracteristici:

- o ideologie totalitară;
- un singur partid dedicat acestei ideologii și condus de un singur om;

- o poliție secretă foarte puternică și trei tipuri de control monopolistic asupra:
 - mijloacelor de comunicare în masă;
 - armelor;
 - tuturor organizațiilor, inclusiv economice.

Zbiugniew Brzezinski definește totalitarismul ca pe „o nouă formă de conducere a unui stat, o variantă de dictatură, un sistem în care instrumentele tehnologic avansate ale puterii politice sunt folosite fără nici o limită de conducerea centralizată a unei mișcări de elită în scopul realizării unei revoluții sociale totale care include condiționarea omului pe baza unor asumptii ideologice proclamate de către conducere în atmosfera de unanimitate forțată a întregii populații”.

În descrierea pe care o face Hannah Arendt sistemului totalitar, accentul cade pe componenta de teroare, pe coerciție și pe rolul jucat de poliția politică.

În realitate, au existat sisteme totalitare în care a avut loc identificarea unei mari părți a populației cu mulți lideri, iar în aceste condiții coerciția devine inutilă. Acesta este cazul Chinei comuniste.

Explicit sau implicit, aceste definiții reliefează tendința sistemului totalitar de a distruge diferența dintre stat și societate și de a politiza total societatea prin intermediul organizațiilor politice, în general, partidul sau alte structuri politice adiacente, în particular.

O caracteristică esențială a sistemelor totalitare este *monopolul puterii*. Puterea totalitară nu este neapărat monolitică. Există pluralism chiar și în aceste sisteme. Dar acesta nu este pluralism social, ci politic în cadrul elitei conducătoare politice. O trăsătură fundamentală a regimurilor totalitare este că ele distrug total sau slăbesc până la dispariție structurile sociale existente înaintea lor. Astfel, comunismul a distrus burghezia, țărănimea înstărită (în România, așa-numiții chiaburi), clasa politică tradițională, avocații, clerul etc.

După Juan Linz, sistemele totalitare au următoarele caracteristici:

- există un centru unic de putere, chiar dacă acesta nu este neapărat monolitic, iar toate instituțiile existente își derivă legitimitatea de la acest centru, care este mai degrabă o creație politică decât o rezultată a dinamicii societății preexistente.
- există o ideologie exclusivă, autonomă, cu care liderul, grupul conducător sau partidul aflat la dispoziția liderului se identifică și pe care o folosesc ca pe o bază pentru politicile lor sau o manipulează pentru a se legitima. Această ideologie are mai multe granițe dincolo de care începe erezia care nu rămâne niciodată nesancționată (erezia însemnând abaterea de la această ideologie). Ideologia trece dincolo de un program politic momentan pentru a oferi o țintă finală, un ultim sens, o interpretare istorică a realității sociale.
- participarea cetățenească în cadrul mobilizării active pentru sarcini colective politice sau sociale este cerută, încurajată, răsplătită și canalizată prin intermediul unui singur partid și al multor grupuri secundare monopolistice.
- obediența pasivă și apatia, retragerea în rolurile parohiale și de subiecți caracteristice multor regimuri totalitare sunt considerate dezirabile de către conducător.

Mary Ellen Fisher, care a studiat chiar totalitarismul românesc, spune că de fapt trăsătura fundamentală a totalitarismului este *invadarea vieții private*.

Exerciții

Sunteți în România anului 1988 și diriginta vă convoacă în sala de sport a școlii. Acolo un tovarăș procuror vă va ține o conferință.

Procurorul vă prezintă ultimele hotărâri și legi ale regimului Ceaușescu. El vă spune, de exemplu, că a stoca alimente este un delict grav pedepsit prin lege, iar cei care au în casă mai mult de un kilogram de zahăr sunt niște infractori. În sinea voastră știți că această situație există și la voi acasă, unde bunica a reușit să procure cu multe sacrificii două kilograme de zahăr pentru Crăciunul care se apropie.

Este bunica o infractoare?

Este vina statului comunist că nu se găsește zahăr? Argumentați.

Statele totalitare tind să fie mari ca dimensiune. Cu alte cuvinte, birocrații, funcționarii publici (aparatul de stat) sunt numeroși. Aparatul de stat oferă amatorilor multe poziții de conducere, posibilitatea de a împărți, de a oferi multor persoane accesul la puterea unică.

Acest lucru introduce un element de egalitate care, pe de o parte, minează alte structuri stratificate din societate, iar pe de alta, introduce un tip nou și diferit de inegalitate. Egalitatea constă în aparența unei șanse egale pentru toți de a avea acces la putere, iar inegalitatea constă în faptul că accesul se face în realitate pe baza unui sistem de legături de tip „nepotism” și că astfel se formează un grup privilegiat care capătă un ascendent, nu neapărat politic, față de restul populației.

De exemplu, într-un astfel de sistem, o slujbă cum ar fi aceea de funcționar la primărie, la poștă, la un minister sau în orice altă instituție a statului reprezintă un privilegiu. Restul oamenilor depind de bunăvoința acestor funcționari cu care se întâlnesc mai devreme sau mai târziu, atunci când trebuie să obțină un document, o semnătură sau au de plătit un impozit.

Exerciții

I. Răspundeți la următoarele întrebări:

1. Care erau principalele puncte slabe ale viziunii grecilor antici asupra democrației?
2. Care a fost pasul revoluționar care a dus la construirea sistemului modern democratic?
3. Ce aduce nou ideea de reprezentare?

II. Câte viziuni asupra reprezentării există și în ce constă fiecare?

III. Care este trăsătura principală a tiraniei?

IV. Ce fel de regim politic există acum în România? Argumentați răspunsul.

Lectură

INSTITUȚIILE POLITICE

Vom face o clasificare a instituțiilor politice în cele trei lumi descrise la începutul capitolului. Modelele descrise pentru Lumea întâi funcționează și pentru a doua, de aceea nu vom reveni asupra lor. Lumea a treia, în schimb, diferă și de aceea o vom analiza separat.

A. Lumea întâi – modelul democrației liberale

Conceptul de democrație liberală este, în esența sa, protectiv. Aceasta înseamnă că într-o democrație liberală guvernul este văzut într-o lumină mixtă: el este necesar, dar, în același timp, reprezintă un pericol potențial pentru cetățean. Interesul principal al guvernului de tip liberal este de a proteja ideea democratică a guvernării de către populație față de posibilele abuzuri de putere. O democrație liberală limitează conducerea și guvernarea și protejează drepturile individuale.

Cel mai cunoscut exemplu de model restrictiv este Constituția SUA. Părinții fondatori au vrut să protejeze cetățenii de o posibilă tiranie a guvernării. Astfel, constituția cuprinde o separare clară a puterilor în stat, alegeri frecvente, federalism, o declarație a drepturilor cetățeanului și o interpretare juridică a constituției. Cu alte cuvinte, o largă difuzie a puterii pune o ramură a guvernării în poziția de a o verifica pe cealaltă. Așa cum a spus James Madison, „trebuie, în primul rând, să dai guvernanților capacitatea de a-i controla pe cei guvernați. Următorul pas însă este să oblige guvernarea să se controleze pe ea însăși”.

Arend Lijphart a făcut o distincție importantă în cadrul democrațiilor liberale, împărțindu-le în democrații majoritare și democrații consensuale.

James Madison (1751-1836) – om politic american, unul dintre părinții Constituției americane și întemeietor, alături de Thomas Jefferson, al Partidului Democrat Republican. A fost secretar de stat și președinte al SUA.

Democrații majoritare

În acest model, partidul care câștigă alegerile are toată puterea politică, domină Parlamentul și guvernează singur. Lijphart afirmă că, în teorie, democrația majoritară este mai degrabă o tiranie, o dictatură aleasă prin vot democratic, decât o democrație. În această situație, modul de control al executivului se poate face prin autocenzura acestuia, lucru destul de relativ. În realitate, executivul domină legislativul, având puteri destul de discreționare. Deci, într-o democrație majoritară lipsesc instrumentele de bază prin care se poate controla exercitarea puterii de către guvern: un Parlament puternic și autonom față de guvern sau o democrație reprezentativă. Democrațiile majoritare au, de obicei, sistem bipartit (alternanța la putere a două partide principale). De exemplu, sistemul majoritar din Marea Britanie a început să-și piardă eficiența și legitimitatea în ultimii 20 de ani, în urma apariției partidelor de centru și a unei mișcări proconstituționale care aduce două critici principale acestui sistem:

- că dă prea multă putere unui singur partid;
- că prin alternanța celor două partide, de multe ori politicile sunt complet contestate și ca atare guvernarea nu este eficientă.

Alte sisteme majoritare sunt Statele Unite, Noua Zeelandă, Australia.

Democrația consensuală

Lijphart folosește termenul pentru a descrie un model în care puterea este împărțită între principalele forțe politice. Autoritatea executivă se împarte între membrii unei coaliții formale sau informale. Executivul nu domină legislativul ca într-o democrație majoritară și există mai curând un sistem multipartit (există mai mult de două partide) decât bipartit. Sistemul de partide reflectă mai multe diviziuni sau linii de diviziune existente în societate, nu doar una singură. Sistemul electoral este proporțional (acordă fiecărei formațiuni politice un număr de mandate proporțional cu importanța ei în viața politică), și nu majoritar (candidatul care deține cele mai multe voturi este declarat ales). Exemple de democrații consensuale sunt Danemarca, Finlanda, Belgia, Olanda. Despre tipurile de sisteme de partide și electorale vom discuta mai pe larg în capitolul „Partidele politice”.

În forma sa deplină, democrația consensuală conține un guvern descentralizat sau federal, o constituție scrisă și rigidă și o a doua Cameră foarte puternică a Parlamentului. Există și forme hibride între acestea două: SUA, Germania, Austria și Canada. Acestea totuși au o înclinație mai mare spre democrația consensuală.

O altă caracteristică a democrației consensuale, când este vorba de o democrație multietnică, este aceea că ea presupune o mare coaliție a etniilor care să participe împreună la guvernare. Hotărârile comune se iau prin consens, iar cele care privesc numai una dintre etnii se iau de către aceasta, care, în plus, are și drept de veto dacă guvernul încearcă să-și impună punctul de vedere în probleme care o privesc direct.

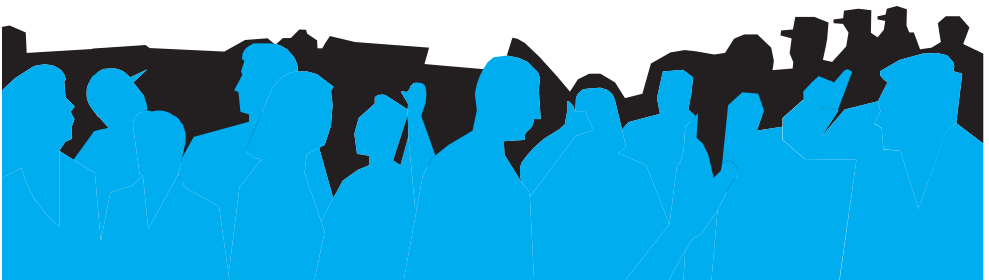
B. Lumea a treia

Caracteristica principală a politicii din Lumea a treia este tendința oligarhică a acestor sisteme politice din cauza distribuției inegale de resurse politice. Dacă se țin alegeri, rezultatul lor este determinat de cei pușini, bogăți și influenți. În aceste sisteme există conflict politic și competiție, dar numai în cadrul grupului oligarhic. Oligarhia a fost un stadiu de dezvoltare politică, dar elitele din Lumea a treia se despart cu mult mai greu de privilegii decât a făcut-o aristocrația europeană, iar cultura politică a Lumii a treia, precum și faptul că statele din Lumea a treia nu sunt veritabile state-națiuni duc la înghețarea dezvoltării în acest stadiu. Caracteristicile sistemelor politice din Lumea a treia sunt loviturile de stat și dictaturile militare. Începând cu anii '80 au devenit mai rare sau au dispărut și Lumea a treia pare să se fi angajat pe calea democratizării.

3

STATUL

- Ce este statul ?
- Criterii de clasificare a statelor
- Minoritățile
- Executivul
- Adunările parlamentare
- Justiția
- Forțele de menținere a ordinii

Ce este statul ?

Exerciții

Lucrați pe perechi. Comparați următoarele formulare completate de trei persoane. Comentați informațiile privind cetățenia și naționalitatea celor trei persoane:

Nume : Ionescu Prenume : Mihai Domiciliu : București, Str. Podarului nr. 42, Sector 3 Născut la 7.07.1945, în București Cetățenie : română Naționalitate : română	Nume : Muller Prenume : Horst Domiciliu : Brașov, Str. Lungă nr.17, Județul Brașov Născut la 21.09.1962, în Sibiu Cetățenie : română Naționalitate : germană	Nume : Mirică Prenume : Ion Domiciliu : Constanța, Str. Panselelor nr. 12, Județul Constanța Născut la 18.04.1930, în Constanța Cetățenie : română Naționalitate : română
---	--	---

Ce au cele trei persoane în comun? Ce le deosebește?

Ce înseamnă să fii cetățean?

După părerea voastră, cetățenia și naționalitatea se suprapun sau sunt distincte? Explicați.

Citiți următoarele definiții:

- Națiune:** „Când spunem națiune ne referim la o colectivitate existentă în cadrul unui teritoriu clar demarcat, care este subiectul unei administrații unitare, monitorizată de către stat”. – Anthony Giddens
- Stat:** „Când spunem stat ne referim la instituțiile cu autoritate de decizie pentru o întreagă societate, cărora toate celelalte grupuri, instituții și persoane îi sunt egal subordonate. Statul este autoritatea constrângătoare ultimă. De asemenea, statul este cel care are monopolul exercitării legitime a forței pe teritoriul său”. – Robert Dahl
- Suveranitate:** concept legal, juridic mai curând decât practic, ce se referă la acel corp politic care are dreptul de a face legi pentru o țară.

Suveranitatea poate fi:

- 1) Internă – dreptul de a face legi pe un teritoriu.
- 2) Externă – recunoașterea în legile internaționale a faptului că un stat are jurisdicție asupra unui teritoriu.

Stabiliți care sunt elementele comune ale definițiilor statului și națiunii și care sunt elementele ce le deosebesc.

Care credeți că este relația dintre stat și națiune? Explicați.

Anthony Giddens – sociolog contemporan britanic, profesor la London School of Economics and Political Science.

Robert Dahl – profesor de științe politice la Universitatea Yale, figură marcantă a științei politice în secolul nostru.

Statul reprezintă o noțiune abstractă, nu este ceva palpabil, dar rămâne, în același timp, o realitate cotidiană. Trăim într-o lume de state. Cea mai mare parte a suprafeței pământului este împărțită între guverne care cer dreptul de a avea puteri depline și exclusive asupra teritoriului definit ca fiind „statul lor”. Există, desigur, și excepții. Pe planetă sunt și zone nelocuite cum este Antarctica și există și comunități de oameni care nu trăiesc într-un loc stabil. Acestea sunt comunitățile de nomazi, cum ar fi țigani, care trec nestingheriți dintr-un stat în altul urmând tradițiile lor ancestrale. Însă cea mai mare parte a Terrei este formată din state și marea majoritate a cetățenilor trebuie să respecte anumite reguli pentru a putea călători dintr-un stat în altul. Statele nu sunt izolate unele de altele. Între ele există relații politice, legături comerciale, culturale etc.

Cu toate acestea, nici un stat nu are dreptul să intervină în deciziile altuia în legătură cu problemele sale interne, pentru că în lumea modernă fiecare stat este *suveran*. Definiția statului nu se limitează însă la demarcarea teritoriului său. „Statul” cuprinde și oamenii care trăiesc pe teritoriul respectiv și seturile de reguli după care aceștia își duc viața, normele care reglementează relațiile dintre ei, instituțiile care le coordonează activitățile, mecanismele care asigură respectarea legilor, bunăstarea cetățenilor, educația și sănătatea lor, securitatea internă și externă etc.

Cu alte cuvinte, statul – în forma sa modernă – este reprezentarea instituțională a voinței poporului, care oferă mijloacele de a acționa eficient în situații normale sau extreme, pentru a asigura apărarea și bunăstarea tuturor, precum și drepturile diferitelor grupuri minoritare.

Statul se referă așadar la instituțiile care au autoritatea de a lua decizii în numele întregii societăți și cărora li se subordonează toate celelalte grupuri, instituții sau persoane. Deci, din punctul de vedere al legii, statul are puteri depline și, în ultimă instanță, autoritatea sa este obligatorie. El deține monopolul asupra legitimității folosirii forței și atunci când acest atribut este amenințat este amenințată însăși continuitatea existenței sale.

„O organizație politică obligatorie cu operațiuni continue va fi numită un «stat» atâta timp cât personalul său administrativ menține cu succes pretenția de monopol asupra folosirii legitime a forței fizice pentru întărirea ordinii sale... Ordinea administrativă și legală a statului modern poate fi schimbată prin legislație, către care sunt orientate activitățile organizate ale personalului administrativ, controlate la rândul lor de anumite reguli. Acest sistem dispune de autoritate, nu numai asupra cetățenilor, dintre care majoritatea au obținut apartenența la stat prin naștere, ci și, în mare măsură, asupra tuturor acțiunilor care se desfășoară în aria jurisdicției sale. El este astfel o organizație obligatorie cu o bază teritorială. Mai mult, astăzi, folosirea forței este privită drept legitimă numai în măsura în care este ori permisă de stat, ori prescrisă de acesta. Faptul că statul modern are monopolul asupra folosirii forței este esențial pentru acesta, la fel ca și caracterul lui de jurisdicție obligatorie și de acțiune deplină.” (Max Weber)

O definiție asemănătoare dă și Anthony Giddens: „Statul este un set de forme instituționale de guvernământ care susțin un monopol administrativ asupra unui teritoriu cu limite de democrație clare (granițe), conducerea sa fiind supusă legii și exercitând controlul direct al mijloacelor de violență internă și externă”.

În istoria omenirii au existat trei etape fundamentale de dezvoltare: stadiul preagrícola, cel agricol și cel industrial. În cel dintâi, stadiul preagrícola, nu existau state pentru că grupurile de vânători și culegători erau prea mici pentru a ridica problema existenței unei instituții stabile care să mențină ordinea. În următoarea etapă, cea agricolă, diferitele societăți umane au format state. Unele mai puternice, altele mai slabe, unele mai mari, altele mai mici, unele în care domnea legea, altele, dimpotrivă, tiranice. Aceste state difereau foarte mult ca formă. Deci în această etapă de dezvoltare a omenirii au apărut *niște* state, dar continuau să existe și oameni care nu trăiau într-un stat. Existau încă multe comunități de tip preagrícola, așa cum existau și numeroase populații nomade, iar statul este specific populațiilor stabile.

În următoarea etapă, epoca industrială, statul ca formă de organizare a oamenilor devine general, chiar dacă formele sale continuă să fie variate. Extrem de puțini oameni mai trăiesc în afara statului. Excepțiile rămân, cum am arătat, populațiile nomade, care sunt extrem de reduse numeric.

Recapitulând definițiile de până acum, putem trage câteva **concluzii** în legătură cu caracteristicile definitorii ale statului:

▶ Controlul (monopolul) asupra mijloacelor violente

Acest fapt înseamnă că statul este singura instituție din societate care are dreptul de a folosi forța, care controlează și coordonează legitimitatea folosirii forței. În orice societate există diferite forme de violență. Aceasta nu este însă nici legitimă și nici legală. Statul este tocmai cel care veghează pentru ca acest tip de violență să dispară din societate și, uneori, pentru aceasta folosește el însuși forța, dar în condițiile legii.

Suntem cu toții de acord că un criminal care împușcă un polițist comite o faptă ilegală. Dar, în general, considerăm acceptabil faptul că un polițist împușcă un criminal (terorist, hoț, ucigaș) în timpul unei operațiuni. Pe de altă parte, în societate există și instituții private care recurg la forță: unele aflate în afara legii, cum este Mafia, iar altele care funcționează în limitele legii, de exemplu, agențiile private de gărzii de corp. Pentru ca să-și mențină autoritatea, statul trebuie să fie capabil să controleze exercitarea forței de către absolut toate instituțiile, indiferent de natura lor. În clipa în care una dintre ele devine mai puternică și preia controlul, statul își pierde suportul și de cele mai multe ori se dezintegrează. Astfel se întâmplă când Armata preia puterea printr-o lovitură de stat, când izbucnește un război civil, sau când Mafia devine atât de puternică, încât controlează instituțiile vitale ale statului. Cu toate acestea, statul nu are dreptul de a folosi forța pentru a-și menține autoritatea. Pentru aceasta el trebuie să facă uz de lege.

Din acest motiv, încercarea președintelui iugoslav, Slobodan Miloșevici, de a impune prin forță decizia de a retrage autonomia provinciei Kosovo, locuită în majoritate de albanezi, și de a instala un regim în care majoritatea sârbă să aibă toate drepturile, a fost considerată inacceptabilă de către comunitatea internațională care, în cele din urmă, a recurs ea însăși la forță pentru a-l obliga pe președintele Miloșevici să înceteze asupra și chiar uciderea unei părți a populației proprii lui țării. Cu alte cuvinte, în lumea modernă un stat nu mai poate

folosi forța și mijloacele violente de intimidare împotriva propriei populații invocând suveranitatea. Suveranitatea este respectată de celelalte state ale lumii atâta vreme cât o țară nu încalcă flagrant normele legale acceptate de toate națiunile lumii. În cazul președintelui Miloșevici a fost vorba despre încălcarea gravă a drepturilor omului.

▶ Teritorialitatea

Statele sunt entități geografice sau geopolitice. Ele ocupă un spațiu fizic clar definit, asupra căruia reclamă autoritate legitimă. În accepțiunea modernă, statul este definit ca o „entitate suverană cu limite teritoriale clare”.

▶ Suveranitatea

Ideea de suveranitate a apărut în secolele al XVI-lea și al XVII-lea. În interpretarea curentă, suveranitatea reprezintă premisa că fiecare stat are autoritate completă și reprezintă sursa ultimă a legii în interiorul granițelor sale. Există două aspecte ale suveranității – unul intern și unul extern. Să le luăm pe rând:

- *suveranitatea internă* – reprezintă dreptul organului legiuitor de a face ce legi dorește, legi care se aplică doar pe teritoriul statului respectiv.
- *suveranitatea externă* – este o noțiune care ține de dreptul internațional și înseamnă recunoașterea faptului că un stat are jurisdicție (autoritate) asupra unui teritoriu care este al statului respectiv. Suveranitatea externă are importanță pentru că toate statele cer dreptul de a reglementa relațiile dintre țara lor și restul lumii. Pe măsură ce lumea modernă devine din ce în ce mai interdependentă suveranitatea externă este tot mai importantă. A clama suveranitatea este totuna cu a da un avertisment celorlalte state. În realitate însă, nici un stat nu controlează 100% din ceea ce se întâmplă între granițele sale, fapt care nu-l împiedică să-și revendice autoritatea. Pe de altă parte, extinderea sistemului de organizații internaționale de tipul Uniunii Europene, care are dreptul ca – în anumite domenii – să ignore Parlamentele fiecărui membru în parte, repune în discuție noțiunea de suveranitate. La fel, intrarea în vigoare, de la 1 ianuarie 1999, a monedei unice în Uniunea Europeană reduce mult dreptul statelor membre de a lua propriile decizii în ceea ce privește politica din domeniul monetar sau chiar politica economică. Acestea tind să fie tot mai mult elaborate de Banca Centrală Europeană, de Parlamentul European sau de Comisia Europeană. În capitolul consacrat organizațiilor internaționale vom vedea ce reprezintă fiecare dintre aceste organizații, ce rol are și unde își are sediul.

▶ Constituționalitatea

Constituția stabilește „legile după care se fac legi” și poate fi prezentată ca documentul care creează sau cel puțin asigură existența statului însuși. În capitolul consacrat constituției vom vedea câte feluri de constituții există și care este rolul lor.

► „Domnia legii” și exercitarea puterii impersonale

Ordinea politică constituțională nu înseamnă guvernarea după bunul plac al oamenilor, ci *guvernarea prin legi*.

► Aparatul administrativ (funcționarii)

Orice adult din orice țară din lume se ciocnește măcar o dată în viață de reprezentanții aparatului administrativ: fie la ofițerul stării civile, când se căsătorește, fie la poliție când merge să-și facă sau să-și schimbe actul de identitate etc. În general, această întâlnire are loc atunci când un cetățean are nevoie de hârtii eliberate de o instituție a statului: acte de căsătorie, de deces, cazier, buletin, permis de conducere, chitanța de plată a taxelor și impozitelor etc. Interfața dintre stat și cetățeanul care are nevoie de aceste lucruri este funcționarul public (sau birocrațul public). Sarcinile funcționarilor publici sunt însă mult mai complexe decât eliberarea unor hârtii. Ei lucrează în ministere și în agenții guvernamentale, sunt specializați în anumite domenii și au rolul de a pune în practică politicile statului și de a găsi soluții pentru problemele cu care se confruntă acesta. Nu o dată ați văzut la „Jurnal” purtători de cuvânt ai primului-ministru sau ai unui minister anume sau ați auzit secretari de stat explicând o lege. Toți acești oameni sunt funcționari publici. Organizarea și administrarea statului modern este un proces laborios care necesită pricepere, experiență și calificare. De secole, aparatul administrativ (funcționarii) a jucat un rol important în politică. De aceea, una din problemele liderilor politici a fost aceea de a menține un control eficient asupra birocraților (funcționarii publici). Impactul aparatului administrativ asupra procesului politic a crescut însă, o dată cu evoluția guvernelor. În statele comuniste, controlul centralizat exercitat de partidul unic asupra societății a plasat o mare cantitate de putere în mâinile funcționarilor publici pentru că cetățeanul se afla, practic, la dispoziția acestora, care deveniseră o castă privilegiată. Birocrații joacă un rol important și în multe dintre democrațiile liberale. Astfel, în multe țări democratice este încă valabilă descrierea făcută de Metternich Austriei, în secolul trecut: *„Austria nu e guvernată, ci administrată”*.

Ce anume face însă ca funcționarii să aibă atâta putere? Un prim răspuns se găsește în chiar definiția aparatului administrativ: *„Este instituția care duce la îndeplinire funcțiile și responsabilitățile statului”*. Este, cu alte cuvinte, motorul statului. Sociologul german Max Weber consideră că aparatul administrativ are cinci caracteristici principale:

- implică o foarte exactă diviziune a sarcinilor.
- autoritatea este impersonală și derivă din regulile care guvernează afacerile oficiale ale statului. Deciziile sunt luate ca urmare a aplicării metodice a regulilor generale cazurilor particulare, fără a implica nici un fel de motivații personale.
- oamenii sunt recrutați ca funcționari publici pe baza competenței dovedite sau măcar potențiale.

Klemens, prinț Wenzel von Metternich (1773-1859) – om politic austriac, ministru de externe și cancelar al Austriei, unul dintre arbitrii Europei și adversar al mișcărilor de eliberare națională a națiunilor din Imperiul Austro-Ungar. Înlăturat de la putere de Revoluția din martie 1848.

- oficialii care-și îndeplinesc datoriile cu competență au slujbe și salarii sigure. Oficialii competenți pot obține promovări în funcție de vechime sau de merite.
- aparatul administrativ implică o ierarhie foarte disciplinată în care oficialii se supun autorității superiorului.

Trebuie făcută distincția între eșaloanele superioare ale funcționarilor publici și funcționarii de rând. Cei aflați la niveluri de conducere fac – de fapt – politică, doar că ei nu-și desfășoară activitatea în Parlament, ci în spatele ușilor închise. Ei sunt, de exemplu, experții care duc negocierile într-o chestiune anume. Funcționarii de la vârf sunt sfătuitoarii politicienilor și au zilnic contact cu ei, ceea ce le oferă o mare influență. Ei sunt însă puțin numeroși și formează o elită. Cea mai mare parte a funcționarilor publici au o muncă de rutină, dar de răspundere.

▶ Autoritatea și legitimitatea

Despre acestea am vorbit deja în capitolul anterior, deci nu vom mai reveni cu amănunte. Important este să înțelegem faptul că un stat nu poate fi puternic și nu poate rezista în timp dacă cetățenii lui nu recunosc autoritatea instituțiilor statului, deci a statului ca atare. Cu alte cuvinte, autoritatea este dreptul de a conduce.

▶ Cetățenia

Articolul 15 al Declarației Universale a Drepturilor Omului stipulează că orice persoană are dreptul la o cetățenie și că nimeni nu poate fi lipsit în mod arbitrar de cetățenia sa sau de dreptul de a-și schimba cetățenia. Cetățenia reprezintă o calitate juridică. În Antichitate, la greci și la romani, cetățenia însemna calitatea de membru al unei cetăți. Nu toți locuitorii unui oraș aveau însă acest statut, deoarece cetatea era o asociație politică și religioasă a unor familii și numai membrii acestora puteau fi cetățeni. Din acest motiv, orașele din Antichitate aveau puțini cetățeni. Cetățenia era, de regulă, atribuită, și nu dobândită (de exemplu, în Grecia antică, străinii care se stabileau într-un oraș nu puteau dobândi statutul de cetățean al orașului indiferent câte generații ar fi trecut de la stabilirea lor în acel loc), presupunând o serie de drepturi majore (de a cinsti zeii cetății, de a apărea în fața tribunalelor, de a fi proprietar de pământ etc.), dar numai în condițiile supunerii totale față de cetate. În epoca modernă, cetățenia a devenit un statut uzual și reprezintă calitatea de membru al unui stat-națiune, fiind conferită prin naștere sau prin proceduri juridice specifice în caz de emigrare dintr-un stat în altul. *În esență, cetățean este individul care are dreptul de a participa la viața comunității politice.* În statul modern cetățenia este un statut care, în principiu, impune indivizilor îndatoriri și drepturi egale, libertăți și constrângeri, puteri și responsabilități în cadrul comunității politice.

De obicei, cetățenia cuiva este cea a țării în care s-a născut. Uneori însă, dacă pe parcursul vieții persoana se mută într-o altă țară, ea poate renunța – sau poate fi silit să renunțe – la cetățenia țării de origine și poate obține cetățenia țării de adopție. Un om poate avea una sau mai multe cetățenii, în funcție de legile statului sau statelor în care s-a născut și trăiește. De exemplu, copilul unor cetățeni români, născut în străinătate, are automat cetățenie română, prin dreptul sângelui (derivat din faptul că părinții lui sunt cetățeni români). El poate avea

însă, în același timp, și cetățenia țării în care s-a născut pe baza principiului că cetățenia este dată de locul de naștere. Sunt însă și țări care prin legislația internă nu acceptă dubla cetățenie, de exemplu, Germania. În acest caz, persoana care se mută în Germania sau părinții copilului născut în Germania trebuie să hotărască ce cetățenie preferă: pe cea germană sau pe cea a țării de origine. Există și oameni fără nici o cetățenie. Ei se numesc apatrizi și au obținut statutul acesta pentru că au renunțat de bunăvoie la orice cetățenie, de obicei, în semn de protest. Constituția României, Titlul I, Articolul 5, stipulează că cetățenia română se dobândește, se păstrează sau se pierde în condițiile prevăzute de legea organică, ea neputând fi retrasă aceluia care a dobândit-o prin naștere. Un cetățean român își dovedește cetățenia prin buletinul de identitate sau prin pașaport; el plătește impozite statului român, beneficiază de dreptul la muncă și de protecție socială și este dator să respecte constituția și legile țării și are dreptul să voteze.

▶ Impozitarea

Impozitele sunt taxele plătite regulat de persoane și unități economice pentru a produce venituri care vor fi cheltuite în scopuri publice. Aceste venituri formează bugetul de stat care finanțează sectoarele neproductive sau puțin productive ale statului: educația, sănătatea, mediul etc., sau asigură fonduri de dezvoltare pentru economie: pentru cercetare, rețehnologizare, recalificare etc. Acestea sunt *bunuri publice*, adică servicii pe care statul le oferă cetățenilor în schimbul impozitelor și care nu mai pot fi oferite de nici o altă sursă.

Criterii de clasificare a statelor

Un criteriu de clasificare a statelor este în funcție de **domeniul** în care acestea își fac cel mai mult simțită prezența.

Una dintre dezbaterea politică fundamentale, nefinalizată încă, încearcă să precizeze „cât de mare trebuie să fie rolul statului în societate” și ce anume reprezintă bunurile publice (de exemplu, educația poate fi oferită și în instituții private) ? Cât de mult ar trebui să se implice statul în acestea ?

În gândirea politică actuală, există cel mult trei viziuni privind domeniul acceptabil pentru intervenția statului. Fiecare dintre aceste viziuni oferă o concepție diferită asupra bunurilor publice. În plus, fiecare societate are propria perspectivă asupra modului în care să definească elementele specifice asociate fiecăreia dintre aceste trei viziuni majore. Pentru a exemplifica elementele asociate fiecăreia dintre cele trei viziuni, să vedem în continuare perspectiva americană.

▶ Abordarea conservatoare a statului

Din perspectivă conservatoare, aria desemnată ca bunuri publice ar trebui să fie minimală. Ce înseamnă aceasta ?

Înseamnă că statul ar trebui să aibă puterea militară sau politică de a apăra societatea (și suveranitatea) împotriva agresiunii externe. Dar, în interiorul societății, se acordă o mare încredere dinamicii pieței libere pentru motivarea și

coordonarea activității oamenilor. Cu alte cuvinte, se presupune că, dacă sunt lăsați liberi, oamenii vor produce o ordine socială și economică relativ eficientă. Astfel, statul devine doar un „paznic de noapte”, un polițist nevăzut preocupat doar de siguranța fiecărui individ. În mod excepțional, statul ar mai putea să controleze în mod special câte un grup de oameni considerat periculos pentru ceilalți, sau să-i ajute pe cei nevoiași care nu ar supraviețui fără asistența lui. Dar, în general, statul conservator este un stat benign și pasiv. Sloganul președintelui american Thomas Jefferson ilustrează cel mai bine acest tip de stat: „*statul care guvernează cel mai bine este statul care guvernează cel mai puțin*”. Această viziune asupra statului este numită *libertarianism* și reduce *res publica* (lucrul public) și implicit domeniul de acțiune a statului la aproape nimic.

► Viziunea liberală asupra statului

În viziunea liberală există două motive cruciale pentru care statul trebuie să intervină activ în relațiile de piață liberă dintre indivizi și grupuri.

În primul rând, pentru că există multe grupuri puternice și influente care, lăsate fără supraveghere, pot face rău celorlalți oameni, pot zădărnici funcționarea corectă a forțelor pieței sau a societății în general. Efectele negative ale unor asemenea acțiuni nu pot fi preîntâmpinate decât printr-o intervenție în forță a statului.

În al doilea rând, există inechități majore în societate. Piața liberă generează inegalități economice și sociale, care se răsfrâng negativ asupra oamenilor.

Prin urmare, statul liberal este destul de activ, intervenind în multe din „lucrurile oamenilor”. El va juca un rol *regulator*, de constrângere a acțiunilor indivizilor și grupurilor care ar putea aduce atingere interesului public. Statul liberal este *redistributiv* – intervine, adică, în procesul social și economic pentru a se asigura că toți cetățenii primesc o cantitate decentă de bunuri și servicii (le redistribuie).

În lumea politică contemporană, un astfel de stat este numit *stat al bunăstării*, termen care reflectă hotărârea sa de a acționa pozitiv în scopul implementării politicilor publice care asigură calitatea vieții și binele tuturor cetățenilor.

► Viziunea radicală asupra statului

Există variante ale viziunii radicale asupra statului. De exemplu, radicalismul poate fi definit în legătură cu forțele de stânga sau în raport de cele de dreapta. Cea mai uzuală definiție dată radicalismului este însă cea legată de forțele de stânga.

Viziunea radicală de stânga definește statul în funcție de grupul pe care acesta îl servește în mod prioritar. Fiecare stat este privit ca un set de structuri al căror scop principal este să păstreze și să extindă interesele clasei dominante. Așa cum îl definea V.I. Lenin, un asemenea stat este „un sistem de oameni înarmați, de arme și de închisori”. Teoretic, radicalii sprijină, în general, țelul fundamental al egalității politice, economice

Thomas Jefferson (1743–1826) – om politic american, predecesor al SUA (1801–1809), conducător al Războiului de Independență, a participat la elaborarea „Declarației pentru Independență” (4 iulie 1776).

Vladimir Ilici Lenin (1870–1924) – lider revoluționar și om de stat rus, lider al Revoluției bolșevice de la 1917 și creator al sistemului economic centralizat și planificat. După moarte a fost îmbălsămat și așezat într-un mausoleu din Piața Roșie, la Moscova.

și sociale în societate. Ei pretind că un stat care permite inegalități radicale trebuie răsturnat, iar acest lucru se face, în general, prin violență politică revoluționară. În societatea ideală, care ar trebui să urmeze revoluției, ar fi dreptate pentru toți, bazată pe *egalitarianismul* economic, social și politic. Statul, în cazul în care mai există, ar fi agentul tuturor oamenilor, organizând distribuirea resurselor societății pentru binele comun.

Unii radicali pretind chiar că statul ar trebui eliminat, dar chiar și în această viziune structurile organizaționale ar rămâne pentru a administra politic.

Concepția radicală extremă, în care statul dispare, este etichetată drept *anarhism*. Aceasta nu înseamnă o situație de haos și dezordine, ci, mai curând, o societate fără stat în care indivizii și grupurile se organizează în mod spontan pentru a crea o ordine sociopolitică în care toți oamenii să participe și să beneficieze de pe urma bunurilor și serviciilor produse în comun.

▶ Alte viziuni asupra statului

Cele trei perspective prezentate reprezintă cele trei viziuni dominante în abordarea occidentală a statului. Există însă și concepții care nu iau în considerare un unic „stat” politic. De exemplu, în unele societăți, dominate de o religie puternică, nu există un stat politic independent de ordinea impusă de religie. În regimurile fundamentaliste islamice, Shari'a, legea Islamului, stabilește un stat religios care definește toate aspectele vieții cotidiene: ce mănânci, cum te îmbraci, cum te porți în societate etc.

În lumea modernă, statele se clasifică în **state-națiune** și **state multinaționale**. Înainte de a defini fiecare din aceste entități să vedem ce este *națiunea*. Istoric, națiunea este un produs târziu. Există mai multe definiții ale națiunii, nu o definiție strictă. Cert este faptul că, în lumea modernă, posesia unei naționalități, adică apartenența la o națiune, pare a fi o calitate obligatorie. În fapt, a avea o națiune nu este un atribut propriu al umanității. Nici națiunile și nici statele nu există întotdeauna și în orice împrejurări și, în plus, nu sunt interdependente.

De exemplu, un român poate trăi în Ucraina și, cu toate acestea, el își va reclama naționalitatea română, nu ucraineană (deci el consideră că aparține națiunii române, chiar dacă trăiește într-un stat care nu este România). Nu toate statele au apărut prin intermediul națiunii și nu toate națiunile au un stat. De exemplu, în cea mai mare parte a istoriei sale, poporul evreu nu a avut un stat propriu. De la jumătatea acestui secol s-a înființat statul Israel, care se confundă cu națiunea israeliană. Pe de altă parte, statele din componența Statelor Unite ale Americii au apărut fără ca la origini să fi existat națiunea americană, care a căpătat identitate ulterior.

Vom încerca să definim națiunea plecând de la două afirmații:

- Doi oameni sunt de aceeași naționalitate dacă și numai dacă împărtășesc aceeași cultură, unde cultura semnifică un sistem de semne, idei și asociații, tipuri de comportament și căi de comunicare.
- Doi oameni sunt de aceeași naționalitate dacă și numai dacă se recunosc reciproc ca aparținând aceleiași națiuni.

Cu alte cuvinte, națiunile fac omul. O categorie puțin numeroasă de persoane (ocupanții unui teritoriu dat sau vorbitorii unei limbi date, de pildă) devine o

INTRODUCERE ÎN POLITOLOGIE

națiune atunci când membrii acesteia își recunosc ferm și reciproc anumite drepturi și îndatoriri comune în virtutea apartenenței la aceeași comunitate. Faptul că se recunosc reciproc tovarăși de acest fel este ceea ce îi transformă într-o națiune, și nu celelalte atribute comune, oricare ar fi ele, a căror utilitate se rezumă la a-i separa pe membrii categoriei respective de restul lumii.

Cele trei definiții clasice ale națiunii aparțin lui Ernest Renan, Iosif Visarionovici Stalin și Max Weber:

Ernest Renan – „o națiune este un suflet în principiu spiritual. Numai două lucruri constituie, de fapt, acest suflet spiritual: unul este trecutul și altul este prezentul. Unul este posedarea în comun a unei moșteniri bogate în amintiri, celălalt este consimțirea actuală, dorința de a trăi împreună, voința de a continua prețuirea moștenirii comune”.

Renan consideră națiunea o formă de moralitate, o formă de solidaritate susținută de o conștiință istorică distinctă. *„Națiunea este un plebiscit zilnic.”*

Iosif V. Stalin – „Națiunea nu este rasială sau tribală, ci o comunitate de oameni istoricește constituită, stabilă, formată pe baza unei limbi comune și a unei constituții psihologice manifestate într-o cultură comună”.

Max Weber – consideră națiunea „o comunitate de prestigiu dotată cu un simț al misiunii culturale”.

Weber face distincția între națiuni și comunități etnice în funcție de angajamentul lor în privința unui proiect comun. Proiectul național este încercarea unei națiuni de a-și atribui un stat. Istoric, naționalismul, deci desăvârșirea proiectelor naționale, a fost un ideal progresist. Lupta pentru construirea statelor naționale s-a împletit, în secolul al XIX-lea, cu lupta pentru democratizarea sistemelor politice și pentru creșterea participării la viața politică.

Primul război mondial a impus, prin Conferința de Pace de la Paris, un principiu teoretic care este dreptul autodeterminării popoarelor și care înseamnă că un popor are dreptul la un stat.

Ernest Gellner consideră că Europa a evoluat în patru viteze în ceea ce privește dezvoltarea statului-națiune. Pentru a trece de la conștiința de „popor” la cea de „națiune”, sunt necesare mai multe condiții:

- prezența unor suficiente mijloace de comunicare care să facă mai ușoară comunicarea pe un teritoriu dat.
- știința de carte, alfabetismul. Nu poți fi cetățean dacă ești analfabet.
- crearea, punerea în circulație și adoptarea pe scară largă a unor simboluri comune.

Gellner împarte în patru zone temporale statul-națiune, după stadiul în care s-a format și ia în considerare două criterii:

- existența unui model politic precedent pe o arie dată;
- existența unei culturi „înalte”, cu rol normativ, care stabilește valorile.

Ernest Renan (1823-1892) – istoric francez din secolul al XIX-lea.

I.V. Djugașvili, zis **Stalin** (1879-1953) – om de stat și dictator sovietic care a condus URSS aproape 30 de ani.

Ernest Gellner (1925-1995) – profesor de filosofie și antropologie socială, autor a numeroase lucrări despre naționalism.

Cele patru zone sunt :

- 1 Zona plasată pe coasta atlantică europeană ocupată în Evul Mediu târziu de state dinastice puternice (Franța, Anglia), corelate cu ariile culturale. În această regiune suprapunerea stat-cultură a existat cu mult timp înainte de apariția națiunii. Ele au fost omogenizate prin centralizarea din timpul monarhiilor absolute.
- 2 O zonă politică foarte fragmentată, suprapunându-se teoretic cu Sfântul Imperiu Roman de origine germană, căruia îi lipseau însă uniunile politice preexistente. Aici existau, în schimb, culturi înalte normative foarte puternice și deci, istoric, exista necesitatea de a construi un sistem politic, dar nu și o cultură (Germania).
- 3 Această zonă a Europei a ridicat cele mai multe probleme în implementarea principiului naționalist pe o cultură de stat. Aici a existat un mozaic complex de culturi diferite, amestecate atât geografic, cât și la nivelul structurii sociale (de exemplu, Transilvania). Multe din aceste culturi posedau culturi țărănești și nu aveau o cultură normativă. De asemenea, nu aveau rețeaua de comunicație capabilă să dea naștere respectivei culturi, să o protejeze, să o perpetueze și să o răspândească. În această parte a lumii, marile culturi au trebuit să se suprapună peste societăți întregi, în loc să definească fragmente bine delimitate. Pentru a crea fragmente compacte și omogene „multă lume a trebuit asimilată, expulzată sau ucisă” (Gellner).
- 4 A patra zonă nu avea nici condiții politice, nici condiții culturale. Există, în schimb, un fel de misionarism istoric care a fost înlocuit după Revoluția bolșevică și după cel de-al doilea război mondial printr-un misionarism secular (Rusia).

Există elemente care simbolizează națiunea : *drapelul, imnul, ziua națională*.

Națiunea a ajuns să fie importantă în termeni politici fie datorită apariției *naționalismului*, fie ca parte componentă a conceptului *stat-națiune*.

Naționalismul susține că naționalitatea ar trebui să devină principala dimensiune la care fiecare individ să-și raporteze existența și către care să-și îndrepte loialitatea. Mai mult, oamenii ar trebui să facă orice sacrificii pentru a apăra și afirma interesele națiunii, chiar în dauna propriilor interese în alte domenii.

Cu alte cuvinte, **naționalismul** este o doctrină universal valabilă care susține că oamenii ar trebui să fie profund loiali propriei națiuni, apartenența la o națiune fiind considerată un bun esențial al fiecărei ființe umane.

În general, naționalismul și mișcările naționaliste cer ca fiecare națiune să aibă propriul său stat, care se va numi stat național.

Statul-națiune este acel tip de stat care realizează (sau aspiră să realizeze) suprapunerea unității politice cu cea a unei comunități pentru care există o unitate de limbă, de tradiții, adică a unei comunități naționale. Aceste state sunt o experiență comună astăzi, dar nu sunt cu nimic mai naturale decât oricare alte forme întâlnite de-a lungul istoriei. De pildă, nu a existat un stat-națiune în Grecia clasică, chiar dacă exista în mod clar o națiune greacă, în sensul că grecii aveau mai multe în comun cu alți greci decât cu barbarii, împărtășind o limbă, o religie, o cultură și o identitate istorică. Existau, în schimb, un număr de orașe-stat, aflate deseori în război (ca, de exemplu, Atena sau Sparta), dar conflictelor nu li se aplică

în nici un fel termenul de „război civil” (într-un război civil, combatanții sunt membri ai aceluiași stat).

Dezvoltarea istorică și legitimarea statului-națiune au venit după căderea Imperiului Roman și numai atunci când succesorul său din Occident, Sfântul Imperiu German, nu a mai putut ridica pretenția de a conduce un amestec eterogen de substate separate. Dezvoltarea celor două sau trei state-națiune, în special Franța și Anglia, a reprezentat mai degrabă un accident istoric. Germeii identității naționale, în special cei ai omogenității lingvistice și culturale, au apărut în urma exercitării hegemoniei politice de către guvernele naționale, nu înainte.

După Anthony Giddens, elementele distinctive ale statului-națiune sunt :

- monopolul administrativ asupra unui teritoriu;
- sancțiunile legale;
- controlul direct asupra mijloacelor violente;
- legătura dintre națiunea modernă și stat.

Pentru multe guverne, o sarcină dificilă este să creeze și să mențină un stat-națiune viabil. În mod ideal, un stat-națiune este o societate a cărei identitate națională se suprapune granițelor fizice ale statului. În realitate, sunt însă extrem de puține state moderne în care geografia, istoria, cultura, etnicitatea și limba comune au reușit să se combine astfel încât să producă un sentiment puternic al unei naționalități împărtășite de toți cetățenii guvernării de statul respectiv. Un astfel de exemplu de stat național omogen este Japonia.

Pentru a funcționa, un stat-națiune are nevoie de cetățeni care să coopereze în viața politică și socială. Problema este că multe, dacă nu majoritatea statelor includ grupuri ale căror identități naționale sunt asociate cu națiuni diferite. Dacă aceste grupuri intră în conflict unul cu altul, atunci stabilitatea statului poate fi pusă în pericol. Un exemplu este fosta Cehoslovacie, care s-a împărțit în mod pașnic în două (Cehia și Slovacia), iar la capătul opus este „modelul” iugoslav, unde conflictele dintre identitățile naționale diferite au dus în cele din urmă la mai multe războaie civile care au provocat dezmembrarea fostei Republici Federative Iugoslavia în mai multe state independente: Croația, Slovenia, Macedonia, Bosnia-Herțegovina, Republica Federală Iugoslavia, formată din Serbia și Muntenegru.

Probleme pot apărea și când loialitatea unui grup față de propria națiune reduce loialitatea acestuia față de statul-națiune în care trăiește. Exemplul cel mai clar sunt catolicii irlandezi care trăiesc în Irlanda de Nord, care este parte a Marii Britanii. Ei resping însă autoritatea Coroanei britanice și reclamă loialitatea față de conaționali lor din Republica Irlanda.

Problema unui stat în care trăiesc mai multe națiuni este însă tipică lumii moderne. Pentru majoritatea statelor-națiune create sau devenite independente după 1945, granițele geografice s-au bazat pe împărțirea administrativă arbitrară decisă de puterile coloniale. Acesta este, mai ales, cazul națiunilor din Asia și Africa, confruntate cu conflicte naționaliste traumatizante (de exemplu, războiul civil din Rwanda, din 1994).

În lume există însă și state în care trăiesc mai multe națiuni. Acestea sunt **state multinaționale**. Un asemenea stat este unul recunoscut și acceptat ca atare de mai multe comunități naționale care trăiesc legitim în el.

Nu există stat național absolut omogen. De exemplu, în România, care este un stat național, trăiesc români, maghiari, germani, polonezi, bulgari, ruși, turci, tătari,

lipoveni, rromi, evrei etc. În general, sunt puține state în lume care să nu aibă pe teritoriul lor un oarecare procent de minorități naționale. Este foarte dificil de spus cât de mare trebuie să fie procentul acestora pentru ca un stat să înceteze a mai fi național și să se numească multinațional.

Minoritățile

Ce este o „minoritate” ?

Înțelesul literal al cuvântului are o conotație cantitativă. Ne duce cu gândul la o împărțire bazată pe criteriul numeric. În realitate, nu este așa. O minoritate sau un grup minoritar nu este o entitate statistică. De exemplu, în Africa de Sud, populația de culoare este cea mai numeroasă, dar până în 1994 ea nu avea practic nici un drept în fața grupului mult mai redus numeric al albilor care conducea *de facto* țara.

O „minoritate” etnică este o populație cu o identitate rasială și/sau culturală, cu o moștenire comună și cu o incidență foarte mare a mariajelor în interiorul grupului, dar care este dezavantajată în fața segmentului dominant al populației statului-națiune respectiv.

Există cinci caracteristici ale unei minorități :

- 1 O minoritate este un grup social al cărui membri se confruntă cu : discriminarea, segregarea, opresiunea sau persecuțiile, din partea unui alt grup social numit grup dominant. Din cauza raportului diferit de forță dintre cele două grupuri, membrii minorității sunt dezavantajați. La fel de important : ei sunt sursa avantajelor grupului dominant, pentru că opresarea unei populații oferă întotdeauna privilegii și avantaje altei populații.
- 2 O minoritate se caracterizează prin trăsături fizice și/sau caracteristici culturale care o fac să difere de grupul dominant. Din cauza acestor caracteristici, membrii unei minorități sunt percepuți ca un grup distinct și li se oferă poziții dezavantajoase în structura socială a societății. De exemplu, într-o țară în care grupul dominant este format din albi, toți cei care sunt de altă culoare vor forma un grup minoritar. La fel, într-o țară în care majoritatea populației vorbește limba grupului dominant, un grup care vorbește altă limbă este un grup minoritar.
- 3 O minoritate este un grup social cu conștiință de sine și cu percepția singularizării în fața grupului dominant. Membrii săi au afinități sociale și culturale cu cei asemenea lor, ceea ce le conferă sentimentul de co-naționalitate. Această conștiință a singularizării este adesea accentuată de suferințe și poveri comune. De exemplu, evreii în timpul celui de-al doilea război mondial, negrii în America de Nord înaintea abolirii sclaviei și chiar și ulterior, până la desființarea segregacionismului, sau țigani în Moldova și Țara Românească înaintea dezrobirii.
- 4 Apartenența la o minoritate nu este de obicei voluntară. Te naști într-un grup minoritar, nu alegi să faci parte din el, așa cum nu alegi să fii negru sau alb. De exemplu, un român născut în Ucraina face parte dintr-un grup minoritar prin naștere. În schimb, un român ortodox din România, care în mod voluntar își schimbă religia și aderă la greco-catolicism, devine din propria sa voință membru al unei minorități.

- 5 Membrii unei minorități, voluntar sau din necesitate, se căsătoresc, de obicei, în interiorul grupului respectiv. Grupul dominant își descurajează membrii să se căsătorească cu membri ai grupurilor minoritare și, de obicei, îi ostracizează pe cei care îndrăznesc să încalce regula. De asemenea, minoritatea își încurajează membrii să se căsătorească între ei pentru a păstra moștenirea comună. De aceea, pentru sociologi, incidența căsătoriilor inter-rasiale reprezintă un barometru al gradului de emancipare a unei societăți. Cu cât sunt mai multe asemenea căsătorii, cu atât sunt mai scăzute discriminarea și prejudecățile. Și invers, cu cât sunt mai puține astfel de căsătorii, cu atât sunt mai puternice prejudecățile și discriminarea.

Prejudecata

Prejudecata este atât de prezentă în societatea modernă, încât suntem tentați să credem că aparține „naturii umane”. Și totuși, această abordare ignoră faptul că prejudecățile indivizilor sau societăților variază ca intensitate. Chiar și în Germania nazistă au existat „arieni” care i-au ajutat pe evrei, după cum și percepția albilor despre negri a evoluat de la pozitivă și favorabilă în Antichitate, până la polul opus în istoria recentă.

În concluzie, prejudecata se referă la atitudinea de aversiune și ostilitate față de membrii unui grup din simplul motiv că ei fac parte din acel grup și astfel se presupune că au calitățile „negative” atribuite grupului respectiv.

Prejudecata este o stare de spirit, un sentiment, o opinie, o dispoziție.

Sociologul Herbert Blumer consideră că există patru sentimente caracteristice pentru membrii grupului dominant:

1. sentimentul că sunt superiori grupului minoritar;
2. sentimentul că membrii grupului minoritar sunt prin natura lor diferiți și străini;
3. sentimentul că membrii grupului dominant au dreptul de a reclama proprietatea asupra privilegiilor, puterii și prestigiului;
4. teama și suspiciunea că membrii minorității ar plănui să preia privilegiile grupului dominant.

În România, astfel de sentimente se observă în special în raporturile dintre grupul dominant al celor de etnie română și membrii a două dintre grupurile minoritare: cel al rromilor (țigani) și cel al maghiarilor.

Discriminarea

Discriminarea implică refuzul arbitrar al acordării de privilegii, prestigiu și putere membrilor grupului minoritar în ciuda faptului că aceștia au aceeași calificare ca și membrii grupului dominant.

De exemplu, dacă pentru postul de profesor de limba engleză la școala voastră s-ar prezenta o femeie și un bărbat cu aceeași pregătire și experiență profesională, dar postul ar fi acordat bărbatului pe criterii de sex (se preferă un bărbat), atunci putem spune că femeia a fost discriminată. De asemenea, dacă diriginta voastră premiază un elev de etnie română aflat în competiție cu unul mai bun, dar de etnie

romă, atunci acesta din urmă se poate considera discriminat pentru că este evident că singurul criteriu de selecție folosit de diriginta voastră a fost cel etnic.

Trebuie spus că nu întotdeauna prejudecata și discriminarea coexistă sau se confundă.

Sociologul Robert Merton (1968) a identificat patru relaționări între atitudini și acțiuni, deci între prejudecată și discriminare :

1. **Liberalul absolut** – este persoana lipsită de prejudecăți care nu face nici o discriminare.
2. **Liberalul temător** – este persoana lipsită de prejudecăți care face discriminări la presiunea societății.
3. **Bigotul timid** – este persoana cu prejudecăți care nu face discriminări din cauza presiunii sociale.
4. **Bigotul absolut** – este persoana cu prejudecăți care acționează fără ezitare conform principiilor și convingerilor sale.

Experiența a arătat că introducerea unor legislații protectoare față de minorități afectează pozitiv categoriile 2 și 3. În absența unei presiuni sociale care să-l împingă spre discriminări, liberalul temător se va comporta conform firii lui lipsite de prejudecăți și se va apropia de categoria 1, liberalul absolut. Pentru bigotul timid, legislația respectivă va crea, dimpotrivă, presiunea socială care îl va împiedica să se comporte conform naturii lui pline de prejudecăți.

Nu numai indivizii practică discriminarea. Există și ceea ce se numește discriminare instituțională, adică cea practică de instituții: școli, universități, spitale, guverne, mass-media, companii etc.

De exemplu, școlile: în România au existat situații în care o școală a refuzat să înscrie elevi pentru că aceștia erau rromi sau, în Transilvania, pentru că erau maghiari. Aceasta este o discriminare instituțională.

În guvernul României, în perioada 1990-1999, a existat doar o singură femeie-ministru, pentru un timp foarte scurt (Daniela Bartoș, la Ministerul Sănătății). La fel, în Parlament sunt foarte puține femei. Toată presa este controlată de bărbați (sunt foarte puține cazuri și – în general – de scurtă durată în care o femeie să dețină poziții manageriale la radio, televiziune sau în presa scrisă). Toate acestea sunt exemple de discriminare a grupului dominant masculin față de grupul minoritar feminin etc.

În lumea modernă se vorbește tot mai mult despre „principiul șaselor egale” sau de „discriminarea pozitivă” ca metode de eliminare a discriminării exercitate de grupul dominant față de cel minoritar.

Ambele filosofii au luat ființă în America de Nord și continuă să genereze controverse.

Prin șanse egale se înțelege șansa oricărei minorități de a avea acces la educație pentru a-și începe viața activă cu șanse egale de a găsi o slujbă. Șansele egale provin din faptul că indiferent cărui grup îi aparțin persoanele care ocupă un post, ele au beneficiat de același tip de educație.

Principiul în sine este laudabil, dar nu neapărat și eficient. Experiența a demonstrat că statutul minor în societate se autoperpetuează. Adică: în ciuda șanselor egale la educație, o dată ajunși pe piața muncii, indivizii sunt supuși unui proces de triere după reguli impuse de cei care dețin poziții manageriale. Aceștia sunt însă inevitabil, din cauza discriminărilor trecute, membri ai grupului dominant.

Și atunci, ei vor alege cu precădere tot „exemplare” ale grupului dominant pentru că tendința lor va fi să aleagă indivizi care le seamănă din punctul de vedere al statutului social, al obiceiurilor, culturii, felului de a se îmbrăca, de a se pieptăna, de a-și petrece timpul liber etc. Și atunci, este foarte greu ca un membru al grupului minoritar să beneficieze cu adevărat de egalitatea șanselor.

Astfel a apărut o nouă filosofie, ajutătoare, cea a discriminării pozitive. Aceasta, aplicată în SUA, obligă patronatul să acorde o anumită proporție a slujbelor grupurilor minoritare: femei, persoane cu handicap, asiatici, afro-americani (negri) etc. În acest fel, ei vor avea în mod garantat acces egal pe piața muncii.

Exerciții

La un concurs pentru un post de profesor de matematică la școala voastră se prezintă cinci absolvenți de facultate:

- a. un român, care a fost un student strălucit, dar are pielea închisă la culoare, iar soția lui se îmbracă în mod tradițional: poartă salbă și fuste colorate.
 - b. un maghiar, care a fost și el un student foarte bun, dar vorbește cu un pronunțat accent maghiar.
 - c. o româncă cu rezultate foarte bune în facultate și care este și o femeie foarte frumoasă și îmbrăcată modern, dar necăsătorită.
 - d. un român despre care se spune că are un real talent la matematică, dar este cam excentric: poartă un cerceș și există bănuiala că ar fi homosexual.
 - e. un român cu rezultate medii în facultate, sobru, serios, căsătorit, care are și un copil.
1. Pe care dintre candidați credeți că l-ar alege directorul vostru? Motivați-vă răspunsul.
 2. A fost vreunul dintre candidați discriminat? Dacă da, cum?
 3. A dat dovadă directorul vostru de prejudecăți? În ce fel?
 4. Voi ce alegere ați fi făcut? Motivați.
 5. Care ar fi trebuit să fie criteriile de selecție pentru a nu exista bănuiala că directorul face vreo discriminare sau are prejudecăți?
 6. Cum ar fi acționat în acest caz politica discriminării pozitive? Care dintre candidați ar fi avut câștigat în acest caz?
 7. Au beneficiat toți de șanse egale?

Tendințele grupurilor dominante

Grupurile dominante au dus diferite politici față de minorități. Uneori ele se armonizează cu cele ale minorităților respective, de multe ori însă, sunt împotriva aspirațiilor grupurilor minoritare.

Există șase tipuri de politici ale grupurilor dominante:

▶ 1. Asimilarea

Un mod în care grupul dominant încearcă să rezolve „problema” grupurilor minoritare este eliminarea acestora absorbindu-le prin asimilare.

Asimilarea se referă la procesul prin care grupuri cu identități distincte fuzionează din punct de vedere social și cultural. În urma asimilării, „granițele” grupului devin penetrabile și permeabile.

Există două viziuni asupra asimilării:

- a. a unei „oale în fierbere”, care vede procesul de asimilare ca pe o continuă fuziune între popoare și culturi, în urma căreia se naște o nouă civilizație. Astfel poate fi privit procesul prin care cuceritorii romani i-au asimilat pe daci, proces în urma căruia s-a născut o nouă civilizație.
- b. a „înghițirii” de către grupul dominant a grupului minoritar. Un exemplu este procesul de americanizare, care prevede ca imigranții să renunțe la obiceiurile lor și să le preia pe cele ale grupului dominant anglo-saxon.

▶ 2. Pluralismul

Pluralismul înseamnă coexistența mai multor grupuri care se adaptează fiecare la „diferențele” celorlalte. Ele cooperează în domeniile importante pentru bunăstarea lor, ca politica sau economia. Un exemplu este Elveția: istoric, națiunea elvețiană s-a născut din dorința de a păstra independența locală, identitatea și obiceiurile, participând, în schimb, la apărarea comună. Nu există o limbă elvețiană, ci patru limbi naționale: germană, franceză, italiană și retoromană, iar documentele federale se traduc în toate aceste limbi. Fiecare canton sau provincie are propria sa particularitate culturală. Majoritatea elvețienilor sunt protestanți, dar există și catolici. Prejudecățile sunt însă absente, iar elvețienii au învățat să trăiască în armonie acceptându-și diferențele.

▶ 3. Protejarea legală a minorităților

Este un principiu legat de cel de pluralism și implică protejarea minorităților prin mijloace constituționale și diplomatice.

Sunt țări în care grupul majoritar refuză să coexiste în armonie cu minoritățile naționale și atunci guvernul trebuie să ia măsuri legislative pentru a proteja interesele acestora din urmă. De exemplu, pe ale copiilor (să fie protejați de violența casnică, de agresiuni sexuale etc.), ale persoanelor cu handicapuri fizice sau psihice, ale minorităților religioase, sexuale etc.

▶ 4. Transferurile de populație

Au fost și sunt încă momente în istorie când grupurile dominante au apelat la transferul de populație pentru a reduce numeric un grup minoritar. Această

politică este – de obicei – urmarea dorințelor secesioniste ale unei minorități. Grupul dominant și cel minoritar speră să reducă problemele dintre ele prin separare fizică. Astfel s-a întâmplat după al doilea război mondial, când Pakistanul s-a separat de India și peste 12 milioane de musulmani și, respectiv, hinduși au migrat dintr-un stat în altul. Există însă și situații când nu se ajunge la soluția separării și grupul dominant încearcă să preia controlul asupra teritoriilor locuite de grupul minoritar apelând la purificare etnică (gonirea minorității de pe acel teritoriu). Acest lucru s-a întâmplat în Bosnia și Kosovo în timpul războaielor civile din 1992-1995 și, respectiv, 1999.

▶ 5. Continua subjugare

Politicile descrise mai sus tind fie să încorporeze minoritățile într-o societate, fie să le gonească. Adesea însă, grupurile dominante preferă să păstreze minoritățile, dar încearcă să le exploateze. Acest fenomen se mai numește și „colonialism intern”. Cel mai cunoscut exemplu este cel al Africii de Sud în timpul apartheid-ului, când negrii erau folosiți ca forță de muncă ieftină și nu aveau nici un fel de drepturi.

▶ 6. Exterminarea

Tensiunile dintre grupuri pot fi atât de puternice, încât scopul fiecăruia devine exterminarea fizică a celuilalt. Istoria abundă în exemple de genocid, adică exterminarea deliberată și sistematică a unui grup rasial sau etnic. Nord-americanii au omorât peste două treimi din populația indiană. Naziștii au ucis peste șase milioane de evrei în al doilea război mondial.

Exerciții

Lucrați pe perechi. Răspundeți la următoarele întrebări:

1. Dacă o comunitate ar trăi pe un teritoriu înconjurat de un zid, dincolo de care n-ar fi trecut nimeni niciodată, credeți că acelei comunități i-ar fi cunoscut conceptul de apartenență națională?
2. Citiți următoarea definiție: „Statul are monopolul asupra folosirii **legitime** a forței pentru păstrarea autorității sale”. Explicați sensul acestei definiții.
3. Ce se înțelege prin „domnia legii” și exercitarea puterii impersonale?
4. Ce voia să spună Metternich prin „Austria nu e guvernată, ci administrată”?
5. Ce înțelegeți din definiția dată națiunii de Ernest Renan: „Națiunea este un plebiscit zilnic”?
6. De ce credeți că Ernest Gellner consideră că „nu poți fi cetățean dacă ești analfabet”?
7. Ce înseamnă să fii cetățean?
8. Ce se înțelege prin „război civil”?
9. Spuneți care din următoarele războaie a avut caracter de război civil:
 - războaiele dintre daci și romani;
 - războiul Troiei;
 - cruciadele;
 - războaiele napoleoniene;
 - războiul de secesiune din SUA;
 - al doilea război mondial;
 - războaiele din fosta Iugoslavie;
 - războiul din Transnistria.

Executivul

Exerciții

Lucrați în grupuri de câte patru. Doi dintre voi citesc următorul scurt dialog :

Ana: *Nu-mi vine să mai ascult ȳtirile. Nu înþeleg nimic din dezbaterile din Parlament sau din relatările despre ȳedinþele de Guvern, de ȳi m-ar interesa foarte mult.*

ȳerban: *Am vȳzut de curȳnd un talk-show ȳi am exact acela ȳi sentiment. Toate mi se amestecȳ în minte: autoritate legiuitoare; putere executivȳ. Ce-or fi astea?*

Discutați în grupul vostru:

- Care este reacția persoanelor care discutȳ?
- Care este, de fapt, problema despre care ele discutȳ?
- Este situația pe care o descriu ele similarȳ cu situația voastrȳ?

Rȳspundeți la urmȳtoarele întrebȳri (lucrați pe perechi):

- Dupȳ pȳrerea voastrȳ, care este rolul Preȳedintelui Romȳniei?
- Care este rolul Parlamentului?
- Care este rolul guvernului?
- Ce ȳtibi despre puterea judecȳtoareascȳ?

Executivul politic reprezintȳ ansamblul de persoane și instituții chemate sȳ ia deciziile politice ale unei țȳri și sȳ vegheze ca ele sȳ fie duse la bun sfȳrșit, precum și sȳ asigure relațiile de subordonare și de control reciproc dintre acestea. Executivul este, cu alte cuvinte, cel care conduce *de facto* o țȳrȳ. De obicei, în lumea modernȳ, cȳnd spunem executiv ne gȳndim la guvernul unei țȳri. În realitate, executivul reprezintȳ mai mult decȳt atȳt. În textele de specialitate, țȳrile se clasificȳ în funcție de executivul politic în executive prezidențiale, parlamentare, semi-prezidențiale etc. Așa cum veți vedea în continuare, fiecare tip de executiv reprezintȳ felul în care se împarte puterea de a lua decizii politice între președinte sau monarh, primul-ministru și miniștrii guvernului.

Executivul este, cu alte cuvinte, „miezul” istoric al sistemului de guvernare. Istoria sa reprezintȳ însȳși istoria autoritȳții guvernamentale de la monarhii absolute pȳnȳ la formele moderne de executiv. Executivul premerge apariția legislativului, a juridicului și a birocrȳțiilor. Acestea s-au dezvoltat ulterior ca instituții care sȳ ajute, sȳ sfȳtuieascȳ și, ulterior, sȳ constrȳngȳ activitatea executivului.

Noi ne vom ocupa în acest capitol de executivul privit ca un „comandament central” al aparatului de stat. În centru se aflȳ liderul politic, miniștrii și oficialitȳțile-cheie. În sistemele parlamentare, de exemplu, executivul este reprezentat de un complex de instituții și actori, incluzȳnd primul-ministru, cabinetul, comisiile guvernamentale și departamentele coordonatoare, ca, de exemplu, Ministerul Finanțelor.

Sarcina executivului este asigurarea conducerii politice. Executivul reprezintȳ puterea autoritarȳ în societate, fiind însȳrcinat cu managementul afacerilor țȳrii.

El are cȳteva funcții precise :

- de a trasa direcția generalȳ a politicii naționale. „A governa”, dupȳ cum declara politicianul francez Pierre Mendes-France, înseamnȳ „sȳ alege” permanent între mai multe opțiuni.
- de a supraveghea punerea în practicȳ a politicilor.

- de a obține sprijinul politic pentru punerea în practică a politicilor sale.
- o funcție ceremonială, și anume de a simboliza unitatea statului-națiune.
- de a asigura conducerea în momente de criză, de a exercita puterea nelimitată pentru a depăși asemenea situații. De exemplu, în timpul celui de-al doilea război mondial, parlamentele au acordat președinților americani și, respectiv, guvernelor britanice puteri nelimitate care le-au transformat, practic, în dictaturi constituționale.

Identificarea executivului nu este însă întotdeauna simplă. În statele comuniste, de exemplu, partidul și nu guvernul are adevărata autoritate și granița dintre ele nu este întotdeauna clară. Partidul și executivul se confundă, ceea ce face ca aparatul de stat să fie politizat în cel mai înalt grad.

În democrațiile liberale, distincția între politician, responsabil în fața parlamentului sau a poporului și funcționarul public, responsabil în fața șefilor săi politici, este mult mai simplă de făcut. Funcționarii publici de carieră din democrațiile liberale sunt, în realitate, puternic implicați în formularea și implementarea politicii executivului. Politicienii își asumă însă responsabilitatea pentru anumite sarcini ale executivului, precum asigurarea sprijinului politic sau elementul ceremonial al conducerii.

Trebuie făcută clar distincția între *executive constituționale* și *executive autoritare*. Primele au constrângeri clare în ceea ce privește exercitarea puterii și succesiunea în funcțiile executive. În teorie și în practică, liderii politici pot fi trași la răspundere pentru prestația lor.

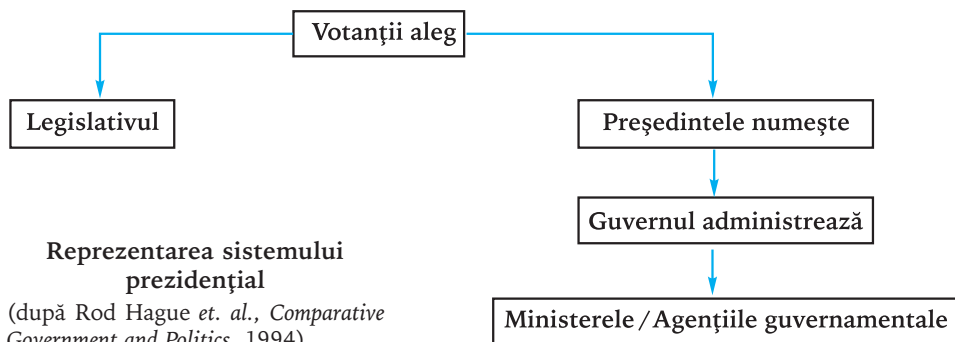
- 1 **Executivele constituționale** sunt de două tipuri: *prezidențiale* și *parlamentare*. Între ele există câteva trepte intermediare. În sistemele prezidențiale (SUA este exemplul tipic), șeful executivului este ales independent de legislativ. În sistemul parlamentar, regăsit în cea mai mare parte a Europei și în Australia, Noua Zeelandă sau Canada, șeful executivului este ales de Parlament.
- 2 În **executivele autoritare**, controlul constituțional și cel electoral sunt inexistente sau ineficiente. Deși pot exista formule consacrate de alegere a guvernului, ele nu reprezintă constrângeri reale în exercitarea puterii. În practică, executivele autoritare nu răspund în fața nimănui. Drepturile omului nu sunt recunoscute, deci nici respectate. Opoziția politică poate fi supusă violențelor fizice. Conform organizației Amnesty International, care supraveghează respectarea drepturilor omului în lume, tortura continuă să fie practică în cel puțin 100 de țări din lumea modernă.

Să vedem câte tipuri de executive există în lumea modernă. Vom aborda mai întâi executivele din țările cu democrații liberale (cele din Lumea întâi). Acestea sunt executive constituționale și pot fi prezidențiale sau parlamentare. Vom vedea apoi ce fel de executive sunt în Lumea a doua: în țările comuniste și postcomuniste. În fine, vom vedea ce fel de executive guvernează Lumea a treia.

Lumea întâi

▶ Sisteme prezidențiale

Esența sistemelor prezidențiale constă în faptul că responsabilitatea conducerii este atribuită unui șef al executivului, ales pe un termen fix și independent de legislativ, dar contrabalansat de alte instituții politice.

Exemplele clasice de executiv prezidențial sunt SUA și Franța.

▶ Statele Unite

SUA reprezintă exemplul tipic de executiv constituțional prezidențial. Constituția precizează clar: „*puterea executivă va fi investită în președintele SUA*”. Ea mai prevede că președintele este comandantul suprem al forțelor armate. Cu confirmarea Senatului, președintele poate încheia tratate și poate numi ambasadori, miniștri și judecători la Curtea Supremă. Președintele nu poate dizolva legislativul, dar poate propune acest lucru. Poate bloca legi prin dreptul de veto, dar acesta poate fi anulat de votul a două treimi (majoritatea absolută) din Congres. La rândul lui, Congresul nu-l poate demite pe președinte decât prin procedura constituțională a punerii sub acuzare pentru înalte crime și pentru trădare.

Președintele SUA și Congresul SUA împart deci guvernarea Statelor Unite și împreună formează executivul politic al SUA. Președintele caută să influențeze Congresul, dar nu-i poate dicta. Cu alte cuvinte, puterea prezidențială constă în puterea de convingere.

▶ Franța

Dispersarea constituțională a puterilor este mai puțin aparentă în Franța. Președinții francezi au mai puține constrângeri decât omologii lor americani. Franța este, de fapt, un hibrid constituțional între executivul prezidențial și cel parlamentar.

O conducere duală se împarte între primul-ministru și președinte. În mod formal, primul-ministru conduce guvernul, care este controlat de Parlament. Totuși, președintele este figura centrală a sistemului politic. Începând din 1962 el este ales prin vot popular pe o perioadă de șapte ani. Președintele alege primul-ministru, prezidează ședințele Consiliului de Miniștri și adesea discută individual cu miniștrii, mai curând decât cu primul-ministru.

De-a lungul vremii au avut loc confruntări între președinte și prim-miniștri. Anumite domenii ale politicii (în special apărarea și politica externă) sunt privite ca domenii prezidențiale. Dar au existat președinți care nu au ezitat să-și asume și alte domenii ale politicii. De asemenea, președinții francezi au exercitat și un anumit control asupra mass-media, în special asupra televiziunii.

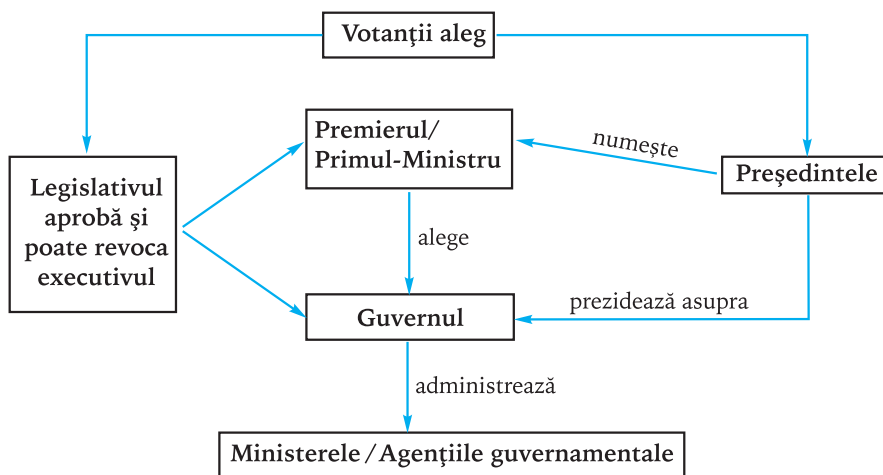
Deși președinții celei de a cincea Republici franceze s-au situat deasupra Parlamentului, ei au depins în câteva rânduri de majoritatea parlamentară. De exemplu, în 1986, președintele Mitterrand (de stânga) a fost obligat să coabiteze cu un guvern de dreapta (condus de actualul președinte Jacques Chirac) în urma câștigării alegerilor parlamentare de către opoziția de dreapta.

Finlanda

Finlanda reprezintă pasul intermediar între sistemul prezidențial și cel parlamentar. Este un executiv semi-prezidențial, dar apropiat de cel francez. Președintele finlandez are un grad înalt de influență asupra proceselor politice. Prin constituție, președintele Finlandei este responsabil cu politica externă, poate dizolva Parlamentul și poate numi responsabili civili în funcții importante. Poate respinge legi și poate folosi dreptul de veto pentru legile adoptate de Parlament (are puteri mai mari decât ale președintelui Franței). În viața de zi cu zi, principala responsabilitate a președintelui este însă de a asigura formarea unor cabinete funcționale într-un sistem multipartit extrem de complex, în condițiile în care, în Finlanda, guvernele se schimbă aproape anual.

Reprezentarea sistemului semiprezidențial

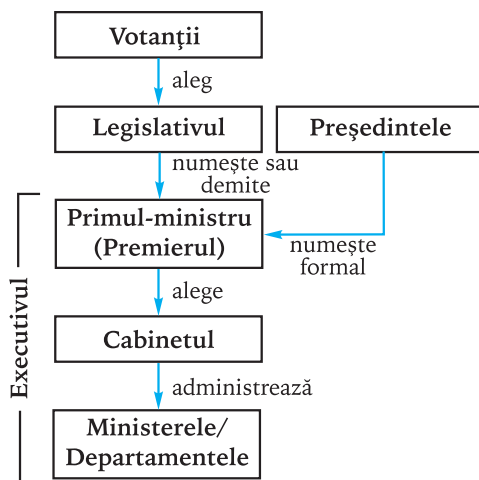
(după Rod Hague et. al., *Comparative Government and Politics*, 1994)

Cât de bine își exercită sistemele prezidențiale funcțiile vitale de conducere? Puterea executivului prezidențial constă în potențialul său de a depista prioritățile politice și de a mobiliza populația. Dar pentru că președintele este atât șeful statului, cât și șeful executivului, un comportament lipsit de etică sau ilegal al său subminează în mod periculos încrederea publicului (mai grav decât dacă în fruntea executivului s-ar afla un politician neales direct). Un exemplu este scandalul Watergate, din 1970, care a șocat mulți americani și a provocat o scădere dramatică a încrederii în guvern.

Pe de altă parte, executivul prezidențial își arată eficiența în momente de criză. Autoritatea investită într-o singură persoană permite o reacție mult mai eficientă și mai rapidă. Pericolul este că președinții pot deveni tentați să guverneze ca și cum țara s-ar afla într-o criză continuă. Cu alte cuvinte, tentația de a se comporta autoritar este foarte mare.

▶ Sisteme parlamentare

În vreme ce executivul prezidențial este separat de Parlament și ales independent de acesta, executivul parlamentar este strâns legat de legislativ. Executivul parlamentar poate fi privit ca o comisie cu atribuții specifice, ai cărei membri provin în totalitate sau aproape din Parlament și sunt chemați să dea socoteală de prestația lor în fața Parlamentului. Distribuția puterii în executivul parlamentar este afectată de trei factori principali:

- rolul șefului statului;
- relațiile dintre executiv și Parlament;
- relațiile dintre primul-ministru și cabinet (și miniștrii care formează guvernul său).

Să le luăm pe rând:

▶ Rolul șefului statului

Una din principalele caracteristici ale executivului parlamentar este distincția netă între funcțiile ceremoniale din stat și aspectele de eficiență care privesc guvernul. Când am enumerat funcțiile executivului am notat că una dintre acestea este mai ales ceremonială (simbolică) și marchează unitatea statului-națiune. Ei bine, în executivul parlamentar această funcție revine președintelui sau monarhului constituțional. Restul funcțiilor enumerate la începutul capitoului, care marchează eficiența executivului, revin echipei de miniștri, condusă de un prim-ministru, adică guvernului care răspunde pentru actele sale în fața Parlamentului. Această situație este rezultatul istoric al luptelor dintre Coroană și Parlament pentru controlul guvernului. În epoca modernă, șeful statului continuă să reprezinte elementul de continuitate în cadrul guvernului, să fie un punct fix situat deasupra partidelor și a personalităților care încearcă să preia puterea.

Este important de notat că, într-o epocă a suveranității poporului, există încă foarte mulți monarhi – șefi de stat. De exemplu, jumătate dintre țările Europei occidentale sunt monarhii constituționale. La fel, Japonia și Malaiezia. Pe de altă parte, țări ca Australia, Canada, Noua Zeelandă și alte câteva țări din Commonwealth sunt conduse de un guvernator-general care este reprezentantul Reginei Marii Britanii, acționând

Watergate – numele clădirii din Washington în care își are sediul Partidul Democrat. Scandalul Watergate a izbucnit când presa a aflat că președintele republican Richard Nixon ordonase ascultarea convorbirilor din clădirea Watergate, iar președintele Nixon a trebuit să demisioneze.

în numele ei și fiind numit de ea în urma consultărilor cu guvernul țării respective. În cazul monarhiilor, atribuțiile șefului statului sunt mai ales simbolice (ceremoniale), numirea primului-ministru fiind, probabil, cea mai importantă dintre ele deși, rareori, monarhul are cu adevărat un cuvânt de spus în alegerea acestuia. Unele monarhii sunt foarte discrete în exercitarea atribuțiilor lor constituționale, altele, dimpotrivă, folosesc ceremonii fastuoase. Exemple pentru primul caz sunt

Commonwealth – termen folosit inițial pentru a descrie statul ideal, în care „binele comun” a fost realizat. Astăzi, cuvântul desemnează o asociație cuprinzând, alături de Marea Britanie, 30 de state independente care au făcut parte din imperiul colonial englez, la care se adaugă circa 50 de teritorii administrate de Marea Britanie sau de vreun alt stat membru al Commonwealth-ului.

monarhia suedeză, cea olandeză sau cea belgiană. Lipsa de formalism nu înseamnă însă că monarhul respectiv nu are influență politică. În Olanda și Belgia aceasta este chiar foarte mare, iar Spania este un model pentru rolul constructiv jucat de monarhie, reprezentată de Regele Juan Carlos II, în trecerea de la dictatură la o democrație liberală în 1970, după prăbușirea regimului franchist. Un exemplu pentru al doilea caz este monarhia britanică. Aceasta, deși plină de fast, nu are decât o influență foarte limitată în politică.

În cazul executivelor parlamentare republicane șeful statului este un președinte ales fie prin vot popular, ca în Austria, Irlanda sau Portugalia, fie este ales de Parlament sau de un colegiu electoral, ca în Germania, Grecia, India, Italia sau Israel. Îndatoririle președintelui în majoritatea acestor țări sunt pur ceremoniale. Toate deciziile politice importante, ca, de exemplu, dizolvarea Parlamentului (una din îndatoririle tradiționale ale unui președinte), sunt luate doar cu avizul primului-ministru și al guvernului.

▶ **Relațiile între guvern și Parlament**

Baza executivului parlamentar este interdependența sa cu Parlamentul. Guvernul, sau Consiliul de Miniștri, provine dintre membrii Parlamentului și răspunde în fața acestuia. Guvernul rămâne în funcție atâta vreme cât are încrederea Parlamentului. Dacă încrederea îi este retrasă, de exemplu, printr-un vot de cenzură, guvernul trebuie să demisioneze (sau, în orice caz, este ceea ce se așteaptă de la el). Dacă nu se poate reface un guvern care să capete încrederea Parlamentului, atunci pasul următor este dizolvarea Parlamentului și convocarea de alegeri anticipate. Relația între executiv și Parlament este însă bidirecțională. Guvernul are, la rândul lui, mai multe pârghii procedurale cu care să-și impună punctul de vedere în fața Parlamentului. În câteva sisteme parlamentare guvernul controlează agenda legislativului, iar în majoritatea cazurilor primul-ministru poate dizolva Parlamentul înainte ca mandatul acestuia să expire.

În practică însă, stabilitatea executivelor parlamentare depinde, în ultimă instanță, de sistemul de partide din legislativ. Există două tipuri opuse: *executive dominate de guvern* și *executive dominate de Parlament*.

Executivele dominate de guvern apar atunci când guvernul poate conta în Parlament pe o majoritate disciplinată, care să-i acorde sprijinul, ca în Marea Britanie, Australia și Noua Zeelandă. În acest caz, guvernul are controlul asupra executivului și asupra legislativului. Astfel, atâta timp cât primul-ministru și miniștrii săi beneficiază de încrederea și de sprijinul partidului lor parlamentar executivul dominat de guvern asigură o direcție coerentă de guvernare atât din punct de vedere legislativ, cât și din punctul de vedere al implementării politicilor decise de guvern.

În **executivele dominate de legislativ**, relaționarea între alegeri și formarea guvernului nu mai sunt atât de directe. În cazurile în care sistemul de partide este fracționat, formarea și supraviețuirea guvernelor depinde de negocierile duse între partidele parlamentare și mai puțin de rezultatul alegerilor. Aceasta duce la o distanță mare între aflarea rezultatului alegerilor și formarea unui nou guvern, precum și la o viață scurtă a guvernelor. Exemple tipice de executive dominate de legislativ cu mare instabilitate guvernamentală sunt Italia și Franța în timpul celei de a treia Republici (1870-1940) și în timpul celei de-a patra Republici (1946-1958).

► **Relațiile între prim-miniștri și cabinetele (guvernele) lor**

Întrebarea pe care v-o puteți pune în mod îndreptățit este : Cât de puternici sunt prim-miniștrii în comparație cu alți membri ai executivului ? Răspunsul este că puterea premierilor rezultă dintr-un complex de interacțiuni în care se regăsesc personalități, partide și constituție. În lumea modernă, puterea unui prim-ministru față de colegii lui miniștri tinde să crească, deși trebuie subliniat că într-un sistem parlamentar distincția între primul-ministru și președintele ales prin vot direct rămâne fundamentală.

Controlul asupra numirilor în funcțiile oficiale este un atribut esențial al puterii. Cât de liberi sunt, atunci, prim-miniștrii să-și aleagă echipele ministeriale ? În Marea Britanie, de exemplu, puterile primului-ministru în acest domeniu sunt substanțiale. El poate să numească sau să demită. În alte țări care au adoptat modelul Parlamentar britanic, prim-miniștrii au, în general, mai puțină putere de decizie în ceea ce privește numirile. În cazurile în care nici un partid nu are majoritatea în Parlament, procesul de formare a cabinetului este mai complex, iar autonomia primului-ministru este mult redusă.

Responsabilitatea colectivă

Câteva întrebări îndreptățite privind executivul parlamentar sunt: Cât de unit este el ? Membrii săi sunt dedicați unor politici și unei sorți comune ?

„Responsabilitate colectivă” înseamnă că miniștrii împart responsabilitatea pentru deciziile luate de cabinet. Dacă responsabilitatea colectivă este stabilită, atunci autoritatea executivului este puternică. Ea întărește puterile executivului de a coordona birocracia, precum și forța executivului în negocierile cu legislativul.

Responsabilitatea colectivă nu exclude tensiunile și certurile între miniștri. Ea exclude însă manifestarea publică a neînțelegerilor. Cu alte cuvinte, în spatele ușilor închise miniștrii se pot contrazice, dar în mod public ei se susțin unii pe alți și sprijină politica guvernului.

Lumea a doua

► **Comunismul și executivul politic**

Revoluțiile comuniste ar fi trebuit să elibereze muncitorii de opresiune și exploatare, să creeze o societate fără clase sociale, să instaleze egalitatea și bunăstarea. În realitate, comunismul a adus cu sine dictaturi de o duritate fără precedent, economii ineficiente și sărăcie.

Unul dintre elementele cel mai des întâlnite în comunism este *cultul personalității*.

În teorie, regimul comunist presupunea o conducere colectivă. În practică, el s-a definit prin cultul personalității și conducerea de către un singur om. Exemplele încep cu Vladimir Ilici Lenin și Iosif Visarionovici Stalin în Uniunea Sovietică, și continuă cu Mao Zedong și Deng Xiaoping în China, Fidel Castro în Cuba, Ho Chi Min în Vietnam, Enver Hodgea în Albania, Iosip Broz Tito în Iugoslavia, Nicolae Ceaușescu în România și Kim Il Sung în Coreea de Nord.

Au fost și excepții: de exemplu, în Ungaria János Kádár, secretarul general al Partidului Comunist (1985-1988).

Regula însă, de la Stalin încôace, a fost că liderii marxiști au încercat să-și întărească poziția prin promovarea cultului personalității. Numele și figura liderului erau afișate pretutindeni: imense fotografii pe clădiri, statui în piețele publice, un bust sau o fotografie în orice birou al unei instituții a statului, începând de la biroul primului-ministru și până în sălile de clasă. El era glorificat în poezii și cântece, în spectacole de radio și televiziune, în nesfârșite articole de ziare, în filme documentare și artistice. Liderul suprem era, cu alte cuvinte, însăși personificarea revoluției. Orice critică echivala cu opoziția față de partid și față de revoluție și atrăgea după sine represalii dure. Fundația ideologică a sistemului comunist era legată de liderul suprem. El era singurul care pretindea că înțelege adevărurile adânci ale marxismului și felul în care ele trebuie aplicate situației concrete din țară. Astfel, marxismul (doctrina originală formulată de Marx) a fost redefinit, în 1920, de Stalin drept marxism-leninism; ulterior au mai fost proclamate stalinismul (cuvânt care definește doctrina și regimul lui Stalin); titoismul (la fel în ceea ce-l privește pe Tito, președintele RSF Iugoslavia); sau maoismul (în China lui Mao).

Existența cultului personalității nu atrăgea neapărat după sine și puteri discreționare ale liderului respectiv. El era adesea doar un arbitru final în procesul de luare a deciziilor, și nu inițiator al acestuia. Uneori, chiar presiunea colegilor i-a forțat pe unii președinți să-și schimbe radical politica. De exemplu, liderul chinez Mao a fost obligat să tempereze Revoluția Culturală în 1966, la presiunea colegilor de partid.

Caracteristica principală a sistemelor comuniste este lipsa unui proces clar de succesiune la putere. Din acest motiv, marea majoritate a statelor comuniste au trecut prin *crize de succesiune*.

Acestea intervin, de obicei, după moartea liderului, dar au existat și cazuri când asemenea crize au intervenit înaintea decesului acestuia.

Oameni ca Lenin, Mao, Hodgea, Castro sau Tito erau priviți ca eroi-fondatori. Ei erau lideri care aduseseră partidele revoluționare la putere. Astfel că menținerea legitimității regimului pentru generația post-revoluționară nu a fost întotdeauna ușoară. Succesorul unor asemenea figuri legendare trebuie să preia în totalitate nu numai puterea predecesorului său, ci și întreaga simbolică legată de el. Din acest motiv este adesea dificil să facă schimbări radicale ale politicii acestuia.

Alternativa este ca noii lideri să se distanțeze de predecesori pe care să-i blameze pentru toate relele din țară. Noul lider trebuie să se prezinte drept singura persoană capabilă să repare greșelile trecutului și să conducă națiunea spre viitor. Împinsă la extreme însă, această strategie poate submina fundația ideologică a statului.

De exemplu, politica de *glasnost* a lui Mihail Gorbaciov punea sub semnul întrebării aproape tot trecutul Uniunii Sovietice. Iar dacă aproape tot trecutul era greșit, cum putea partidul să aibă vreun mandat pentru a deține în continuare puterea? Această dilemă a stat, de altfel, la baza tentativei de lovitură de stat a comuniștilor conservatori în 1991. Chiar dacă lovitura de stat a eșuat, lipsa de legitimitate a regimului comunist a dus la prăbușirea acestuia.

O caracteristică a regimurilor comuniste este existența unui **executiv formal** care a urmat cam același model în toate țările comuniste.

Înainte de *perestroika*, Uniunea Sovietică era modelul executivului formal de tip comunist. Conform Constituției din 1977 a URSS, „*Sovietul Suprem (Parlamentul URSS) este instituția supremă a puterii în stat*”. Sovietul Suprem alegea un consiliu de miniștri, sub directă îndrumare a partidului unic. Din punct de vedere constituțional, Consiliul de Miniștri era „cel mai înalt corp executiv și administrativ al URSS”; deci era guvernul formal. Sarcina sa reală era să supravegheze implementarea politicii partidului. Consiliul de Miniștri era un organism cu peste 100 de membri, astfel că cea mai mare parte a activității sale era delegată unui prezidiu al cărui președinte era adevăratul prim-ministru al URSS.

Tradițional însă, cheia spre putere era postul de Secretar General al PCUS (Partidul Comunist din Uniunea Sovietică). O dată asigurat controlul asupra partidului, accesul la o funcție importantă în stat (președintele țării sau prim-ministru) era asigurat. Partidul comunist coordona și controla întregul aparat al guvernului, adică domina politica întregului aparat de stat, iar Consiliul de Miniștri o punea în practică.

Nu exista nici o instituție care să controleze autoritatea partidului-stat. Nici Parlamentul, nici procesul electoral, nici justiția nu puneau sub semnul întrebării autoritatea și puterea liderilor și nu asigurau o instanță în care indivizii să-și ceară drepturile încălcate. Partidul comunist domina societatea, iar liderii comuniști dominau partidul.

Toate acestea scot în evidență două slăbiciuni fundamentale ale sistemului comunist, care au și dus la prăbușirea lui: caracterul închis, de castă, al conducerii la vârf unde se pătrundea cu greu și lipsa unei proceduri privind succesiunea. În democrațiile liberale, schimbările de personal și de politică rezultă fie din alegeri, fie din reguli privind durata mandatului și numărul posibil de mandate. În comunism însă, schimbarea liderilor era „biologică”. Ei se schimbau când mureau.

Paradoxul executivului politic în statele comuniste este că în ciuda unei conduceri autoritare, „cu pumn de fier”, sistemul era nesigur și cu o succesiune incertă.

▶ Executivul postcomunist

În timp ce regimurile comuniste se străduiau în general să confecționeze „lideri carismatici” pe baza cultului personalității, în Europa de Est liderii cu o reală carismă au jucat un rol esențial în răsturnarea comunismului. Personalități excepționale, ca polonezul Lech Wałęsa sau cehul Václav Havel, au focalizat în jurul lor opoziția anticomunistă. Ei au fost totodată și simboluri ale luptei împotriva comunismului având de îndurat ei înșiși persecuții.

După prăbușirea regimurilor comuniste, acești dizidenți au devenit președinți. Dar virtuțile necesare pentru a conduce o revoluție nu sunt întotdeauna aceleași cu cele necesare pentru a conduce o țară. Dizidenții nu sunt în mod necesar și buni politicieni. Cehoslovacia (acum Cehia și Slovacia) și Polonia au hotărât însă, după prăbușirea comunismului, ca președintele țării să fie ales prin vot direct și să instituie un guvern parlamentar. Cu alte cuvinte, puterea în aceste țări este împărțită între președinte, guvern și Parlament.

Regimurile postcomuniste se confruntă însă cu probleme specifice, care nu au fost rezolvate în totalitate de nici o țară. Unele sunt însă mai avansate decât altele în tranziția de la sistemul comunist la o democrație liberală. Principalele probleme

cu care se confruntă aceste regimuri sunt reforma economică și problemele bugetare. Deși opțiunea pentru executive semiprezidențiale este – în sine – o opțiune democratică, nu este foarte clar dacă structurile executive pot concentra suficientă autoritate pentru ca deciziile importante să fie atât adoptate, cât și puse în practică.

Executivele în Lumea a treia

Până de curând, Lumea a treia nu crea premisele necesare unei conduceri democratice și constituționale. În zone precum Golful Persic, de exemplu, unele state ca Arabia Saudită, Kuweitul sau Emiratele Arabe Unite sunt monarhii tradiționale, guvernate de familiile regale. În America Latină, majoritatea statelor au oscilat între perioade de guvern civil instabil și guvernări militare. În Africa, regimurile cu partid unic și regimurile militare au fost formele dominante de autoritate executivă.

Conducerile cu adevărat democratice au fost rare în această parte a lumii moderne. Cu precădere în Africa, statul însuși este slab și aproape nu există în afara orașelor principale. În același timp, resursele financiare ale statului și posibilitățile lui de a se impune prin folosirea forței sunt folosite în mod necontrolat și nedemocratic. Guvernele civile din Lumea a treia sunt fie instabile, fie autoritare. În oricare dintre cele două cazuri este exclusă folosirea eficientă a instrumentelor constituționale. În aceste țări, parlamentele sunt docile, alegerile nu provoacă competiție, iar justiția este arareori independentă. Cu alte cuvinte, în Lumea a treia, unde sistemele politice sunt rudimentare, executivul politic este guvernul însuși.

În Lumea a treia întâlnim foarte des dictaturi personale. Unul dintre motivele care duc la proliferarea acestui sistem, în care conducătorul nu dă socoteală nimănui de ceea ce face, este faptul că în țările foarte sărace cea mai scurtă cale spre bogăție este puterea. Lipsa de control asupra instituțiilor statului și asupra celor aflați în funcții duce, în cele mai multe cazuri, la corupție. Exemple sunt președinții Ferdinand Marcos din Filipine și Mobutu Sese Seko din Zair, care au scos din țările lor sume mari de bani depozitându-le în conturile lor personale din străinătate. Aceste regimuri sunt numite de specialiști cleptocrații, adică regimuri de hoți.

O altă consecință a lipsei de control poate fi represiunea folosită de lideri pentru intimidarea oponentilor și păstrarea puterii. Un exemplu foarte recent este cel al președintelui Irakului, Saddam Hussein, care nu a ezitat să-și elimine ginerii atunci când s-a simțit pus în pericol de către ei. De la un regim personal, fără control din partea celorlalte instituții ale statului, și până la tiranie nu este decât un pas !

Cu toate acestea, deși în Lumea a treia puterea deținută de un lider nu este supusă constrângerilor constituționale, persoana aflată la vârf poate fi constrânsă de alți actori de pe scena politică, precum armata (care poate oricând organiza o lovitură de stat militară), liderii grupurilor etnice (care au o autoritate mai mare decât șeful țării în interiorul acestor grupuri care formează populația țării), birocrăția (care controlează aparatul funcționăresc), studenții (care sunt grupul cel mai mobil și mai revendicativ în orice societate), companiile multinaționale (cu care nu poate intra în conflict pentru că de ele depind bogăția țării și, implicit, propria sa bunăstare), guvernele străine (care pot face presiuni politice; de exemplu, pot amenința cu instituirea unui embargo, deci un boicot economic), foștii președinți (care mai au încă influență politică și pot mobiliza suportul popular al simpatizanților lor), facțiunile din propria camarilă a liderului (pe care trebuie să le mulțumească în egală măsură, pentru că altfel poate fi trădat) și mafia din capitală

(orașul cel mai important al țării). Cu alte cuvinte, una dintre slăbiciunile majore ale executivelor politice ale Lumii a treia este lipsa de autonomie față de elementele influente ale societății, ceea ce face ca liderul executiv (de obicei președintele) să fie dependent de multe grupuri sociale. Prin urmare, pentru a supraviețui, liderul trebuie să joace complicate jocuri politice și să încerce să-i mulțumească pe toți.

Schimbarea liderului are loc, în aceste sisteme, nu atunci când se împlinește termenul constituțional al alegerilor, ci *când numărul dușmanilor liderului executiv devine mai mare decât cel al prietenilor.*

În ultimele două decenii s-a produs însă o schimbare importantă în Lumea a treia, mai exact, o dată cu căderea regimurilor militare în America Latină începând cu sfârșitul deceniului al optulea și mai ales cu începutul celui de-al nouălea. Primii au fost militarii din Brazilia care, începând din 1975, au cedat gradual puterea, momentul de răspântie fiind alegerile legislative din 1982 și, apoi, alegerea primului președinte civil după 20 de ani, în 1985. Au urmat Argentina, după înfrângerea de către britanici în războiul Malvinelor, Uruguay, Peru, Ecuador, Bolivia și Paraguay, aceasta din urmă după trei decenii de dictatură militară a generalului Stroessner. Ultima, în 1990, a fost Chile, care a pus capăt dictaturii militare a generalului Pinochet prin alegerea unui președinte civil (deși Pinochet a continuat să fie comandantul forțelor armate).

În Africa, prăbușirea dictaturilor a început după căderea regimurilor comuniste în Europa de Est, în 1989, fenomen care a demonstrat ce se întâmplă până la urmă cu conducătorii nelegitimi. De asemenea, prăbușirea comunismului în Europa a însemnat și dispariția modelului alternativ pe care liderii africani îl prezentau ca o variantă la capitalismul occidental. Dar, ca și în Europa de Est, eșecul economic al regimurilor în anii '80 a stârnit o puternică nemulțumire populară care a dus în cele din urmă la schimbări de regim concretizate prin acceptarea sistemelor multipartite în locul partidului unic.

Motivul principal care a dus la brusca prăbușire a regimurilor autoritare în Lumea a treia, indiferent dacă erau militare sau civile, este eșecul acestui stil de conducere. Motivația liderilor pentru comportamentul lor autoritar era stabilitatea politică și dezvoltarea economică. Când nu s-au mai putut „ascunde” în spatele lor, liderii autoritari au fost obligați să accepte schimbări democratice. La aceasta a contribuit și presiunea puternică exercitată din exterior, în primul rând de Statele Unite ale Americii, apoi de organisme financiare internaționale ca Fondul Monetar Internațional (FMI) sau Banca Mondială (BM). Dependența multora dintre țările Lumii a treia de sprijinul extern politic și economic i-a obligat pe liderii autoritari să adopte politicile agreeate de guvernele Lumii întâi, de FMI sau de BM.

Țările Lumii a treia sunt însă departe de a fi democrații stabile și funcționale.

Exerciții

I. Răspundeți la următoarele întrebări:

1. Ce puteți spune despre abilitățile necesare pentru a conduce o revoluție și despre cele necesare pentru a conduce un guvern?
2. Ce puteți spune despre lupta pentru putere în statele postcomuniste?
3. Ce știți despre situația statului în Africa? Dar în America Latină?
4. La ce a dus lipsa de responsabilitate în guvernele Lumii a treia?
5. Ce criterii credeți că trebuie să îndeplinească fostele țări comuniste ca să treacă din Lumea a doua în Lumea întâi?
6. Din ceea ce știți voi, toate fostele țări comuniste sunt la același nivel de dezvoltare economică și politică, sau unele sunt mai avansate decât altele?
7. Care sunt cele mai avansate și de ce? Unde se plasează România în raport cu ele?
8. Mai există țări comuniste în lume? Enumerați câteva.
9. Ce se înțelege prin „cultul personalității”? Dați exemple concrete.
10. Credeți că există cultul personalității și în Lumea întâi?

II. V-ați pus întrebarea ce s-ar întâmpla dacă n-ar exista reguli, legi și oameni în poziții de autoritate? Închipuți-vă că vă treziți într-o dimineață și descoperiți că nu mai există nici o autoritate. Toate regulile, legile, administrația Țării și guvernele au dispărut. Discutați în grupuri de câte trei:

- ce probleme pot apărea?
- ce se va întâmpla cu drepturile voastre?
- cum vă apărați drepturile?
- completați următorul tabel:

Probleme	Ce se întâmplă cu drepturile?	Cum ne apărăm drepturile?
...		

Adunările parlamentare

După cum știți, Parlamentul este o instituție cu mulți membri, care se ocupă de chestiunile privind politica publică și are puteri constituționale de a elabora legi. Completați următoarele propoziții (1-4) cu răspunsurile corespunzătoare (a-d)

1. Parlamentul are capacitatea de a-i legitima pe cei care guvernează deoarece...	a. Parlamentul ales este chiar simbolul conducerii reprezentative.
2. Structura de reprezentare politică este mai importantă decât numărul membrilor Parlamentului, deoarece...	b. El reprezintă oamenii și acționează în numele lor.
3. Un Parlament „care vorbește” se poate transforma într-unul „care lucrează”, când...	c. El reprezintă comunitățile politice.
4. Cea mai importantă funcție a Parlamentului este reprezentarea, deoarece...	d. Are un sistem de comisii parlamentare puternice.

Legislativul sau Adunarea parlamentară (pe scurt, Parlamentul) este instituția care face legile unei țări. Structura Parlamentelor și numărul membrilor acestora diferă de la o țară la alta. Parlamentarii sunt reprezentanții poporului și, de aceea, sunt aleși în cadrul alegerilor legislative prin votul exercitat de alegători. În lumea modernă, rolul de a face legi începe să fie împărțit de Adunările parlamentare cu guvernul care uzează tot mai des de dreptul de a propune și de a iniția legi. De asemenea, experții din cadrul aparatului de stat contribuie adesea parțial sau integral la elaborarea legilor, ceea ce face ca, în statele moderne, să vorbim de o diminuare a funcțiilor tradiționale ale Adunărilor parlamentare. Ele rămân însă – cel puțin la nivel simbolic – corpurile legiuitoare ale unei țări.

Între Adunările parlamentare din diferite țări există diferențe. Cele mai importante sunt date de numărul de camere ale unui Parlament și de sistemul de comisii parlamentare.

► Numărul de camere

S-a afirmat că despre un Parlament doar două lucruri pot fi spuse cu certitudine: câți membri are și câte camere are. Astfel, în ceea ce privește dimensiunea, cel mai mic Parlament din lume are 12 membri și este cel al insulei Tuvalu din Pacific, care are în total 8624 de locuitori. Cel mai mare Parlament din lume este cel al Republicii Populare Chineze și are 2000 de membri.

Structura camerelor parlamentare este mult mai importantă însă decât dimensiunea unei Adunări parlamentare. Majoritatea Parlamentelor sunt ori *unicamerale* (au o singură cameră), ori *bicamerale* (au două camere).

Parlamentele unicamerale sunt specifice, în general, democrațiilor liberale ca Noua Zeelandă sau țările nordice, dar sunt folosite și în unele țări mai mici și recent apărute pe harta lumii, mai ales din Africa.

Peste jumătate din Parlamentele lumii sunt însă bicamerale. Cele două camere au dimensiuni și funcții diferite. Camera de dimensiuni mai mari se numește, în general, Camera inferioară (la noi este Camera Deputaților) și este aleasă prin vot popular. Camera de dimensiuni mai mici este numită Camera superioară (la noi, Senatul) și, în general, este aleasă printr-un sistem combinat de alegeri indirecte, nominalizări sau prin moștenirea ereditară a locului parlamentar (ca în Camera Lorzilor din Marea Britanie).

Sistemul bicameral are două justificări principale. În primul rând, asigură autocontrolul organului legiuitor (prin controlul reciproc al celor două camere) și echilibrul intern. În al doilea rând, asigură șansa diferitelor zone ale unui stat și diferitelor grupuri de interese din cadrul acestuia să fie mult mai amplu reprezentate. În lumea modernă sistemul bicameral oscilează între o versiune slabă și una puternică. În prima dintre aceste versiuni, cea slabă, Camera superioară este clar subordonată Camerei inferioare, dar păstrează unele prerogative de a întârzia votarea unei legi sau de a cere rediscutarea sa. Un exemplu este Camera Lorzilor, din Marea Britanie, care are posibilitatea de a amâna până la un an o lege cu care nu este de acord, cu condiția ca aceasta să nu fie economică.

În cea de-a doua versiune, cea puternică, cele două camere au puteri egale, dar sunt guvernate de principii constituționale distincte. Senatul Congresului american este un exemplu de sistem bicameral puternic. Cea de a doua cameră este formată din câte doi senatori din fiecare stat și astfel reprezintă în forță interesele diferitelor teritorii. Avem de-a face cu o puternică dispersare a autorității, ceea ce poate duce adesea la situații de blocaj între cele două camere.

► Comisiile parlamentare

O Adunare parlamentară puternică are nevoie de o structură bine dezvoltată de comisii parlamentare. Acestea sunt grupuri de lucru, de dimensiuni variabile, formate din membri ai Parlamentului. Ele există în marea majoritate a Parlamentelor lumii și au rolul de a eficientiza rezolvarea volumului de lucrări supuse aprobării Adunării parlamentare. Ele analizează legile trimise Parlamentului pentru a fi votate, precum și propunerile financiare (diferitele bugete ale instituțiilor). Aceste comisii parlamentare analizează și activitatea guvernului și a administrației de stat și investighează chestiunile de interes general.

Existența unui sistem de comisii parlamentare puternice este cheia eficienței unui Parlament. Cu alte cuvinte, face diferența între un Parlament care lucrează și un Parlament care doar vorbește.

Comisiile parlamentare sunt specializate. În Parlamentul României există mai multe comisii: comisia de apărare, comisia de cultură, artă și mass-media, comisia de control a activității SRI, comisia economică, comisia de învățământ, comisia de sănătate etc.

Funcțiile Adunărilor parlamentare

Prin funcții înțelegem semnificația activităților Parlamentului pentru restul sistemului politic.

Acestea sunt:

- Reprezentarea intereselor alegătorilor
- Formarea și demiterea guvernelor
- Adoptarea legilor și supravegherea executivului
- Recrutarea și educarea liderilor politici

► **Reprezentarea intereselor alegătorilor** este rațiunea însăși de a fi a Parlamentelor. Adunarea parlamentară reprezintă poporul și acționează în numele lui. Parlamentarii pot însă reprezenta poporul în diferite moduri.

Parlamentarul se poate considera delegat de cei care l-au votat să le reprezinte interesele. Cu alte cuvinte, el este mandatat de alegători și i se cere să urmeze un set de „instrucțiuni”. O a doua modalitate de a reprezenta interesele alegătorilor se bazează pe încredere. Cu alte cuvinte, alegătorii oferă încrederea lor parlamentarului votat și-l lasă să ia decizii în numele lor, bazându-se pe judecata lui. Parlamentarul investit cu încrederea alegătorilor poate, desigur, să ignore interesul public și să-și urmărească propriul interes, dar face aceasta pe propriul risc de a pierde încrederea acordată, ceea ce va duce la un vot împotriva sa la alegeri. În lumea modernă, parlamentarii tind însă să țină cont în primul rând de interesele de partid și abia apoi de cele ale alegătorilor. Deși țin cont de interesele circumscripțiilor electorale, parlamentarii pun înaintea de orice disciplina de partid. Astfel că nu se mai poate vorbi nici de mandatarea parlamentarilor direct de către alegători și nici de folosirea propriului discernământ de către parlamentar pentru a nu trăda încrederea celor ce l-au votat.

Astfel, parlamentarul trebuie să țină cont de patru elemente: *de interesele circumscripției pe care o reprezintă, de interesele partidului, de interesele unui anumit grup de influență din care face parte și de țintele sale politice.*

- În primul caz, parlamentarul se concentrează să asigure beneficii sau să aducă servicii regiunii care l-a ales.
- În al doilea caz, atenția sa se concentrează pe interesele de partid. Partidele cu astfel de membri sunt disciplinate și unite, iar Parlamentul va fi dominat de partide.
- În al treilea caz, parlamentarul este purtătorul de cuvânt al unui grup de interese din societate. Aceasta poate fi o relație pragmatică, bazată pe câștigarea unor sume de bani, sau există cazuri în care parlamentarul se identifică de bunăvoie cu interesele unui anume grup și simte că este de datoria sa să vorbească în numele lui (de exemplu, din motive religioase sau pentru că este atașat de regiunea în care s-a născut etc.).
- În fine, cel de-al patrulea caz este mai rar întâlnit. În mod surprinzător, puțini parlamentari concep un plan propriu de acțiune politică. Cei care o fac au motivații ideologice sau sunt tehnocrați care vor să îmbunătățească politicile publice concepute de Parlament.

2 **Formarea și demiterea guvernelor.** În țările care se bazează pe sisteme parlamentare, un guvern rămâne la putere atâta vreme cât are sprijinul Parlamentului. Adunarea parlamentară este instituția suverană, spre deosebire de sistemele prezidențiale, în care primul-ministru este ales, de obicei, de popor și nu poate fi înlăturat din funcție de Parlament. Măsura în care un Parlament este suveran într-o țară cu sistem parlamentar diferă în funcție de puterea partidelor. În țări cu partide puternice care câștigă singure alegerile, guvernul este format de partidul care a ieșit învingător la alegeri și rămâne în funcție câtă vreme nu apar disensiuni grave în partid în legătură cu politicile executivului.

Dacă însă alegerile sunt câștigate de mai multe partide care sunt silite să formeze coaliții de guvernare, atunci Parlamentul devine o arenă politică în care se dezbate deosebirile de păreri între membrii coaliției. Când un guvern de coaliție se prăbușește, atenția se concentrează asupra Adunării parlamentare, care poate alege un nou executiv fără a se convoca neapărat alegeri parlamentare anticipate. Un exemplu este Finlanda, care în primii 32 de ani de după război a avut 33 de guverne.

Deci chiar dacă Parlamentul nu guvernează propriu-zis, lui îi revine un rol important în a decide cine va guverna.

3 **Adoptarea legilor și supravegherea executivului (guvernului).** Adunările parlamentare au autoritatea de a face legi. În practică însă, în lumea modernă, responsabilitatea elaborării legilor revine guvernului. Acesta, cu ajutorul experților săi, întocmește proiecte de legi în conformitate cu strategia sa politică și apoi le trimite spre aprobare Parlamentului. Influența Parlamentului în activitatea legislativă constă în dezbaterile și votarea legilor, în activitatea comisiilor parlamentare care analizează legile, în activitatea din cadrul comisiilor de investigație a activității diferitelor instituții ale statului, în chestionarea miniștrilor în legătură cu activitatea lor și, în ultimă instanță, în introducerea moțiunilor de cenzură și de neîncredere în guvern.

În general, Adunările parlamentare iau decizii prin vot. În regimurile autoritare, cu un singur partid, votul este – în general – unanim. Astfel, politicienii confirmă linia politică a partidului, dar nu contribuie în nici un fel la crearea ei. Și în democrațiile liberale, în cazul în care un partid este atât de puternic încât domină Parlamentul, pot apărea situații în care votul este unanim. Dar nu din teama de represalii, ca în statele autoritare, ci din loialitate față de partid. În cazul în care Parlametele sunt dominate de coaliții, atunci votul este variat și preocuparea

principală a partidelor este de a ajunge la înțelegeri cu partenerii de coaliție sau chiar cu opoziția, pentru a aduna numărul necesar de voturi pentru a se vota o anumită lege. Jocul democratic face ca, în funcție de interesele de moment, să se nască alianțe punctuale pentru votarea unei legi chiar și între parlamentarii aflați la putere și cei din opoziție care, în mod normal, au viziuni politice opuse. Mult mai importantă decât votarea legilor este chestionarea miniștrilor de către comisiile parlamentare. Chestionarea poate fi scrisă sau orală și are ca scop controlarea activității unui minister. În România, chestionarea se face prin intermediul interpelărilor. Adică, în fiecare luni după-amiază, în timpul sesiunii parlamentare, un interval fix de timp este rezervat întrebărilor adresate miniștrilor de către parlamentari și răspunsurilor acestora. Același sistem se folosește și în Finlanda și Germania.

- 4 **Recrutarea și educarea liderilor de partid.** Membrii unei Adunări parlamentare sunt o sursă importantă de cadre înalt specializate și de oameni cu ambiție din care se pot alege membrii eșalonului superior al unui partid. În democrațiile liberale, tradițiile și procedurile Adunărilor parlamentare influențează politica națională și comportamentul politicienilor.

În unele țări, Parlamentul contribuie mult la elaborarea politicilor publice. În altele, el se comportă ca o simplă șampilă, având numai rolul de a aproba inițiative care, de cele mai multe ori, nu-i aparțin. Iată o clasificare a Parlamentelor după rolul pe care îl au ele în elaborarea și selectarea politicilor publice:

Tipul de Parlament	Natura	Exemplu
Activ	Parlamentul elaborează politicile în mod activ și autonom	Congresul SUA
Reactiv	Parlamentul reacționează și influențează politicile guvernului	Parlamentul britanic
Marginal	Parlamentul este un partener minor în elaborarea politicilor de către executiv	Parlamentul polonez înainte de 1989
Minimal	Parlamentul nu este decât o șampilă, aflându-se sub dominația guvernului	(MAN), România înainte de 1989

după Rod Hague, Martin Harrop, Shaun Breslin, *Comparative Government and Politics*, The Macmillan Press, 1982, p. 298, 1994.

Clasificarea făcută în 1979 de M. Mezey distinge patru tipuri de Parlamente: active, reactive, marginale și minimale.

- Parlamentele **active** sunt cele care își trasează obiectivele politice activ și în mod autonom. De exemplu, Congresul SUA.
- Adunările parlamentare **reactive** răspund la inițiativele guvernului. De exemplu, Camera Comunelor din Marea Britanie.
- Adunările parlamentare **marginale** sunt atât de puternic dominate de executiv, încât nu influențează decât minimal comportamentul acestuia și contribuie în extrem de mică măsură la trasarea politicii acestuia. Acestea sunt comune Europei de Est înainte de prăbușirea comunismului.
- Adunările parlamentare **minimale** sunt comune Lumii a treia și nu au practic nici un rol politic. Singura lor utilitate este de a legitima regimul. Acest model se aplică Marii Adunări Naționale din România, înainte de decembrie 1989.

Diferențele menționate se datoresc în primul rând tradiției istorice. Țări ca Marea Britanie, de exemplu, au o lungă tradiție parlamentară astfel că, în ziua de azi, Parlamentul britanic este o instituție stabilă și solidă, spre deosebire de Parlaamentele unor țări în care instituțiile reprezentative au apărut de curând. În aceste țări, Adunările parlamentare sunt mult mai expuse riscului de a fi dominate de executiv sau de a fi chiar reduse la un rol decorativ.

Pe de altă parte, sistemul de partide influențează la rândul lui rolul Parlamentului. Acesta are, în general, un rol mai accentuat în țări cu un sistem multipartit decât în țări cu un sistem bipartit. Diferențe majore sunt și între sistemele cu mai multe partide (două sau mai multe, între care există competiție) decât între cele cu un singur partid.

Un alt factor de influență sunt regulile constituționale de relaționare dintre executiv și legislativ. Principalele diferențe sunt între sistemele parlamentare și cele prezidențiale.

În fine, un al patrulea factor de influențare a rolului Parlamentelor este propria structură internă: sistemul de comisii, procedurile, structurile interne.

În lumea modernă, am mai spus, Adunările parlamentare rareori fac efectiv legi. Ele votează legile trimise spre aprobare de guvern. Cu toate acestea, este hazardat să vorbim despre declinul Parlamentelor în lumea modernă. Din multe puncte de vedere, Parlaamentele cresc în importanță. Ele devin arene de dezbatere politică, devin intermediarul prin care se face trecerea de la o ordine politică la alta (ca în Europa de Est) etc. Transmiterea la televiziune a dezbaterilor parlamentare este, de asemenea, de natură să le accentueze rolul în viața politică.

O provocare a viitorului va fi capacitatea de adaptare a acestora la creșterea rolului organismelor internaționale. Dar despre aceasta vom discuta în capitolul 8, dedicat organismelor europene și internaționale.

Exerciții

I. Ați aflat diverse lucruri despre Parlament și despre funcțiile lui.

Acum veți aplica ce ați învățat. Lucrați pe grupe și răspundeți la următoarele întrebări:

- Câte camere are Parlamentul României? Mai cunoașteți alt Parlament cu aceeași structură?
- Cum se iau deciziile în Parlament? Care este rolul partidului majoritar sau al coaliției majoritare? Dar al opoziției parlamentare?
- Care considerați că este funcția-cheie a Parlamentului?

II. În grupuri de câte trei definiți și discutați acești termeni:

executiv

structuri statale

delegare legislativă

referendum

ordonanță

Exerciții

III. Să presupunem că un coleg este primul-ministru, iar restul clasei constituie Parlamentul, care nu este de acord cu acțiunile sale. Ce poate face Parlamentul în această situație? Cum se poate apăra primul-ministru?

IV. Completați în caiete următorul tabel despre două generații diferite:

Probleme	Generația părinților mei	Generația mea
Evenimente		
Influențe		
Valori		
Speranțe		
Temeri		

Ce evenimente au afectat fiecare generație? Cum au influențat evenimentele respective viața socială, politică și personală a fiecărei generații? Care sunt valorile cultivate de fiecare generație? Care credeți că ar fi speranțele și temerile fiecărei generații?

Justiția

În orice democrație, alături de autoritatea executivă și de cea legislativă, există puterea judecătorească, ce are sarcina de a aplica legea. Ea este independentă și acest lucru este considerat fundamentul democrației.

Ideea independenței justiției ridică însă problema felului în care sunt selectați judecătorii. Există patru metode:

Metodă	Exemple	Comentarii
Alegeri populare	Unele state din SUA	Se creează un răspuns din partea opiniei publice. Se ridică însă serioase întrebări privind imparțialitatea și competența și se ajunge, adesea, la proceduri de demitere.
Alegerea de către Parlament	Unele state din SUA; unele țări latino-americe	Este o metodă folosită în mod formal și pentru desemnarea judecătorilor în funcții importante în statele comuniste. În realitate, partidul alegea candidații care îi conveneau.
Numirea de către executiv	Marea Britanie, Curtea Supremă de Justiție din SUA	Există pericolul unor numiri „politice”, deși majoritatea judecătorilor sunt „moșteniți” de la administrațiile anterioare.
Cooptarea de către justiția însăși	Italia, Turcia	Produce un sistem de justiție independent, dar uneori lipsit de reacție.

O justiție independentă nu este în mod necesar o justiție neutră. Judecătorii sunt, în general, tentați să creadă că menirea lor este să păstreze valorile dominante ale societății pentru a asigura ordinea socială. Mulți observatori consideră că aceasta este funcția esențială a legii.

Respectiva atitudine ascunde însă pericolul subiectivității. Au existat, de exemplu, cazuri în Marea Britanie, în procesele în care erau implicate persoane suspectate de a fi avut legături cu organizația teroristă Armata Republicană Irlandeză, în care această atitudine a judecătorilor a condus la verdicte greșite. Ulterior, când s-a dovedit acest lucru, justiția britanică a fost discreditată.

La fel de periculos s-a dovedit și sistemul „cu jurați”, practicat mai ales în SUA. De-a lungul anilor s-au înregistrat grave erori în cazul proceselor pentru crimă și au fost condamnați oameni nevinovați. Lucrul este cu atât mai grav cu cât multe state din SUA practică încă pedeapsa capitală, astfel că acești nevinovați au fost executați, iar când eroarea a fost dovedită, era prea târziu pentru a face mai mult decât a cere public suze familiilor.

În cazul democrațiilor liberale (din Lumea întâi), aceste erori nu au însă motivații politice.

Nu același lucru se poate spune însă despre Lumile a doua și a treia.

În țările comuniste din Lumea a doua legea era instrumentul de remodelare a societății conform modelului dorit de regimul totalitar.

În România, de exemplu, după abolirea monarhiei, justiția a fost folosită pentru impunerea regimului comunist. Astfel s-au creat așa-numitele tribunale populare care au fost folosite pentru a desființa partidele istorice și pentru a-i condamna la moarte sau la ani grei de închisoare pe toți cei care se împotriveau noului regim sau erau percepuți de acesta ca un potențial pericol. Judecătorii erau selecționați nu pentru profesionalismul lor, ci în funcție de devotamentul față de partid.

O dată regimul comunist consolidat și principalii săi dușmani anihilați, justiția comunistă a evoluat însă spre o justiție mai apropiată de cea a democrațiilor liberale. Astfel, specialiștii consideră că după primii ani „postrevoluționari” s-a creat o „legalitate socialistă” care îndeplinea parțial rolul normal al justiției. De exemplu, în domeniul dreptului penal, curțile comuniste funcționau după legi al căror scop era, în general, să apere societatea de răufăcători. În schimb, dreptul civil avea serioase lacune, iar oamenii sufereau multiple abuzuri.

O dată cu prăbușirea comunismului în Europa de Est, o primă sarcină a noilor guverne a fost reformarea sistemului juridic astfel încât acesta să atingă standardele democrațiilor liberale. Este un proces care a început în 1990 și care nu a fost complet încheiat de nici o țară din regiune.

În Lumea a treia, situația este și mai complexă. Justiția este în marea majoritate a cazurilor arbitrară și subordonată, în general, puterii executive.

Curtea Supremă de Justiție a Argentinei, de exemplu, accepta în mod obișnuit hotărârile luate de guvernele militare, lucru ilegal într-o democrație liberală.

Deși în ultimul deceniu Lumea a treia a trăit ea însăși o „revoluție democratică”, mai sunt încă multe locuri în care funcționează o justiție arbitrară. Acest lucru se înregistrează mai ales în zonele rurale, unde funcționează încă justiția tradițională exercitată de bătrânii satului, sau în țările islamice unde preoții au un cuvânt tot mai greu de spus în deciziile curților judecătorești. Este celebrul cazul scriitorului musulman Salman Rushdie, condamnat la moarte nu de un tribunal civil, ci de unul religios pentru o așa-zisă ofensă adusă religiei islamice. De atunci el se ascunde pentru că orice credincios musulman poate duce la îndeplinire această condamnare.

Lectură

În România, instanțele judecătorești sunt stabilite prin lege (de la instanțele locale până la Curtea Supremă de Justiție). Competența și procedura de judecată sunt și ele stabilite prin lege. Aceasta înseamnă că există legi specifice pentru marea majoritate a situațiilor care pot fi judecate de instanță, iar legile precizează cum trebuie să decurgă judecata și ce fel de pedeapsă se aplică vinovatului. Acest sistem legislativ se numește „codificat” și principalele două țări care îl promovează sunt Franța și Germania.

Există însă și un sistem necodificat de legi, ca în Marea Britanie. În această țară nu există o culegere de legi care să descrie procedura juridică pentru toate situațiile posibile și atunci, pentru a judeca un caz, judecătorii trebuie să se bazeze pe „precedent”. Cu alte cuvinte, să studieze cazuri anterioare asemănătoare, să vadă ce decizii a luat justiția în respectivele cazuri și să se orienteze în funcție de aceasta.

În România, caracteristicile de judecată:

- sunt publice, cu excepția cazurilor prevăzute de lege;
- se desfășoară în limba română, ca și întreaga procedură judiciară; cetățenilor aparținând minorităților naționale și celor care nu cunosc limba li se asigură un interpret;
- instanțele judecătorești dispun de poliția pusă în serviciul lor.

De activitatea justiției este legată și activitatea procurorilor, care acționează în cadrul Ministerului Public.

Ministerul Public:

- reprezintă în activitatea judiciară interesele generale ale societății, apără ordinea de drept, precum și drepturile și libertățile cetățenilor;
- atribuțiile Ministerului Public sunt exercitate de către procurori, constituiți în Parchete, în condițiile legii.

Statutul procurorilor:

- procurorii își desfășoară activitatea sub autoritatea ministrului justiției, potrivit principiilor legalității, imparțialității și controlului ierarhic;
- funcția de procuror este incompatibilă cu orice altă funcție publică sau privată, cu excepția funcției didactice din învățământul superior.

Consiliul Suprem al Magistraturii este autoritatea care propune Președintelui României numirea în funcție a judecătorilor și procurorilor, în condițiile legii.

Consiliul Suprem al Magistraturii:

- este compus din magistrați aleși pe o durată de patru ani de către Parlament;
- Consiliul Suprem al Magistraturii este Consiliul de disciplină al judecătorilor.

Exerciții

I. Citiți următoarea aserțiune:

„Independența justiției față de executivul politic este piatra de temelie a democrațiilor liberale”.

Comentați această afirmație. De ce este importantă independența justiției ?

II. Din ceea ce știți voi și din ceea ce ați citit în acest capitol, credeți că în România justiția este independentă? Motivați-vă răspunsul.

III. Dați exemple de cazuri flagrante de aservire a justiției în România sau în orice altă țară.

IV. Pe perechi, notați-vă tot ce ați făcut din momentul în care v-ați trezit și până când ați început acest exercițiu. Câte dintre acțiunile voastre au fost guvernate de o regulă sau o lege? Care a fost scopul acestor reguli și legi? Le găsiți necesare? Scrieți răspunsurile și comparați-le cu cele ale colegilor voștri.

V. Ce credeți despre următoarele situații:

1. La sfârșitul lunii, Ana și-a primit salariul. Ea a primit 300.000 de lei. S-a simțit frustrată când a aflat că Mihai a primit 500.000 de lei pentru aceeași muncă.

2. În timpul unei mișcări de stradă, Marian a fost arestat și aruncat în închisoare. A fost interogat de trei poliști furioși și apoi dus într-o încăpere unde erau trei persoane. Una dintre ele a lovit cu ciocanul în masă și a decretat „vinovat de rebeliune contra guvernului. Pedepsa cu moartea prin împușcare”. Marian a fost dus în curte, pus la zid și împușcat.

3. Jean Valjean, eroul romanului *Mizerabilii* de Victor Hugo, a fost trimis la ocnă fiindcă furase o pâine ca să-și hrănească sora și pe copiii ei flămânzi.

Cele trei situații se aseamănă? Ce ar trebui făcut pentru a se corecta injustițiile pe care le-ați semnalat?

VI. Citiți următoarea aserțiune:

„De vreme ce judecătorii au inevitabil propriile lor convingeri politice, care le influențează deciziile, nu ar fi normal ca, într-o democrație, ei să fie aleși prin vot popular?”.

Sunteți de acord cu acest punct de vedere? Care ar fi avantajele și dezavantajele acestui sistem?

VII. Temă de cercetare:

Recent, judecătorii din România au fost declarați prin lege *inamovibili*. Într-o democrație, aceasta este garanția scoaterii lor de sub influența executivului politic și a asigurării independenței.

Aflați singuri ce înseamnă inamovibilitatea și comentați, în scris, în ce fel asigură acest lucru independența judecătorilor.

(Constituția României, așa cum veți vedea pe larg în capitolul consacrat Constituției, nu face o distincție foarte clară între cele trei puteri clasice: legislativă, executivă, judecătorească. Conform Constituției, Președintele României exercită funcția de mediere între puterile statului, precum și între stat și societate. Camera Deputaților și Senatul adoptă legi, hotărâri și moțiuni. Ele au deci *putere legislativă*. În același timp, deputații sau senatorii pot fi membri ai guvernului, deci pot avea și *putere executivă*. Guvernul asigură realizarea politicii interne și externe a țării și exercită conducerea generală a

Exerciții

administrației publice, adică are *putere executivă*; cu toate acestea, Guvernul poate adopta hotărâri și ordonanțe. Cu alte cuvinte, are și *putere legislativă*. Cele trei „puteri clasice” sunt precizate în Constituția României în titlul referitor la „Autoritățile Publice” în care sunt expuse normele-cadru referitoare la Parlament, precizându-se că acesta este „organul reprezentativ suprem al poporului român și unica autoritate legiuitoare a țării”; tot în Constituție sunt definite și instituțiile care formează puterea executivă: Președintele României, Guvernul, Administrația Publică, Autoritatea Judecătorească.)

VIII. Vreți să alegeți președintele țării. Notați de la 1 la 9 calitățile pe care le considerați importante pentru ocuparea acestei funcții:

- calități fizice;
- cunoștințe și deprinderi specializate;
- imparțialitate;
- integritate;
- inteligență;
- curaj;
- sensibilitate;
- empatie;
- capacitatea de a forma o echipă.

IX. Împărțiți-vă în cinci grupe. Fiecare grupă alege un reprezentant care să candideze la funcția de președinte. Trebuie să cunoașteți punctele forte și pe cele slabe ale candidaților. Cei cinci candidați vor susține o conferință de presă cu ziariști aleși dintre voi. Clasa decide prin vot care dintre candidați va fi președinte.

Forțele de menținere a ordinii

Nu o dată vi s-a întâmplat ca, pe stradă, să vedeți patrula de poliție mergând pe jos sau în mașina cu însemnele Poliției și acest lucru v-a făcut să fiți mai liniștiți având certitudinea că nimic rău nu poate să vi se întâmple pentru că ochiul legii veghează. Nu o dată, aflându-vă cu părinții voștri în mașină, ați văzut cum tatăl sau mama voastră a tras automobilul pe dreapta pentru că pe șosea trecea o mașină de Poliție cu girofarul în funcțiune, semn că era în misiune de urgență. Nu o dată ați auzit de oameni cărora le-a fost spartă casa sau mașina și ale căror bunuri au fost recuperate de poliștii care i-au prins pe tâlhari. Rolul lor este deci să vegheze ca voi, părinții și prietenii voștri să puteți umbla pe stradă fără să vă fie teamă, să intervină în sprijinul vostru atunci când sunteți amenințați, să-i prindă și să-i pedepsească pe cei care v-au făcut vreun rău. Cu alte cuvinte, rolul Poliției este de a veghea ca legile să fie respectate și de a asigura un climat de siguranță pe stradă, în oraș, pe șosele. Sarcina ei este de a anihila orice sursă de pericol din interiorul țării.

Dacă însă pericolul vine din afara granițelor, Poliția nu mai are nici un rol. În acest caz, intervine Armata, care are obligația de a ne apăra țara de orice amenințare sau pericol venite din afara ei. Armata este mai puțin prezentă în viața de zi cu zi.

Vi se întâmplă să vedeți oameni îmbrăcați în uniformă mergând pe stradă, dar știți că aceștia sunt ori în permisie, dacă sunt soldați, ori ofițeri care se îndreaptă spre serviciu. Acest serviciu se desfășoară în unități militare. Niciodată însă vederea militarilor pe stradă nu v-a inspirat teamă, pentru că știți că datoria lor este să se antreneze cât mai bine pentru ca în caz de pericol să vă apere pe voi și familiile voastre de armatele altor țări dușmane.

Sunt însă situații în care Poliția sau Armata uită care este menirea lor și comit abuzuri. De exemplu, se întâmplă ca un polițist să folosească autoritatea pe care i-o dă uniforma pentru a comite abuzuri: a aresta un nevinovat, a bate sau chiar a omorî pe cineva. În istoria recentă a României, sunt cel puțin două momente în care atât Poliția, cât și Armata au comis abuzuri:

1. În decembrie 1989, Armata a tras în populația civilă neînarmată, deși legea prevedea clar (chiar și în timpul lui Ceaușescu) faptul că Armata nu poate trage asupra femeilor, copiilor și bătrânilor decât după mai multe somații și, chiar și atunci, numai la picioare. Dar între cele aproximativ 1000 de victime ale revoluției s-au aflat și copii, și bătrâni, și femei.
2. În 14-15 iunie 1990, Poliția a atacat populația civilă neînarmată, bănuind că ar fi împotriva guvernului, arestând ilegal oameni, bătându-i și luându-și ca aliați minerii aduși special cu trenurile din Valea Jiului. Acest lucru era nedemocratic și încălca legile în vigoare în acel moment, pentru că în nici o țară democratică nu poți aduce o categorie de civili să lupte împotriva celorlalți alături de Poliție. Iar aceasta din urmă nu poate bate și aresta oameni care nu tulbură ordinea publică, ci manifestă pașnic.

Toate regimurile, fără nici o excepție, trebuie să instituie un sistem de control asupra instituțiilor ne-alese ale statului. Acestea sunt Armata și Poliția, care joacă un rol important nu numai în societate, ci de multe ori și în politică. Aceste instituții reprezintă „statul în uniformă” și dacă ies de sub controlul politic al instituțiilor alese ale statului (Guvern, Parlament, Președinte sau Rege), precum și de sub controlul societății civile, pot deveni o amenințare pentru democrație.

Armata

În absolut orice societate statul trebuie să desfășoare politici speciale pentru controlul Armatei și pentru a împiedica depășirea, de către aceasta, a atributelor ei normale: de apărare a țării față de pericolele venite din exterior.

Forțele armate, specializate în folosirea forței și obișnuite cu disciplina fermă, având un excelent sistem de comunicare de la un nivel la altul și un spirit de castă aparte, trebuie creditate cu cel puțin aceeași importanță ca și aparatul administrativ (birocrăția). Diferența este că, în timp ce aparatul administrativ are o influență directă asupra politicii, Armata are de cele mai multe ori o influență indirectă (latentă). Dar chiar dacă nu are un impact zilnic asupra sistemului politic, Armata rămâne o instituție de temut pentru că deține capacitatea de a prelua și de a păstra puterea prin forță. Această stare de fapt ridică două întrebări în ceea ce privește forțele armate:

1. Cum poate exercita societatea civilă controlul asupra Armatei?
2. În ce condiții Armata încearcă să preia puterea?

Pentru a răspunde la aceste două întrebări să ne reamintim de clasificarea statelor lumii în Lumea întâi, Lumea a doua și Lumea a treia (capitolul 2 – sisteme politice). Relația dintre societatea civilă și forțele armate diferă radical de la o categorie la alta, în funcție de gradul de democratizare a vieții politice și de gradul de cultură politică a cetățenilor (despre cultura politică vom vorbi în capitolul 7). Să le luăm pe rând:

▶ Lumea întâi

Se bazează pe un model liberal al relației dintre civili și militari. În această lume, care este o lume a democrațiilor liberale, politicienii (care sunt civili) preiau în totalitate sarcina de a se ocupa de problemele societății civile. Rolul militarilor se limitează la a pune în practică politicile de apărare decise de liderii civili ai țării. Militarii nu participă nici măcar la formularea politicilor de apărare a țării. Acestea sunt decise tot de liderii civili. Sarcina Armatei este doar de a hotărî cum să pună mai eficient în practică politicile militare. În realitate, Armata este – de obicei – consultată în legătură cu direcțiile politicilor militare ale țării. Totuși, controlul afacerilor militare se află în mâinile politicienilor care sunt civili (de exemplu, în Statele Unite, comandantul suprem al forțelor armate este președintele). Iar, în ultimă instanță, cea care veghează ca atribuțiile Armatei să nu fie depășite este societatea civilă. Aceasta sancționează puterea politică dacă nu este de acord cu deciziile foarte importante în domeniul militar. Sancțiunile vin – de obicei – prin vot, la alegeri. Ele pot lua însă și forma demonstrațiilor de stradă, așa cum s-a întâmplat în SUA în timpul războiului din Vietnam. Societatea civilă „amendează” deci guvernul, adică puterea civilă, nu Armata, pentru deciziile militare considerate greșite.

Există însă momente în care chiar liderii civili cer Armatei să-și depășească atribuțiile de apărare a țării de pericole externe și să intervină în conflicte interne. Exemple clasice sunt intervenția armatei britanice în Irlanda de Nord începând din 1969 sau intervenția armatei americane în anii '50 și '60 în timpul mișcării pentru drepturi civile pentru a pune în practică deciziile federale privind abolirea politicilor de segregare.

Indiferent însă de imperfecțiuni, în Lumea întâi Armata nu este politizată și nu servește interesele unui partid anume, ci pe cele ale țării.

▶ Lumea a doua

Modelul Lumii a doua reprezintă opusul noțiunii liberale a sistemului militar depolitizat din Lumea întâi. Lumea a doua tinde – dimpotrivă – să transfere asupra militarilor o parte din idealurile politice ale conducerii civile. Această atitudine se întâlnește cu precădere în statele comuniste, unde Armata își îndeplinește rolul de a apăra țara de orice agresiune străină, dar, în același timp, forțele armate sunt și apărătoarele partidului aflat la putere (partidul comunist). Acest sistem a fost introdus mai întâi în Uniunea Sovietică și apoi în toate țările comuniste satelit. El a fost instalat de Stalin, care începând din anii '37-'38 a „purificat” armata de toți ofițerii care nu erau de încredere din punct de vedere politic. Cu alte cuvinte, a înlăturat ofițerii de carieră (care erau, în general, fideli țarului și erau anticomuniști) înlocuindu-i cu politrucii. Acest model a fost urmat de toate țările comuniste, inclusiv de România, unde Armata a încetat să mai fie

condusă de ofițeri formați în școli militare de prestigiu, locul lor fiind luat de militari selectați după criteriul gradului de fidelitate față de partidul comunist și liderii lui. Urmând acest model, toate armatele țărilor comuniste s-au transformat treptat într-o „pepinieră” de cadre de încredere, puternic îndoctrinate. Astfel s-a format o castă privilegiată care beneficia de salarii mari, de case de vacanță, de spitale speciale etc.

Există două modele distincte în ceea ce privește relația Armată – partidul conducător în statele comuniste:

- Modelul chinez, a cărui eficiență a fost testată începând din 1949. Cel mai recent exemplu este cel din primăvara lui 1989, când Armata a intrat cu tancurile în Piața Tiananmen strivindu-i pe manifestații care militau pentru democratizarea țării și pentru răsturnarea regimului comunist totalitar.
- Modelul est și central european. În acest caz, Armata nu a acționat cu aceeași hotărâre, dovadă că în timpul revoluțiilor de la sfârșitul lui 1989 forțele armate s-au dovedit a fi fracționate, acționând în consecință, ceea ce a făcut posibilă prăbușirea regimurilor comuniste.

▶ Lumea a treia

În Lumea a treia loviturile militare sunt o realitate cotidiană. Din 1996 și până astăzi, în nu mai puțin de 56 de țări s-au instaurat regimuri militare, marea majoritate fiind țări din Lumea a treia.

Cu toate acestea, loviturile de stat militare nu implică în mod necesar regimuri militare. Destul de des, o dată cu înlăturarea de la putere a unui partid, Armata cedează puterea unui lider civil. Este adevărat că, de cele mai multe ori, în astfel de cazuri, militarii acționează ca lideri din umbră.

Modele clasice de regimuri militare sunt:

- Regimul lui Peron în Argentina, în care liderii militari au încercat să construiască fundamentul unui sprijin popular masiv. Acesta este un exemplu clasic de regim populist. În centrul regimului peronist se afla conceptul „liderului providențial” capabil să construiască o Argentina puternică, modernă și bogată.
- Regimul generalului Augusto Pinochet din Chile se află la extrema opusă. Între 1973 și 1989, generalul Pinochet a suprimat orice acces al populației la politică. A suprimat partidele politice din opoziție, sindicatele, presa etc. Puterea se concentra exclusiv în mâinile juntei militare.

Motivele care duc la lovituri de stat militare sunt variate. S. Finner (1988) crede că acestea intervin în momentele în care militarii au ocazia și dispoziția de a interveni. Ocazia apare de obicei când autoritățile civile apelează la Armată pentru a duce un război sau pentru

Juan Domingo Peron (1946-1955) – ofițer, preedinte și dictator al Argentinei, a fost răsturnat de la putere în urma unei lovituri de stat militare și s-a refugiat în Spania.

Augusto Pinochet – general chilian, a condus o lovitură de stat care l-a eliminat pe preedinte comunist, dar ales în mod legal, Salvatore Allende, apoi a instaurat dictatura militară timp de aproape douăzeci de ani; figură foarte controversată, Pinochet este văzut de unii ca un salvator al Americii Latine de amenințarea comunistă, de alții ca un dictator sângeros. Pinochet s-a retras singur, fiind apoi urmărit de cel mai controversat proces de extrădare când un judecător spaniol a cerut aducerea și judecarea sa în Spania.

INTRODUCERE ÎN POLITOLOGIE

a-și impune cu forța dorințele. Care ar putea fi însă motivele care ar induce militarilor dispoziția de a-și asuma rolul de forță conducătoare? Finner sugerează cinci motive:

- 1 **Motivele naționale.** Ele apar atunci când intervenția militară se bazează pe concepția ofițerilor în ceea ce privește natura interesului național. Acesta a fost cazul dictaturii generalului (mai târziu mareșal) Ion Antonescu, care a luat puterea în 1940, în condițiile în care România era izolată și se considera că numai el poate media o înțelegere cu Germania, care devenise puterea dominantă pe continent după înfrângerea Franței în vara aceluiași an.
- 2 **Motivele de clasă.** În acest caz, militarii se comportă în concordanță cu interesul social al clasei pe care o reprezintă. Această situație se întâlnește mai ales în America Latină, unde casta militară reprezintă, în general, interesele dreptei.
- 3 **Motivele etnice.** Aceasta este o situație tipică pentru Africa postcolonială, unde multe lovituri de stat au la bază motive religioase, etnice sau conflicte regionale.
- 4 **Motivele instituționale.** Acestea au la bază, de obicei, amenințări la adresa privilegiilor militarilor: reduceri ale bugetului Armatei, amenințări la adresa autonomiei sau a prestigiului ei.
- 5 În fine, o lovitură de stat militară poate avea la bază **ambitiile personale** ale unui lider. În istoria modernă a Africii se întâlnesc destule cazuri în care subofițeri au reușit să ia puterea, autoavansându-se apoi ca generali și instaurând o dictatură militară.

Ultimul deceniu a adus cu sine democratizarea Lumii a treia și prăbușirea regimurilor comuniste în Europa. În America Latină, dar și în țări din Africa și Asia liderii militari au cedat locul liderilor civili. Însă așa cum există motive pentru venirea la putere a militarilor, există și motive pentru plecarea lor din fruntea unei țări, de exemplu:

- presiunea societății civile;
- pierderea credibilității ca forță armată (de exemplu, eșecul juntei militare din Argentina în războiul împotriva Marii Britanii în Insulele Malvine, în 1982);
- asumarea de către Armată a eșecului în politicile domestice;
- abandonul puterii de către militari care ajung la concluzia că exercitarea puterii politice este prea complicată și se întorc la sarcinile lor cazono obișnuite;
- presiuni exercitate din afară pentru renunțarea militarilor la putere.

Important este să reținem faptul că retragerea militarilor de la putere este rareori totală sau definitivă.

Politia

Deși Armata este ocazional folosită de guvern pentru a impune ordinea, rolul său principal este de a asigura apărarea țării. Cu excepția cazurilor de gravă nesupunere civilă, sarcina de a veghea asupra ordinii interne revine Poliției.

Există două puncte de vedere opuse în ceea ce privește rolul Poliției în societate:

- 1 Poliția ca „societate civilă în uniformă” (perspectiva liberală). Aceasta definește Poliția ca un „custode dezinteresat al ordinii publice”. Astfel, Poliția ar trebui să fie independentă de controlul politic. Opțiunile politice ale ofițerilor de poliție nu trebuie să împiedice Poliția să-și ducă la bun sfârșit sarcinile. Cu alte cuvinte,

toate legile trebuie respectate, independent de părerile personale ale polițiștilor în ceea ce privește respectivele legi. Din această perspectivă, legitimitatea Poliției provine din consens și din unanima acceptare a valorilor societății respective.

- 2 Poliția ca „stat în uniformă” (perspectiva radicală). Din această perspectivă, Poliția este privită ca un instrument al dominației. Ea este controlată de stat și, în consecință, acționează pentru a-i apăra interesele. Astfel, forțele de poliție nu mai sunt parte a societății, ci în afara societății, devenind agenții puterii de stat și ai intereselor reprezentate de stat. Nemaifiind un produs al consensului, forțele de poliție devin, în perspectiva radicală, un instrument coercitiv.

Cu alte cuvinte, în timp ce perspectiva liberală vede Poliția ca fiind în slujba publicului, teoriile radicale o percep ca fiind în slujba statului. Teoreticienii liberali înșiși sunt de acord că teoriile radicale definesc forțele de poliție din sistemele politice autoritare: de exemplu, Africa de Sud în timpul apartheid-ului sau regimurile comuniste din Europa de Est.

Rolul Poliției în societate

		Descriere	Exemple
Perspectivă	Liberală	Poliția este custodele dezinteresat al ordinii publice – activitatea sa se bazează pe consens.	
	Radicală	Polițiștii sunt agenți ai statului și un instrument coercitiv.	
Organizare	De jos în sus	Forțele de poliție își au originile în mecanismele locale rudimentare de implementare a legilor. Se caracterizează prin descentralizarea controlului.	Marea Britanie, SUA
	De sus în jos	Poliția se află sub controlul direct al guvernului central. Se caracterizează printr-o Poliție mai degrabă națională decât locală.	Franța
Abordări	Comunitare	Forțele de poliție sunt parte a comunității. Întreaga comunitate contribuie la procesul de implementare a legii.	Japonia
	De reacție	Politici „dure”. Criminalitatea este prevenită asigurându-se faptul că toată lumea este conștientă de puterea Poliției.	Regimuri autoritare
Mecanisme de control	Interne	Poliția răspunde de propria sa disciplină și investighează orice acuzații împotriva ofițerilor săi.	Majoritatea forțelor de poliție
	Externe	Reprezentanții comunității locale sau politicienii civili aleși joacă un rol major în controlul Poliției.	Suedia
Tehnici de supraveghere	Deschise	Poliția se asigură că oamenii știu că acțiunile lor sunt supravegheate îndeaproape.	Statele comuniste
	Acoperite	Supravegherea secretă a oamenilor care sunt considerați un pericol pentru stat.	Toate țările

Cu timpul, sarcinile Poliției s-au multiplicat, ceea ce a făcut ca și specializarea în cadrul forțelor de poliție să se diversifice. Cele mai multe conțin numeroase departamente specializate : de exemplu, investigarea crimelor sau departamentele anti-drog.

A crescut și cooperarea internațională a forțelor de poliție. De exemplu, INTERPOL-ul, care are cartierul general în Franța, coordonează activitatea de investigație în Europa.

Totuși, forțele de poliție diferă de la o țară la alta, în funcție de tradiție, de gradul de democratizare a țării, de gradul de implicare a populației în problemele comunității, de relația dintre forțele de poliție și populație. Este bine știut faptul că cel mai greu lucru pentru Poliția unei țări este să câștige încrederea populației. De multe ori, ani întregi de bună cooperare între Poliție și populație se năruie în urma unei singure acțiuni reprobabile a forțelor de menținere a ordinii.

De aceea se pune întrebarea cine controlează Poliția, cine veghează ca aceasta să nu-și depășească atribuțiile și să nu comită abuzuri ?

În multe țări există instituții special create. De exemplu, în Statele Unite, Internal Affairs Division (Departamentul Afacerilor Interne) face parte din forțele de poliție și se ocupă cu investigarea activității acestora. În marea majoritate a țărilor nu există însă astfel de instituții și, de aceea, încă avem de-a face în nenumărate cazuri cu abuzuri ale Poliției.

O altă problemă care trebuie studiată privește gradul în care Poliția are dreptul să supravegheze civili, chiar dacă aceștia sunt bănuți de activități ilegale.

Cei care se ocupă de astfel de activități sunt cei de la Poliția secretă. Aceasta există în absolut toate țările lumii și, prin însăși natura muncii sale, este cea mai predispusă la abuzuri pentru că este cel mai greu de controlat. Oamenii pot bănuși că sunt supravegheați, dar dacă supraveghetorii lor sunt profesioniști, acest lucru nu poate fi demonstrat și deci nu se pot depune plângeri împotriva lor.

Activitatea de supraveghere poate trece foarte ușor granița de la apărarea și aplicarea legii la activități cu substrat politic. Astfel, nu o dată polițiile secrete au fost bănuite că au acționat chiar împotriva celor aflați la putere, care, cel puțin teoretic, erau șefii lor. În Europa Centrală și de Est prăbușirea regimurilor comuniste a fost posibilă și pentru că serviciile secrete au început să comploteze împotriva guvernanților.

De altfel, cel mai evident apare rolul polițiilor secrete în regimurile autoritare. În aceste cazuri supravegherea populației poate fi „la vedere” sau „sub acoperire”:

- supravegherea „la vedere” are rolul de a induce populației convingerea că Poliția este atotprezentă și atotputernică și că ea vede tot și îi pedepsește pe cei care încalcă regulile. Acest tip de supraveghere este – de obicei – dublat de o puternică rețea de informatori din rândul populației civile. Aceștia, de bunăvoie și fără a fi plătiți pentru serviciile lor, oferă informații în legătură cu rudele, prietenii, vecinii sau colegii de serviciu.
- supravegherea „sub acoperire” este un important instrument al represiunii politice. În acest caz, angajații Poliției secrete infiltrază toate nivelurile societății raportând superiorilor tot ceea ce află despre potențialii răzvrățiți împotriva regimului. Acest lucru a devenit evident atunci când au fost publicate arhivele STASI din fosta Germanie Democrată sau cele ale Securității din România.

În țările comuniste nu există o separație între Poliția secretă și partidul conducător.

Folosirea Poliției secrete pentru a reduce opoziția la tăcere nu este însă exclusiv apanajul statelor comuniste. Ea se regăsește în toate regimurile autoritare din Lumea a treia. Adesea organizată ca o forță paramilitară, Poliția a jucat un rol-cheie în represiunea politică din America Latină, de exemplu. Se estimează că în timpul regimului Pinochet din Chile, între anii 1973 și 1990, au fost asasinați 15 000 de oameni, au „dispărut” peste 2 200 de deținuți politici, iar 155 000 de prizonieri au fost trimiși în lagăre de concentrare în toată țara.

Folosirea Poliției pentru menținerea controlului asupra societății face ca statele respective să fie numite „state polițienești”.

Exerciții

I. Răspundeți la următoarele întrebări:

1. Având în vedere covârșitoarea lor putere coercitivă, de ce regimurile militare renunță totuși la putere în favoarea civililor?
2. Armata din România reprezintă „un grup de interese”?
3. Cum explicăți faptul că în România sondajele de opinie arată în mod constant că populația are foarte mare încredere în Armată?
4. În ce ordine apar următoarele două fenomene: neîncrederea poporului în Poliție și o politică greșită a Poliției?
5. Ce este mai periculos: să existe o forță de poliție independentă de orice control politic sau una sub un foarte sever control politic?
6. În România, ce raport există între Armată și executivul politic și, respectiv, între Poliție și executivul politic?
7. Credeți că în România există posibilitatea comiterii unor abuzuri de către forțele de poliție sau de către Armată? Motivați răspunsul.

II. Citiți următoarea definiție:

„Opțiunea chinezească” este o formulă care se referă la utilizarea forței militare de către guvernul chinez, pe 4 iunie 1989, pentru a „curăța” piața Tiananmen din Beijing de studenții care protestau în mod pașnic cerând reforme democratice. De atunci, această formulă se folosește pentru a se face referire la folosirea forței pentru a anihila protestele pașnice ale unei populații care cere reforme anti-comuniste.

Cunoașteți și alte evenimente cărora li s-ar putea aplica această etichetă?

III. În grupuri de câte trei discutați și completați tabelul. Scrieți apoi tabelul pe tablă și combinați informațiile voastre cu cele obținute de la colegii voștri:

	Ce știam	Ce am învățat	Ce am vrea să învățăm
Despre Președinte			
Despre Parlament			
Despre Guvern			
Despre Justiție			
Despre Armată			
Despre Poliție			

CONSTITUȚIILE ROMÂNIEI

REGULAMENTUL ORGANIC

Într-o prelegere ținută în 1921, marele istoric Nicolae Iorga a susținut că, la fel ca și alte popoare europene, românii au avut încă din vechime un cod nescris care funcționa – pe baza tradiției – ca o constituție. După Iorga, încă de la formarea voievodatelor române au existat principii privind felul în care se aleg domnii și relațiile dintre aceștia și supușii, care, prin tradiție, au căpătat putere de lege.

Cu toate acestea, primul text care poate fi considerat constituție apare de abia la 1831, când se întocmește Regulamentul Organic. Istoria sa e mai lungă. Prima încercare a boierimii de a obține niște drepturi datează de la 1791 (deci la doi ani de la izbucnirea Revoluției franceze). Atunci, scrie Nicolae Iorga: „în mijlocul războiului turcilor, de o parte, și austro-rușilor, de altă parte, boierii din Țara Românească ridică următoarea cerere: să fie guvern indigen, țara noastră să nu mai ajungă teritoriu de ocupație pentru armatele străine, să căpătăm o armată națională, căci «aici nu e nici pașalâc, nici sangeac» – lîmpede! – ci «este teritoriul nașionii valahe». Mai cereau libertate de comerț, de export, neutralitate în timp de război și protecția austrieșilor și rușilor”.

Răscoala din 1821 a impulsionat din nou dorința boierilor de a obține „o schimbare esențială a rosturilor țării”. În Moldova, marele vornic lordachi Drăghici a întocmit un proiect provizoriu de constituție „de legături sociale”, în 1822, care cuprindea toate normele moderne de drept constituțional: protejarea drepturilor omului, stabilirea instituției legislative, instituțiile administrative, îndatoririle, dar și restricțiile puterii domnești etc. Această constituție a fost oprită de consulul Rusiei.

Boierimea nu a renunțat însă la ideea obținerii unor drepturi pentru țară și la 1828 intervine din nou și cere: „unirea Principatelor în vechile hotare, comerț liber în afară, independență, tronul ereditar; cer o Constituție – este chiar cuvântul – o armată națională de 25 000 de oameni, o flotă de 25 de vase de război răscumpărate de la turci și, mai departe, să se aleagă un prinț din Germania de Nord, ceea ce li se părea mai puțin periculos, de către Austria, Franța și Anglia, cu titlul fixat de Turcia și Rusia”.

Boierii români fuseseră încurajați să formuleze aceste solicitări pentru că în urma Păcii de la Adrianopol (1829) Principatele române căpătaseră niște avantaje în dauna suzeranității turcești (cetățile de la nordul Dunării, deplina libertate a comerțului românesc). Rusia, care în urma unui război mai vechi căpătase dreptul de a supraveghea situația creștinilor din tot Imperiul Otoman, devine „curtea protectoare” având consuli la București și Iași, iar Turcia rămâne „curtea suzerană”. Astfel, Rusia devine un fel de arbitru la care românii puteau apela chiar și împotriva domnului care, de altfel, nu putea fi numit decât cu asentimentul rușilor. Această situație s-a prelungit până la 1834 deoarece, prin tratatul de la Adrianopol, Turcia

trebuia să plătească Rusiei o mare despăgubire de război, iar armatele țarului urmau să ocupe Principatele ca zălog până la plata acestei datorii.

În cei cinci ani cât au fost ocupate de armata rusească, Principatele au fost conduse de generalul rus Pavel Kisseleff. Sub numele de Regulament Organic, nume pe care îl aveau și reglementările constituționale din teritoriile poloneze aflate sub control rusec, s-a introdus atunci o legislație comună ambelor principate (1831).

Nicolae Iorga o consideră a fi prima Constituție a țării definindu-o astfel: „realizarea, potrivit cu interesul boierilor mari, a programului sprijinit de boierimea de toate treptele și, mai ales, de boierii cei mici, începând încă din secolul al XVIII-lea”.

De ce „potrivit intereselor boierilor mari”? Pentru că mica boierime avusese cereri foarte liberale, însă marea boierime – mai exersată în politică – a preferat să conceapă un document mai reținut, dar care să fie acceptat de puterea protectoare, Rusia. Astfel, Regulamentul Organic stabilește modul de alegere a domnului de către o Adunare specială de 150 de alegători între care și 27 din clasa de jos. De treburile țării urmau să se ocupe domnul și o Adunare ordinară din care făceau parte episcopii, 20 de boieri de clasa întâi și 19 de clasa a doua. Concesiile făcute de marea boierime erau că domnul putea să dizolve Adunarea ordinară în caz de nesupunere sau dezordine grave și să convoace o alta, dar numai după ce se adresa puterii suzerane Turcia sau puterii protectoare Rusia. La rândul lor, adunările se puteau plânge împotriva domnului la aceleași puteri. Ele aveau și dreptul să facă observații domnului privind diferitele nereguli ale guvernării sale. Regulamentul este deci primul care instituie regimul parlamentar în Țara Românească și Moldova, și anume un *regim parlamentar aristocratic*.

Regulamentul Organic stabilea prima formă modernă a unor instituții ca Administrația, Justiția, Armata regulată, dar limita atribuirea pământului țăranilor, ceea ce a dus la creșterea datoriilor de muncă ale acestora, favorizând boierii.

CONVENȚIA DE LA PARIS

(Convențiunea pentru organizarea definitivă a Principatelor Dunărene ale Moldaviei și Valahiei din 7/19 august 1858)

Înfrângerea revoluțiilor de la 1848 din Europa (inclusiv din Principatele Române) a făcut ca mulți intelectuali munteni și moldoveni să se refugieze la Paris. O primă consecință a acestui fapt a fost că lumea occidentală a început să afle și să fie interesată de soarta Țărilor Române.

În 1853, izbucnește Războiul Crimeii care se încheie cu înfrângerea Rusiei și semnarea Tratatului general de pace, la 30 martie 1856, la Paris. Acest tratat acorda o mare atenție Principatelor Române (denumite Principatele Dunărene). Documentul obliga, pe de o parte, Rusia să retrocedeze Moldovei trei județe din sudul Basarabiei, provincie pe care Rusia o deținea din 1812: Cahul, Bolgrad și Ismail, iar pe de alta, reconfirma vechile privilegii ale Principatelor Române față de Înalta Poartă și statua obligația sultanului de a convoca în fiecare Principat câte o Adunare ad-hoc care să pregătească organizarea definitivă a Principatelor.

Adunările Ad-Hoc s-au întrunit pe 7 octombrie 1857 în Moldova și pe 8 octombrie 1857 în Țara Românească și au adoptat patru puncte comune:

1. Să se respecte faptul că Țările Române sunt teritorii neocupate de Înalta Poartă (nu sunt pașalâcuri) și sunt independente;
2. Să se formeze un singur stat prin unirea Principatelor Române;

3. Să se aducă în fruntea acestui stat un prinț străin dintr-o dinastie domnitoare a Europei, ai cărei urmași să fie creștini în religia țării;
4. Să se formeze o Adunare obștească pe o bază electorală cât mai largă.

În 1858, se întrunește Convențiunea de la Paris pentru a discuta aceste cereri ale românilor, dar le acceptă doar parțial. Nu sunt acceptate unirea Principatelor și nici aducerea unui domn străin. Fiecare Principat urma să aibă un domn pământean care nu putea transmite ereditar tronul. Principatele Române rămâneau sub suzeranitatea Porții, dar sub garanția colectivă a marilor puteri sub numele „Principatele Unite ale Moldovei și Valahiei”. Singurele instituții comune urmau să fie Comisia Centrală permanentă de la Focșani, care trebuia să pună în acord legislația existentă cu Convenția de la Paris, și Înalta Curte de Casație și de Justiție care erau unice.

Convenția impunea și o lege electorală care statuează scrutinul secret și votul cenșitar (în funcție de venituri).

Cum s-au depășit limitările impuse de acest document obținându-se unirea celor două principate?

Fără a încălca în mod formal aceste prevederi, Adunările ad-hoc din Țara Românească și Moldova au ales fiecare în parte la 5 ianuarie și, respectiv, 24 ianuarie 1859 același domn: colonelul Alexandru Ioan Cuza. Această „mecherie” pune în practică pe moment punctul 2 al deciziilor celor două Divane, dar nu asigură unirea Principatelor și după moartea lui Cuza. Se înfăptuiește o *unire personală*, păstrându-se însă instituții separate în cele două țări. Alexandru Ioan Cuza reușește să obțină de la puterile garante *unirea reală* a Principatelor prin crearea unui singur guvern, a unei singure adunări legislative și a unei singure capitale, *dar numai pe timpul vieții sale*. Primul guvern român, condus de Barbu Catargiu, se formează la 22 ianuarie 1862, iar două zile mai târziu, pe 24 ianuarie, cele două Adunări Elective se contopesc într-o singură Adunare Generală.

Convenția a suferit o singură revizuire, în 1864. Aceasta are loc în urma izbucnirii unei crize constituționale care este consecința încercării lui Mihail Kogălniceanu de a introduce o lege agrară care nu era pe placul legislativului. Prin aceste modificări Constituția a căpătat un caracter autoritar, pentru că sporeau mult prerogativele puterii executive în dauna celei legiuitoare. În plus, se introducea cenșura presei, fapt ce a culminat cu închiderea, în 1866, a nu mai puțin de trei publicații care atacaseră virulent puterea.

CONSTITUȚIA DIN 1866

Introducerea acestui regim autoritar și înfăptuirea reformei agrare în 1864 a provocat nemulțumirea celor două partide: Conservator și Liberal, care împreună au pus la cale lovitură de stat prin care Alexandru Ioan Cuza a fost obligat să abdice la 23 februarie 1866. Totodată, acest moment a fost considerat favorabil pentru a impune puterilor garante acceptarea unui principe străin pe tronul celor două Principate unite, deziderat formulat, cum am văzut, încă din 1857 de către Adunările ad-hoc din Moldova și Țara Românească.

În urma abdicării lui Cuza se formează o locotenență domnească de trei persoane, care dispune organizarea alegerilor pentru o nouă Adunare Electivă conform Convenției de la Paris și a unei Adunări Constituante. Aceasta din urmă, în oedința din

1 mai 1866, îl proclamă pe principele Carol Ludovic de Hohenzollern-Sigmaringen principe ereditar al României sub numele Carol I și exprimă voința națiunii de a rămâne pururi unită.

La 8 mai 1866 prințul Carol sosește în țară, călătorind clandestin pentru a nu prinde de veste puterile garante care încercau să împiedice venirea sa pe tron, și la 10 mai depune în fața Parlamentului următorul jurământ:

„Jur a fi credincios legilor țării, a păzi religiunea românilor, precum și integritatea teritoriului ei, și a domni ca Domn constituțional”.

La 29 iunie 1866, Adunarea Constituantă votează și adoptă noua Constituție care corespundea noii situații politice. Ea se inspiră din Constituția belgiană din 7 februarie 1831. Constituția a fost promulgată de domnitor la 30 iunie 1866 și a intrat oficial în vigoare la 1 iulie 1866, data publicării în Monitorul oficial.

Acest text încălca în mai multe puncte prevederile Convenției de la Paris.

În primul rând prevedea că:

„Art. 1. Principatele Unite Române constituie un singur stat indivizibil, sub denumirea de România”,

spre deosebire de Convenția de la Paris, care prevedea păstrarea a două Principate: Moldova și Valahia, sub denumirea de Principatele Dunărene ale Moldovei și Valahiei.

În articolul 82 se prevedea transformarea țării dintr-o monarhie electivă (cum impunea Convenția) într-o monarhie ereditară (cum doriseră de la bun început românii). În general, monarhiile ereditare au fost mult mai stabile decât cele electivă.

Ca și Regulamentul Organic, Constituția din 1866 prevedea separarea puterilor în stat: Domnul – puterea executivă, Domnul și Reprezentanța Națională (formată din Senat și Camera Deputaților) – puterea legislativă; Curțile și Tribunalele – puterea judecătorească.

Un capitol al Constituției (Titlul II) era consacrat drepturilor românilor și prevedea cele mai largi libertăți: libertatea conștiinței, a presei, a învățământului, a întrunirilor. Se desființau privilegiile și titlurile de noblețe. Se garanta inviolabilitatea persoanei și a domiciliului și se interziceau pedeapsa cu moartea și confiscarea averii. Se asigura secretul corespondenței.

Se pune a singură interdicție cetățeanului român: de a nu intra în serviciul altui stat fără autorizația guvernului, altfel pierzându-și cetățenia.

Constituția avea totuși o limitare importantă: doar rezidenții de rit creștin puteau căpăta cetățenia română. Această restricție (contrară spiritului Constituției belgiene) se datora situației istorice de la 1866 și-i viza pe turci și pe evrei, pe primii din motive istorice, iar pe cei din urmă din motive economice (erau o comunitate numeroasă cu mare pondere economică).

În ceea ce privește drepturile electorale se păstrau cele prevăzute de Convenția de la Paris: votul secret și cenșitar, alegătorii fiind împărțiți în patru colegii electorale în funcție de venit.

În domeniul justiției se înființau, în afara curților și tribunalelor ordinare, curți cu juri (jurați) care judecau crimele și delictele politice și de presă. În minus față de Convenția de la Paris și față de Constituția belgiană, adoptată ca model, nu se prevedea inamovibilitatea judecătorilor (nici măcar a celor de la Înalta Curte de Justiție și Casație – ca în Convenție).

Constituția de la 1866 prevedea prerogativele domnului precizând în mod expres că acesta nu are alte puteri decât cele prevăzute prin constituție. De asemenea, prevedea imunitatea și inviolabilitatea deputaților și senatorilor, precum și răspunderea ministerială.

Constituția cuprindea posibilitatea de a fi revizuită. Aceasta se putea face după ce propunerea de revizuire era adoptată de ambele adunări legislative. Ulterior se dizolvau automat adunările legislative, se convoca electoratul în termen de două luni și în termen de trei luni se deschideau camerele de revizie care aveau mandatul special de a revizui Constituția. Textul revizuit trebuia să fie apoi adoptat cu o majoritate absolută (două treimi din cei prezenți) de Adunarea Legislativă nou aleasă.

Prima revizuire a constituției din 1866

Prima revizuire a avut loc în 1879, conform procedurii descrise mai sus, și s-a datorat necesității de a se adapta la noua situație politică creată prin Tratatul de pace de la Berlin, prin care se recunoștea independența României.

Ea a stârnit cele mai lungi și mai aprige dezbateri din istoria constituțională a României, pentru că termenii tratatului de pace prevedeau acordarea de drepturi inclusiv minorităților religioase:

„Art. 44. În România, deosebirea credințelor religioase și a confesiunilor nu va putea fi opusă nimănui ca un motiv de excludere sau de incapacitate în ceea ce privește bucurarea de drepturi civile și politice, admiterea în sarcini publice, funcțiuni și onoruri sau exercitarea diferitelor profesii și industrii în orice localitate ar fi...”.

Acest articol al tratatului venea în contradicție cu textul Constituției de la 1866 care, așa cum am văzut, îi excludea de la dreptul de a fi cetățean român pe necreștinii.

Acordarea de drepturi acestora implica probleme sociale și economice delicate. Dacă situația turcilor nu a provocat dispute, cea a evreilor a trezit o opoziție acerbă, mai ales a deputaților și senatorilor din Moldova, unde trăiau foarte mulți evrei cu o mare putere economică. În dispută au fost atrase presa și opinia publică, dar până la urmă deputații și senatorii nu au avut încotro și au fost siliți să fie de acord, pentru că altfel România nu ar fi fost acceptată în comunitatea țărilor europene. Articolul adoptat a fost promulgat de domnitor prin decret la 12 octombrie 1879. Acordarea cetățeniei se va face însă printr-o procedură complicată (nu în bloc).

„Art. 7. Diferența de credințe religioase și confesiuni nu constituie în România o piedică pentru a dobândi drepturile civile și a le exercita.”

A doua revizuire a Constituției de la 1866

La numai un an de la proclamarea României ca regat, în 1881, a apărut o nouă dispută politică. Omul politic liberal C.A. Rosetti a lansat în toamna anului 1882 în cotidianul *Românul* o amplă campanie pentru liberalizarea votului. El propunea desființarea celor patru colegii existente și înlocuirea lor cu unul singur: cel al electorilor de carte, ceea ce ar fi constituit primul pas spre sufragiul universal. Deși inițial propunerea a născut împotrivirea celor care considerau că este prea devreme pentru a se acorda drepturi atât de largi la vot, revizuirea a avut loc. Populația cu drept de vot ajunge astfel la aproximativ 15% din total.

Revizuirea din 1884 este o etapă intermediară spre introducerea votului universal, care avea să fie realizată după trei decenii.

A treia revizuire a Constituției de la 1866

Revizuirea a avut loc în 1917 și are o istorie tumultuoasă. În 1913, Ion I.C. Brătianu, președintele Partidului Național Liberal, aflat în acel moment în opoziție, propune revizuirea Constituției cerând definitivarea reformei agrare (prima fusese făcută de Cuza în 1864) și introducerea colegiului unic (de fapt, a sufragiului universal). Propunerile sale dublate de o amplă campanie de presă stârnesc entuziasmul publicului, astfel că la 11 ianuarie 1914 regele Carol I dizolvă corpurile legiuitoare și convoacă colegiile electorale, iar la 21 februarie (după alegeri) declară prin mesaj regal deschiderea sesiunii noilor adunări legiuitoare.

La 5 iunie 1914, sunt deschise lucrările Adunării Constituante care elaborează textul noii Constituții (articolele revizuite). Textul este elaborat și sesiunea extraordinară ia sfârșit, dar din păcate până la începerea sesiunii ordinare a legislativului care trebuia să adopte Constituția revizuită începe războiul dintre Austro-Ungaria și Serbia (preludiul primului război mondial), iar la 27 octombrie 1914 moare Carol I, deci revizuirea Constituției este abandonată.

Întrucât nu avea urmași direcți, iar descendența era pe linie masculină, conform Constituției, lui Carol I îi succedă nepotul său, Ferdinand, care se urcă pe tron la mai puțin de trei luni după începerea războiului. Deși își declarase inițial neutralitatea, România intră în război în august 1916. Acesta se dovedește inițial un dezastru, regele, guvernul și Parlamentul fiind siliți să părăsească în grabă capitala și să se refugieze la Iași, în Moldova.

Rezistența eroică a Armatei române, formată în majoritate din țărani, readuce însă în actualitate necesitatea revizuirii Constituției pentru a se acorda drept de vot tuturor țărănilor (excluzându-i de acest drept prin votul cenșitar) și împrăștierea lor. Astfel că în 1917 se reia procedura de revizuire a Constituției (la Iași – în exil) și este dusă la bun sfârșit revizuirea a numai trei articole care legiferau sufragiul universal și principiile constituționale de împrăștiere a țărănilor, urmând ca o revizuire amplă să aibă loc după război.

CONSTITUȚIA DIN 1923

Așa cum am văzut, în ciuda revizuirii din 1917, era necesară o revizuire completă a Constituției din 1866, mai ales după încheierea războiului care întregise România prin alipirea Basarabiei, la 27 martie 1918, a Bucovinei, la 27 octombrie 1918, și a Transilvaniei, la 1 decembrie 1918. Deci devenise necesară nu numai o constituție care să acorde drepturi suplimentare românilor (în special țărănilor), ci o constituție care să țină seama de modificarea granițelor țării, lucru care aducea cu sine o nouă problemă: apariția unor minorități naționale numeroase (maghiari, germani, ruteni, sârbi) și a unor confesiuni până atunci mai puțin reprezentate (greco-catolică, protestantă, catolică), iar tratatele de pace impuseseră, la fel ca în 1878, anumite condiții privind drepturile acestora. Astfel că se impunea nu o revizuire, ci redactarea unei constituții noi.

Redactarea noului pact fundamental a stârnit polemici aprige, iar procesul a durat câțiva ani. În 1922, Institutul Social Român, sub coordonarea sociologului Dimitrie Gusti, a organizat o serie de conferințe asupra temelor constituționale la care au participat cei mai iluștri juriști, istorici și filozofi români.

În fine, noua Constituție este promulgată de Regele Ferdinand I la 28 martie 1923 și a doua zi este publicată în Monitorul Oficial.

Constituția din 1923 menține în mare parte textul Constituției din 1866, conținând în plus articole noi care rezolvau problemele enumerate mai sus.

Principalele noutăți sunt:

- dreptul de proprietate încetează de a mai fi un drept absolut (cum legifera Constituția din 1866) și capătă și o funcție de utilitate publică. Adică se enunță sacralitatea și inviolabilitatea dreptului de proprietate, dar bogățiile subsolului sunt declarate proprietate de stat, iar căile de comunicație, apele navigabile și flotabile și spațiul atmosferic sunt incluse în domeniul public;
- apariția și dezvoltarea industriei fac ca pentru prima oară Constituția să legifereze că toți factorii producției se bucură de o egală ocrotire, prevăzându-se și asigurarea socială a muncitorilor în caz de accidente;
- se garantează drepturile minorităților „fără deosebire de origine etnică, limbă și religie”;
- în același timp, se enunță însă:
„Art. 1. Regatul României este un stat național, unitar și indivizibil”;
- se prevede, de asemenea, că „limba românească este limba oficială a statului român”;
- Biserica ortodoxă rămâne biserica dominantă în stat, dar se acordă un statut aparte Bisericii greco-catolice, precizându-se că este o biserică românească, având întâietate față de alte culte;
- pentru prima oară se legiferează deplina egalitate între sexe și se preconizează precizarea, prin legi speciale, a drepturilor femeilor; acestea au întârziat însă multă vreme, astfel că femeile nu au ajuns să voteze decât după al doilea război mondial.
- se menține libertatea presei;
- tot pentru prima oară se suprimă obligativitatea căsătoriei religioase;
- se introduce obligativitatea învăpământului primar;
- se introduce sufragiul universal (lucru realizat, de fapt, prin revizuirea din 1917), dar care este limitat, de fapt, la bărbați;
- guvernul se reglementează ca un corp distinct (constituțiile anterioare tratau miniștrii în mod separat);
- se consacră dreptul puterii judecătorești de a verifica constituționalitatea legilor prin Curtea de Casație și Justiție. Aceasta nu încalcă însă principiul separării puterilor în stat, deoarece Curtea de Casație și Justiție putea doar să constate că o anumită lege este neconstituțională și să o declare inaplicabilă, dar nu la modul general, ci numai în cazul adus în fața judecării. Cu alte cuvinte, Curtea de Casație și Justiție poate să constate într-un anumit caz punctual că o lege este neconstituțională și nu se poate aplica în respectivul caz, dar nu poate decide că legea respectivă trebuie abrogată sau modificată. Modificarea sau abrogarea legilor ține de competența legislativului. Din acest motiv a fost înființat Consiliul Legislativ, care putea atrage atenția asupra neconstituționalității unei legi înainte ca aceasta să fie adoptată;
- puterea judecătorească obține însă dreptul de a controla actele autorităților administrative, prin înființarea contenciosului administrativ. Puterea judecătorească poate, astfel, să anuleze actul ilegal al unei autorități administrative care încalcă drepturile unui cetățean obligând respectiva autoritate la plata unor daune. Puterea judecătorească nu poate însă să cenzureze actele de guvernământ (de exemplu, rechiziții) sau de comandament militar (recrutări, concentrări).

CONSTITUȚIA DIN 27 FEBRUARIE 1938

Constituția din 1938 a fost primul pas către încălcarea principiilor constituționale democratice. La 20 decembrie 1937, susținătorii regelui Carol al II-lea nu au reușit să câștige alegerile și, încălcând Constituția, la 10 februarie 1938, regele l-a însărcinat pe patriarhul României, Miron Cristea, să formeze noul guvern, ai cărui membri îi numește el însuși dintre transfugii marilor partide. A fost doar ultimul act dintr-un proces de destrămarea a partidelor, proces condus și încurajat de Carol al II-lea.

A doua zi, prin decret regal s-a introdus, fără motivație, starea de asediu pe tot cuprinsul țării pe timp nelimitat. La 20 februarie 1938, Carol al II-lea a anunțat că peste patru zile va plebiscita noua Constituție. Votul se făcea prin declarație verbală consemnată pe liste separate cu cei ce votau pentru și cei ce votau contra. Era deci practic un vot deschis, menit a-i intimida pe cei care ar fi vrut să voteze împotriva.

La 27 februarie 1938, Carol al II-lea a promulgat noua Constituție care fusese impusă țării în mod neconstituțional și al cărei text reprezenta un abuz.

Constituția lui Carol al II-lea este ceea ce se numește în dreptul constituțional o *constituție concedată*: adică un act fundamental al cărui termen nu au fost stabiliți de națiune, ci au fost impuși de putere. Aceasta este cea de a doua constituție concedată a României, după Convenția de la Paris, care a fost impusă de puterile protectoare și nu ținea cont de dorințele reale ale românilor.

Această Constituție rupea pactul fundamental existent între națiune și monarhie prin constituțiile democratice anterioare. Ea desființa separația puterilor în stat și concentra o cantitate mare de putere în mâinile regelui, care devenea capul statului. Regele exercita puterea legislativă prin reprezentanța națională, cea executivă prin guvern și căpăta inițiativă legislativă, limitând inițiativa parlamentară doar la legile de interes obștesc. În plus, regele putea convoca, închide sau dizolva cele două camere ale Parlamentului, după bunul plac. Și mai grav, Constituția desființa pluralismul politic prin interzicerea partidelor tradiționale și înființarea partidului unic: Frontul Renașterii Naționale, devenit apoi Partidul Națiunii. Partidul avea chiar și o uniformă, iar funcționarii de stat erau obligați să fie membri ai acestuia.

Legile din anii 1938-1940 au introdus și discriminarea rasială, limitând dreptul la cetățenie al evreilor români.

În concluzie, Carol al II-lea a instituit o monarhie autoritară punând capăt unei continuități constituționale de aproape 72 de ani. Acest lucru nu era însă singular în zonă. Dacă, la începutul anilor '30, în sudul, centrul și estul Europei erau numai două state democratice, Cehoslovacia și România, la 20 februarie 1938, când a avut loc lovitură de stat a lui Carol al II-lea, România rămăsese singurul stat democratic din zonă.

Această lovitură de stat a întrerupt evoluția constituțională a României și a inaugurat o perioadă de opt ani în care au avut loc nu mai puțin de șapte lovituri de stat, dintre care șase reușite.

REGIMUL PERSONAL AL MAREȘALULUI ION ANTONESCU

Regimul autoritar al lui Carol al II-lea nu a durat decât puțin timp. El a fost înlocuit însă de un regim de același tip: cel al mareșalului Ion Antonescu, una dintre cele mai controversate personalități ale istoriei noastre.

Pactul secret din 1939 dintre Germania și Uniunea Sovietică, cunoscut sub numele de Ribbentrop-Molotov, deschisese drumul revizionismului în Europa și al unui nou

război european. După înfrângerea Franței și izolarea Angliei în prima parte a anului 1940, România nu se mai putea baza pe nici un ajutor de la aliașii ei tradiționali, găsindu-se cu totul izolată în zonă. În lunile de vară ale anului 1940, România a pierdut în favoarea Uniunii Sovietice Basarabia și Bucovina, câștigate în 1918, și în favoarea Ungariei, Ardealul de Nord. Concentrarea puterii într-un singur punct, monarhul constituțional, se întorcea acum împotriva lui Carol al II-lea, făcând responsabil de către opinia publică pentru aceste dezastre, deși el nu le-ar fi putut evita. Generalul Ion Antonescu avea reputația de a fi apropiat de noua putere europeană, Germania, și ca atare regele i-a încredințat mandatul de a forma un nou guvern. La 5 septembrie 1940, regele a suspendat propria sa Constituție din 1938, a dizolvat Corpurile Legiuitoare și l-a investit pe președintele Consiliului de Miniștri, generalul Ion Antonescu, cu depline puteri în conducerea statului. A doua zi, la 6 septembrie 1940, când generalul Ion Antonescu a cerut abdicarea lui Carol al II-lea, nu mai existau instituții democratice la care suveranul să facă apel, întrucât el însuși anihilase partidele istorice.

Fiul lui Carol, Mihai I, i-a succedat în mod formal, dar adevăratul conducător a devenit generalul Ion Antonescu, care întrunea puterea legislativă și executivă și avea dreptul de a guverna țara prin decrete-lege, nesupuse promulgării regelui.

Ceea ce caracterizează întreaga guvernare a generalului, apoi a mareșalului Ion Antonescu este absența unei legi organice statale, care să organizeze exercitarea puterilor în stat. Această acumulare a puterilor în mâinile lui Antonescu avea teoretic un caracter temporar („până când împrejurările ne vor îngădui să reluăm...”). Orice activitate politică era însă interzisă, pe această perioadă neexistând o formațiune politică privilegiată, care să facă excepție. Constituția din 1923 prevedea posibilitatea „stării de asediu” în caz de „pericol de stat”, și întreaga guvernare Antonescu a stat sub semnul stării de asediu. Liderii partidelor istorice, Iuliu Maniu și Constantin I.C. Brătianu, au adresat în decursul anilor mai multe scrisori lui Antonescu, cerându-i să reinstaue partidele politice și Constituția din 1923, dar Antonescu a refuzat. Acest lucru a dus finalmente la izolarea sa absolută, așa cum se întâmplase înainte cu Carol al II-lea, și Antonescu a fost singurul responsabil legal al antrenării României în dezastruoasa campanie antisovietică alături de Germania. La 23 august 1944, regele a dispus arestarea lui Antonescu și reinstaurarea regimului constituțional dinainte de 27 februarie 1938. Astfel, regele Mihai I restabilește prin decret regal Constituția din 1923, ultima constituție democratică a românilor. Era însă foarte târziu: România era parțial ocupată de puterea sovietică și tratată ca o țară înfrântă, nu una care prin întoarcerea armelor precipitase sfârșitul războiului cu luni de zile.

Prin Convenția de Armistițiu semnată la Moscova la 12 septembrie 1944 se prevedea:

„Art. 14. Guvernul și Înalțul Comandament Român se obligă să colaboreze cu Înalțul Comandament Aliat (sovietic) la arestarea și judecarea persoanelor acuzate de crime de război”.

Această cerere era neconstituțională din două motive:

1. Statul român era singurul în măsură să-și judece și să-și pedepsească cetățenii.
2. Crimele de război se judecă de către tribunale internaționale conform dreptului internațional.

Abuzurile sovietice nu s-au limitat numai la atât:

- comisarul adjunct pentru afacerile străine al Uniunii Sovietice, Andrei Ianuarevici Vișinski, a obligat guvernul generalului Nicolae Rădescu, care era

suspinat de partidele politice, să demisioneze la sfârșitul lui februarie 1945 și a impus un nou guvern condus de Petru Groza, șeful unui partid nesemnificativ, numit Frontul Plugarilor.

- printre primele acte ale acestuia a fost înființarea unei instanțe extraordinare: Tribunalul Poporului, care urma să-i judece pe cei vinovați de „dezastrul pării sau de crime de război”. Instrumentarea cazurilor se face de către acuzatori publici care nu fac parte din Parchet și sunt numiți de Consiliul de Miniștri. Astfel se încalcă principiul separării puterii judecătorești, acordând Consiliului de Miniștri, care este un organ al puterii executive, și prerogative judecătorești.
- în urma grevei regale începute la 21 august 1945 (regele refuza să mai semneze decrete), s-au organizat alegeri generale la 19 noiembrie 1946. Oficial, ele au fost câștigate de Blocul Partidelor Democratice conduse de comuniști. Astăzi însă, se recunoaște că rezultatul a fost falsificat și că adevăratul câștigător a fost Partidul Național Părănesc condus de Iuliu Maniu.
- la 29 iulie 1947, se dizolvă PNP, iar PNL se autodizolvă.
- la 1 septembrie 1947, se elimină din Armată un mare număr de ofițeri superiori și inferiori fideli monarhiei.
- la 11 noiembrie 1947, conducerea PNP este condamnată la ani grei de închisoare pentru „trădare de patrie”.
- la 7 noiembrie 1947, ultimii patru miniștri necomuniști din guvern își dau demisia fiind înlocuiți de miniștri comuniști în frunte cu Ana Pauker și Vasile Luca.
- în fine, la 30 decembrie 1947, regele este silit să semneze actul de abdicare și se proclamă Republica Populară Română.
- la numai două luni de la părăsirea pării, regele denunța actul ilegal prin care i-a fost impusă abdicarea:

„Acest act mi-a fost impus cu forța de un guvern instalat și menținut la putere de către o țară străină, guvern într-un total nereprezentativ pentru voința poporului român. Înlăturarea monarhiei constituie un nou act de violență al politicii de înrobire a României. În aceste condiții Eu nu Mă consider nicidecum legat în nici un fel, prin acest act care Mi-a fost impus”. (Londra, 4 martie 1948)

Republica Populară Română a fost proclamată prin Legea nr. 363 din 30 decembrie 1947, care prevede:

„Art. 2. Constituția din 1866 cu modificările din 29 martie 1923 și acelea din 1 septembrie 1944 și următoarele se abrogă.

Art. 3. România este Republică Populară.

Denumirea statului român este Republica Populară Română (R.P.R.)”.

În perioada dictaturii comuniste de 42 de ani s-au succedat trei constituții: Constituția Republicii Populare Române din 13 aprilie 1948, Constituția Republicii Populare Române din 24 septembrie 1952 și Constituția Republicii Socialiste România din 21 august 1965.

CONSTITUȚIA DIN 13 APRILIE 1948

Este întocmită după alegerile din 28 martie 1948 câștigate de Frontul Democrației Populare. Noul act fundamental este adoptat în unanimitate și este promulgat prin decret la 13 aprilie 1948. Această Constituție avea ca principal obiectiv transformarea economiei. De aceea ea a avut de la bun început un caracter provizoriu și a fost urmată, în 1952, de o a doua Constituție care avea ca obiectiv transformările politice.

Dispozițiile principale ale Constituției din 1948:

- se suprimă principiul inviolabilității și sacralității proprietății private și se prevede că mijloacele de producție, băncile și societățile pot deveni proprietatea statului când interesul general o cere;
- comerțul intern și cel extern trec sub controlul statului;
- se prevede planificarea economiei naționale;
- se renunță la termenul de revizuire și se precizează că actul fundamental poate fi oricând modificat ca o lege ordinară.

Ca urmare a acestor prevederi:

- la 11 iunie 1948, se naționalizează principalele întreprinderi industriale, miniere, bancare, de asigurări și transport;
- la 2 iulie 1948, se înființează Comitetul de Stat al Planificării;
- la 28 ianuarie 1949, se expropriează și restul de 50 de hectare lăsate foștilor moșieri prin reforma agrară din 6 martie 1945;
- la 20 aprilie 1950, se naționalizează o mare parte a clădirilor și locuințelor;
- la 28 ianuarie 1952, se face o nouă reformă monetară pentru confiscarea ultimelor rezerve în numerar ale populației;
- la 3-5 martie 1952, se hotărăște transformarea socialistă a agriculturii.

CONSTITUȚIA DIN 24 SEPTEMBRIE 1952

Acest document continuă îndepărtarea de la spiritul și litera constituțiilor democratice:

- alineatul IV al capitolului introductiv legiferează că: „*Alianța cu marea Uniune Sovietică, sprijinul și ajutorul său dezinteresat și frățesc asigură independența, suveranitatea de stat, dezvoltarea și înflorirea Republicii Populare Române*”.
- în alineatul VI se menționează că prietenia cu URSS constituie „baza politicii noastre externe”;
- Constituția legiferează ca la stema republicii să se adauge și steaua cu cinci colțuri (cum aveau toate republicile sovietice unionale);
- sub denumirea „Drepturile și datoriile fundamentale ale cetățenilor” o parte din drepturile acordate sub regimurile anterioare au fost păstrate, deși unele (ca dreptul de a demonstra liber) nu aveau nici o acoperire în realitate. De asemenea, dreptul la asociere era supus controlului Partidului Muncitoresc Român, numele de atunci al Partidului Comunist:

„Art. 86. *Partidul Muncitoresc Român este forța conducătoare atât a organizațiilor celor ce muncesc, cât și a organelor și instituțiilor în stat. În jurul lui se strâng laolaltă toate organizațiile celor ce muncesc în Republica Populară Română*”.

- formal, erau prevăzute inviolabilitatea persoanei și a domiciliului;
- pentru prima oară în această Constituție se vorbește despre proprietatea socialistă și de „rolul conducător al partidului”.

CONSTITUȚIA DIN 21 AUGUST 1965

După moartea lui Iosif Visarionovici Stalin, estul Europei, ocupat de armata sovietică, a cunoscut o perioadă trecătoare de destindere. Aceasta a luat sfârșit o dată cu Revoluția ungară din 1956. Liderii comuniști români au demonstrat în această împrejurare că au controlul deplin asupra țării: în ciuda unor mișcări izolate

în mediul studențesc, România nu numai că nu s-a alăturat Ungariei, ci a participat la represiunea mișcării maghiare de emancipare. Pentru sovietici era limpede că România trecuse într-un alt stadiu, în care comunismul fusese consolidat. Într-adevăr, în 1964 survine amnistia deținuturilor politici, sute de mii de persoane, de la politicieni interbelici la țărani care refuzaseră colectivizarea, sunt în sfârșit eliberate după ani de suferințe și torturi. Acest lucru nu arată decât siguranța de sine a comuniștilor români, care erau convinși că rezistența anticomunistă fusese zdrobită, împreună cu iluziile că Vestul va interveni vreodată pentru a elibera regiunea de sub dominația sovietică. În acest context, adoptarea Constituției din 1965 marchează sfârșitul perioadei de represiune socială deschisă și trecerea la perioada de legitimare a comunismului în ochii locuitorilor țării și ai lumii întregi. Astfel, Constituția aduce noutăți importante față de cea precedentă:

- se proclamă Republica Socialistă România (art. 1);
- se renunță la menționarea Uniunii Sovietice în corpul Constituției;
- se revine la formula tradițională cu tratarea drepturilor omului în partea din față a Constituției, deși majoritatea acestora rămân numai pe hârtie;
- se reliefează rolul conducător al PCR.

„Art. 3. În Republica Socialistă România, forța politică conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român.”

- se acordă drepturi speciale membrilor de partid;
„Art. 26. Membrii PCR sunt cetățenii cei mai avansați și mai conștienți ai societății.”
- activitatea legislativă a Marii Adunări Naționale se limita prin competențele date Consiliului de Stat (guvernul) la a stabili „norme cu putere de lege” între sesiunile MAN, ceea ce a făcut ca țara să fie practic guvernată prin decrete.

Această Constituție a suferit ulterior mai multe modificări, cea mai importantă fiind cea din 1974 când se înființează funcția de Președinte al RSR.

Cele trei constituții comuniste au în comun faptul că ele reprezentau voința și interesele unei singure formațiuni politice: Partidul Comunist, care avea monopolul absolut asupra deciziei în toate domeniile. Mai mult, ultima dintre cele trei constituții comuniste merge și mai departe cu abuzurile creând în mod formal o categorie de cetățeni privilegiați: membrii de partid. Cu alte cuvinte, Constituția din 1965 împarte cetățenii României în cetățeni de rangul I și de rangul II, lucru antidemocratic.

În orice caz, dacă ele ar fi fost aplicate, cetățenii români s-ar fi bucurat de mult mai multe libertăți decât au existat în realitate. Constituțiile comuniste au consacrat o cultură legală în care legea nu era una pentru toți și nu era respectată începând de la cele mai înalte autorități ale statului, ceea ce a dus la generalizarea ideii că legea nu este importantă și poate fi încălcată. Una dintre marile dificultăți ale societății românești după 1989 a fost combaterea acestui tip de cultură, care făcea dificilă construirea unui stat de drept și a unui sistem economic bazat pe norme contractuale.

CONSTITUȚIA DIN 1991 (actuala Constituție a României)

Această Constituție a fost adoptată după Revoluția română din 16-22 decembrie 1989. Ea se inspiră din mai multe constituții europene, în special din Constituția franceză din 4 octombrie 1958, dar sistemul politic pe care îl propune este un compromis. Constituția din 1991 propune, ca atare:

- un stat unitar, după model francez și tradițional românesc, și în plus conjugat, autoritatea centrală și cea locală fiind unite în poziția prefectului, care este o autoritate locală numită de guvern și care are puteri importante;
- un sistem bicameral, în care Parlamentul este format din Senat și Camera Deputaților;
- o republică semi-prezidențială ca formă, în care președintele este ales direct de către electorat (deci nu de către Parlament), dar puterile sale sunt mult mai reduse decât în modelul francez, mai apropiate de o republică parlamentară;
- restabilirea pluralismului politic și a libertăților individuale; în chestiuni de drepturi ale omului, România acordă prioritate dreptului internațional și convențiilor semnate privitoare la drepturile omului, chiar dacă acestea contravin legislației interne;
- inspirându-se din Constituția suedeză, este introdusă, în premieră, instituția Avocatului Poporului (*Ombudsman*), cu menirea de a crea pentru prima dată o instituție în care cetățeanul să se poată plânga dacă este abuzat chiar de către stat. Întrucât Constituția nu a prevăzut nici un termen pentru înființarea acestei instituții, ea a intrat în funcțiune de-abia în 1997.
- Constituția din 1991 introduce în premieră și o altă instituție: Curtea Constituțională (Titlul V, art. 140-145), inspirată tot din Constituția franceză din 1958.

Constituția din 1991 a primit și destule critici. Acestea se referă la insuficienta garantare a separării puterilor în stat și insuficienta protecție a proprietății. Alte aspecte ale Constituției ar fi trebuit completate prin legi speciale, dar Parlamentele au fost lente în a legisla, astfel că legi foarte importante ca răspunderea ministerială sau Legea referendumului au ajuns să fie adoptate de-abia recent. Cea mai importantă lege pentru procesul electoral este Legea electorală, amendată de mai multe ori. Aceasta stabilește sistemul de vot proporțional.

Constituția a fost pusă de mai multe ori la încercare, în crize politice. Prima a început în 1996, când președintele de atunci, Ion Iliescu, a decis să candideze din nou, deși Constituția nu permite decât două mandate prezidențiale, ori Ion Iliescu fusese ales întâi în mai 1990, apoi în octombrie 1992. Ion Iliescu a argumentat că la vremea primului său mandat Constituția nu era încă în vigoare, dar aceasta fusese adoptată prin referendum în decembrie 1991. A doua criză s-a petrecut în decembrie 1999, când președintele Emil Constantinescu l-a demis prin decret prezidențial pe premierul Radu Vasile, care ajunsese în imposibilitatea de a-și mai exercita funcția, deoarece majoritatea miniștrilor din guvernul său demisionaseră. Or, Constituția prevede că Președintele poate destitui un ministru la propunerea primului-ministru, dar nu și pe acesta din urmă, care poate fi demis numai de către Parlament. În cele din urmă, Radu Vasile și-a dat demisia.

Constituția din 1991 are un complicat mecanism de revizuire, unele aspecte fiind declarate ca de nerevizuit, cum ar fi, de exemplu, forma de guvernământ (Republică). Cu toate acestea, unele partide politice propun revizuirii ale Constituției, pentru a introduce garanții suplimentare ale dreptului de proprietate.

4

GUVERNAREA LOCALĂ

- **Autoritățile publice locale**
- **Politicile locale**

Autoritățile publice locale

Exerciții

- I. Împărțiți-vă în cinci grupe și imaginați-vă că fiecare reprezintă locuitorii unui sat dintr-o comună. Fiecare grupă să facă o listă cu câteva probleme ale satului care trebuie rezolvate de urgență. Gândiți-vă apoi care este cea mai rapidă cale de a le rezolva și la ce autorități ar trebui să apelați pentru aceasta. Argumentați-vă răspunsurile. Comparați-le apoi cu ceea ce veți citi în paginile următoare.

II. Citiți cu atenție textul de mai jos:

Ana și Marian sunt frați și locuiesc la Vitănești, un sat de lângă Alexandria, în județul Teleorman. Ana are 2 ani, iar Marian are 14. Tatăl lor, Alexandru, este șofer și lipsește mult de acasă, pentru că face transporturi internaționale. Mama lor, Violeta, este asistentă medicală și lucrează la dispensarul din sat. Pentru că ambii părinți sunt foarte ocupați, nu are cine să stea cu Ana. Până acum a fost ușor, pentru că Violeta a beneficiat de concediul post-natal, dar acum trebuie să se întoarcă la lucru dacă nu vrea să-și piardă slujba. O soluție ar fi să o ducă pe Ana la creșă dar, din păcate, nu există nici una în sat. Problema existenței unei creșe se discută de mult, pentru că mai sunt și alte familii în această situație, dar primarului nu-i pasă. El are copii mari. Probleme sunt și cu Marian. Pentru că va trebui să meargă la liceu la Alexandria. O să stea la cămin, dar va fi dificil când va dori să vină acasă sau când familia va dori să-l viziteze, pentru că nu există nici un autobuz din sat până în oraș. Primăria și Consiliul Local nu s-au preocupat de înființarea unei linii de autobuz pentru că pe funcționarii de acolo nu-i interesează: au mami cu toții. Și la dispensar, unde lucrează Violeta, sunt probleme. De câțiva ani este vacant postul de medic, pentru că nimeni nu vrea să vină din cauza condițiilor proaste de cazare și a sistemului defectuos de transport. Neavând medic, dispensarul este prost dotat, iar când sunt cazuri mai grave asistenței nu știu ce să facă. Întrucât nu există nici o mașină cu echipament de salvare, e foarte dificil să-i transporte pe bolnavi la Alexandria, iar ajutoarele de acolo vin întotdeauna foarte greu. Din cauza acestor condiții precare, acum câteva luni s-a petrecut o tragedie: un pacient, care făcuse un infarct, a murit pentru că nu i s-a putut acorda primul ajutor.

Răspundeți la următoarele întrebări și argumentați-vă răspunsurile:

1. Care sunt problemele cu care se confruntă familia din povestea de mai sus?
2. Credeți că sunt doar problemele familiei respective?
3. Credeți că sunt probleme imposibil de rezolvat?
4. Cine ar trebui să le rezolve?
5. Ce puteți spune despre atitudinea primăriei și a Consiliului Local?
6. Cum ar putea oamenii din sat să oblige autoritățile să contribuie la rezolvarea acestor probleme?
7. Pot oamenii face singuri ceva pentru a rezolva aceste probleme?

Acest capitol este consacrat politicilor locale și își propune să explice în ce fel fiecare dintre noi poate participa în mod activ la formularea și punerea lor în practică. În acest scop trebuie să clarificăm în primul rând ce înseamnă politici locale și autorități publice locale.

Autoritățile publice locale sunt baza oricărui sistem democratic modern. Acestea furnizează o gamă largă de servicii, ca educație, transport, protecție socială, protecția mediului etc. În plus, ele asigură și infrastructura necesară dezvoltării locale, deci influențează indirect și problema locurilor de muncă. Cu alte cuvinte, oferă acele servicii care sunt esențiale pentru bunăstarea economică și socială a cetățenilor. Așa cum ați văzut că se întâmplă la nivel național, autoritățile locale au și ele două ramuri:

- Una *deliberativă*, asemănătoare Parlamentului, unde reprezentanții aleși ai cetățenilor se întâlnesc, discută și iau decizii care urmează apoi să fie puse în practică; acesta este Consiliul Local.
- Una *executivă*, asemănătoare guvernului, care trebuie să pună în practică aceste decizii; șeful executivului local este *primarul*, care poate fi ales direct de cetățeni (ca în România) sau indirect, de Consiliul Local (ca în Germania).

Există însă și diferențe între instituțiile centrale și cele locale comparate mai sus. Consiliul Local seamănă destul de bine cu un mic Parlament al comunității, numai că, spre deosebire de cel național, nu are două camere (Senat și Camera Deputaților), ci una singură. De asemenea, spre deosebire de parlamentari, care pe perioada mandatului sunt tot timpul ocupați cu activitatea parlamentară și primesc un salariu, consilierii locali nu sunt sută la sută politicieni de profesie, în sensul că ei continuă să meargă la serviciu ca și înainte.

Și la nivelul primarului există diferențe. Cum spuneam, el este ales în mod direct de toți cetățenii localității (ca și președintele țării). Însă în vreme ce la nivel național autoritatea executivă se împarte între președinte și primul-ministru, care este șeful guvernului, primarul este în același timp și președinte, și prim-ministru în comunitatea lui, adică își conduce direct micul guvern local compus din funcționari ai primăriei și nu împarte autoritatea executivă cu nimeni.

În România există aproape 3 000 de localități (comune, orașe și municipii), deci tot atâția primari și Consilii Locale. Însă, după cum știți, aceste localități sunt grupate în 41 de județe. Deci administrația locală în România este structurată în momentul de față pe două niveluri – numite și *niveluri subnaționale*.

Județele reprezintă unități funcționale care au teme istoric și economic, ușurând comunicarea între instituțiile locale și guvernul central. E limpede că i-ar fi foarte greu centrului să țină legătura cu toate cele aproape 3 000 de primării și Consilii Locale deodată, fără intermedierea autorităților județene. De aceea

^aedințele Consiliului Local sunt deschise publicului. Puteți planifica oricând o vizită cu clasa la una din întrunirile consilierilor locali din comuna/orașul vostru pentru a vedea cum se discută și cum se votează problemele de interes public.

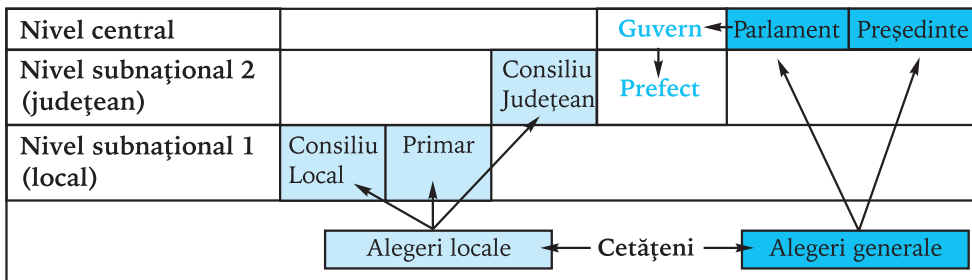
Numărul de **niveluri subnaționale** poate diferi de la țară la țară. Franța, de exemplu, are trei niveluri subnaționale (localități, departamente și regiuni), iar în 1997 în Polonia județele au fost grupate în 16 mari regiuni, înființându-se astfel și aici un al treilea nivel. ^ai România a avut în diverse momente din trecut o structură pe trei niveluri: în perioada interbelică, un județ era împărțit în mai multe *plase*, iar în primele decenii ale puterii comuniste au funcționat *regiunile*, care grupau mai multe județe.

există un *Consiliu Județean* compus din reprezentanți pe care îi alegem o dată cu cei locali, pe o listă separată, și care funcționează deci ca un mic Parlament al județului. La acest nivel nu există nici un fel de autoritate executivă separată de consiliu, de felul primarului sau al primului-ministru.

Însă în România există în orașul capitală de județ un *prefect*, adică o persoană numită de guvernul central pentru a controla respectarea legilor de către numeroasele primării și Consilii Locale din județul respectiv, precum și pentru a coordona pe plan local anumite politici puse în practică de guvernul central – de exemplu, descentralizarea bugetelor locale demarată în țara noastră în 1999. De asemenea, prefectul este cel care coordonează intervenția instituțiilor publice – poliție, pompieri, apărare civilă – în teritoriu, în caz de dezastre naturale (inundații, cutremur etc.).

Teoretic, deoarece prefectul este numit de guvernul central, și nu ales de cetățenii din județul respectiv, el nu face parte din administrația locală. El este, ca să spunem așa, brațul centrului în teritoriu. Numai pentru că activitatea sa se leagă de cea a administrației locale propriu-zise discutăm despre instituția prefectului la partea de politici locale.

În orice caz, este o greșeală să spunem, așa cum se aude uneori din partea persoanelor neavizate, că Primăriile și Consiliile Locale se subordonează Prefecturii. După cum am spus, Prefectura nu face decât să coordoneze și să asigure respectarea uniformă a legilor naționale pe teritoriul țării. Primarii, consilierii locali și cei județeni sunt singurii reprezentanți ai puterii locale aleși direct de cetățeni, deci sunt singurii care dețin un mandat democratic și legitim pentru a decide în chestiunile locale. Relațiile dintre autoritățile de stat menționate în acest capitol sunt cele prezentate în figură:

Politicile locale

După cum spuneam la început, rostul autorităților locale este acela de a furniza servicii comunităților care le-au ales. Există anumite servicii care într-un stat democratic modern se asigură exclusiv la nivel central: apărarea națională (cu ajutorul Armatei), relațiile externe (prin diplomație), emiterea de monedă (Banca Națională). Deci atribuțiile instituțiilor locale sunt ceva mai limitate decât cele ale guvernului central.

Pe de altă parte, autoritatea locală are și o serie de avantaje față de cea centrală. Ea reprezintă partea puterii publice cea mai apropiată de cetățean, pentru că se

ocupă în mod direct de problemele zilnice ale acestuia. Din acest motiv autoritățile locale au rolul de a reprezenta interesele, nevoile și punctele de vedere ale fiecărei localități în parte. Ele oferă deci posibilitatea unei largi participări la decizia politică, fapt ce are un rol central în sistemele democratice.

Politica locală are ca miză, de fapt, rezolvarea unor probleme cât se poate de concrete, cum ar fi transportul local, colectarea gunoiului, asigurarea legalității și funcționalității construcțiilor, repararea drumurilor publice. Există mai multe feluri în care cetățenii pot să decidă și să acționeze în aceste chestiuni : pe cont propriu, în cadrul unor întâlniri pe cartiere, de exemplu, împreună cu alții, în limitele unor inițiative cetățenești, fie într-un cadru formalizat al unui partid sau ca membru al unui Consiliu Local. Însă este bine să distingem două mari tipuri de implicare cetățenească democratică în viața politică la nivel local :

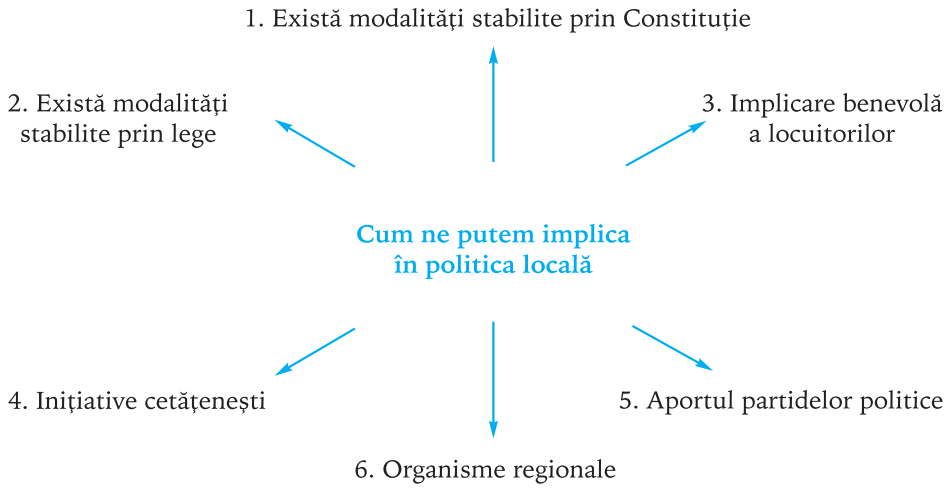
- ▶ *Participare directă* – fie în cadrul unor acțiuni inițiate și derulate de membrii comunității, în regim de voluntariat (autoorganizare pentru dotarea școlilor, de exemplu); fie în cadrul unor consultări generale organizate de autoritățile locale atunci când acestea consideră că este cazul (referendum local);
- ▶ *Participare indirectă* – prin participare în alegeri, delegarea unor persoane care să ne reprezinte (consilierii) și să decidă în numele nostru și verificarea permanentă a activității acestora.

O idee de bază a democrației este că aceasta pornește de la nivelul comunității locale. Cu alte cuvinte, că nu poate exista o democrație funcțională fără politica locală.

Comunitățile locale și autoritățile publice locale au un rol extrem de important, deoarece ele sunt primele cărora li se adresează cetățenii cu o solicitare. Efectele unor decizii adoptate pe plan local asupra vieții fiecărui cetățean în parte mențin spiritul de inițiativă permanent „în acțiune”. La nivelul comunității se iau deciziile capitale privitoare la șansele pe care le au oamenii privind viața lor de zi cu zi.

Așa cum am văzut în capitolul al doilea, a face politică înseamnă a opta pentru o variantă dintr-un ansamblu al alternativelor de acțiune. Principala îndatorire a politicianilor locali este aceea de a găsi soluții și de a lua decizii în chestiunile de interes comunitar. Dar decizia în sine nu este suficientă. Mai este nevoie și ca ea să fie transpusă în practică cu sprijinul obștei. În plus, trebuie să ținem seama de faptul că teritoriul comunal-local nu este unul independent. Autoadministrarea la nivel local reprezintă cea dintâi treaptă a unei politici administrative publice. În acest sens, autoadministrarea trebuie să țină seama de alte entități politice, cum ar fi comunele sau județele învecinate, și de contextul național.

De la sfârșitul anilor '80, în Occident, comunitățile locale sunt tot mai active. A devenit o practică organizarea de întâlniri, conferințe sau seminarii pentru schimburi de experiență, puncte de vedere și idei. În plus, există și organisme formale, precum Consiliul Europei sau Uniunea Internațională a Autorităților Locale care se preocupă de administrația locală și de evoluția ei.

Modalități de participare a cetățenilor la politica locală:

Drepturi prevăzute în constituție	<ul style="list-style-type: none"> – alegerea conducerii locale – dreptul de întrunire și asociere – colaborarea partidelor la adoptarea deciziilor politice locale – referendum local
Alte căi de participare cetățenească prevăzute prin lege	<ul style="list-style-type: none"> – apeluri cetățenești – propuneri civice – audiențe – dreptul la obiecții și reclamații
Modalități de participare voluntară la treburile publice	<ul style="list-style-type: none"> – activitate de informare – consultări publice – foruri cetățenești – consilii ale cetățenilor – împuterniciri și funcții onorifice
Colaborări organizate	<ul style="list-style-type: none"> – inițiative cetățenești – aportul partidelor politice (prin dezbateri politice) – experți și colaboratori externi pe domenii – reprezentanți ai comunităților regionale, locale, comunale

Autoadministrarea locală

Modalitățile de administrare locală diferă de la țară la țară, dar există anumite principii și drepturi regăsite în majoritatea țărilor. Tabelul de mai jos definește drepturile de autogovernare în cazul Germaniei, una din democrațiile liberale cu o administrație locală foarte puternică :

Structura dreptului de autoadministrare în Germania:

Dreptul asupra personalului	Prin lege, comunitățile au dreptul de a-și alege funcționarii publici la vârf, de a-i angaja, de a-i promova sau demite (se regăsește în toate democrațiile liberale).
Dreptul de organizare	Dreptul de a stabili structura administrației proprii (diferă de la țară la țară).
Dreptul de a planifica	Conferă dreptul comunităților de a elabora proiecte de construcții (de utilizare a terenurilor și de populare a acestora cu edificii), pe proprie răspundere, pentru a gospodări și dezvolta spațiul public (se regăsește în toate democrațiile liberale).
Dreptul de a emite legi	Emiterea de legi cu valabilitate în teritoriul coordonat (diferă de la țară la țară).
Dreptul de a finanța	Comunitățile locale au dreptul să administreze, pe proprie răspundere și în cadrul prevederilor legale, atât veniturile, cât și cheltuielile (se regăsește în toate democrațiile liberale).
Dreptul de a impozita	Comunitățile au dreptul de a stabili impozite, în anumite limite care sunt prescrise de guvernul central (diferă de la țară la țară).

Pentru a vedea cum variază puterile autorităților locale în diferitele democrații liberale ale lumii moderne, studiați tabelul pe pe pagina alăturată. Acesta ne arată asemănările și deosebirile dintre diferitele sisteme de guvernare locală a democrațiilor liberale moderne.

Se poate observa o primă diferențiere între modelul anglo-saxon (reprezentat de modelul nord-american) și cel vest-european din țările nevorbitoare de limbă engleză (modelul continental). Acestea din urmă se caracterizează prin :

- reguli privind autoritățile locale legiferate în constituțiile naționale care, până la un punct, le garantează autoritatea și întăresc poziția lor de organisme ale statului;
- integrarea autorităților locale în guvernul național și în structurile administrative, interdependență și supraveghere reciprocă a diferitelor niveluri ale guvernării; aceasta face ca autoritățile locale să fie privite ca instrumentul de punere în practică a politicilor naționale formulate cu consultarea directă a tuturor grupurilor de interese afectate;

	Marea Britanie	SUA și Canada	Franța și Italia	Suedia și Danemarca
Statut constituțional	creat de Parlament	constituția statală	constituția națională	constituția națională
Puteri	limitate prin statut	limitate prin statut	competențe generale și statut	competențe generale și statut
Controlul legalității de către	curți de justiție	curți de justiție	regiuni și curți de justiție	stat și curți de justiție
Descentralizarea funcțiilor 1949-1989	redușă	–	mărită	mărită
Cheltuielile autorităților locale ca procent din PIB 1985	12	12	9	30
Cheltuielile publice ca procent din PIB 1985	44	35	50	58
Autoritatea executivului local	consiliu	amestecată	primar sau președinte	amestecată
Sistem electoral	majoritar	majoritar	proporțional	proporțional
Sistem de partide	puternic două partide	slab două partide	puternic multipartit	puternic multipartit
Participare la alegeri	scăzută	scăzută	ridicată	ridicată

- Un stat mai extins – în sensul că instituțiile publice colectează, sub formă de taxe și impozite, iar apoi redistribuie un procent mai mare din avuția națională produsă într-un an (așa trebuie citită linia din tabel „cheltuieli publice/PIB”); în acest sens se vede că în Europa continentală statul redistribuie mai mult de jumătate din Produsul Intern Brut.

O a doua diferențiere între politicile locale din democrațiile moderne se poate face, așa cum reiese și din tabelul de mai sus, între Europa de Nord și Europa de Sud, în particular între Suedia și Danemarca, de-o parte, și Franța și Italia, de alta. Se constată că autoritățile locale din țările scandinave au un rol important, ele manevrând 30% din PIB. Țările din Europa de Sud au o tradiție mai centralistă, punând la dispoziția autorităților locale de trei ori mai puține resurse.

Marea Britanie reprezintă din această perspectivă un caz izolat, cu atât mai mult cu cât se află în plină reformă constituțională. Începută în 1998, aceasta a acordat până acum o mai mare autonomie provinciilor prin crearea guvernelor și Parlamentelor Scoției, Țării Galilor și Irlandei de Nord (în acest ultim caz procesul este în desfășurare și depinde de stabilitatea păcii dintre facțiunile rivale). Reforma ar putea continua însă, chiar cu schimbarea sistemului de vot, prin trecerea de la un sistem majoritar la un sistem proporțional, ca în majoritatea țărilor europene.

Politici locale în România

În România, conform Constituției din 1991, administrația publică locală funcționează pe baza principiilor autonomiei locale, descentralizării serviciilor publice, eligibilității și consultării cetățenilor în problemele locale de interes deosebit. Tendința generală este aceea de a transfera către autoritățile locale atât mai multe atribuții, cât și resursele corespunzătoare pentru punerea lor în practică. Acestea sunt deci cele două laturi ale activității autorităților publice: colectarea de fonduri și cheltuirea lor pentru îndeplinirea sarcinilor ce le revin prin lege.

La capitolul *atribuții*, instituțiile locale nu se pot plânge că nu au libertate de acțiune – dimpotrivă, unii primari spun că administrația locală a primit în sarcină chiar mai mult decât poate duce! Conform legii, Consiliul Local împreună cu primarul sunt răspunzători pentru bunul mers al treburilor din localitate,

- începând cu serviciile locale, precum transportul local, apa curentă, canalizarea, încălzirea (aceste servicii pot fi însă și contractate sau vândute unor firme private, caz în care tot administrația locală se ocupă de contracte),
- continuând cu starea drumurilor și a mediului înconjurător, cu distribuirea de ajutoare sociale pentru persoanele sărace
- și până la buna întreținere a spitalelor sau a școlilor în care vă aflați voi acum.

Pentru a-și îndeplini aceste atribuții lărgite, autoritățile locale au nevoie de *resurse* – adică de bani. Ca orice componentă a sectorului public, autoritățile locale obțin fonduri în principal prin aplicarea de taxe și impozite. Există astfel mai multe categorii de venituri ale autorităților locale reglementate de lege:

- Impozitele pe care le plătesc cetățenii pe terenuri, clădiri, mașini sau alte mijloace de transport rămân în întregime la dispoziția primăriilor.
- Sumele colectate din impozitele pe salarii pe care le plătesc toți angajații se distribuie începând din 1999 după formula: 50% la nivel central, 10% la nivel județean și 40% la nivelul localității unde se află locul de muncă.
- Consiliile Locale au dreptul să stabilească, între anumite limite, nivelul numeroaselor impozite și taxe locale prevăzute de lege (cum ar fi cele pentru vânzări în locuri publice – așa-numitele tarabe –, pentru reclame stradale, pentru diverse avize eliberate de primărie) sau chiar să introducă din proprie inițiativă impozite noi, cum ar fi cele pentru iluminatul public sau pentru deținerea de câini sau pisici în apartament!

În plus, primăriile mai pot primi donații și sponsorizări. Însă în unele cazuri aceste surse nu sunt suficiente, în special în condițiile descentralizării amintite mai sus. Dacă autoritățile locale au primit mai multă autonomie atât în privința cheltuirii banilor, cât și în privința colectării lor, este bine, pe de-o parte, pentru că promovează responsabilitatea și eficiența locală. Cu alte cuvinte, cine se va gospodări bine va reuși să furnizeze servicii de calitate în comunitate.

Se poate afla foarte ușor care din cele trei niveluri ale administrației publice (central, județean sau local) este responsabil de repararea unui drum după categoria în care acesta este încadrat. Astfel:

- drum comunal (bornă kilometrică albastră) – primăria pe raza căruia se află
- drum județean (bornă galbenă) – Consiliul Județean al județului respectiv
- drum național (bornă roșie) – autoritatea centrală

Pe de altă parte însă, acest sistem poate accentua discrepanțele între regiuni, pentru că în zonele sărace și cu șomaj mare (unde impozitele pe salarii sunt mai puține, iar valoarea terenurilor și a locuințelor este mai mică, deci și impozitul pe proprietate calculat ca procent din valoare este mai mic) nu se vor aduna bani destui. Deci exact acolo unde sunt nevoi mai mari, adică persoane solicitând ajutor social, infrastructură în stare proastă și care trebuie reparată sau școli insuficiente, sunt și resurse mai puține pentru a acoperi aceste nevoi.

Pentru a corecta cât de cât această stare de lucruri s-a pus în practică un sistem de transferuri „de ajustare”: astfel, o parte din fondurile colectate la nivel central sunt redistribuite în teritoriu în funcție de nevoi. Această redistribuire se face în două etape:

- centrul transferă ceva mai mulți bani județelor mai sărace;
- în cadrul fiecărui județ, localitățile mai sărace primesc mai multe fonduri.

Se speră astfel ca fiecare localitate să dispună măcar de un minim necesar pentru îndeplinirea atribuțiilor sale de bază prevăzute de lege.

În București un apartament într-o zonă semicentrală este de aproximativ 4 ori mai scump decât unul absolut similar aflat în municipiul Vaslui. Ambele Consilii Locale decid să impoziteze locuințele cu 0,1% pe an, iar în aceste condiții în București se adună de 4 ori mai mulți bani. Ce ați face dacă ați fi primar în Vaslui? Ați putea să le cereți locuitorilor din Vaslui să plătească 0,4%, pentru a se strânge aceeași sumă de bani, având în vedere că aici și veniturile sunt mai mici? Pe de altă parte, este corect ca o parte din banii adunați din impozite în București să se redistribuie către Vaslui?

Exerciții

I. Răspundeți la următoarele întrebări:

1. Comparați sistemul administrației locale din România cu cel din alte țări din Europa și din America de Nord. Comentați asemănările și deosebirile.
2. Ce funcții ale administrației publice locale se aleg prin vot în România?
3. Ce rol au autoritățile deliberative? Dar cele executive?

II. Citiți următorul text:

Bugetul primăriei Piatra-Neamț în 1999 a fost de numai 75 miliarde de lei. Este însă nevoie de cel puțin 90 miliarde de lei pentru a rezolva toate problemele orașului. Acestea sunt: reparația drumurilor, curățarea unei gropi de gunoi, care este un adevărat focar de infecție; eficientizarea rețelei de transport în comun, amenajarea unui parc de distracții pentru copii, realizarea unor măsurători corecte privind gradul real de poluare a mediului, pentru că există bănuiala că aerul ar fi nociv pentru sănătatea populației.

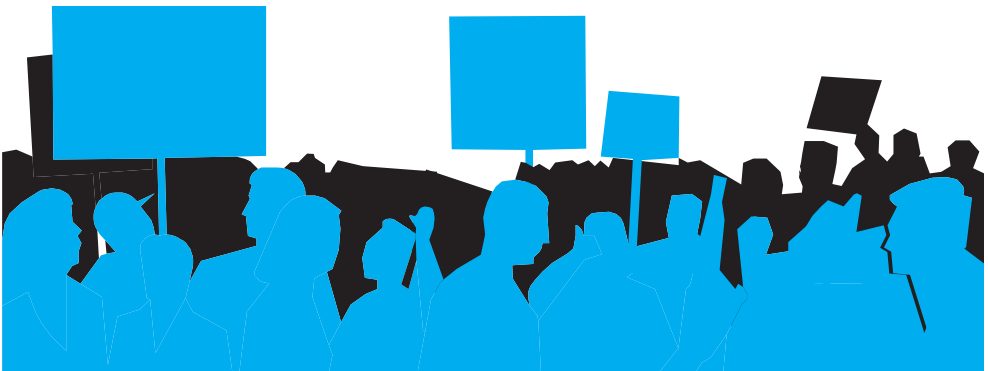
Cum credeți că ar putea completa, în mod legal, primăria bugetul său astfel încât să poată realiza toate aceste proiecte?

- III. În mai multe localități din România au fost construite case care nu respectă nici un fel de norme estetice, uneori stricând total armonia unei străzi. Mulți spun însă că de vreme ce le-au făcut din banii lor, oamenii au dreptul să-și construiască locuințele cum vor ei. Alții susțin însă că primăria nu ar fi trebuit să le dea autorizație de construcție fără să fi văzut și aprobat, mai întâi, planul de construcție a casei. Voi ce credeți? Argumentați.
- IV. În București, de fiecare dată când se construiește sau se consolidează o casă, se taie copacii din fața ei. Nimeni nu mai plantează însă alții în locul lor. Cine credeți că ar trebui să se ocupe de acest lucru? Argumentați.

5

PARTIDE POLITICE

- Definirea partidelor politice
- Originea partidelor politice
- Funcțiile partidelor politice
- Tipologia partidelor politice
- Sisteme de partide
- Partidele din România
- Campania Electorală
- Birourile electorale
- Votul
- Instituții alese prin vot

Definirea partidelor politice

Exerciții

I. Încercuți răspunsul/răspunsurile pe care îl/le considerați corect(e). Lucrați pe perechi.

1. Partidul politic este o organizație:	a. cu caracter permanent;
b. cu caracter temporar;
c. constituită pe perioada alegerilor.
2. Scopul partidelor politice este:	a. de a influența guvernarea;
b. de a lua parte la guvernare;
c. de a controla guvernarea.
3. Partidele politice pretind că acționează:	a. în interesul membrilor lor;
b. în interesul anumitor categorii sociale;
c. în interesul general al cetățenilor.
4. Partidele politice caută să ajungă la putere prin:	a. influențarea deciziilor puterii;
b. alegeri democratice;
c. racolarea de simpatizanți.

II. Definiți partidul politic pe baza răspunsurilor obținute la exercițiul de mai sus. Comparați definiția voastră cu cele din textul lecției. Notați elementele suplimentare.

Diferența principală dintre partidele politice și alte forme de grupuri organizate constă în relația acestora cu sistemul politic în întregul său.

În timp ce interesul celorlalte tipuri de grupuri (ca, de exemplu, Asociația Medicilor, Asociația Juriștilor, Universitățile, Sindicatele, Asociațiile sportive etc.) este să influențeze statul într-un fel sau altul pentru a-și promova sau îndeplini obiectivele, interesul partidelor politice este să ocupe poziții de decizie în interiorul statului și să facă în mod activ politică.

Pe scurt, caracteristicile defnitorii ale partidului politic sunt:

1. Urmărește să obțină puterea singur sau într-o coaliție.
2. Caută să obțină suportul popular prin intermediul alegerilor.
3. Este o organizație permanentă.

INTRODUCERE ÎN POLITOLOGIE

Partidele s-au impus treptat, după proclamarea independenței SUA (în anul 1776) și după Revoluția franceză (începând cu 1789), deci sunt o creație a epocii moderne. Ele reprezintă un răspuns la extinderea dreptului de vot către mase din ce în ce mai largi de oameni și la nevoia asociațiilor parlamentare de a-și dezvolta organizații în afara Parlamentului.

Definițiile partidelor politice sunt numeroase, în funcție de epoca în care a fost realizată analiza respectivă. Iată câteva dintre cele mai importante definiții :

Partidele definite ca organizații

În secolul al XVIII-lea, Edmund Burke considera că *„partidele politice sunt un ansamblu de oameni uniți pentru a lucra în comun pentru interesul național, în conformitate cu un principiu particular asupra căruia s-au pus de acord”*.

În secolul al XIX-lea, Benjamin Constant definește partidul ca *„o reuniune de oameni care profesază aceeași doctrină politică”*.

Conform lui Maurice Duverger, unul dintre cei mai importanți teoreticieni în domeniul partidelor, *„un partid nu este o comunitate, ci un ansamblu de comunități, o reuniune de mici grupuri diseminate în teritoriu; sunt secțiuni, comitete, asociații locale legate prin instituțiile lor coordonatoare”*.

La rândul său, Raymond Aron consideră că *„partidele politice sunt grupuri voluntare mai mult sau mai puțin organizate, care pretind în numele unei anumite concepții a interesului comun și al societății să-și asume singure sau în coaliție funcția de guvernare”*.

Partidele definite prin roluri

După Peter Merkl, partidele politice îndeplinesc următoarele roluri :

1. recrutarea și selectarea de personal conducător pentru posturile de guvernare;
2. crearea de programe și politici pentru guvernare, ceea ce se realizează prin definiția și expresia programului politic;
3. coordonarea și controlul organelor guvernării, încadrarea celor aleși, realizarea unei „curele de transmisie” între aceștia și reprezentanți;
4. partidele politice satisfac și împacă cererile de grup, propun un sistem comun de credințe sau de ideologii, generalizează cererile particulare precum și interesele unor categorii;
5. realizează integrarea socială a indivizilor prin mobilizarea sprijinului lor și prin socializarea și educația politică;
6. prin însăși existența lor, sprijină ideea de pluralism, deci de existență a mai multor opinii politice, opunându-se unei contestări radicale sau revoluționare a societății și a sistemului politic.

Benjamin Constant de Rebecque (1767-1830) – scriitor și om politic liberal francez.

Maurice Duverger – politolog francez din secolul XX, considerat părintele teoriei partidelor.

Raymond Aron (1905-1983) – sociolog francez, reputat mai ales prin lucrările sale în domeniul sociologiei politice.

Originea partidelor politice

Se poate pune întrebarea : „*Ce a determinat dezvoltarea partidelor în timpurile moderne ?*”. Maurice Duverger consideră că noile partide se formează în interiorul sau în exteriorul Parlamentului, cu scopul de a prelua controlul (în parte sau în întregime). Accesul spre arena legislativă este, mai devreme sau mai târziu, un scop central al oricărui nou partid.

Conform acestei teorii, există două tipuri de origini ale partidelor politice :

1 Origine electorală și parlamentară

Mecanismul acestei geneze este simplu : mai întâi sunt create grupuri parlamentare cu scopul de apăra obiective comune; apoi apar comitetele electorale; în sfârșit, se stabilesc legături permanente între cele două elemente. În practică, puritatea acestei scheme teoretice este alterată în diverse moduri.

Un exemplu sunt partidele conservatoare din Țările scandinave și din Marea Britanie. Aceste partide reprezentau la origine elitele tradiționale, precum aristocrația. Inițial, ele s-au organizat informal, dar cu vremea a devenit necesar să creeze structurile capabile să capteze electoratul pentru a supraviețui competiției apărute o dată cu introducerea votului universal. Un succes impresionant a fost înregistrat de Partidul Conservator din Marea Britanie, care s-a aflat la guvernare timp de 60 de ani (cu întreruperi), din 1900 și până în 1990.

2 Origine exterioară

Putem vorbi despre o origine exterioară atunci când un partid este înființat prin intermediul unei instituții preexistente, care, prin activitatea sa, se situează în afara alegerilor și a Parlamentului. Partidele create în exteriorul Parlamentului sunt cele formate de grupurile excluse de la putere sau slab reprezentate. De exemplu, partidele socialiste formate de clasa muncitoare care s-au răspândit la începutul secolului XX în Europa. Ulterior, tot în afara Parlamentului, s-au format partidele comuniste sau cele naționaliste. Cel mai recent exemplu este cel al partidelor „verzi” (ecologiste) apărute în Lumea întâi dintr-o atentă preocupare pentru protecția mediului înconjurător.

Se poate răspunde la întrebarea „*De ce se naște un partid ?*” luând în considerare atât motivele liderilor oricărui partid nou, cât și condițiile sistemului politic în care acesta a început să se formeze. Natura partidelor și cauzele formării noilor partide sunt strâns legate de căile lor de organizare. Până la urmă, scopul înființării unui partid politic este cucerirea, exercitarea și menținerea puterii.

Exerciții

Realizați o scurtă cercetare având ca subiect un partid politic din România, pe care să-l analizați prin prisma următoarelor întrebări :

1. Când s-a format partidul respectiv ?
2. Cine a format partidul ?
3. Cu cine s-a format partidul ?
4. Cum s-a format ? (are o origine parlamentară sau exterioară ?)
5. De ce s-a format acest partid ?

Comunicați clasei rezultatele analizei sub forma unui scurt raport.

Funcțiile partidelor politice

Un grup de interese devine partid atunci când încearcă să obțină în mod direct puterea, plasându-și membrii în poziții guvernamentale. Un partid politic încorporează o mulțime de grupuri de interese: oameni de afaceri, studenți, ecologiști, țărani, profesori, medici, juriști etc. Într-o societate pot exista mii de astfel de grupuri, în schimb partidele politice sunt în număr redus.

Ce fac însă partidele politice? Ce fel de activități au și care sunt funcțiile lor principale? Răspunsurile la aceste întrebări conduc spre o clasificare a partidelor.

Există o primă clasificare luând în considerare trei funcții atribuite partidelor:

1 **Funcția de elaborare de doctrine, ideologii și programe politice**, care se manifestă prin:

- a. redactarea de platforme, programe sau a unui discurs politic coerent și sistematizat;
- b. propaganda politică;
- c. acțiunea politică nemijlocită, concretă.

Din acest punct de vedere, se poate vorbi despre partide liberale, conservatoare, democrat-creștine, de centru, socialiste și social-democrate, comuniste, ecologiste și extremiste de dreapta.

2 **Funcția de exercitare a puterii politice**, care urmărește:

- a. buna desfășurare a activității tuturor instituțiilor și cetățenilor;
- b. stabilirea regulilor de conduită dintre instituții și oameni;
- c. siguranța și stabilitatea națională;
- d. cooperarea cu alte state.

3 **Funcția de control și de critică asupra autorității executive și legislative.**

Această funcție revine, de regulă, opoziției, care are tentative de a bloca sau de a revizui anumite inițiative legislative prin: interpelări și discuții cu partidele aflate la putere, prin soluții de compromis sau prin temporizare.

O altă clasificare atribuie partidelor 6 funcții, îndeplinite în majoritatea sistemelor politice:

1 **Reprezentarea ideilor politice (partidul ca broker de idei).** Mulți indivizi și grupuri politice au interese și cerințe legate de alocarea valorilor (morale, sociale, economice, politice). O funcție crucială a partidelor politice este de a agrega și a simplifica aceste cerințe numeroase în câteva pachete de alternative clare. Dacă partidele își îndeplinesc eficient acest rol, atunci se simplifică foarte mult procesul luării deciziei politice de către partide și cel de selecție a liderilor politici de către alegător. În funcție de felul cum își îndeplinesc acest rol, partidele pot fi împărțite în:

- a. **partide ideologice**: partide care își propun atingerea unor țeluri mărețe (egalitate, impunerea islamului etc.) și care își fac un scop din transformarea majoră a ordinii socio-politice din țara respectivă. De exemplu, partidele comuniste au înfăptuit o transformare radicală, distrugând orice urme ale regimurilor trecute în țările în care au ajuns la putere.
- b. **partide pragmatice**: sunt partide care își propun țeluri ceva mai modeste și mai ușor de atins și își propun doar schimbări moderate ale politicii. De obicei, acestea sunt partide de centru: creștin-democrații din Germania, democrații din SUA etc.

- 2 **Facilitarea educației politice a indivizilor în cadrul culturii politice respective.** În multe sisteme politice, indivizii au totală încredere într-un partid, ajungând la o „identificare cu partidul”. Aceasta înseamnă că cetățenii au încredere în faptul că partidul respectiv le reprezintă interesele. Credințele și acțiunile lor sunt influențate de informațiile oferite de partidul politic respectiv și de percepțiile proprii asupra partidului politic pe care îl susțin.
- 3 **Legarea individului de sistem.** Partidul politic este și o instituție de legătură al cărei rol este să conecteze indivizii cu sistemul politic. Majoritatea indivizilor se bazează pe un grup politic pentru a le reprezenta interesele în cadrul sistemului politic. Mai mult decât în cazul oricărui altor grupuri, funcția partidului politic este de a formula, agrega și comunica un pachet coerent de cereri și, apoi, de a-l susține. Atunci când câștigă alegerile, partidul politic va vorbi în numele intereselor celor care l-au votat și în felul acesta va întări impresia indivizilor că s-au integrat în procesul politic.
- 4 **Mobilizarea și recrutarea activiștilor politici.** Partidul politic este o sursă de informații politice, de contact cu alți indivizi și grupuri relevante din punct de vedere politic și o cale eficientă de acces la sistemul politic. Partidele politice sunt cele care selecționează candidați pentru pozițiile din cadrul sistemului politic. În orice sistem, indiferent dacă este democratic sau nu, un politician își începe cariera înscriindu-se în partid, luând parte la activitățile politice ale partidului și încercând să-l determine pe acesta să-l promoveze într-o poziție decizională.
- 5 **Coordonarea opțiunilor guvernamentale.** Partidul politic poate încuraja sau solicita membrilor săi să lucreze împreună pentru atingerea țelurilor politice comune. El poate crea o ierarhie internă, cu lideri de partid, care controlează acțiunile membrilor de partid aflați la guvernare. Partidul poate oferi mecanismele de facilitare a cooperării și a reglării conflictelor dintre diferitele partide din cadrul sistemului politic. Liderii diferitelor partide pot forma o coaliție pentru a asigura suportul majoritar în ceea ce privește anumite politici. Acest lucru este important mai ales în cazul sistemelor în care nu există un partid majoritar. Partidele politice mai pot stabili forme comune de conducere a afacerilor guvernamentale. De exemplu, partidele pot cădea de acord să formeze comitete executive și legislative într-o manieră care să reflecte puterea politică.
- 6 **Rolul de opoziție.** În sistemele cu mai multe partide (multipartit), partidele politice care nu participă la guvernare pot servi ca sursă explicită și organizată de opoziție față de politica partidelor de la putere. Opoziția, în termeni civilizați și constructivi, este indispensabilă într-un sistem democratic.

Exerciții

- I. Alcătuiești o listă cu calitățile pe care credești că trebuie să le aibă un lider de partid.
- II. Care sunt funcțiile exercitate de partidele aflate la guvernare prin care acestea au încercat și încearcă să modernizeze societatea românească?
- III. Care credești că sunt funcțiile partidelor politice aflate în opoziție?
- IV. Credești că existența prea multor partide politice poate produce confuzie în rândul cetățenilor în ceea ce privește reprezentarea intereselor acestora? Argumentați.
- V. Dat fiind că Partidul Comunist din România (în perioada 1947-1989) controla toate nivelurile vieții publice și private, de ce și cum credești că s-a prăbușit el?

Tipologia partidelor politice

Partidele politice pot fi clasificate după anumite criterii: poziția lor față de proprietate, față de tradiție, față de înnoire, față de repartiția (împărțirea) bunurilor.

O clasificare des întâlnită este cea care împarte partidele în *partide de dreapta, de centru și de stânga*. Această clasificare își are rădăcinile în modul de așezare a diferitelor stări în dreapta sau în stânga regelui în Adunarea Stărilor Generale în timpul Revoluției franceze din 1789: clerul (starea I) și aristocrația (starea a II-a) stăteau în dreapta regelui Ludovic al XVI-lea, iar celelalte clase sociale (burghezia și starea a III-a) în stânga acestuia. Simplificând lucrurile, se poate spune că partidele de stânga sunt orientate spre acceptarea unui rol mai mare al statului în economie, sănătate, educație și spre sprijinirea claselor și păturilor defavorizate, în timp ce partidele de dreapta acordă o importanță deosebită inițiativei indivizilor, favorizează activitatea acestora în raport cu statul, promovează mecanismele economiei de piață și acceptă diferențierile sociale. În realitate, lucrurile sunt astăzi mult mai complicate și este de multe ori greu de stabilit dacă un partid este de dreapta sau de stânga – există partide de centru-dreapta sau de centru-stânga, care în anumite privințe împărtășesc concepții de stânga, iar în altele, de dreapta. În general, conceptele de dreapta-stânga sunt foarte greu de definit, ele depind de istoria și dezvoltarea politică a unei țări.

Foarte schematic, diferitele tipuri de partide politice pot fi plasate în stânga, centru și dreapta după cum urmează:

Stânga	Centru	Dreapta
social-democrați	creștin-democrați	liberali
laburiști	agrarieni	conservatori
socialiști		extrema dreaptă
comuniști		

În concluzie, putem spune că există **trei tipuri de criterii** după care partidele politice sunt plasate la stânga, centru sau dreapta:

1. **criteriul economic** – se referă la relația dintre stat și economie (maniera în care statul poate interveni în economie);
2. **criteriul social** – se referă la poziția partidelor politice față de redistribuirea veniturii naționale;
3. **criteriul ideologic** – se referă la poziția partidelor politice față de raportul dintre tradiție și schimbare. În general, tindem să considerăm partide conservatoare pe cele care cultivă tradiția și liberale pe cele care susțin schimbarea.

Clasificarea partidelor politice

Există foarte multe clasificări ale partidelor politice.

Maurice Duverger, care le deosebește în partide de cadre și partide de masă, afirmă că aceste concepte nu se sprijină pe dimensiunea lor, nu exprimă o diferență de mărime, ci una de structură. De exemplu, în cazul Partidului Socialist Francez, extinderea partidului, cucerirea de noi membri este lucrul cel mai important, deoarece finanțarea partidului se face prin apelul la membri, iar activitățile sunt făcute de voluntari, nu de profesioniști plătiți.

Partidul de cadre reunește personalități. Aceștia sunt oameni influenți în susținerea candidatului, pentru câștigarea voturilor; ei sunt oameni de afaceri necesari în finanțarea campaniei și tehnicieni inițiați în arta de a manipula alegătorii și de a conduce campanii.

Într-un partid de cadre este foarte importantă calitatea membrilor, care se traduce prin prestigiu, abilitate, tehnică și avere.

Într-un **partid de mase**, important este numărul membrilor care nu sunt aleși după calitatea lor, ci după loialitatea declarată față de partid.

Partidele de cadre s-au dezvoltat după introducerea votului cenșitar, partidele de masă au apărut după introducerea votului universal.

O altă clasificare a partidelor politice poate fi realizată după criteriul doctrinar exprimat, de regulă, prin numele partidului.

Astfel, pot exista :

- a. **Partidele liberale** : susțin libertatea asocierii indivizilor în grupuri de orice fel, libertatea credinței și a cuvântului, libertatea de acțiune, cu condiția de a nu restrânge sau încălca libertatea altora, individualismul, neimplicarea statului în economie, reducerea impozitelor, libertatea comerțului.
- b. **Partidele conservatoare** : susțin „ordinea naturală”, inegalitatea naturală între oameni, rolul tradiției pentru asigurarea continuității civilizației, efectele binefăcătoare ale stabilității și riscurile progresului, o sferă restrânsă de influențare a guvernării.
- c. **Partidele democrat-creștine** : întrețin raporturi apropiate cu Biserica, sunt tradiționaliste, au ca obiectiv controlarea unor largi pături sociale, susțin demnitatea umană și proprietatea privată, solidaritatea dintre oameni și păturile sociale, familia ca nucleu natural indispensabil pentru societate, statul înțeles ca instrument de garantare a binelui comun.
- d. **Partidele agrariene și/sau de centru** : se pronunță în favoarea păturilor de mijloc, elogiază viața la țară, frumusețea ocupațiilor tradiționale, propun măsuri de protejare a agriculturii.
- e. **Partidele socialiste și social-democrate** : atribuie roluri decisive sistemului politic democratic și pluralist, votului universal, apărării claselor salariale, redistribuției veniturilor în favoarea celor lipsiți de proprietate, secularizării societății.
- f. **Partidele comuniste** încearcă influențarea tuturor sectoarelor societății și ale vieții private individuale. Acestea au ca obiectiv declarat egalitatea socială obținută prin eradicarea diferențelor dintre bogați și săraci, instaurarea unei societăți fără clase, lichidarea sau restrângerea proprietății private.

vot cenșitar – exercitarea dreptului cetățenilor de a alege sau de a fi aleși este condiționată de starea materială, de existența unui anumit nivel de instrucție și, până la începutul secolului XX, și de sex (în multe state europene, de exemplu, femeile nu aveau drept de vot). Impozitul ce trebuia plătit se numea „census”.

vot universal – a însemnat extinderea dreptului de a vota și de a alege reprezentanți la toți cei de peste 18 sau 21 ani, indiferent de avere și, mai târziu, de sex.

etnocentrism – modalitate rigidă de apreciere și cuantificare a valorilor altor culturi, a normelor și comportamentelor diferitelor grupuri sociale, prin raportare la valorile culturii și comportamentele grupului social de care aparține cel ce face aceste aprecieri și măsurări, de regulă în avantajul grupului propriu.

- g. **Partidele ecologiste** luptă pentru drepturile civile, pentru siguranța și calitatea produselor consumate de populație, pentru apărarea păcii, crearea de noi locuri de muncă, pentru adâncirea dreptății sociale, pentru protecția mediului înconjurător față de poluarea industrială.
- h. **Partidele extremiste de dreapta**: cele mai multe sunt neoficiale și/sau ilegale; încearcă discreditarea statului, a instituțiilor democrației reprezentative, îndeosebi a pluralismului de partide, a principiilor și libertăților parlamentare, se pronunță pentru etnocentrism, pentru acordarea restrictivă a cetățeniei (de exemplu, în cazul imigranților).

Exerciții

- I. **Citiți textul următor (Sisteme de partide) și comentați criteriile care au stat la baza clasificărilor partidelor politice. Care dintre clasificările propuse credeți că descrie cel mai bine realitatea politică? Argumentați. (Lucrați pe perechi.)**
- II. **Aranjați în ordinea priorităților voastre lista de valori de mai jos. Apoi scădeți cifra corespunzătoare fiecărei valori alese de voi din cifra zece (de exemplu, dacă pe locul 4 este „Frumusețe”, numărul obținut prin diferență este 6). Corelați valorile alese de voi cu o anumită doctrină a unui partid politic. Argumentați de ce ați făcut aceste corelații.**
1. Viață confortabilă	10. Dragoste
2. Viață interesantă	11. Securitate națională
3. Pace	12. Plăcere
4. Frumusețe	13. Salvare (în sens religios)
5. Egalitate	14. Respect de sine
6. Securitate familială	15. Prietenie
7. Bucurie	16. Realizare de sine
8. Libertate	17. Recunoaștere socială
9. Armonie interioară	18. Înțelepciune

Sisteme de partide

Există mai multe caracteristici ale sistemelor de partide:

- sunt un ansamblu structurat de relații;
- permit formarea de coaliții electorale sau postelectorale;
- sistemele de partide sunt naționale (în sensul că acoperă întregul teritoriu al unei țări).

La ora actuală, în lume există 4 tipuri majore de sisteme de partide. Clasificarea lor se face în funcție de numărul de partide din care sunt compuse:

► Sistemul bipartit

Se caracterizează prin alternarea la guvernare a două partide politice principale. Fiecare partid are posibilitatea reală de a forma majoritatea guvernamentală și de a veni prin alternanță la putere. În sistemul cu două partide poate exista și un al treilea partid important, dar acesta are o putere limitată dacă partidul majoritar

nu are nevoie de susținere pentru a obține majoritatea. De aceea acest sistem mai poartă numele de „*sistemul cu două partide și jumătate*”. În sistemul cu două partide există de obicei o diferență ideologică semnificativă între cele două partide. Cel mai bun exemplu îl constituie sistemul de partide din Marea Britanie, cu partidele Laburist și Conservator. Este caracteristic democrației „majoritare”.

▶ Sistemul multipartit

Se caracterizează prin existența a mai mult de două partide, a căror participare poate fi esențială pentru formarea guvernului și a activității acestuia. În executivul parlamentar, aceasta înseamnă că pentru a se forma o majoritate în Parlament (deci pentru a decide cine va numi primul-ministru și va forma guvernul) este nevoie de coalizarea a două sau mai multe partide. (Așa cum s-a întâmplat în România după alegerile din 1996, când pentru obținerea majorității parlamentare a fost nevoie de unirea Convenției Democrate cu Uniunea Social-Democrată și cu UDMR.) Este sistemul de partide care funcționează în cea mai mare parte a Europei occidentale și este caracteristic democrațiilor cu sisteme electorale proporționale cum este și România. Sistemele multipartite pot fi:

- **stabile**: adică există în Parlament grupuri prestabilite de partide predispușe la o colaborare. De exemplu, există grupuri cooperante de partide de centru-dreapta sau social-democrate, ca în Franța, Norvegia sau Suedia. Este, de asemenea, posibil ca și în absența unor astfel de grupuri prealabile să existe un sistem multipartit funcțional în care să existe dorința reală a diferitelor partide de a colabora pentru a duce la bun sfârșit un țel comun formând o coaliție de guvernare.
- **instabile**: în care partidele care formează coaliția de guvernare au neînțelegeri ideologice, ceea ce poate conduce la crize de guvernare, atunci când este retras suportul unuia sau mai multor partide. Aceasta conduce deseori la căderea guvernului și la dizolvarea legislativului. Un astfel de exemplu este căderea guvernului Ciorbea în 1998, în România, din cauza neînțelegerilor ireconciliabile dintre membrii coaliției de guvernare.

▶ Sistemul cu partid dominant

Este caracterizat prin acapararea în mod repetat de către același partid a formării guvernului. Acest fapt se datorează capacității sale de a obține suficient de multe voturi și locuri în Parlament, cu toate că în competiție pot intra unul sau mai multe partide. Un exemplu este Japonia unde, deși există cinci partide importante, cel care formează în general guvernarea este Partidul Liberal Democratic care, din 1946, are în mod constant majoritatea în Camera inferioară a Parlamentului.

▶ Sistemul cu un singur partid

Este sistemul în care singurul partid legal este cel aflat la guvernare. Exemplul clasic este partidul comunist, care controlează toate aspectele vieții publice și private, în care statul nu acceptă nici un fel de opoziție instituțională și nici nu este tolerată existența altor partide. Această situație a existat în România după abolirea monarhiei, în 1947, și până la Revoluția din decembrie 1989.

Exerciții

Constituiți-vă în patru grupe. Fiecare grupă va analiza câte unul dintre sistemele de partide prezentate mai sus și va completa tabelul cu avantaje și dezavantaje ale sistemului respectiv, din perspectiva cetățeanului:

Sistemul ...	Avantaje	Dezavantaje
...		

Comunicați restului clasei concluziile voastre. Comparați rezultatele exercițiului și alcătuiți un scurt raport.

Partidele din România

Conform Articolului 37 din Constituția României, *dreptul de asociere* reprezintă posibilitatea recunoscută ca, în diverse forme, cetățenii să acționeze pentru reunirea competențelor lor, în scopul promovării unor interese de grup. Printre acestea se numără și dreptul de a forma partide politice.

Partidele se pot înființa și funcționează conform *Legii partidelor*, adoptată în 1996. Pentru ca un partid să funcționeze, el trebuie înregistrat la Tribunal, trebuie să aibă 10 000 de membri fondatori și filiale în cel puțin 20 de județe ale țării. În 1990, imediat după prăbușirea regimului comunist, era permisă formarea unui partid dacă reușea să strângă doar 250 de membri. Aceasta a făcut ca în primii ani de după căderea regimului Ceaușescu să existe peste 100 de partide în România, partide care se luptau pentru intrarea în Parlament. Prin impunerea unui „prag electoral” de 3% (obținerea a minimum 3% din voturile alegătorilor) și prin obligarea, prin lege, de a avea un număr de membri superior numărului de 250, precum și a unui număr fix de filiale în județele țării, numărul partidelor din România s-a redus la mai puțin de 20. Cele mai importante (care joacă un rol politic) sunt cele parlamentare (care au membri în Parlament). Cele extraparlamentare sunt partidele care nu au atins pragul de 3% la alegerile din noiembrie 1996. Rămânerea pentru mult timp în afara Parlamentului duce la dispariția partidului, pentru că acesta nu-și mai poate îndeplini rolul de promotor al politicilor și idealurilor celor care-l sprijină. Acest lucru poate fi făcut doar dacă partidul are acces la decizia politică, deci dacă este un jucător (este în Parlament), nu un spectator (în afara Parlamentului).

În România, partidele politice definesc și exprimă voința politică a cetățenilor, promovând o anumită doctrină și un anumit program; doctrina exprimă orientarea politică de bază a partidului (liberal, țărănist, social-democrat, socialist, naționalist), iar programul exprimă soluțiile propuse pentru rezolvarea problemelor societății și pentru asigurarea progresului social.

Partidele politice se înfruntă în campaniile electorale, în vederea obținerii puterii politice, conform regulilor democrației; în acest scop ele pot forma alianțe electorale și alianțe de guvernare.

În cazul încălcării acestor principii și a legilor sau a Constituției României, Curtea Constituțională le poate declara neconstituționale.

Principalele partide din câmpul politic românesc sunt (așa cum apar ele reprezentate și în Parlamentul României, și în guvern după alegerile din noiembrie 1996):

1. Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat – PNȚCD
2. Partidul Național Liberal – PNL
3. Partidul Democrat – PD
4. Partidul Democrației Sociale din România – PDSR
5. Partidul Unității Naționale a Românilor – PUNR
6. Partidul România Mare – PRM
7. Uniunea Democrată a Maghiarilor din România – UDMR
8. Partidul Social Democrat Român – PSDR

Proiect

I. Lucrați pe grupe. Fiecare grupă se va constitui într-un partid politic și va elabora o schiță de program, un slogan și o siglă. Pe rând, prezentați în fața clasei programul politic elaborat în funcție de culoarea politică adoptată.

II. Realizați o investigație și redactați un articol de ziar privind:

- partidele care au sedii în localitatea voastră;
- un interviu pe probleme de învățământ cu un membru de partid;
- prezentarea câtorva elemente legate de politica educațională din programul acestor partide.

Comparați cum partidele aflate la guvernare au încercat și încearcă să controleze și să modernizeze societatea românească.

Lectură

SCRUTIN. TIPURI DE SISTEME ELECTORALE

În lume există mai multe tipuri de sisteme electorale, clasificate în funcție de felul în care sunt repartizate voturile către candidați. Iată trei tipuri de scrutine:

Scrutin majoritar. Mod de scrutin conform căruia candidatul care obține cele mai multe voturi este declarat ales. Scrutinul majoritar este de mai multe feluri:

- a) **uninomial**, când votul este acordat unei persoane anume dintre candidații unui partid;

- b) **plurinominal**, când se votează liste de candidați stabilite de partidul respectiv. În această din urmă situație, alegătorul poate fi pus în două situații: fie votează o listă care nu poate fi modificată (ordinea în care sunt înscrși candidații pe listă nu poate fi schimbată), fie are posibilitatea de a indica **ordinea de preferință** pentru persoanele înscrise pe liste (face propriul clasament pornind de la lista pusă la dispoziție de partid).

Alegerile propriu-zise se pot desfășura într-o singură etapă (*un singur tur* de scrutin) sau în două etape (*două tururi* de scrutin).

- Dacă alegerile au un singur tur de scrutin (adică alegătorii merg o singură dată la vot), atunci câștigător este candidatul care a obținut cele mai multe voturi, chiar dacă ele nu reprezintă majoritatea voturilor exprimate. De exemplu, într-o circumscripție sunt exprimate 100 000 de voturi din care 30 000 revin lui Popescu, 25 000 lui Ionescu și în ordine descrescătoare pentru alții, atunci Popescu este declarat ales, deși 70 000 de voturi au fost date altor candidați; dar nici unul nu a avut mai multe voturi decât Popescu.
- Scrutinul majoritar cu două tururi (scrutin de balotaj) presupune prezentarea alegătorului de două ori la vot. Prima dată se declară aleși candidații care au obținut majoritatea voturilor exprimate (adică jumătate plus unu din numărul de voturi exprimate). Dacă nici un candidat n-a obținut majoritatea sufragiilor, se trece la al doilea tur de scrutin. Cu alte cuvinte, putem spune că în primul tur de scrutin alegătorii votează „*pentru*” candidatul preferat, în timp ce în al doilea tur de scrutin ei votează „*contra*” candidatului care nu le place.

Scrutin proporțional. Este un scrutin care acordă fiecărei formațiuni politice aflate în competiția electorală un număr de mandate proporțional cu importanța sa reală în viața politică a unei națiuni. Cu alte cuvinte, un partid cu o simpatie mare în rândurile electoratului va obține mult mai multe mandate decât o formațiune care nu prea are trecere la public. Astfel, în urma aplicării scrutinului proporțional, Parlamentul va reflecta, la scară mică, diversitatea de opinii a corpului electoral. Mecanismul reprezentării proporționale impune un scrutin pe bază de liste, fiecare partid stabilind în acest scop numele candidaților ce vor figura pe lista proprie. Repartiția locurilor din Parlament se face prin calcule complicate, stabilite adesea în mod diferit, în funcție de țară sau moment istoric. Acest tip de scrutin se practică în România.

Scrutin mixt: Modalitate de scrutin care combină scrutinul majoritar cu cel de reprezentare proporțională. În acest sistem, se disting sisteme mixte cu dominantă majoritară și sisteme cu dominantă proporțională.

SCRUTINUL ÎN ROMÂNIA

În România, scrutinul este **proporțional**.

Camera Deputaților, Senatul și **Președintele** se aleg prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Alegătorul are dreptul la un vot pentru alegerea Camerei Deputaților, un vot pentru alegerea Senatului și un vot pentru alegerea Președintelui.

În **alegerile prezidențiale**, în cazul în care nici unul dintre candidați nu a întrunit majoritatea de voturi ale alegătorilor înscrși în listele electorale, se organizează **al**

doilea tur de scrutin la care participă primii doi candidați stabiliți în ordinea numărului de voturi obținute în primul tur. Este declarat ales candidatul care a obținut cel mai mare număr de voturi.

În **alegerile parlamentare** (legislative), deputații și senatorii se aleg pe listă de partid, NU în ordinea simpatiei alegătorilor.

În **alegerile locale**, Consiliile Locale, Consiliile Județene, primarii și Consiliul General al Municipiului București se aleg prin vot universal, egal, direct, secret și liber exprimat. Viceprimarii se aleg de către Consiliile Locale.

Consiliile Locale și Județene se aleg pe circumscripții electorale prin vot exprimat pe baza scrutinului de listă.

Primarii comunelor și orașelor se aleg pe circumscripții electorale prin vot exprimat pe baza scrutinului uninominal.

Exerciții

Analizați deosebirile și asemănările dintre sistemul majoritar și sistemul proporțional și completați tabelul de mai jos. Lucrați în grupuri de câte patru elevi.

	Avantaje	Dezavantaje
Sistem majoritar
Sistem proporțional

Campania Electorală

Exerciții

Completați propozițiile cu varianta corectă din partea dreaptă:

- Campania electorală este perioada care
 - opțiunea alegătorilor este exprimată liber fără ca ea să poată fi cunoscută de altcineva.
- Votul direct presupune că
 - procedurile de votare, rezultatul votării, desfășurarea campaniei electorale și rolul Birourilor Electorale.
- Votul secret presupune că
 - precedă alegerile și a cărei durată este stabilită prin lege.
- Legea electorală stabilește
 - alegătorii nu votează prin delegați sau reprezentanți.

Legea electorală este legea care stabilește procedurile de votare și procedurile de stabilire a rezultatului votării, felul în care se desfășoară campania electorală, precum și rolul Birourilor Electorale.

Un rol important în influențarea opțiunii alegătorilor îl are campania electorală.

Campania electorală este perioada ce precedă o alegere, în timpul căreia candidații sunt autorizați să-și prezinte ideile, proiectele de viitor pentru binele comun și modalitățile de punere a acestora în practică; durata acestei perioade este stabilită prin lege. În România, ea începe când data alegerilor este adusă la cunoștința publicului și se încheie cu două zile înainte de alegeri, pentru a permite cetățenilor să dispună de un timp de reflecție.

În campania electorală, candidații partidelor, formațiunile politice, toate organizațiile sociale și cetățenii au dreptul să-și exprime opiniile în mod liber și fără nici o discriminare, prin mitinguri, adunări, utilizarea televiziunii, radioului, presei scrise și a celorlalte mijloace de informare în masă.

Candidații țin discursuri electorale și conferințe, prezintă platformele-program ale partidelor pe care le reprezintă, participă la dezbateri și mese rotunde la televiziune și radio.

Este interzisă organizarea acțiunilor de campanie electorală în unitățile militare.

Exerciții

Organizați în clasa voastră alegeri municipale:

I. Împărțiți clasa în patru grupe. Fiecare grupă prezintă un candidat în alegeri.

II. Fiecare candidat definește cu grupa sa temele principale ale campaniei electorale:

- un proiect municipal important: o școală nouă, o parcare, un bloc de locuințe sociale;
- politica economică (resurse financiare, investiții);
- asistența socială (ajutor pentru vârstnici, copii abandonati, persoane handicapate etc.).

III. Grupele organizează, pe rând, o reuniune publică unde candidații prezintă un discurs (folosiți indicațiile din tabelele de mai jos) și răspund la întrebări (nu ezitați să interveniți în fața adversarilor, activitatea va fi mai amuzantă și mai dinamică).

Recomandări pentru discursul electoral:

Verbe recomandate în discursul electoral		Expresii recomandate în discursul electoral
<ul style="list-style-type: none"> • a face • a spune • a interzice • a obliga • a decide 	<ul style="list-style-type: none"> • a proclama • a realiza (fără întârziere) • a permite • a dona 	<ul style="list-style-type: none"> • cetățeni, cetățenie • cunoașteți (cu toți) programul meu, convingerile (ideile, acțiunile); el este/ele sunt... • știți în ce măsură sunt/dețin... • dacă voi fi ales, îmi iau aici angajamentul pentru ca de acum înainte...

Exerciții

Verbe recomandate în discursul electoral		Expresii recomandate în discursul electoral
<ul style="list-style-type: none"> • a facilita • a promite 	<ul style="list-style-type: none"> • a asigura • a cere • a avea încredere 	<ul style="list-style-type: none"> • nu vă lăsați amăgiți de... • nu trebuie... trebuie... • atunci când votați, în sufletul Ți în conștiința dvs. gândiți-vă... • nu uitați că...

Folosindu-vă imaginația, adăugați Ți voi expresii care considerați că ar putea avea succes într-o campanie electorală.

Birourile electorale (conform Legii electorale)

Biroul Electoral Central

Este alcătuit din 7 judecători ai Curții Supreme de Justiție și 16 reprezentanți ai partidelor, formațiunilor politice și coalițiilor acestora care participă la alegeri.

Atribuțiile Biroului Electoral Central:

- veghează la actualizarea listelor electorale;
- urmărește aplicarea dispozițiilor legale privitoare la alegeri pe întreg teritoriul țării;
- primește de la Birourile Electorale de Circumscripție procesele-verbale cuprinzând numărul de voturi valabil exprimate pentru fiecare listă de candidați și constată dacă există partide, formațiuni politice sau coaliții ale acestora care nu au întrunit cel puțin 3% din voturile valabil exprimate pe întreaga țară;
- verifică și înregistrează rezultatul alegerilor, însușește pe întreaga țară voturile neutilizate pentru fiecare partid, formațiune politică sau coaliție;
- atestă atribuirea unui mandat de deputat organizației cetățenilor aparținând minorităților naționale.

Biroul Electoral de Circumscripție

Este alcătuit din 3 judecători și din cel mult 8 reprezentanți ai partidelor, formațiunilor politice și coalițiilor acestora, ce participă la alegeri în circumscripția electorală în care funcționează biroul electoral.

Atribuțiile Biroului Electoral de Circumscripție:

- urmărește aplicarea dispozițiilor legale privitoare la alegeri în circumscripția electorală în care funcționează, veghează la organizarea, în timp, a secțiilor de votare;
- înregistrează candidaturile depuse și constată rămânerea definitivă a acestora;

- fac publicațiile și afișele prevăzute de lege cu privire la listele de candidați și candidaturile independente;
- distribuie secțiilor buletinele de vot, ștampilele cu mențiunea „votat” și ștampila de control;
- totalizează rezultatele alegerilor de la secțiile de votare și comunică Biroului Electoral Central numărul de voturi valabile pentru fiecare listă de candidați.

Biroul Electoral al Secției de votare

Este alcătuit dintr-un președinte, un locțiitor al acestuia și cel mult 7 membri. Președintele și locțiitorul sunt de regulă juriști și sunt desemnați de președintele tribunalului local prin tragere la sorți. Membrii sunt reprezentanți ai partidelor, formațiunilor politice și coalițiilor acestora care participă la alegeri.

Birourile Electorale ale Secțiilor de votare au următoarele atribuții:

- primesc copia listelor electorale;
- conduc toate operațiunile de votare, iau toate măsurile de ordine în localul secției de votare și în jurul acesteia;
- după încheierea votării, președintele Biroului Electoral al Secției de votare va proceda, în prezența membrilor și a persoanelor acreditate (candidați, observatori interni și/sau externi) la numărarea și anularea buletinelor de vot rămase neîntrebuințate, la verificarea sigiliilor de pe urnele de votare, iar după încheierea acestor operațiuni, la deschiderea urnelor;
- numără voturile și consemnează rezultatele votării;
- rezolvă întâmpinările referitoare la propria lor activitate;
- înaintează Birourilor Electorale de Circumscripție procesele-verbale cuprinzând rezultatele votării, împreună cu contestațiile depuse;
- predau, cu proces-verbal, judecătoriei în a cărei rază teritorială își au sediul buletinele de vot întrebuințate și necontestate, precum și cele anulate, ștampilele și celelalte materiale necesare votării.

Votul

Caracteristici

- ▶ **Universalitatea votului** presupune că toți cetățenii români au drept de vot, firește, cu condiția ca ei să fi împlinit 18 ani, să fie în deplinătatea facultăților intelectuale (să nu sufere de boli psihice care să le afecteze capacitatea de decizie) și să aibă dreptul legal de a participa la alegeri (să nu fi suferit condamnări care includ în pedeapsă pierderea drepturilor electorale). Nu peste tot și nu tot timpul votul a avut un caracter universal, el fiind adesea condiționat fie de avere (votul cenzar practicat în România înaintea perioadei comuniste), fie de rasă, fie de sex.
- ▶ **Egalitatea votului** presupune că orice cetățean, indiferent de naționalitate, sex, rasă sau religie are dreptul la un singur vot pentru alegerea aceleiași instituții a statului (Camera Deputaților, Senat, Președinte), vot care are aceeași importanță pentru orice cetățean.

- ▶ **Votul direct** presupune că alegătorii își exprimă personal acordul sau dezacordul privind candidații propuși. Alegătorii votează direct, și nu prin delegați sau reprezentanți.
- ▶ **Votul secret** presupune, la rândul său, că alegătorii își exprimă liber voința cu privire la candidații propuși, fără ca această manifestare să poată fi cunoscută de altcineva.
- ▶ **Votul liber exprimat** dă posibilitatea cetățeanului de a decide singur dacă în ziua alegerilor va vota sau nu și îi garantează că este ilegal ca cineva să încerce să-l influențeze în momentul votării.

Procedura de votare

Exerciții

Lucrați pe perechi. Citiți textul de mai jos și stabiliți dacă și unde s-a procedat incorect și de ce? Comparați apoi răspunsurile voastre cu informațiile cuprinse în lecție.

E o dimineață însoțită de toamnă. Mă hotărâsc cu greu să mă ridic din pat, căci e duminică și tare aș mai zăbovi, dar e zi de votare și am promis prietenului meu că vom merge împreună la vot. Vom fi cel puțin două voci și opinia noastră e importantă. Sunt însă îngrijorată. Mi-e teamă că nu ne vom găsi pe listele electorale, pentru că am verificat acum patru zile și nu eram trecuți pe liste nici eu, nici el. Mă îmbrac repede și o zbughesc pe ușa. Andrei e deja nerăbdător în fața casei. Abia acum realizez că am uitat buletinul de identitate și cartea de alegător. Nu-i nimic, vom vedea.

În Secția de votare, pe ușa căreia zâmbea dintr-un afiș un candidat la președinție, multă lume. Ziariști, observatori, membrii Biroului Electoral cu insigne partidului la rever vorbeau, făceau comentarii, ba chiar unul parcă ținea un discurs, așa de tare și-l lauda partidul.

Ajungem și noi să cerem buletine de vot. Explicăm doamnei din fața noastră că nu am fost trecuți pe listele electorale.

„Nu-i nimic, ne spune ea, vă vom trece pe liste separate”, și ne înmânează fiecăruia câte trei buletine de vot. Noroc că n-am fost întrebată de buletin sau carte de alegător, pentru că oricum n-aveam ce arăta.

Așteptăm răbdători să intrăm în cabinetele de vot. Andrei, mai norocos, intră într-o cabină liberă. În fața mea, trei cetățeni în cabină se sfătuiesc și nu se hotărăsc prea ușor cu cine să voteze. Într-un târziu, iată-i că ies zămbitori. Găsesc cu ușurință patruleterul cu lista de candidați și sigla partidului pe care îl votez, pun o stampila în interiorul acestuia și observ că cele trei buletine mai au o stampilă pe spate. Ies din cabină și mă grăbesc să introduc buletinele în urnă. Ce mai urnă! O cutie rablagită, pe care trebuie să o atingi cu grijă să nu-i cadă capacul. Înapoierez o stampila și ies să-l întâlnesc pe Andrei, care terminase demult și mă aștepta afară.

Pentru a fi siguri că nu vom întâmpina dificultăți în ziua votului este bine ca din vreme să aflăm următoarele date:

- Secția de votare la care suntem arondați. Dacă nu ținem minte din anii precedenți unde este Secția noastră de votare, sau dacă de la ultimele alegeri ne-am mutat, putem afla relativ simplu unde trebuie să mergem la vot din presa scrisă (cotidiane) care publică – de obicei – listele cu adresa și numerele secțiilor de votare. Pentru a ne orienta trebuie să căutăm numele străzii pe care locuim și să vedem ce Secție de votare îi corespunde. Ca să fim siguri că o găsim ușor în ziua alegerilor este util să facem o recunoaștere din vreme. Secțiile de votare sunt indicate din vreme cu săgeți și panouri indicatoare montate de Primăria sectorului/orașului/comunei.
- O dată identificată Secția de votare, următorul pas este să verificăm dacă suntem corect trecuți pe listele electorale, care sunt afișate la intrarea Secției de votare la care suntem arondați.
- Dacă există o greșală în modul în care suntem trecuți pe lista electorală (de exemplu, numele scris incorect sau incomplet, data nașterii greșită, adresa incompletă sau greșită etc.) trebuie făcută o sesizare la primar, care este obligat să o rezolve în termen de trei zile.

În ziua votării:

- În România, votul începe la ora 6,00 și se încheie la ora 21,00. Putem vota numai la Secția de votare la care suntem arondați.
- Este obligatoriu ca atunci când mergem să votăm să avem la noi buletinul de identitate și cartea de alegător. Fără aceste acte nu putem vota.
- Dacă nu am ridicat cartea de alegător până în ziua votării, o putem ridica direct de la secția de votare la care suntem arondați.
- La intrarea în Secția de votare, se prezintă buletinul și cartea de alegător unui membru al Biroului Electoral care verifică dacă suntem trecuți pe lista electorală.
- După această verificare, vom primi trei buletine de vot (pentru Președinție, Senat și Camera Deputaților) și ștampila pentru votare. După primirea buletinelor și a ștampilei de votare semnăm în dreptul numelui nostru pe lista electorală.
- Înainte de a intra în cabina de vot pentru votul propriu-zis, trebuie verificat dacă cele trei buletine au pe spate ștampila de control a secției de votare.
- În cabina de vot intrăm singuri. Nimeni nu are voie să ne însoțească.
- O dată intrați în cabina de vot, vom căuta în buletinul de vot patruleterul care cuprinde lista de candidați sau candidatul pe care dorim să-l votăm. Aplicăm ștampila de vot numai în interiorul acestui patruleter. Pe fiecare din cele trei buletine de vot se aplică o singură ștampilă, în interiorul unui singur patruleter.
- Fiecare buletin de vot se îndoiește astfel încât pagina albă cu ștampila de control să rămână în exterior. La ieșirea din cabina de vot buletinele ștampilate și îndoite se introduc în urnă.

Carte de alegător (conform Legii electorale) – document întocmit și eliberat de primarul localității în care domiciliază cetățeanul și care atestă calitatea de alegător a acestuia. Cartea de alegător este permanentă și valabilă pentru toate alegerile naționale și se eliberează alegătorilor înscriși în listele electorale permanente ale localității de domiciliu. Ea conține numele alegătorului, numărul scrutinului (se sotește începând cu primul scrutin după alegerile din 1992), domiciliul. Documentul este ștampilat de președintele Biroului Electoral al Secției de votare în dreptul numărului de scrutin corespunzător.

- Dacă vreunul din buletine se deschide din greșeală, avem dreptul să mai primim o singură dată un nou buletin.
- După exercitarea dreptului la vot se înapoiază ștampila președintelui Biroului Electoral al Secției de votare.
- Se recuperează buletinul și cartea de alegător.
- Se verifică dacă președintele Biroului Electoral al Secției de votare a aplicat ștampila pe cartea de alegător, în locul corespunzător numărului de scrutin.

Frauda electorală reprezintă un ansamblu de procedee care urmăresc falsificarea rezultatului alegerilor, procedee folosite în prezentarea candidaților, stabilirea listelor electorale, desfășurarea operațiilor de votare precum și în cursul numărării voturilor.

Exemple de nereguli electorale :

- Mai mulți alegători intră în același timp în aceeași cabină de vot.
- În secția de vot sunt afișe electorale.
- Unii dintre membrii Biroului Electoral poartă insigne sau semne ale unui partid politic.
- Urna nu este sigilată.
- În Secția de votare sunt și alte persoane în afara alegătorilor, membrilor Biroului Electoral, observatorilor interni și internaționali, candidaților și ziariștilor acreditați.
- Unele persoane primesc mai mult sau mai puțin de trei buletine de vot, în loc să primească unul pentru Președinte, al doilea pentru Camera Deputaților și al treilea pentru Senat.
- Unele persoane primesc buletine fără a se verifica în prealabil dacă figurează pe lista alegătorilor.
- Sunt persoane cărora li se permite să voteze fără să prezinte buletinul de identitate și cartea de alegător.
- Există persoane care încearcă să le influențeze pe altele să voteze anumite partide sau anumiți candidați.

Exerciții

Împărțiți clasa în grupe de câte patru elevi.

Fiecare grupă se va gândi la o fraudă electorală. Apoi hotărâți cum o veți prezenta în fața clasei în a^oa fel încât ceilalți elevi să ghicească despre ce este vorba. Pentru această activitate este necesar să improvizați în clasă o Secție de votare cu cabină de vot, buletine de vot și ștampilă.

Câțiva elevi vor juca rolul membrilor Biroului Electoral.

Instituții alese prin vot. Mecanisme de luare a deciziei

Exerciții

I. Răspundeți la următoarele întrebări și argumentați răspunsul. Lucrați pe perechi.

1. Dacă ați alege o formațiune politică să vă reprezinte în structurile puterii, ați avea încredere în obiectivele generale ale programului său sau ați miza pe buna-credință și pe înțelepciunea membrilor săi?
2. Cum îi vedeți voi pe parlamentari: având mai curând rolul de a-i reprezenta pe cei care i-au votat sau mai curând partidele din care fac parte?

Comparați răspunsurile voastre cu informațiile cuprinse în textul lecției.

La expirarea celor 200 de zile prevăzute în *Contractul cu România* (programul electoral al CDR, câștigătorul alegerilor din noiembrie 1996), opinia publică a început să dezbată măsura în care actualii guvernanți și-au onorat promisiunile făcute în campanie. Opoziția, ca și o bună parte din presă, a luat punct cu punct prevederile *Contractului* și a constatat că unele dintre acestea, formulate în termeni destul de preciși, nu au fost îndeplinite. Cu alte cuvinte, contractul a fost încălcat. De cealaltă parte, reprezentanții CDR au venit, între altele, cu argumentul că mandatul lor este unul mai complex, vizând transformarea din temelii a unui întreg sistem economico-instituțional, fără de care nici promisiunile punctuale nu pot fi transpuse în practică. Altfel spus, că votul s-ar fi dat pentru un obiectiv foarte general, pentru o direcție de evoluție a societății și rămâne ca guvernanții să stabilească pașii concreți. Datorită complexității unui sistem economico-social, este practic imposibil să prevezi toate situațiile ce vor apărea pe parcursul unui mandat de patru ani, așa că guvernul primește practic un „cec în alb”, iar alegătorii mizează pe buna sa credință.

Deși recent în România, acest tip de dezbateri nu este deloc nou în filosofia politică. Întrebarea fundamentală a dezbaterii este: *cum trebuie să ne imaginăm legătura dintre votanți și reprezentanții lor într-o democrație?* După cum se poate bănui cu ușurință, nu există un răspuns unanim acceptat. Pozițiile sunt diverse, însă de-a lungul vremii s-au conturat două extreme între care acestea se plasează de obicei:

▶ Parlamentarii sunt considerați niște **delegați**, posedând un mandat clar ce prevede exact care sunt problemele pe care delegatul le poate discuta în numele comunității și ce poziție va adopta el. Așa stând lucrurile, parlamentarul trebuie să exprime direct și necondiționat interesele circumscripției care l-a ales, singura în fața căreia răspunde. Aceasta este, aproximativ, poziția pe care o adoptă cei ce văd în *Contractul cu România* un angajament precis, de natură aproape juridică.

▶ Parlamentarii sunt considerați niște **mandatari** (*trustees*, în limba engleză), pe care comunitatea, ce nu se poate întruni în fiecare zi să dezbată chestiuni curente, îi delegă să ia decizii în numele său. Ea se bazează astfel pe înțelepciunea și bunul simț al delegaților, care primesc un mandat în alb, urmând să dea socoteală de deciziile lor și de rezultatele la alegerile următoare. Orizontul lor de timp se lărgeste, ei acționând mai curând în beneficiul general al comunității decât în interesul unei anume circumscripții electorale. Conceptul de parlamentar ca *trustee* a fost pentru prima oară formulat de filosoful conservator englez Edmund Burke, într-un discurs public în fața electoratului său din Bristol. Deși Burke a

fost alungat cu pietre de cetățenii indignați, pierzând locul în Parlament în acel an, ideea sa a rămas una de referință în teoria clasică a democrației.

Este ușor de observat că ambele tipuri de legătură votanți-reprezentanți au avantaje și dezavantaje. Împinsă la extrem, noțiunea de **delegare** limitată degenează în **populism** – parlamentarii devin prizonierii grupurilor locale de interese, ceea ce poate duce la blocarea procesului de decizie. În mod asemănător, „**mandatul în alb**” poate degenera în **elitism**, activitatea politicianilor devenind opacă față de cetățeanul de rând.

Aceasta este una dintre dilemele cu care orice regim democratic trebuie să se confrunte: reprezentanții poporului sunt legați printr-un contract clar sau posedă un „mandat în alb”? În practică, pe baza tradițiilor politice locale și a aranjamentelor instituționale, se ajunge la un echilibru între cele două.

Tipul de lege electorală adoptat este în corelație cu filosofia reprezentării dezbătută mai sus.

- În țări cu reprezentare proporțională, cum sunt majoritatea celor europene, inclusiv România, adică acolo unde numărul de locuri în Parlament al unui partid este proporțional cu numărul de voturi obținute, viziunea tinde să fie una **delegativă și contractuală**. Guvernul este investit pentru a transpune în practică niște politici precizate de la bun început.
- Invers, acolo unde legea electorală este de tip majoritar (procentul de locuri în Parlament al partidului câștigător e mult mai mare decât procentul de voturi, deci guvernele sunt mai puternice, iar opoziția aproape că nu contează – aceasta e situația în Marea Britanie și, mai aproape de noi și numai în parte, în Ungaria) predomină filosofia „**mandatului în alb**”.

Nu este neapărat să existe aceleași puncte de vedere, indiferent de problema aflată în discuție. Un studiu întreprins în SUA asupra tipului de legătură dintre electorat și congresmeni a demonstrat că:

- atunci când e vorba de **drepturile omului**, reprezentanții sunt foarte atenți la opiniile și sistemul de valori care predomină în circumscripția lor, acționând ca **delegați individuali**, uneori chiar împotriva comandamentelor de partid.
- în chestiuni ținând de **politicile sociale** (pensii, asistență medicală, alte beneficii sociale), congresmenii tind să se comporte ca **delegați de partid**, punând în practică programul acestuia.
- în probleme de **politică externă**, electoratul american, prin tradiție destul de puțin interesat de așa ceva, dă reprezentanților săi „**mandatul în alb**”, urmând să sancționeze apoi doar eventualele gafe.

Exerciții

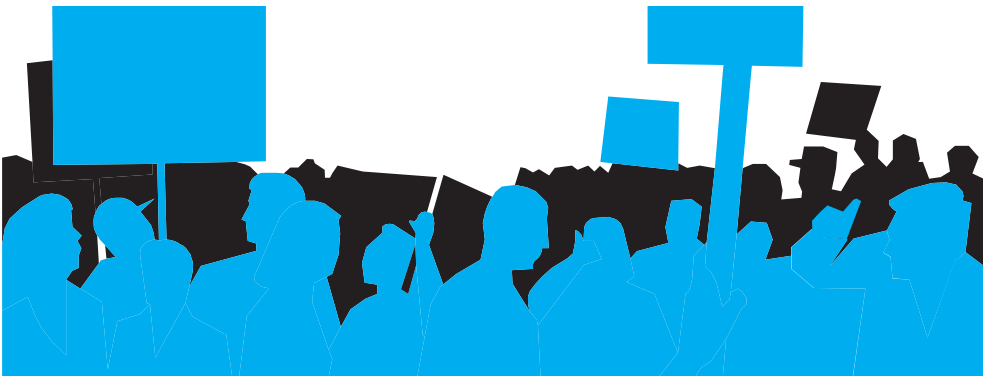
Cu care dintre cele două poziții – contractul cu prevederi explicite sau „cecul în alb” – ați fi mai degrabă de acord? Completați tabelul de mai jos:

	Avantaje	Dezavantaje
Contractul
Cecul în alb

6

OPINIA PUBLICĂ ȘI VIAȚA POLITICĂ

- Introducere
- Cultura politică
- Cultura civică
- Participarea politică
- Cultura politică și căderea comunismului
- Socializarea politică
- Sondajele de opinie
- Mass-media și formarea opiniei publice

Introducere

Până în 1989, oricât de greu ne-ar veni să credem astăzi acest lucru, România era o țară cufundată în liniște. Ziarele aveau doar câteva pagini și erau puține: cel mai interesant lucru în aceste pagini erau anunțurile publicitare, în rest deveniseră o gazetă de perete scrisă în limba de lemn a propagandei comuniste. Televiziunea se reducea la un canal – România unu – care emitea două ore pe zi, în mare parte știri despre familia Ceaușescu și partidul comunist. Participarea la alegeri era obligatorie, dar întrucât rezultatul era întotdeauna același și candidații aparțineau unui singur partid – partidul comunist – lumea punea buletinele de vot în urnă fără măcar să se ostenească să încercuiască numele cu creionul.

Toate acestea s-au schimbat în anii care au urmat lui decembrie 1989. În trei rânduri de alegeri succesive (1990, 1992, 1996), românii au învățat că îi pot numi și schimba pe oamenii politici care nu-și respectă promisiunile. Atunci când nemulțumirea populară la adresa unor guverne a crescut și a fost măsurată prin sondaje, prim-miniștrii au fost schimbați de partidele lor fără a mai aștepta alegerile, cum s-a întâmplat cu Radu Vasile în decembrie 1999. Au apărut nenumărate ziare și posturi de televiziune, astfel că oamenii au posibilitatea să cumpere un alt ziar sau să urmărească alt program dacă nu le place cum prezintă evenimentele anumite surse media.

Toate aceste exemple demonstrează un singur lucru: că nu numai politicienii au un rol activ în politică și în luarea deciziilor care ne influențează viața de zi cu zi, ci și oamenii obișnuiți. Aceștia din urmă nu fac politică în mod activ, dar pot deveni un instrument eficient de supraveghere a politicienilor, pentru a-i împiedica să facă abuz de putere.

Din decembrie 1989 și până astăzi, în România au fost multe momente în care oamenii au reacționat prin greve, demonstrații, petiții, declarații publice etc. Nu întotdeauna însă atitudinea lor a fost cea mai corectă cu putință în situația dată. De exemplu, imediat după prăbușirea comunismului, în 1990, minerii au venit de mai multe ori la București terorizându-i pe locuitorii capitalei și încercând, prin folosirea forței, să anihileze opoziția democratică. Ei au fost susținuți de unii locuitori care au fraternizat cu ei participând la acțiunile violente ale acestora. Tot în 1990, în luna martie, au avut loc la Târgu-Mureș confruntări violente între români și maghiari în timpul cărora un om a fost aproape ucis în bătaie de concetățenii săi. În iarna lui 1999, minerii au pornit iarăși spre București și, din nou, au fost susținuți de unele persoane, deși acțiunea lor era ilegală.

Iată deci că cetățenii unei țări pot avea un rol benefic, de „câine de pază” al societății, după cum pot juca și un rol negativ cu consecințe periculoase pentru democrație. Acesta din urmă derivă din necunoașterea legilor, a drepturilor, dar și a obligațiilor pe care le au cetățenii într-o democrație.

Comportamentul oamenilor dintr-o țară, reacția lor la deciziile politice și rolul jucat de ei în politică reprezintă cultura politică a unei națiuni. Ea reprezintă felul în care oamenii concep politica și setul de credințe, valori și emoții care-i caracterizează.

Cultura politică

Termenul de **cultură politică** vine din antropologie, de unde a fost adus de părinții săi, Gabriel Almond și Sidney Verba. Sub alte denumiri, termenul circula de multă vreme în literatura politică. Autori politici importanți, precum francezul Alexis de Tocqueville, au fost preocupați să explice de ce instituții asemănătoare par să aibă un impact diferit atunci când sunt transplantate în culturi diferite. Tocqueville era preocupat de diferența de calitate dintre începuturile democrației franceze și ale celei americane, remarcând pe bună dreptate că, în America, consecințele Revoluției au fost democratice și nu au generat excesele celei franceze, și că marele număr de asociații voluntare cetățenești din America par cumva să creeze o societate mai democratică.

În sociologia politică, cultura politică desemnează un set de credințe, sentimente și valori care prevalează pentru o națiune într-un moment sau altul. Ea filtrează percepțiile, generează atitudinile și influențează modalitățile de participare, fiind o componentă majoră a jocului politic.

Conceptul de „cultură politică” descrie atitudinile, credințele și regulile care ghidează un sistem politic, elemente determinate de combinația dintre trecutul sistemului și experiențele membrilor săi. El este folosit pentru a caracteriza diferențele dintre sistemele politice naționale și pentru a analiza aceste sisteme în termeni comportamentali. În literatura de specialitate, conceptul este aplicat în mod global națiunilor. Se vorbește, astfel, despre o cultură politică franceză, italiană, engleză etc. Se mai poate vorbi despre o cultură politică specifică unei subculturi, unei minorități etnice sau religioase.

Funcționarea normală a unei societăți, respectiv stabilitatea și eficacitatea ei, depinde de existența unei culturi politice definite și active. Deficiențele ce se manifestă pe planul culturii politice favorizează manipularea și provocările politice, iar societatea suferă de pe urma reacțiilor predominant emoționale, imprevizibile, care adesea declanșează violența străzii.

Studiul culturii politice se concentrează pe conținutul acestei culturi și pe procesele de socializare și de internalizare a valorilor politice, incluzând anumiți agenți ai socializării politice, cum sunt familia, educația, mass-media, partidele politice și compatibilitatea între cultura politică și valorile și atitudinile existente într-o cultură națională mai extinsă, în cultura elitelor sau a maselor.

antropologie – știință care studiază originea, evoluția și variabilitatea biologică a omului în corelație cu condițiile naturale și social-culturale.

socializare – procesul prin care oamenii învață ceea ce le este necesar pentru viața socială, adică normele, cutumele, legile de bază ale societății.

internalizare – procesul prin care un mesaj exterior (care poate fi o normă socială, o valoare, un comandament moral etc.) devine o parte din sistemul individual de valori și credințe.

elite – oameni deosebiți prin pregătire și talent în domeniul lor de activitate (știință, artă, cultură, politică, economie) care se remarcă prin crearea de valori pentru societate. Dat fiind că educația a fost, din punct de vedere istoric, limitată aproape în decursul întregii istorii la un grup restrâns de persoane, abordarea tradițională se referă la mase și la elite. O dată cu generalizarea educației, mai ales în țările dezvoltate, această distincție se folosește din ce în ce mai puțin, ea păstrându-și importanța mai ales în țările în curs de dezvoltare, unde accesul la educație, putere politică și comunicarea de masă este rezervat unui grup restrâns (elita) care se recrutează din același mediu, față de o masă largă de cetățeni cu un rol pasiv în comunicare și politică (masa).

În definiția clasică a culturii politice utilizată de Almond în 1966 cultura politică este:

„...un model de atitudini individuale și de orientări față de politică, manifestate în rândul membrilor unui sistem politic. Ea este un domeniu subiectiv, care stă la baza acțiunilor politice și care le conferă importanță. Astfel de orientări individuale cuprind câteva elemente:

1. orientări cognitive, exacte sau mai puțin exacte, pe tema subiectelor și convingerilor politice;
2. orientări emoționale, sentimentul atașării, angajării, respingerii în raport cu subiectele politice;
3. orientări estimative, aprecieri și opinii pe tema unor subiecte politice, ceea ce, de obicei, presupune aplicarea unor standarde apreciative privind subiectele și evenimentele politice”.

În aceeași ordine de idei, Sidney Verba definește cultura politică din perspectiva istoriei mentalităților:

„Cultura politică a unei societăți constă dintr-un sistem de credințe empirice, simboluri expresive și valori care definesc situația în care are loc acțiunea politică. (...) Cultura politică a unei națiuni derivă, printre altele, din experiențele pe care indivizii le au în ceea ce privește sistemul politic. O modalitate de descoperire a convingerilor politice este aceea de a observa modul în care operează structurile politice. Aceste convingeri afectează și sunt afectate de felul în care operează structurile politice, existând un cerc strâmt de relații între cultură și structură”.

Almond și Verba evidențiază trei dimensiuni ale culturii politice:

- 1 **Dimensiunea de cunoaștere.** Se referă la ansamblul de cunoștințe mai mult sau mai puțin structurate, riguroase despre sistemul politic și fenomenele politice și la conștientizarea realității politice.
- 2 **Dimensiunea afectivă.** Include latura emoțională a valorilor sociale și politice, atitudinea de atașament sau de respingere a fenomenelor și instituțiilor politice.
- 3 **Dimensiunea evaluativă.** Include judecăți de valoare despre fenomenele și realitatea politică.

În funcție de aceste trei dimensiuni ale culturii politice se formează trei tipuri de cultură politică.

- 1 **Cultura politică parohială.** Este cultura societății tradiționale, la nivelul comunității locale, în care nu există înțelegere și interes pentru politica națională.
- 2 **Cultura politică de supunere.** Presupune existența contemporană sau în trecutul apropiat a unei structuri de autoritate la nivel național; subiecții sunt conștienți de existența sistemului politic național, dar se mulțumesc cu o atitudine de pasivitate. În privința participării la conducerea politică, problemele libertății și ale inițiativei sunt delegate unui lider în schimbul protecției oferite de acesta.
- 3 **Cultura politică participativă.** Cetățenii sunt conștienți de mijloacele lor de acțiune asupra sistemului politic, ca și de posibilitatea de a influența cursul evenimentelor politice prin mijloace specifice participării democratice: referendum, acțiuni de protest, greve etc. Ea corespunde unei structuri politice democratice.

Exerciții

Răspundeți la următoarele întrebări:

- Ce înseamnă „cultura politică” pentru voi?
- Putem vorbi de o cultură politică franceză, italiană, engleză? De ce?
- Credeți că această cultură este un domeniu subiectiv sau obiectiv?

Cultura civică

Elementul operațional care are sarcina integrării normelor de comportament și a valorilor politice în rețeaua culturii naționale este *cultura civică*. Gabriel Almond și Sidney Verba dedică acestei teme o cercetare de mari proporții, efectuată pe parcursul a cinci ani în cinci țări (SUA, Marea Britanie, Italia, Germania și Mexic), pe un eșantion de 1000 de subiecți anchetati în fiecare țară. Obiectivul central al acestei anchete a fost descoperirea fundamentelor culturale ale democrației, adică a regulilor operaționale care permit fuziunea dintre structurile primare ale societății (familie, grup social, națiune) și structurile politice (regim politic, roluri sociale, norme și valori politice). Cercetarea lor clasică a fost ulterior reluată în nenumărate alte studii.

Schematic, cultura civică poate fi caracterizată astfel:

- Cultura civică este cultura socială proprie cetățenilor.
- Este sesizabilă prin: atitudinile și comportamentul cetățenilor în procesul abordării și rezolvării problemelor cotidiene colective sau individuale.
- Se exteriorizează printr-un ansamblu de cunoștințe, percepții și mentalități despre:
 - drepturile și îndatoririle cetățenilor;
 - normele de comportare socială;
 - mecanismele de luare a deciziilor;
 - relațiile dintre guvernați și guvern.
- La formarea ei participă:
 - tradiția;
 - experiența cotidiană;
 - gradul de difuzare a culturii politice;
 - educația.
- Nivelul acestei culturi se măsoară prin:
 - competența politică a subiectului respectiv;
 - modul personal de percepere a fenomenelor politice;
 - gradul de angajare partizană în viața social-politică.
- Termenul *cultură civică* este strâns legat de un altul, *cultură politică*.

Cultura civică este o cultură mixtă; ea echilibrează cele trei tipuri de culturi politice, prin corelația dintre participarea politică și participarea socială, dintre cooperarea politică și cea socială în cadrul sistemului social global. Ea presupune funcționarea eficientă a unui sistem democratic. La baza democrației stabile se află cultura participativă.

Cultura civică este o cultură pluralistă, îngemănând cultura tradițională cu cea modernă, bazată pe comunicare și persuasiune, o cultură a consensului și a diversității, care permite, dar și moderează schimbarea. În acest context, cultura civică apare ca o sumă de atitudini față de sistemul politic și față de diferitele lui părți componente, față de modul de internalizare a sistemului politic prin cunoștințe, sentimente și evaluări ale populației.

Ca și în cazul culturii politice, atunci când este vorba despre cultura civică se mai fac referiri și la parametrii care caracterizează cultura administrației unei țări, care se exprimă prin gradul de participare a funcționarilor la buna desfășurare a vieții publice, importanța acordată valorilor de libertate și egalitate, întinderea restricțiilor constituționale aduse exercitării puterii, gradul de autonomie acordat unităților teritorial-administrative, gradul de profesionalism al funcționarilor publici etc. Cultura civică reprezintă un factor major de stabilitate politică și o condiție a bunei funcționări a instituțiilor democrației.

Din cele spuse reiese deja că există nenumărate variante de cultură politică. Vorbim despre o cultură politică „bizantină” în zilele noastre acolo unde înțelegerile oculte sunt mai importante decât formele transparente ale comunicării politice. Vorbim adesea despre o cultură politică de „tip balcanic”, înțelegând prin aceasta un grad mare de acceptare a corupției politice, a relațiilor informale (pile, relații) față de cele formale (contracte, competiții deschise). Chiar în cadrul Uniunii Europene se vorbește adesea de culturi politice de tip diferit, una „nordică” sau „anglo-saxonă”, caracterizată prin spirit întreprinzător și un mare respect față de relațiile formale sau contractuale, și una de tip „latin” sau mediteranean, în care există o toleranță mai mare față de relații informale și o mai mare dependență față de resursele statului. Toate acestea sunt de fapt generalizări subiective ale unor tendințe dominante pe care le putem măsura în sondaje, dar care nu sunt generale pentru o anumită societate, și nici nu sunt permanente, ci în fluctuație continuă.

Doi importanți politologi contemporani, Robert Putnam și Francis Fukuyama, au adus în discuție un concept înrudit, anume **capitalul social**. Studiind societatea italiană contemporană și tezele avansate în urmă cu mai bine de un secol de către Tocqueville, Putnam a înțeles și apoi a dovedit că regiunile sau națiunile în care oamenii cooperează deschis, transparent, asociindu-se pentru interesul comun în loc să încerce să profite fiecare în detrimentul întregii societăți reușesc să se dezvolte, celelalte rămânând sărace. Societățile în care oamenii au încredere unii în alții și în instituții, și majoritatea se comportă la nivelul acestei încrederi, sunt societăți prospere. Celelalte sunt societăți care stagnează.

Participarea politică

Participarea politică este definită, de obicei, ca gradul în care cetățenii se folosesc de drepturile democratice aferente activității politice, la care sunt îndreptățiți prin lege. Participarea politică este un indicator al culturii politice și al naturii politice a societății.

Participarea politică este definită și ca participare la procesele politice care conduc la selecționarea liderilor politici și care influențează sau determină politicile publice. Dreptul de a participa este o trăsătură caracteristică a sistemelor politice democratice, dar el nu este întotdeauna exercitat pe deplin. Nivelul interesului politic și

al apatiei au fost deseori luate drept criterii ale participării și non-participării, incluzând apartenența la partidele politice, interesul exprimat pentru politică și conștientizarea problemelor politice. Cercetările demonstrează că apatia este foarte extinsă, iar publicul interesat în mod activ de politică este pretutindeni în minoritate. Totuși, cu excepția apartenenței la partide, aceste criterii nu măsoară într-adevăr participarea la procesul politic. Criteriul principal rămâne votul din

politici publice – ansamblu de măsuri sub forma unui program de acțiune guvernamentală urmărind să producă schimbări favorabile pentru întreaga societate sau pentru o anumită parte a populației și pentru rezolvarea problemelor dezvoltării.

Exerciții

Sunt toate aceste forme de participare la guvernare la fel de importante? De ce? Care pare cea mai importantă? Notați-le de la 1 la 10, în ordinea importanței pe care le-o acordați:

- selectarea unor informații din ziare;
- participarea la vot;
- semnarea unei petiții;
- participarea la o discuție politică;
- încercarea de a influența votul unei persoane;
- audiențe și petiții la senatori și deputați;
- contribuții bănești pentru un partid sau un candidat;
- demonstrații sub forma unor marșuri sau alte forme de protest;
- satisfacerea serviciului militar ca o formă de a-și servi țara;
- nesupunerea față de legi și suportarea consecințelor pentru a demonstra că legea reprezintă o nedreptate.

Cultura politică și căderea comunismului

Căderea regimurilor comuniste din Europa de Est este dovada importanței culturii politice. Eșecul regimurilor totalitare est-europene în a stabili o sursă de legitimitate în rândurile populației este principala cauză a prăbușirii acestora.

Aproape pretutindeni, moștenirea culturală precomunistă s-a dovedit a fi elastică în fața încercărilor oficiale de reconstruire a ei. Tradițiile culturale dinaintea comunismului au avut un rol important în modelarea acestuia, ca și a opoziției anticomuniste. De exemplu, în Polonia, Biserica Catolică a devenit o sursă majoră de opoziție față de partidul conducător și o contragreutate puternică la conducerea comunistă. În Cehoslovacia, cultura politică a fost, de asemenea, în dezacord cu conducerea unui singur partid, mai ales că această țară era, în perioada interbelică, una dintre cele mai democratice din Europa. Amintirea acestei perioade, mai ales în rândurile numeroasei clase de mijloc, a limitat acceptarea conducerii autoritare. În România, o tradiție de scurtcircuitare a instituțiilor formale de către cele informale

a dus la un comunism „balcanic”, în care pilele și relațiile erau suverane în fața unor factori ca ideologia sau solidaritatea de clasă, cum au arătat unii analiști ai comunismului românesc, precum Ken Jowitt.

Eșecul comunismului în implantarea unor rădăcini mai puternice în Europa de Est se datorează impunerii acestuia de către Armata Roșie sovietică. În general, comunismului îi lipsea caracterul național. În locurile în care partidele comuniste au venit la putere printr-o revoluție indigenă, câștigarea revoluției a presupus adaptarea comunismului la realitățile concrete ale acestor societăți. Socialismul din China avea caracteristici chinezești, cel din Cuba avea caracteristici cubaneze. Atunci când liderii est-europeni au încercat formarea unui socialism cu caracter național, sovieticii au intervenit în forță pentru instaurarea vechiului sistem, așa cum s-a întâmplat în Ungaria în 1956 și în Cehoslovacia în 1968.

În România, Gheorghe Gheorghiu-Dej și conducerea comunistă de atunci au participat la represiunea Revoluției din Ungaria în 1956, ceea ce a convins Moscova că România s-a angajat ireversibil pe drumul comunismului. Dictatura comunist-naționalistă a lui Nicolae Ceaușescu a împrumutat elemente de tip chinez, fiind numită de unii analiști „despotism” pentru a arăta aceste surse de inspirație orientală.

Revoluțiile din 1989 demonstrează importanța culturii politice a elitelor. La finele anilor '80, lipsa de încredere în viitorul regimului comunist, confruntat cu mari probleme economice și de legitimitate, a dus la încercarea de renovare a sistemului din interior de către liderul sovietic Mihail Gorbaciov. Gorbaciov a crezut că introducerea unor elemente precum transparența (*glasnost*) sau reforma moderată a economiei (*perestroika*) pot salva comunismul din falimentul său economic și moral, nedându-și seama că aceste elemente erau incompatibile cu o cultură politică de tip comunist. Încercarea de reformă a dus doar la slăbirea și mai mare a regimului care se baza numai pe forță, secret și control al statului.

Revoluție indigenă – schimbare internă rapidă, fundamentală și violentă, care instituționalizează o nouă ordine politică; ea este realizată de forțe politice sau militare autohtone.

În final, regimul comunist s-a prăbușit deoarece fusese slăbit deja din interior. La sfârșitul anilor '80, nici în dictatura cea mai grea și dogmatică, cea a lui Nicolae Ceaușescu, nimeni nu mai credea că socialismul va triumfa vreodată și între realitatea dezastruoasă a economiei și vieții de zi cu zi și dese ședințe de îndoctrinare politică se căscase o prăpastie uriașă. Controlul statului asupra societății era atât de puternic însă, încât deși socializarea comunistă funcționa defectuos și oamenii nu mai credeau în comunism, era imposibil să existe o cultură politică alternativă. Acest lucru s-a văzut după 1990, când România a avut dificultăți în a-și forma partide cu o cultură democratică și în a consolida o viață politică normală. Anul 1990 a fost dominat de contestări radicale, adeseori violente, și atât regimul de la putere, cât și opoziția de atunci nu păreau pregătite pentru o cultură în care dialogul și împărțirea puterii să constituie regulile jocului. Mare parte din problemele sistemului politic creat în 1990 proveneau din absența acestei culturi politice alternative, datorată profunzimii controlului societății de către stat în regimul Ceaușescu. În țări ca Ungaria sau Polonia existaseră nuclee sau rețele de opozanți din care s-au format noile partide, deci aceste noi formațiuni politice se bazau pe o formă decentă de solidaritate socială. În România, dimpotrivă, toată lumea se simțea amenințată cu denunțul la Securitate de către toată lumea, și acest fapt a generat o cultură a neîncrederii și individualismului prost înțeles, în care oamenii nu mai știu

să coopereze, partidele se desfac și se fac continuu, politicienii se mută frecvent dintr-un partid în altul și așa mai departe. Perpetuarea acestei culturi în prima decadă de după comunism s-a datorat și inabilității guvernelor de a regenera capitalul de încredere: România a fost ultima dintre țările Estului comunist care a formulat o lege privitoare la accesul la dosarele Securității, întreținând bănuiele și teorii conform cărora, în regimul comunist, jumătate din populație spiona cealaltă jumătate sau că Securitatea ar conduce și astăzi țara. Singura cale pentru recăștigarea încrederii și demontarea unor asemenea teorii este transparența: protejarea secretelor regimului comunist timp de atâția ani a afectat puternic și negativ tranziția din România.

În ciuda unor culturi politice tradiționale, țările est-europene nu pot continua de unde au rămas în 1940. Așa cum natura precomunismului a afectat natura regimului comunist, tot așa, natura regimurilor postcomuniste este afectată de natura culturii politice care le-a precedat. Astăzi, fostele țări comuniste din estul Europei sunt angajate în procesul de integrare europeană, care presupune și o schimbare importantă a culturii politice rezultată din comunism. Cultura politică poate fi schimbată prin educație, dar într-un timp considerabil: abia în anii '70, de exemplu, în Germania federală cultura politică reflectată în sondaje a început să fie una de tip democratic, după ce la finele celui de-al doilea război mondial Germania era încă mai aproape de țara care-l votase pe Adolf Hitler decât de țări democratice din Occident, precum SUA sau Marea Britanie. La fel, în România de astăzi se produce o tranziție lentă, dar reală, între cultura politică a unei țări care a suportat cel mai îndelungat și dur regim comunist fără să se revolte și cultura politică a unor grupuri care s-au revoltat, apoi au afirmat puternic dorința lor ca România să fie o democrație și o parte a structurilor europene. Din 1990 și până astăzi numărul românilor care cred că democrația e cea mai bună formă de guvernământ, iar economia de piață singura formă de economie posibilă a crescut continuu, aceștia reprezentând marea majoritate, deși în 1990 erau o minoritate. În timp, românii au reînvățat esențialul unei noi culturi politice, s-au resocializat.

Exerciții

- I. Cum vă explicați căderea comunismului? Notați cu (A) ce vi se pare adevărat și cu (F) ce vi se pare fals:**
 - e°ecul comunismului se datorează impunerii acestuia de către Armata Ro°ie;
 - fundamental, comunismul avea un caracter antina°ional;
 - cultura politică a elitelor nu a mai fost în pas cu cultura politică a maselor;
 - institu°ionalizarea regimului a presupus adaptarea comunismului la realită°ile concrete ale acestor societă°i.
- II. Împăr°iți clasa în grupuri mici. Folosind metoda „pa°ilor mărun°i” ve°i ajunge la o decizie. Cum crede°i că trebuie să ac°ioneze Mihai în exemplul următor? Nu uita°i că „participarea politică” este definită, de obicei, prin gradul în care cetă°enii se folosesc de drepturile democratice la care sunt îndreptă°iți prin lege.**

Exerciții

Mihai este într-o mare dilemă. Câțiva dintre colegii lui vor să ia parte la un protest. Ei vor să demonstreze împotriva hotărârii direcțiunii de a interzice purtarea *blue-jeans*-ilor în Țoală. Ca Ți colegii săi, Mihai consideră că această Ținută este legală, nu este vulgară Ți nici nu încalcă bunul gust. Mihai se teme însă că acțiunea lor va avea repercusiuni asupra notei la purtare sau chiar că va fi sancționat cu eliminarea. Pe de altă parte, nu vrea să-Ți lase prietenii. Ce ar trebui să facă? Ce alternative are?

- identificaȚi problema Ți decizia care trebuie luată;
- faceȚi o listă cu diverse planuri de acțiune;
- explicaȚi motivele deciziei;
- discutaȚi toate planurile de acțiune Ți votaȚi pentru planul cel mai bun;
- discutaȚi cum poate fi folosită această procedură în situaȚii similare în care cetățenii pot ajunge cu dificultate la o decizie.

Socializarea politică

Socializarea politică reprezintă suma a ce, când și cum învață oamenii despre politică. Cu alte cuvinte, reprezintă un proces indirect de învățare care implică dezvoltarea unor emoții și a unei identități de natură politică, în paralel cu acumularea de informații.

Socializarea politică implică deci un proces în care oamenii să afle răspunsuri la întrebări de genul: Ce este națiunea mea? Ce este religia mea? Ce este partidul meu?

Socializarea politică are loc prin intermediul a nenumărate instituții: familia, prietenii, școala, universitatea, colegii de la locul de muncă și este un proces care se desfășoară pe parcursul întregii noastre vieți.

Există două abordări majore ale conceptului de socializare politică, prezentate în tabelul următor:

	De la cine la cine	Principala instituție	Perioada de timp în care se desfășoară cu precădere	Cum?
Concepția liberală	De la o generație la alta	Familia	Copilăria	Neplanificat (de la sine)
Concepția radicală	De la clasa dominantă la clasa subordonată	Mass-media	Vârsta adultă și copilăria	Premeditat

După cum se vede, principala diferență dintre teoria liberală și cea radicală constă în maniera în care se produce socializarea. Pentru liberali aceasta se petrece, ca în copilărie, aleatoriu, neplanificat, ca urmare a experiențelor personale (precum căsătoria, călătoriile, responsabilitatea de părinte), în timp ce radicalii consideră că socializarea este un proces sistematizat, fiind rezultatul unui efort permanent de învățare prin intermediul unui număr variat de instituții. Curentele neomarxiste de

astăzi, moștenitoare ale tradiției radicale, consideră că majoritatea percepțiilor importante ale oamenilor au o construcție socială și sunt manipulate de grupuri de putere, de exemplu, sexul (feminismul consideră că mare parte dintre diferențele dintre femei și bărbați se datorează faptului că, tradițional, instituțiile cu rol important în socializare sunt dominate de bărbați și își însușesc punctul de vedere al acestora) sau sentimentele naționale, națiunea fiind un artefact, o „invenție” a unor elite care o transmit la nivelul întregii mase. Aceste teorii au la bază unele observații reale că multe din lucrurile luate ca date într-un anumit moment s-au generalizat printr-un proces de influență socială pornit de la o minoritate: de exemplu, antisemitismul era un fenomen de masă, chiar dacă în forme moderate, în multe țări europene la începutul secolului XX, pentru ca astăzi să devină un tabu absolut. Educația națională, transformarea unor oameni care vorbeau dialecte asemănătoare în națiuni a fost de asemenea un proces dirijat de către state cu ajutorul educației și al elitelor intelectuale în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Cu toate acestea, este o naivitate să ne imaginăm că aceste lucruri au o construcție socială integrală: pe baza diferențelor pe care le percep, încă din copilărie, între sexe sau grupuri etnice sau culturale diferite oamenii sunt predispuși la o anumită înțelegere a rolului sexelor sau al educației naționale și patriotice. Teoria liberală, care subliniază caracterul mai puțin dirijat al socializării, a triumfat în fața celei radical-marxiste în momentul în care comunismul s-a prăbușit. S-a văzut atunci că socializarea comunistă nu produsese comuniști, deși pentru prima oară în istorie toate instituțiile socializării, inclusiv familia, fuseseră penetrate de sistemul comunist. (De exemplu, în România, au existat 4 milioane de membri de partid; asta înseamnă că practic fiecare familie avea pe cineva membru în partid, deci un agent potențial de socializare comunistă.) Cu toate acestea, oamenii s-au socializat nu prin ședințele de învățământ politic, ci preluând din mediu inclusiv îndoielile față de comunism și alte lucruri din surse alternative. Est-germanii urmăreau, de exemplu, televiziunea vest-germană și simpla vedere a mașinilor Mercedes cu care rudele lor din Vest mergeau la serviciu față de modestele lor Trabanturi îi făcea să aibă o altă evaluare a economiei capitaliste decât cea care le era predată la școală și care era împărtășită de majoritatea adulților și transmisă copiilor. Nici un est-german normal nu a spus copiilor săi că Trabantul este o mașină mai bună decât Mercedesul doar pentru că era produsă de statul est-german comunist: dimpotrivă, copiii creșteau într-un mediu în care părerea generală era că situația celor două economii se reflecta perfect în performanțele celor două mașini, deci socializarea neoficială transmitea o viziune fundamental diferită de cea oficială prin școlile și mass-media controlate de partidul comunist.

Societatea civilă și statul; forme de organizare independentă

Societatea civilă se definește ca ansamblul inițiativelor, acțiunilor și eforturilor cetățenești colective, care se desfășoară în afara structurilor guvernamentale. Conceptul înrudit, de **capital social**, se referă la ansamblul relațiilor sociale dintre oameni și instituții care conduc la acțiuni colective. Acestea pot fi pozitive, când persoanele și grupurile se aliază pentru interesul comun și pun împreună resursele de care dispun, sau negative, când unele grupuri de interes deturneză resurse de care are nevoie întreaga societate în folos propriu. Societatea civilă și capitalul social nu sunt nici bune, nici rele. Ele sunt

structuri în care se manifestă aceeași cultură ca la nivelul întregii societăți. Dacă această cultură se bazează pe un set de norme care întăresc relațiile contractuale și transparente, parteneriatele și organizațiile se vor orienta în această direcție. Dacă e o cultură în care predomină relațiile oculte, asocierile dintre oameni și parteneriatele vor fi în zona negativă: economie subterană (nedeclarată), organizații mafioate sau de contrabandă, pile și relații etc.

Expresia provine din latină – *civilis societas*. În accepția ei inițială însemna în același timp stat și societate, fiind practic sinonim cu „societate politică”.

Pentru John Locke, „societatea civilă sau politică” se opune autorității paternale și stării naturale și este un factor de confort și ordine bazată pe lege. La Hegel, sfera societății civile este arena activităților economice în care, satisfăcând nevoile altora, fiecare își satisface propriile interese. Relațiile sunt reglementate și conflictele sunt rezolvate în baza legilor. Mecanismul propriu al societății civile relevă existența unei anumite interdependențe între societatea civilă și ordinea politică, fiecare păstrându-și specificitatea proprie.

La rândul său, Alexis de Tocqueville sublinia „capacitatea indivizilor de a se asocia” atât în plan privat, cât și în plan statal. Formarea societății civile este rezultatul unei mișcări spontane și creatoare a cetățenilor, care instituie în mod benevol diverse forme de asociere politică, economică, culturală.

În cadrul societății civile, cetățenii intră într-o rețea de raporturi sociale, participând la activitatea unei multiplicități de asociații, organizații, cluburi, în vederea promovării unei diversități de obiective și interese. Organizațiile societății civile sunt, într-un anumit sens, autonome în raport cu statul, reprezentând o multitudine de centre de putere, un sistem al puterilor non-statale. Aceste forme de asociere (independente de asociațiile permanente create prin lege, cum sunt comunele, orașele etc.) realizate pe plan național sau local, având obiective politice, profesionale, culturale, religioase, morale, reprezintă nu numai un cadru de manifestare a drepturilor indivizilor, ci și o contrapondere în raport cu forța statului sau cu diversele combinații de interese ale instituțiilor politice oficiale (societatea politică). Cea mai importantă caracteristică a lor este însă *voluntariatul*. Societatea civilă este deci cadrul în care se manifestă cei care nu dețin autoritate politică, un cadru care include relațiile economice, structurile de familie și de rudenie, instituțiile religioase.

Societatea civilă implică surse substanțiale de putere în afara statului și, de cele mai multe ori, împotriva statului. Aceasta nu înseamnă că relațiile dintre stat și societatea civilă sunt numai de opoziție. De multe ori, în societățile democratice, societatea civilă vine în întâmpinarea problemelor statului, pe care, de multe ori, le poate rezolva într-o manieră mult mai eficientă. Termenul se referă deci la aspectele non-politice ale ordinii sociale contemporane, a căror importanță a crescut atât de mult încât se discută dacă există un acord între societatea civilă și stat.

Datorită specificului său, societatea civilă întărește legitimitatea democrației, multiplică mijloacele de expresie a intereselor, întărește conștiința și încrederea cetățenilor în puterea lor, permite recrutarea de noi lideri. Într-un

autoritate paternală – capacitatea și dreptul de a înfăptui anumite acțiuni sau de a impune ascultare, ceea ce presupune prezența latentă a unei acțiuni sau a unei constrângeri care restrânge libertatea persoanelor cu scopul de a le proteja mai bine interesele. Autoritatea paternală este incompatibilă cu gândirea liberă care consideră că fiecare persoană este cel mai bun judecător al binelui propriu.

anumit sens, societatea civilă pare a se susține pe sine însăși și a nu avea nevoie de stat. În realitate, numeroase fenomene nedorite în societate (cum este Mafia) impun existența statului. Societatea politică întruchipată în stat apare în ipostaza de reprezentant al societății civile, în calitate de mandatar al „contractului social”. Atât societatea civilă, cât și statul au fiecare rațiunea lor de a fi și propria realitate autonomă, ceea ce nu exclude existența interacțiunilor. Persoanele active în cadrul societății civile în calitate de patroni, muncitori grupați în sindicate, specialiști, artiști grupați în asociații profesionale pot fi regăsite ca agenți ai societății politice, îndeplinind funcții politice. Alte persoane rămân doar agenți ai societății civile.

„O societate civilă este cumpătată și civilizată, cu oameni care se respectă reciproc, capabili și dornici să acționeze ei înșiși, care creează mijloacele necesare acțiunii, cu alte cuvinte, cetățenii.”

În cadrul regimurilor totalitare din secolul XX (în special în țările comuniste), conceptul „societate civilă” a fost considerat subversiv. Existența inițiativelor și organizațiilor cetățenești era considerată a fi un pericol pentru stat. Din perspectiva totalitară, numai statul, ca putere concentrată în mâinile unei clici conducătoare, avea dreptul să decidă care era rolul cetățenilor.

Conceptul de societate civilă a fost revigorat și a căpătat un rol central în mișcarea de disidență, de opoziție față de regimurile totalitare care anulau societatea civilă în numele realizării unui spirit de corp, de organism social unitar, omogen. Din punct de vedere totalitarist, manifestările separate ale societății civile erau interpretate ca devieri care amenințau ordinea socială.

În consecință, accentul pus pe societatea civilă în Europa Centrală și de Est a însemnat nu numai un cadru teoretic de critică a comunismului, dar și o strategie eficientă de subminare a acestuia. Conceptul a apărut relativ târziu în anele rezistenței anticomuniste. El a rezultat din conștientizarea faptului că statul căzuse complet în mâinile oligarhiei comuniste și din convingerea că societății nu-i lipsește puterea de a se organiza independent.

Accentul pus pe societatea civilă în această parte a Europei a însemnat nu numai o armă teoretică de criticare a comunismului, ci și o strategie eficientă de subminare a acestuia. Resurrecția societății civile a fost fundamentul principal și strategia de opoziție față de regimul comunist în majoritatea societăților est-europene. Ea a însemnat noi deschideri pentru teoria generală a democrației. Astfel, a fost tot mai clar că democrația nu înseamnă numai alegeri libere, ci, așa cum remarcase Tocqueville, și rețele de asociații voluntare care să dea cetățenilor posibilitatea de a participa la modelarea vieții publice. Societatea civilă nu acționează în opoziție cu statul democratic, ci cooperează cu acesta. Numai cu o societate civilă puternică și cu un număr cât mai mare de cetățeni care să ia parte la viața publică o democrație poate fi în siguranță.

Cel mai eficient element al societății civile, devenit o componentă a sistemului politic, este grupul de presiune sau *lobby*, cum este numit în Statele Unite. Grupul de presiune este forma specifică prin care se articulează, se agregă și se exprimă varietatea intereselor dintr-o societate pluralistă. Presiunea este exercitată atât asupra partidelor politice, cât și asupra instituțiilor puterii – Parlamente și guverne, mai nou chiar asupra instituțiilor Uniunii Europene, prin forme extrem de variate, specifice de la țară la țară. Cele mai active pe acest canal al influențării sociale sunt astăzi minoritățile etnice, culturale sau religioase, unele dintre ele devenind adevărate centre de polarizare politică sau de putere.

Din societatea civilă fac parte și organizațiile non-guvernamentale. Acestea sunt organizații non-profit, constituite de cele mai multe ori pe bază de voluntariat. Ele îndeplinesc mai multe funcții, cum ar fi:

- 1 Funcția de avangardă: organizațiile non-guvernamentale inițiază programe ce pot fi preluate atât de sectorul public, cât și de cel privat.
- 2 Funcția de preservare a memoriei colective a societății.
- 3 Funcția de experimentare a unor idei noi: ele oferă astfel un flux de persoane ce pot fi folosite de sectorul public sau de cel privat.
- 4 Este oferită posibilitatea de promovare în funcții a unor persoane care altfel nu ar accede la astfel de poziții în alt tip de organizații, scăzând astfel tensiunile și frustrările unei anumite părți a populației.
- 5 Organizațiile non-guvernamentale se implică în rezolvarea unor nevoi ale comunității pe care statul le poate satisface prost sau de care se pot ocupa cu un succes satisfăcător.

Ca organizații ale societății civile, organizațiile non-guvernamentale îndeplinesc rolul de articulare a cerințelor cetățenilor, de încurajare a diversității opiniilor, de agenți ai mobilizării sociale și politice, de furnizare a mecanismelor de avertizare și de tampon dintre stat și piață. Ele au diferite obiective și domenii de activitate: educația civică, artistică sau religioasă, protecția drepturilor omului, a mediului, sprijinirea comunităților umane, activitățile caritabile.

În România există peste 15 000 de ONG-uri, cele mai multe dintre ele fiind concentrate în București, precum și în județele Cluj, Timiș, Harghita și Prahova. Dintre cele mai active și puternice organizații din România pot fi menționate Pro-Democrația, LADO, Fundația pentru Dezvoltarea Societății Civile, Salvați Copiii, Estura, ARAS, Paltin, Cercetașii României, Societatea Academică din România etc.

Avântul înregistrat de formele de organizare independentă vine să confirme opinia lui Seymour Martin Lipset, conform căreia acest tip de organizații împiedică statul sau oricare altă sursă de putere publică să domine resursele politice; ele sunt surse de noi opinii; pot fi mijloace de comunicare a unor idei noi în rândurile unei mari părți a cetățenilor; ele cresc astfel nivelul interesului pentru participarea la viața politică. Studiile efectuate în Statele Unite au arătat că persoanele care aparțin unor organizații non-guvernamentale au tendința de a da răspunsuri democratice la întrebări privitoare la toleranță, la sistemul de partide și la vot și au tendința de a participa mult mai activ la viața politică.

Exerciții

- I. Pe grupe, puneți bazele unei asociații sau organizații. Stabilți obiectivele ei (profesional, cultural, moral) și mijloacele prin care puteți realiza aceste obiective. Aduceți propuneri concrete.
- II. Dezbateți următoarea problemă: sunt organizațiile non-guvernamentale (ONG) mijloace de comunicare a unor idei și opinii noi? Sunt ele necesare?
 - a. Formați două echipe;
 - b. Comparați argumentele grupei voastre cu argumentele celorlalte grupe din echipa voastră. Lucrați împreună și selectați cele mai convingătoare argumente.

Exerciții

- c. Fiți pregătiți să anticipați argumentele celorlalte echipe.
- d. Selectați purtătorii de cuvânt.
- e. Puteți folosi o sală de clasă mai mare unde să vă invitați colegii din alte clase, părinții, profesorii.
- f. Plasați postere care să anunțe dezbaterile în toată școala.

III. Faceți parte dintr-un grup care se pregătește să facă lobby pe lângă Consiliul Profesorat. Problema pe care doriți să o rezolvați este: folosirea, după orele de curs, a sălii de sport pentru inițiere în artele marțiale. În favoarea cererii voastre aduceți o formulă, completată de câteva clase care ar dori să beneficieze de acest curs și cuprinzând motivele pentru care este solicitat cursul și efectele potențiale asupra activității voastre școlare.

IV. Lista de mai jos descrie două situații în care diverse organizații pot avea un rol important. Care este acest rol? Cum pot ele acționa?

- În țara Z, membrii legislativului sunt numiți pe viață. Nu pot fi înlocuiți din funcție, indiferent de modul în care se comportă.
- Marele Inchizitor era un fel de judecător – obligația lui era să determine vinovăția sau nevinovăția unei persoane. Oamenii nevinovați își mărturiseau vinovăția imaginară doar pentru a scăpa de tortură.

V. Notați ONG-urile pe care le cunoașteți. Comparați răspunsurile voastre cu ale colegilor din celelalte grupe și faceți o listă pe care s-o scrieți pe tablă.

Opinia publică

Conceptul **opinie publică** este folosit îndeobște pentru a caracteriza atitudinea alegătorilor în legătură cu diferite evenimente. Ea reprezintă, cu alte cuvinte, părerea celui segment al societății care este activ politic în privința partidelor, politicienilor și a politicilor promovate de aceștia.

În țările cu cultură politică participativă, segmentul activ politic al societății este reprezentat de toată populația adultă a țării. Astfel, opinia publică devine o formă de participare politică indirectă, dar puternică. În țările cu o cultură politică neformată sau în țările cu regimuri totalitare, populația activă politic este foarte redusă, astfel că „opinia publică” aproape nu există sau se confundă cu opinia unor elite.

Opinia publică se manifestă, de obicei, în chestiuni care țin de politicile generale ale unei țări. De exemplu, pentru politicieni este important să aibă de partea lor opinia publică dacă vor să obțină intrarea țării lor într-o organizație internațională precum NATO sau Uniunea Europeană.

Sondajele de opinie

Auțiți adesea în presă despre rezultatele unui sondaj de opinie care arată că un partid sau altul a pierdut încrederea alegătorilor sau că oamenii nu sunt de acord cu reforma economică și așa mai departe. De fiecare dată când apare un astfel de

sondaj de opinie se declanșează numeroase dezbateri pe marginea lui și este luat ca reper de toți ziariștii, analiștii și oamenii politici.

Ce este deci un sondaj de opinie și de ce este el atât de important ?

Un sondaj de opinie este o măsurătoare în cadrul căreia un eșantion reprezentativ de oameni (selectat după unele criterii statistice pentru a fi similar cu populația studiată ca întreg, deși e numai o parte) răspunde la o serie de întrebări, iar răspunsurile sunt apoi interpretate de persoane specializate conform unui algoritm.

Sondajul de opinie este un instrument important al democrației. Pe de o parte, pentru că este cel mai direct instrument de lucru cu oamenii, iar pe de altă parte, pentru că oferă o șansă de exprimare tuturor cetățenilor obligându-i pe politicieni să ia în seamă părerile și opțiunile acestora. Politicienii sau partidele care ignoră rezultatele sondajelor de opinie plătesc, de obicei, această aroganță la alegeri pierzând voturi.

Totuși, sondajul de opinie nu este un instrument 100% relevant. De multe ori oamenii care răspund la întrebări nu le înțeleg sau sunt luați pe nepregătite și nu știu să răspundă. Așa că, deși sondajul de opinie este un instrument important de măsurare a opiniei publice, el nu trebuie absolutizat. De asemenea, reprezentanții politici sunt mai expuși unor idei noi decât restul populației, astfel că e preferabil ca în unele domenii să acționeze pe baza mandatului lor de reprezentanți și nu neapărat pe baza sondajelor, în care oamenii care își exprimă o opinie nu sunt întotdeauna la curent sau nu reușesc să vadă decât propriul lor interes, și nu pe cel al societății ca întreg.

Mass-media și formarea opiniei publice

Exerciții

- I. Deschideți o expoziție de postere, cu aspecte din viața colii. Anunțați evenimentul prin stația de radio a colii.
- II. Aveți un ziar în coală? Colegii voștri au organizat „Balul bobocilor” pentru cei din clasa a IX-a. Faceți un scurt reportaj.
- III. Directorul colii a hotărât să scoată două articole din ziarul vostru. Unul se referă la pericolul SIDA, altul dezbate problema avortului. Directorul socotește că aceste probleme nu-și găsesc locul în ziarul colii. Ce părere aveți? Argumentați.

Mass-media înseamnă ansamblul mijloacelor și modalităților moderne de comunicare de masă: presă scrisă (ziare, reviste), televiziune, radio, Internet.

Comunicarea de masă a devenit deosebit de importantă în politică și în activitatea de guvernare a societății. Un rol prioritar revine televiziunii.

Exerciții

Completați următorul chestionar:

a. Mă uit la televizor: ☐ Des ☐ Câteodată ☐ Deloc b. Mă interesează tirile: ☐ În general da ☐ Nu prea ☐ Uneori c. Urmăresc filme de acțiune: ☐ În general da ☐ Nu prea ☐ Uneori	d. Înva mult din emisiunile TV: ☐ În general da ☐ Nu prea ☐ Uneori e. TV-ul este o pierdere de timp: ☐ În general de acord ☐ Nu prea ☐ Uneori f. Comentez cu prietenii mei emisiunile TV: ☐ În general da ☐ Nu prea ☐ Uneori

Adunați toate chestionarele din clasă i centralizați rsunsurile obținute. Pe baza acestora, realizați o scurtă analiză a rezultatelor. De ce credeți că s-au obținut aceste rezultate ?

Comunicarea de masă este procesul prin care indivizii sau grupurile de indivizi transmit informații către un auditoriu mare, eterogen i dispersat.

Trăsături esențiale ale comunicării de masă:

- Comunicarea se realizează către o audiență de masă, oblignd comunicarea politică să țină cont de diferențele existente între cei informați i cei neinformați.
- Mass-media selectează numai anumite evenimente, în funcție de impactul asupra audienței, de resursele financiare, de organizațiile implicate.
- Mass-media difuzează materiale de interes general pentru timpul liber, oblignd astfel comunicarea politică să între în concurență cu alte mesaje.
- Auditoriul are o compoziție eterogenă, fiind format din indivizi aparținnd tuturor categoriilor socio-profesionale, cu vrste, stiluri de viață i convingeri diferite.

Există două categorii de mass-media:

- 1 **Mass-media scrise** – comunică informația prin intermediul cuvntului scris i al ilustrațiilor:
 - cotidiene;
 - reviste;
 - agenții de presă.
- 2 **Mass-media electronice** – comunică informația prin intermediul sunetelor sau al imaginilor:
 - radioul;
 - televiziunea;
 - Internetul.

Funcțiile mass-media în raport cu viața politică:

- **Funcția de informare** – aduce la cunoștința opiniei publice acțiunile guvernului, declarațiile politicianilor de la putere și ale celor din opoziție.
- **Funcția de interpretare a informației**:
 - în editoriale și comentarii (presa scrisă);
 - prin dezbateri (*talk-show*) și mese rotunde (presa electronică).
 Ziariștii interpretează și analizează acțiunile politicianilor, oferind opiniei publice mai multe puncte de vedere, ajungându-se astfel la cea de-a treia funcție:
- **Funcția de influențare a cetățenilor.**
- **Funcția de „stabilire a agendei”** – subiectele abordate de mass-media devin problemele care preocupă opinia publică și din acest motiv politicienii trebuie să țină cont de ceea ce apare în presă atunci când își stabilesc agenda de lucru.
- **Funcția de socializare politică** – oamenii obțin majoritatea informațiilor și valorilor politice din presă.

Presa transmite informații atât de la guvern la cetățeni, cât și de la cetățeni la guvern. Electoratul poate să-i facă răspunzători pe politicieni pentru acțiunile lor numai dacă alegătorii știu ce a făcut, ce face și ce are de gând să facă guvernul.

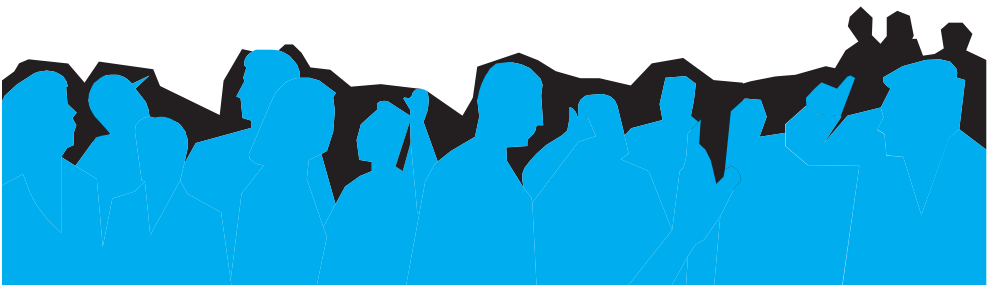
Exerciții

- I. Credeți că un ziarist poate să ia parte la demonstrații politice? Ce este mai important: libertatea de expresie a ziaristului sau responsabilitatea mass-media de a-și păstra obiectivitatea în transmiterea țăirii? Care responsabilitate are prioritate? Împărțiți clasa în grupe pro ăi contra. Organizați o dezbatere.
- II. Spuneți dacă sunteți de acord cu următoarele afirmații:
 - În campaniile prezidențiale sunt prezentate programe ăi platforme electorale. Ele nu reprezintă o competiție de persoane.
 - În audiovizual, ătirile sunt difuzate câte un minut, nu sunt grupate tematic.
 - Televiziunea prezintă evenimente cu „impact vizual”.
- III. Răspundeți la următoarele întrebări:
 - Ce înbelegeți prin manipulare?
 - Pot mass-media să manipuleze publicul?
 - Dați exemple de manipulare.
- IV. Ați decis să faceți un ziar pentru ăcoală. Vreți să atrageți cât mai mulți elevi care să scrie la ziar ăi cât mai mulți sponsori. Adăugați ăi ideile voastre la cele sugerate în continuare:
 - numele ziarului;
 - ce va cuprinde el;
 - cui se adresează;
 - cum îl veți multiplica;
 - ce sponsori veți găsi;
 - ce le oferiți sponsorilor;
 - cum vă veți face cunoscui.

7

DREPTURILE OMULUI

- Ce sunt drepturile omului
- Declarații privind drepturile omului
- Convențiile Internaționale ale Drepturilor Omului

Ce sunt drepturile omului

Drepturile omului sunt drepturi ce revin ființelor umane în virtutea singurului fapt că sunt ființe umane.

Termenul „drepturile omului” este apărut recent în conștiința publică. Până în secolul XX, expresiile folosite erau „drepturi naturale” sau „drepturile bărbatului” (în limba engleză, *rights of man*).

Omenirea nu a fost conștientă de-a lungul întregii sale istorii că există unele drepturi fundamentale ale ființei umane care trebuie garantate și respectate. Există controverse privind momentul istoric în care s-a vorbit pentru prima oară despre drepturile omului. Se pune, de pildă, sub semnul întrebării măsura în care în legislația Greciei antice sau a Romei exista conceptul de „drept”. După unii cercetători conceptul de drept a apărut în Europa secolului al XII-lea, iar o teorie încheiată a drepturilor naturale s-a constituit de abia la sfârșitul secolului al XIV-lea. Teoria în sine a fost însă cu adevărat dezvoltată de abia în secolul al XVII-lea de către Hugo Grotius, considerat părintele dreptului modern. De aici au rezultat două școli de gândire radical diferite. Una din ele, reprezentată de Thomas Hobbes, atribuia drepturi nelimitate omului aflat în stare naturală (adică în afara societății). O dată intrat în societate și supus regulilor politice, omul devenea lipsit în mare măsură de drepturi, lucru care echivala cu acordarea unor puteri foarte mari autorității guvernamentale asupra cetățenilor.

Cea de a doua școală de gândire, considerată radicală, susținea că, dimpotrivă, există unele drepturi la care omul nu trebuie să renunțe niciodată și unele la care poate renunța în favoarea guvernelor pentru păstrarea păcii sociale. Această teorie radicală este cea care a câștigat teren și care stă la baza concepției moderne privind drepturile omului. Ea a fost desăvârșită în secolul al XVII-lea de către John Locke.

Locke a pornit de la ipoteza că legea naturală instaurată de Dumnezeu prevede ca „nici un om să nu-l prejudicieze pe altul în ceea ce privește viața, sănătatea, libertatea sau proprietățile sale materiale”.

Hugo Grotius (numele latinizat al lui Hugo de Groot) (1583-1645) – jurist, istoric și diplomat olandez, specialist în drept internațional, unul dintre principalii reprezentanți ai teoriei dreptului natural.

Thomas Hobbes (1588-1679) – filosof materialist englez, primul teoretician al contractului social, autorul *Leviathanului* (1651).

John Locke (1632-1704) – filosof liberal și om politic englez, întemeietorul *empirismului*, doctrina conform căreia toate cunoștințele sunt dobândite prin experiență, mintea omului fiind la naștere o foaie necrisă (*tabula rasa*).

INTRODUCERE ÎN POLITOLOGIE

Cu alte cuvinte, legea lui Dumnezeu acordă fiecărui om **un drept natural** asupra propriei sale vieți, asupra libertății și proprietăților sale și, în consecință, impune o **datorie naturală** fiecăruia dintre noi de a respecta viața, libertatea și proprietatea celorlalți.

De aici, Locke a tras concluzia că intrând într-o comunitate guvernată de reguli politice omul nu a renunțat de bunăvoie la nici unul din aceste drepturi naturale. Mai mult, tocmai protejarea acestor drepturi a fost motivul pentru care oamenii au creat asemenea comunități.

Drepturile naturale au trei consecințe politice importante în teoria lui Locke :

- 1 de vreme ce oamenii se bucură de drepturi egale sub incidența legii naturale, înseamnă că nimeni nu se poate plasa sub autoritatea politică decât prin propria voință.
- 2 păstrarea și protejarea drepturilor naturale reprezintă principala funcție a guvernului.
- 3 drepturile naturale stabilesc limite autorității guvernamentale, astfel că un guvern care violează drepturile cetățenilor săi își pierde dreptul de a le cere supunere și poate fi schimbat în mod legitim.

În secolele următoare, aceste trei consecințe ale teoriei lui Locke au continuat să fie asociate cu conceptul de drepturi naturale.

Declarația de Independență a SUA, de exemplu, a enunțat ca adevăruri evidente că „toți oamenii sunt creați egali, că li s-au acordat de către Creator unele drepturi inalienabile precum: Viața, Libertatea și dreptul de a acționa în favoarea propriei Fericiri”.

Următorul pas a fost de a stabili că guvernele sunt create pentru a asigura aceste drepturi, că puterea le este dată de cei guvernați și că un guvern care caută să distrugă aceste drepturi poate fi abolit. Aceste principii au stat la baza *Declarației Drepturilor Omului și Cetățeanului* proclamată la începutul Revoluției franceze din 1789.

Declarațiile istorice care au stat la baza teoriilor contemporane asupra drepturilor omului :

„American Declaration of Independence” (1776) – (Declarația Americană de Independență)

„Déclaration des droits de l’homme et du citoyen” (1789) – (Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului)

Doctrinile moderne ale drepturilor omului derivă în mod direct din aceste doctrine ale drepturilor naturale. Drepturile omului sunt deci acele drepturi care sunt „naturale”, în sensul că reprezintă un atribut moral atribuit fiecărei persoane în baza simplului fapt că există și că este o ființă umană, și nu în virtutea unui aranjament special în care a intrat, sau a unui sistem legislativ anume sub a cărui incidență se află. Drepturile omului trebuie să fie și sunt garantate împotriva indivizilor sau a asociațiilor de orice fel, de exemplu, companii sau sindicate. Dar, mai presus de toate, drepturile omului reprezintă obligațiile minimale ale unui guvern care trebuie să le protejeze, să le asigure și să le respecte.

Expresia „drepturile omului” a fost destul de rar întâlnită înainte de sfârșitul celui de-al doilea război mondial când apare în **Carta Națiunilor Unite**. Al doilea

război mondial – prin violarea drepturilor și libertăților fundamentale ale omului, prin genocidul împotriva evreilor – a pregătit opinia publică pentru transformările radicale în domeniul drepturilor omului.

În 1948, după încheierea celui de-al doilea război mondial, ONU a elaborat și adoptat, pentru prima oară, o **Declarație Universală a Drepturilor Omului**. Inspirată în mare parte de juristul francez René Cassin, viitor laureat al Premiului Nobel pentru Pace, Declarația a fost adoptată cu opt abțineri (Africa de Sud, Arabia Saudită, Uniunea Sovietică și alte cinci „democrații populare”). Textul, generos și ambițios totodată, relua extinderea drepturilor individuale enunțate în 1789, adăugându-le drepturile colective și sociale, pe care nici o declarație națională nu putea să le cuprindă, ca dreptul la naționalitate sau dreptul la trecerea frontierei. În calitatea sa de Declarație Universală, aceasta se încheia cu revendicarea unei ordini internaționale care să permită realizarea efectivă a acestor drepturi.

Din prima categorie, cunoscute și sub numele de **drepturi negative**, au fost promovate mai ales concepțiile liberale, realizarea lor presupunând limitarea intervenției statelor. Dimpotrivă, drepturile din a doua categorie, cunoscute sub numele de **drepturi pozitive**, își au originea în concepțiile comunitariene, pentru realizarea lor fiind necesară intervenția activă a statului.

<i>Drepturi pozitive</i> , în care este necesară intervenția activă a statului	– drepturi economice, sociale și culturale
<i>Drepturi negative</i> , în care este necesară limitarea intervenției statului	– drepturi civile și politice

În epoca modernă, respectarea drepturilor omului este asigurată prin constituția fiecărui stat în parte.

Dar să vedem care sunt drepturile considerate „ale omului”?

Există șase categorii generale:

- 1 **Dreptul la viață** este cel mai răspândit. Acest drept poate fi tradus prin dreptul de a nu fi ucis sau agresat fizic; sau prin dreptul de a fi protejat de crimă și atac; sau prin dreptul de a primi bunurile materiale esențiale pentru viață și îngrijiri medicale minimale.
- 2 **Libertatea** a figurat, întotdeauna, în declarațiile privind drepturile omului. În unele dintre acestea ea apare ca un drept general; alteori se specifică dreptul la libertăți particulare, precum libertatea de gândire, libertatea de expresie, libertatea religioasă; libertatea de asociație; libertatea de mișcare.
- 3 **Dreptul la proprietate**.
- 4 **Drepturi privind statutul individului** de cetățean ca dreptul de a avea o naționalitate și drepturi democratice.
- 5 **Drepturi privind purtarea guvernului**, în particular drepturi privind domnia legii (*the Rule of Law*), precum dreptul de a nu fi arestat în mod arbitrar și dreptul la o judecată dreaptă.
- 6 **Drepturi privind clamarea anumitor bunuri** sociale, economice sau culturale. Declarația ONU, de exemplu, enumeră drepturile omului la educație, muncă, securitate socială, odihnă și un standard de viață adecvat pentru buna sănătate și existență a ființei umane.

Prima întrebare care ne vine în minte după citirea acestor rânduri este: cum se justifică faptul că enunțurile de mai sus sunt adevărate și reprezintă drepturi ale oricărei ființe umane?

Ei bine, în trecut, se aducea ca argument faptul că toate aceste drepturi sunt „în mod natural” drepturi ale oamenilor. Cu alte cuvinte, ele sunt drepturi cu care omul s-a născut și de aceea nu este nevoie să fie justificate în vreun fel. Ele există pur și simplu.

În epoca modernă, argumentele sunt mai complexe. Ele se bazează pe ideea că omenirea trebuie să respecte anumite concepte și valori fundamentale, precum libertatea, autonomia și egalitatea, laolaltă cu toate celelalte lucruri care asigură bunăstarea ființei umane.

Exerciții

I. Examinați următoarele exemple de discriminare. Discutați în grupuri și identificați drepturile care au fost încălcate:

- În cartierul tău s-a luat hotărârea ca în parcul de distracții să nu fie primiți copiii romei.
- În orașul tău există două cartiere în care tu și familia ta nu puteți locui din cauza religiei pe care o practicați.
- Deși era cea mai bună, mama ta nu a obținut promovarea în funcția de șef de secție pentru că este femeie.
- Biserica Ortodoxă (cultul majoritar în România) refuză să retrocedeze unele din lăcașurile de cult ale greco-catolicilor care au fost naționalizate de regimul comunist, astfel că aceștia trebuie să se roage sub cerul liber sau în casele oamenilor transformate în loc de rugăciune.

II. Răspundeți la următoarele întrebări:

- În ce documente apare expresia „drepturile omului”?
- Ce organism internațional a elaborat și adoptat *Declarația Universală a Drepturilor Omului*?
- Ce drepturi au fost adăugate?

III. Găsiți drepturile din rubrica notată cu litere care se potrivesc cu drepturile din rubrica marcată cu cifre (pe perechi).

1. drepturi individuale	a) dreptul la muncă, la odihnă, la un standard de viață adecvat sănătății
2. drepturi civile și politice	b) dreptul la proprietate, la educație, la căsătorie, la vot, dreptul de a circula liber
3. drepturi economice, sociale și culturale	c) dreptul la viață, la libertate, la proprietate, la naționalitate
4. drepturi colective	d) dreptul la exprimare religioasă
5. drepturi individuale și colective	e) dreptul familiilor, al sindicatelor, dreptul statelor, al minorităților, independența rețelelor de radio și televiziune

IV. Faceți o scurtă descriere, din memorie, a unui program de televiziune sau de radio pe care l-ați văzut sau auzit sau a unui raport pe care l-ați citit în legătură cu o țară în care oamenii sunt închiși fără a fi judecați, sau sunt tratați cu cruzime de către guvernul lor.

V. Realizați o acțiune de documentare legată de mobilul războaielor din spațiul fostei Iugoslavii și identificați care dintre drepturile omului au fost încălcate pe parcursul războaielor dintre Iugoslavia și Croația, Iugoslavia și Bosnia-Herțegovina, Iugoslavia și Kosovo.

Declarații privind drepturile omului

Habeas Corpus – Anglia (1697)

Habeas Corpus poate fi regăsit în legea engleză încă înainte de *Magna Charta* și există dovezi că ea ar fi fost adusă în Anglia de pe continent. Termenul vine din latină și înseamnă „corpul tău îți aparține”. În 1697, avea în vedere proclamarea și obținerea unei mai bune garanții a libertății individului (dreptul la integritatea fizică a propriului corp, la judecata dreaptă, dreptul de a nu fi închis în mod abuziv). Acest lucru se datora faptului că în Evul Mediu se practicau pe scară largă arestările abuzive, în urma cărora arestatul dispărea, adeseori, ani în șir, fără a mai fi judecat sau era executat fără a-i mai fi intentat proces. Deținuții erau închiși în celule în care erau deseori „uitați”. Acest document a fost prima tentativă de a împiedica arestările și detențiile ilegale.

Declarația drepturilor – *The English Bill of Rights* (1689)

Ideile principale ale *Declarației Drepturilor* sunt :

- domnia legii;
- supremația parlamentară;
- guvernarea prin contract și înțelegerea dintre conducători și conduși;
- echilibrul puterii dintre legislativ și executiv;
- puterea judecătorească este separată.

În secolul al XVII-lea, în Anglia a avut loc un lung război civil și religios. Acest război a implicat, printre altele, conflicte între protestanți și catolici cu privire la religia oficială a Angliei. Războiul a luat sfârșit cu victoria protestanților, prin așa-numita Glorioasă Revoluție în 1688, nu înainte de decapitarea regelui Carol I, suspectat de încercarea de a face catolicismul religie oficială.

Victoria protestanților presupunea ca aceia care conduc Anglia să fie adepți ai respectivei religii. Acest lucru a fost stabilit prin *Declarația Engleză a Drepturilor*, în 1689. Documentul stabilea drepturile și libertățile englezilor. Ea nu avea pretenția de a fi o listă a principalelor drepturi, ci scopul său era de a justifica Revoluția prin explicarea crimelor cu substrat religios și politic și să stabilească o guvernare în

care puterea regelui să poată fi controlată de către Parlament. Declarația include protecția împotriva tratamentului și pedepselor crude și inumane, dar nu face nici o referire la libertatea religiei, la libertatea presei sau a discursului în afara Parlamentului.

Declarația Drepturilor Omului – The American Bill of Rights (1776)

The American Bill of Rights se constituie din 10 Amendamente propuse de James Madison spre a fi ratificate de către Congresul SUA în 1791. La 15 decembrie 1791, ele au devenit „Legea Supremă” a țării și parte a Constituției americane.

Declarația Drepturilor Omului (The Bill of Rights) enunță drepturi care pot fi apărate în tribunal, indiferent care este autoritatea care caută să le încalce. Această *Declarație* constituie baza pentru libertățile civile moderne. Ele garantează cetățenilor libertatea cuvântului, a presei, a adunărilor, a cultului religios și garantează viața, libertatea și proprietatea în fața unor posibile măsuri arbitrare ale guvernării. După Războiul civil a fost adăugat cel de-al paisprezecelea amendament, conform căruia nici un stat nu poate să „priveze vreo persoană de viață, libertate și proprietate fără aplicarea cuvenită a legii și nici nu poate să refuze unei persoane din jurisdicția sa protecția egală a legilor”.

Grupate, principalele drepturi cuprinse în *The Bill of Rights* se prezintă astfel :

Garanții	Amendamentul
garantează participarea în cadrul procesului politic	1
garantează respectarea credințelor personale	1
garantează protecția spațiului privat	3, 4, 5
garantează neamestecul statului crimele serioase necesită judecata unui tribunal acuzatii au parte de un proces public cinstit și imparțial nu se va solicita o cauțiune excesiv de mare	5, 6, 7, 8
alte garanții, printre care dreptul oamenilor de a avea arme	9, 10, 2

Scopul principal al *Declarației Drepturilor Omului* a fost să scoată anumite subiecte în afara controversei politice și să le dea putere de principii egale cu cele ce pot fi folosite în tribunale. Dreptul cuiva la viață, la libertate, la proprietate, la libertatea cuvântului, presă liberă, libertatea cultului și a adunărilor și alte drepturi fundamentale nu trebuie să depindă de vot și de cine câștigă alegerile.

James Madison (1751-1836) – om politic american, unul dintre părinții Constituției americane, secretar de stat și președinte al SUA.

cauțiune – sumă de bani depusă pentru lăsarea în libertate a acuzatului pe timpul procesului penal.

Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului – Déclaration des Droits de l'Homme et du Citoyen, Franța (1789)

Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului este un text votat de Adunarea Națională franceză la 27 august 1789. În principiu, drepturile omului și cetățeanului proclamate în 1789 erau valabile pentru toți cetățenii. Dar această cetățenie nu era cu adevărat universală, ea neaplicându-se tuturor ființelor omenești, fără excepții și fără restricții.

La fel ca și documentele echivalente englez (*Declarația Drepturilor*, 1688) și american (*Declarația de Independență*, 1776), *Declarația Drepturilor Omului și Cetățeanului* izvorăște din doctrinele dreptului natural modern, dezvoltate în secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Drept natural înseamnă aici că omul are, prin însăși natura sa, oriunde și oricând drepturi anterioare celor ale societății și statului.

Dreptul natural nu este deci supus capriciilor voinței umane, deoarece îi este superior. De altfel, deputații care au votat *Declarația* au avut grijă să arate că Adunarea Națională „recunoaște și declară” aceste drepturi, în loc să pretindă că le instituie doar prin voința sa.

Doctrina dreptului natural nu este recunoscută de toată lumea și chiar printre adepții ei originile acesteia sunt încă discutate. Dar acest lucru nu diminuează importanța *Declarației* de la 1789, căci în Constituția celei de V-a Republici (1958) se fac referiri directe la ea: „Poporul francez își proclamă solemn atașamentul față de drepturile Omului și de principiile suveranității naționale, așa cum au fost ele definite în *Declarația* de la 1789”.

Astăzi toată sau aproape toată lumea susține că este partizana ideilor de la 1789, a căror *Declarație* este afișată în toate comisariatele de poliție din Franța.

Noutăți:

1. Omul ca individ dispune de „drepturi naturale inalienabile și sacre”, pe primul plan fiind libertatea; egalitatea constă în accesul tuturor la libertate.
2. „Scopul oricărei asocieri politice este păstrarea drepturilor naturale și imprescriptibile ale omului” (art. 2).

Tipuri de drepturi	
cele care fundamentează autonomia fiecăruia – drepturile civile	cele care fundamentează participarea la putere – drepturi politice

Drepturile omului	Drepturile cetățeanului
• libertatea de opinie – art. 10	• participarea la elaborarea legilor – art. 6
• libertatea de exprimare și libertatea presei – art. 11	• controlul impozitelor – art. 13, 14
• dreptul la proprietate – art. 17	• controlul administrației – art. 15
• securitatea individului în raport cu Justiția și Poliția – art. 7, 8, 9	

Cele două categorii de drepturi sunt complementare. Emmanuel Joseph Sieyès susținea că „drepturile politice sunt singura garanție a drepturilor civile și a libertății individuale”, formând un tot inseparabil. Tot Sieyès, adresându-se Comitetului Constituțional la 20-21 iulie 1789, când a dat citire „Recunoașterii și expunerii bine gândite a drepturilor omului și cetățeanului”, opera distincția între „**drepturi active**” și „**drepturi pasive**”. El afirma: „Nu toți sunt cetățeni activi. Femeile, cel puțin în condițiile actuale, copiii, străinii, precum și cei care nu au contribuit cu nimic la realizările noastre comune nu trebuie să influențeze în mod activ chestiunile publice”. Aceasta a fost controversa istorică în Franța între curentul liberal și mișcarea democratică. De la instaurarea definitivă, în 1848, a sufragiului universal, exercitarea democratică a puterii este considerată principala garanție a libertăților. În virtutea acestui fapt, drepturile omului sunt apărute în raporturile cu statul, dar ele implică uneori apărarea statului democratic, care constituie temeiul lor.

De la 1789 încolo, Drepturile Omului și-au găsit mulți adepți. Deși criticii, tradiționaliști sau de altă orientare, spuneau că au un caracter abstract și lipsit de substanță, ele nu au încetat, de mai bine de două secole, să fie revendicate în întreaga lume și să însuflețească lupta oamenilor și a popoarelor.

Joseph Sieyès (1748-1836) – om politic francez, abate, participant la Revoluția franceză (1789-1794), unul dintre conducătorii girondinilor, autorul broșurii *Starea a treia*, un adevărat program politic al burgheziei franceze. A fost membru al Directoratului și a participat alături de Napoleon Bonaparte la lovitură de stat de la 18 brumar.

Exerciții

I. Împărțiți clasa în două grupuri.

Un grup îl va reprezenta pe un prizonier arestat și închis din ordinul regelui Angliei. Oamenii regelui îl țin „uitat” în Turnul Londrei și nu-l aduc în fața tribunalului pentru a fi judecat. Cum puteți să-l apărați folosind principiul *habeas corpus*?

Ai doilea grup va forma autoritățile din timpul ales de voi.

- Ce limite stabilește *habeas corpus* puterii lor?
- De ce a limitat astfel Parlamentul englez puterea regelui?
- Pe perechi discutați argumentele pe care le puteți aduce astăzi în favoarea acestui act.
- Ce exemple de situații cunoscute de voi în care acest drept a fost încălcat puteți da?

II. Evaluați drepturile și implicit responsabilitățile pe care le aveau oamenii în Marea Britanie a anilor 1680. În grupele voastre formați două categorii: una să apere drepturile protestanților, alta pe cele ale catolicilor. Căutați să ajungeți la o soluționare a problemei. Schimbați opinii cu celelalte grupe, insistând pe drepturile pe care le apărați.

III. Fiecare dintre următoarele situații este bazată pe experiența coloniștilor din America. Fiecare conține cel puțin violarea unui drept de către britanici. Dacă ai fi fost un colonist american, ce drept ai fi cerut bazat pe experiența celor trăite?

- Numele tău este William Cross. Ai fost arestat și tipărită ta din Philadelphia a fost distrusă pentru că l-ai criticat pe guvernator într-un articol.

- Numele tău este Jane Strong. Ai trăit în Charleston toată viața și ai păreri foarte clare despre cum ar trebui guvernat statul Georgia. De câte ori îți exprimi opiniile ești arestată.
- Numele tău este Trevor Adams și ai un depozit de mărfuri în Boston. Magistrații regelui dau oficialităților britanice un mandat care le permite să-ți percheziționeze casa, depozitul și magazinele ca să găsească dovezi care să te acuze de contrabandă.

IV. a) Un lider local al organizației Ku Klux Klan a vorbit la adunarea membrilor săi din Ohio. Un reporter și un cameraman de la televiziunea locală au făcut un scurt reportaj. Filmul arăta un grup de persoane înarmate, adunate în jurul unei cruci care ardea. Liderul a amenințat că un grup mare de membri va organiza un marș pe 4 iulie spre Washington.

Liderul a fost arestat și condamnat conform legii din 1919 a statului Ohio, care interzice orice mijloace violente folosite pentru reforme politice. Liderul a făcut apel la Curtea Supremă invocând faptul că legea statului Ohio a încălcat dreptul său privind libertatea de expresie.

Faceți parte din grupul de jurați care trebuie să-și dea verdictul în acest caz. Ce hotărâre veți lua?

b) Poliția investighează o bandă formată din tineri vorbitori de limbă spaniolă. Ei amenință și urmăresc elevii dintr-o școală din cartierul lor. Poliția i-a prins, le-a citit drepturile („The Miranda Warning”) în engleză și i-a dus la secție. Tinerii vorbeau doar spaniolă și nu au înțeles ce le-a spus polițistul. Avocatul apărării consideră acest fapt o violare a drepturilor civile și cere eliberarea tinerilor. Poliția argumentează că nu ătia că tinerii nu vorbesc englezește și deci continuă procedura de arest.

Discutați în grupuri de câte trei dacă voi considerați că drepturile tinerilor au fost încălcate. Justificați opinia voastră cu argumente. Trebuie eliberați tinerii?

Declarația Universală a Drepturilor Omului – ONU (1948)

Declarația Universală a Drepturilor Omului este cea mai importantă Declarație oficială internațională privind drepturile inalienabile și inviolabile ale tuturor membrilor familiilor umane.

Această declarație a fost proclamată într-o rezoluție a Adunării Generale a Națiunilor Unite la 10 decembrie 1948, ca „un ideal comun spre care trebuie să tindă toate popoarele și națiunile” privind respectul drepturilor omului. Ea cuprinde numeroase drepturi – civile, politice, economice, culturale și sociale – la care sunt îndreptățiți oamenii din toată lumea.

Inițial, *Declarația* a fost concepută ca o enunțare a obiectivelor ce trebuie realizate de către guverne și, în acest fel, nu făcea parte din legislația internațională. Oricum, faptul că a fost acceptată de atât de multe state i-a dat o considerabilă valoare morală. Prevederile ei au fost citate ca justificare pentru numeroase acțiuni ale Națiunilor Unite și au inspirat sau au fost folosite pentru multe Convenții internaționale. În 1968, Conferința Internațională a Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului a convenit că *Declarația* „constituie o obligație pentru membrii comunității

internaționale”. *Declarația* a exercitat, de asemenea, o influență importantă asupra constituțiilor naționale, legislațiilor naționale și în câteva cazuri asupra deciziilor unor tribunale.

Declarația Universală a Drepturilor Omului are doar caracter moral. Ei i-au fost adăugate convenții cu caracter juridic:

- Convenția Internațională privind Drepturile Economice, Culturale și Sociale
- Convenția Drepturilor Civile
- Convenția Drepturilor Politice și Protocolul Opțional

Primele 19 articole ale *Declarației Universale a Drepturilor Omului* se referă la:

- dreptul la viață, libertate și siguranță
- libertatea de a nu fi ținut în sclavie
- dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentelor și pedepselor inumane și degradante
- nerecunoașterea personalității juridice în fața legii
- protecția egală în fața legii
- dreptul la un remediu juridic, efectiv, pentru violarea propriilor drepturi
- dreptul la o judecată dreaptă și o audiere publică de către un tribunal independent și imparțial
- prezumția de nevinovăție până când vinovăția nu este dovedită
- interzicerea condamnării pentru un act care nu a constituit un delict penal în momentul comiterii lui
- libertatea de a nu fi supus amestecului în viața intimă, familie, casă sau corespondență
- dreptul la o naționalitate
- dreptul de a cere azil
- dreptul la căsătorie și la întemeierea unei familii
- dreptul de a avea o proprietate
- libertatea gândirii, conștiinței și religiei
- libertatea de opinie și de expresie
- libertatea de adunare și de asociere pașnică
- dreptul de a participa la guvernarea unei țări
- dreptul de acces egal la serviciile publice dintr-o țară

Următoarele 7 articole (22-28) tratează drepturile economice, sociale și culturale incluzând dreptul la:

- securitate socială
- muncă și alegere liberă a locului de muncă
- remunerație dreaptă care să asigure o existență firească demnității umane – formarea și aderarea la sindicate
- odihnă și concedii de odihnă
- un standard de viață adecvat sănătății și bunăstării (incluzând hrana, îmbrăcăminte, adăpostul și asistența medicală)
- ajutor social în caz de șomaj, boală, incapacitate de muncă, văduvie, vârstă înaintată sau alte situații independente de situațiile în cauză
- protecția mamei și a copilului
- educație: părinții au dreptul de a alege tipul de educație dorit pentru copiii lor
- participarea la viața culturală în sânul comunității
- protecția intereselor morale și materiale provenite din dreptul de autor al unei lucrări științifice, literare și artistice

În concordanță cu Articolul 28, oricine este îndreptățit la o ordine socială și internațională în care drepturile sale enunțate în *Declarația Universală a Drepturilor Omului* să poată fi pe deplin realizate.

Articolul 29 spune că fiecare om are datorii față de comunitatea în care este posibilă dezvoltarea liberă și deplină a personalității sale. În plus, în exercitarea drepturilor și libertăților sale, fiecare poate fi supus numai acelor limitări care au fost stabilite prin lege pentru a asigura recunoașterea și respectarea drepturilor și libertăților celorlalți și pentru a întâmpina cerințele moralității și ordinii publice și bunăstarea generală.

Aceste drepturi și libertăți nu pot fi exercitate contra scopurilor și principiilor Națiunilor Unite.

Articolul final afirmă că nimic în această *Declarație* nu poate fi interpretat astfel încât un stat, grup sau persoană să aibă dreptul de a acționa pentru a distruge drepturile și libertățile enunțate în *Declarație*.

Exerciții

I. Ce drepturi sunt proclamate în *Declarația Universală*? Pe perechi menționați drepturile proclamate în *Declarația Universală*. Mergeți apoi la tablă și completați lista împreună cu colegii voștri. Apoi comparați cele scrise de voi cu cele 19 articole menționate în lecție.

II. Reflectați asupra termenului de „proprietate”. Căutați să rezolvați următoarea situație și schimbați opinii cu colegul/colega de bancă.

Să presupunem că doriți să începeți propria afacere. Angajați un număr de salariați să lucreze pentru voi. Există legi care impun un anumit număr de ore de muncă și nu poți plăti mai puțin de o sumă anume stabilită pentru o oră. Este aceasta o limitare nedreaptă și incorectă a dreptului tău la libertate și proprietate?

III. După ce ați citit și dezbătut drepturile enumerate în *Declarația Universală a Drepturilor Omului* răspundeți la următoarele întrebări:

- Cum reflectă drepturile enumerate în *Declarația Universală a Drepturilor Omului* istoria și experiențele din perioada în care a fost redactată?
- Care sunt valorile primare promovate de către această *Declarație*?
- Ce probleme contemporane implică drepturi conținute în *Declarația Universală a Drepturilor Omului*? Explicați ce poziție ați lua în aceste situații.

Ce responsabilități acompaniază drepturile noastre ?

De exemplu, suntem cu toții de acord că dacă luăm parte la o întrunire și ne exercităm dreptul la liberă exprimare, trebuie să avem și responsabilitatea de a respecta dreptul celorlalți participanți de a-și exprima opinia. Dacă deranjezi vorbitorii sau îi întrerupi este corect să nu îți se mai permită prezența la următoarea întrunire. Dacă dorim respectarea unor drepturi, trebuie să ne asumăm și responsabilitățile.

Exerciții

Clasa voastră trebuie să organizeze „Balul bobocilor”. Alcătuiți o listă 0i explicați responsabilitățile fiecăruia pentru ca balul să iasă bine. Ce responsabilități ai vrea să ai tu? Ce s-ar întâmpla cu dreptul de a fi tratat în mod egal dacă nimeni nu-0i asumă responsabilități? Ce s-ar întâmpla la balul vostru?

Convențiile Internaționale ale Drepturilor Omului

Convențiile Internaționale ale Drepturilor Omului sunt tratate prin care statele-națiuni, care au acceptat oficial să suporte prevederile convențiilor, s-au angajat să înfăptuiască, să asigure și să facă pași înainte pentru deplina respectare a unei categorii largi de drepturi.

Fiecare Convenție fundamentează mecanismul prin care organismele Națiunilor Unite urmăresc implementarea drepturilor protejate de către statele părți.

► **Convenția Internațională a Drepturilor Economice, Sociale și Culturale**, adoptată în 1966 și intrată în vigoare în 1976, enunță principiul că „toate popoarele au dreptul la autodeterminare”. Drepturile recunoscute de această Convenție includ dreptul la muncă, la libera alegere a slujbei, la condiții sănătoase și bune de muncă, la plată egală pentru muncă egală, la securitatea muncii, la odihnă, dreptul a forma și adera la sindicate, dreptul la grevă, la securitatea socială, a familiei, a mamei și copilului, dreptul la un standard adecvat de viață, la educație obligatorie și gratuită.

► **Convenția Drepturilor Civile și Politice** garantează oricui dreptul la viață, dreptul de a nu fi supus torturii, tratamentelor sau pedepselor crude, inumane sau degradante, dreptul de a nu fi ținut în sclavie, arestat sau închis în mod arbitrar. Convenția mai prevede dreptul la liberă circulație, incluzând dreptul de a părăsi o țară – și libertatea de a alege locul de reședință. Se specifică egalitatea tuturor persoanelor în fața legii. Este interzis amestecul arbitrar și ilegal în viața intimă, familie, casă sau corespondența membrilor societății. În plus, este enunțat dreptul la liberă gândire, conștiință și religie și libertatea de expresie, la adunare pașnică și libertatea de asociere.

Toate persoanele care trăiesc într-un stat parte la aceste Convenții sau intră în jurisdicția unui astfel de stat se pot bucura de drepturile garantate de convenții, fără distincție de rasă, culoare, sex, limbă, religie, opinii politice sau de altă natură, origine națională sau socială, avere, naștere sau un alt statut.

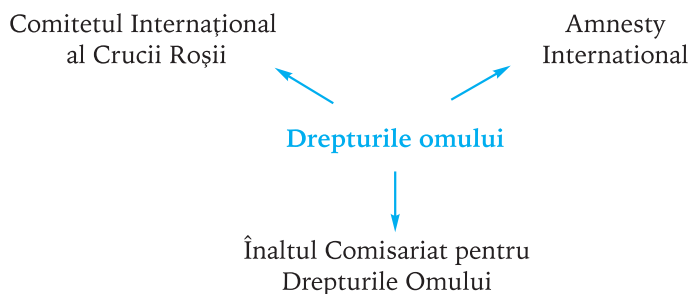
Principiul egalității și nediscriminării stă la baza nu numai a convențiilor, dar și a tuturor eforturilor Națiunilor Unite de a promova drepturile omului.

Orice persoană particulară poate să înregistreze o plângere la Națiunile Unite privind violarea unui drept protejat printr-un tratat. Dacă Ion Popescu crede că dreptul său la libertatea de expresie a fost violat de către guvern și a încercat să

obțină satisfacție în țară fără succes și dacă aceasta este parte la Convenție și la Protocolul Opțional, atunci el poate depune o plângere la Comitetul Drepturilor Omului. Comitetul va pune în discuție într-o sesiune deschisă plângerea sa, împreună cu toate informațiile prezentate de guvernul în cauză. Mai departe, Comitetul va informa atât guvernul respectiv, cât și pe Ion Popescu dacă Convenția a fost respectată. Comitetul va include aceste probleme în raportul său anual către Adunarea Generală.

► **Comisia pentru Drepturile Omului** este cel mai important organism al Națiunilor Unite, care se ocupă cu drepturile omului. Ea a fost înființată în 1946 și numără 43 de membri care se ocupă de toate aspectele legate de drepturile omului, implicând o participare activă a tuturor sectoarelor comunității internaționale. Comisia întocmește studii privind problemele drepturilor omului, pregătește recomandări și întocmește instrumentele de lucru (acorduri, convenții) ale Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului.

Alte organizații care se ocupă de apărarea drepturilor omului sunt:

► **Amnesty International** este o organizație mondială care se ocupă cu asigurarea anumitor drepturi fundamentale. A fost fondată în Anglia, în 1961, de un mic grup care a înțeles că oamenii obișnuiți pot face efectiv ceva pentru a-i ajuta pe aceia care suferă din cauza încălcării drepturilor umane.

Unul dintre fondatorii acestei organizații a fost un avocat, Peter Beneson. Într-un articol intitulat „Prizonierii uitați”, el remarca: „Deschideți ziarul din orice zi a săptămânii și veți găsi un reportaj de undeva din lume despre cineva care a fost închis, torturat sau executat din cauza opiniilor sau religiei sale, neacceptate de guvernul său... Cititorul simte sentimentul revoltător al neputinței. Totuși, dacă aceste sentimente de dezgust din toată lumea ar putea fi unite într-o acțiune comună, s-ar face efectiv ceva”.

Amnesty International numără la ora actuală peste 70 000 de membri și filiale în peste 150 de țări și teritorii, și secțiuni naționale în 42 de țări. Este, în principal, o organizație voluntară, independentă de orice guvern, organizație politică sau structură religioasă.

Exerciții

- I. Extrageți din ziare și reviste exemple despre ceea ce considerați a fi cazuri de încălcare a drepturilor omului și discutați cu colegii de ce le considerați astfel.
- II. Ce semnificație are Ziua Națiunilor Unite? Mergeți la bibliotecă, consultați dicționare, întrebați.
- III. Realizați un reportaj despre filiala locală a Crucii Roșii și despre activitatea ei în timp de pace.
- IV. Comentați următorul citat din John Dewey: „Dacă vreți să vă formați o părere asupra unei societăți, mergeți și aflați cine este în închisoare”.
- V. Dați exemple de organizații și de persoane care, înainte de căderea sistemului comunist din 1989, au redactat documente sau declarații prin care apărau ideea de respectare a drepturilor și libertăților fundamentale ale omului.
- VI. Ce mijloace poate folosi guvernul nostru pentru a împiedica alte guverne de a viola drepturile omului? Ce mijloace au fost folosite recent? Explicați avantajele și dezavantajele fiecărui mijloc identificat de voi.

8

INSTITUȚII TRANSNAȚIONALE

- Organisme internaționale
- Globalizarea

Organisme internaționale

Exerciții

- I. Auziți și citiți tot mai des despre organisme internaționale. Ce organisme internaționale cunoașteți și care sunt atribuțiile pe care credeți că le are fiecare? Lucrați pe perechi.
- II. Menționați două motive pentru aderarea la aceste organisme și două motive împotriva. Apoi optați pentru una dintre variante și argumentați-vă alegerea. Lucrați pe grupe.
Pentru:
Împotriva:
- III. Propozițiile următoare se referă la atribuțiile și la funcțiile unor organisme internaționale. Corelați denumirile de organizații cu propozițiile corespunzătoare. Argumentați de ce ați făcut corelațiile în acest fel.

A – ONU	1. Reunește șefii de stat sau de guvern de trei ori pe an și orientează politica comunitară.
B – UE	2. Creată la sfârșitul celui de-al doilea război mondial, are drept obiectiv principal menținerea păcii pe glob.
C – NATO	3. Are drept misiune promovarea unei dezvoltări social-economice armonioase a statelor europene membre.
D – Consiliul Europei	4. A fost înființat prin tratatul cunoscut și sub numele de „Tratatul de la Washington”, în 1949, și are drept scop apărarea comună a democrațiilor europene în fața posibilelor amenințări externe.

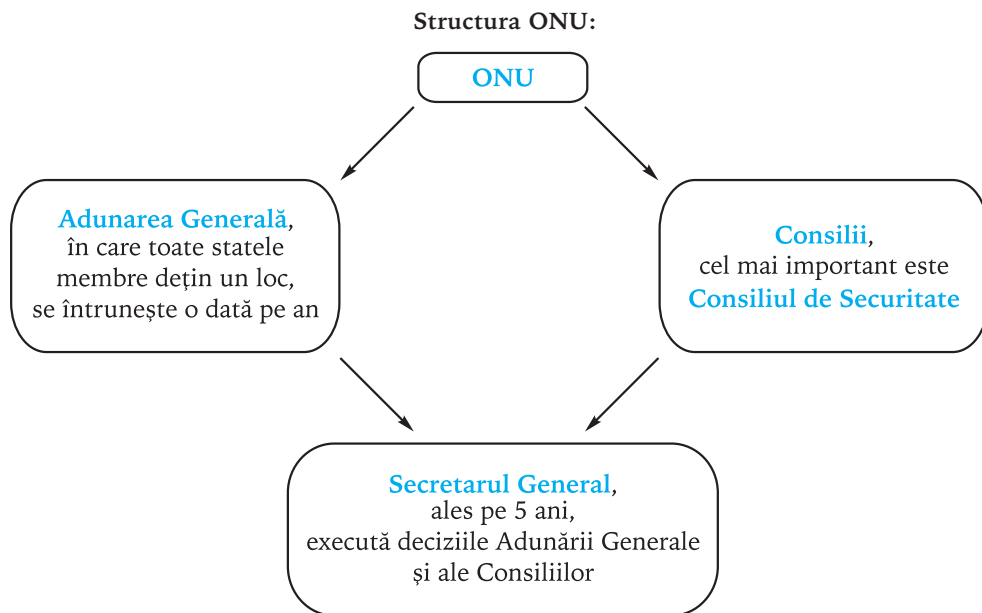
ONU – Organizația Națiunilor Unite

Scopurile ONU :

- a) Menținerea păcii și securității mondiale prin :
 - luarea de măsuri colective eficiente pentru prevenirea și înlăturarea amenințărilor la adresa păcii;
 - reprimarea tuturor actelor de agresiune;
 - rezolvarea, prin mijloace pașnice, conform principiilor justiției și dreptului internațional, a conflictelor sau situațiilor cu caracter internațional susceptibile de a amenința pacea.

- b) Dezvoltarea de relații amicale între națiuni, fondate pe respectul principiului egalității drepturilor popoarelor și al dreptului lor de a lua propriile decizii și alte măsuri adecvate pentru consolidarea păcii în lume
- c) Realizarea cooperării internaționale în rezolvarea problemelor internaționale de ordin economic, social, intelectual sau umanitar, dezvoltând și încurajând respectarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale pentru toți, indiferent de rasă, sex, limbă sau regiune.

(Carta Națiunilor Unite, San Francisco, 26 iunie 1945)

Exerciții

Citiți textul și răspundeți la întrebări:

Consiliul de Securitate este organismul esențial al ONU pentru menținerea păcii. El este compus din 15 membri, dintre care 10 aleși și 5 permanenți (SUA, Rusia, Marea Britanie, Franța și China); membrii permanenți au drept de veto. Sesizat printr-o plângere, el poate decide trimiterea de forțe ale Națiunilor Unite (Căști Albastre) pentru respectarea acordurilor de încetare a focului.

1. Care este rolul Consiliului de Securitate?
2. Când au intervenit Căștile Albastre pentru menținerea păcii în anumite zone de conflict?
3. Cine este Secretarul General al ONU? Mai cunoașteți numele altor Secretari Generali ai ONU?

Uniunea Europeană (Comunitatea Economică Europeană)

- a) La 9 mai 1950, Robert Schuman, ministrul francez de externe, propune RFG să plaseze totalitatea producției franco-germane de cărbune și de oțel sub o autoritate superioară de control în cadrul unei organizații care rămâne deschisă și altor țări europene.
- b) 18 aprilie 1951 – celor două țări li se alătură Italia, Belgia, Olanda și Luxemburg și formează Comunitatea Europeană a Cărbunelui și Oțelului.
- c) 25 martie 1954 – țările europene au semnat la Roma două tratate. Primul tratat creează Comunitatea Economică Europeană sau Piața comună. Al doilea tratat instituie Comisia Europeană a Energiei Atomice.
- d) În 1973, Comunității Europene i se alătură Marea Britanie, Danemarca, Irlanda; în 1981 Grecia, în 1986 Spania și Portugalia și în 1995 Austria, Suedia și Finlanda.
- e) În 1992, s-a fondat Uniunea Europeană prin Tratatul de la Maastricht.
- f) În decembrie 1997, Tratatul de la Maastricht a fost revăzut și modificat. A fost adoptat Tratatul de la Amsterdam și totodată s-a luat hotărârea istorică de a invita să facă parte din Uniune și țările europene foste comuniste. Într-un prim stadiu au fost invitate Republica Cehă, Polonia, Estonia, Ungaria și Slovenia.
- g) În 1999, în urma întâlnirii la vârful de la Helsinki s-a luat decizia ca extinderea UE să nu se oprească la statele invitate anterior. În consecință, au fost invitate să se pregătească pentru integrare și alte state care își manifestaseră această dorință: Bulgaria, Lituania, Letonia, Slovacia și România.

Extinderea Uniunii Europene spre Est este considerată de către analiști drept cel mai mare eveniment politic al secolului. Aceasta presupune avantaje importante, prin redistribuția bugetului comunitar către noii membri (integrarea țărilor sărace este suportată financiar în mare măsură de cele bogate), dar și obligații considerabile. Tratatul menționat stabilește un spațiu unic al concurenței economice, care are la bază un sistem unic de legi, reprezentat de „acquis”-ul comunitar. Intrarea în UE presupune adoptarea acestor legi. Economii mai performante, care produc lucruri de calitate mai bună cu prețuri mai mici (datorită productivității crescute), pun în pericol economii ineficiente, care produc lucruri proaste cu costuri mari. Soluția este una singură: ridicarea productivității și a calității produselor și serviciilor.

Funcționarea UE:

Comisia Europeană sediul la Bruxelles

17 membri („comisari”), numiți de țările membre.

Propune și asigură:

- 1) măsuri pentru dezvoltarea Comunității
- 2) respectarea regulilor comunitare

Administrează bugetul Comunității și poate încheia acorduri comerciale în numele țărilor membre

Curtea de Justiție și Curtea de Conturi sediul la Luxemburg

13 judecători și 6 avocați generali aleși pentru 6 ani:

- 1) verifică dacă deciziile adoptate respectă tratatele
- 2) se pronunță asupra litigiilor și conflictelor
- 3) din 1977, Curtea de Conturi verifică încasările și cheltuielile Comunității și ale organismelor care depind de ea

Consiliul Europei

A fost înființat în 1949 de zece state europene, are sediul în Franța, la Strasbourg. Acum numărul statelor membre se ridică la 36, printre ele aflându-se și România.

Obiective :

Drepturile Omului : extinderea garanțiilor oferite de Convenția Europeană a Drepturilor Omului, accelerarea procedurilor judiciare și completarea listei drepturilor, mai cu seamă a drepturilor persoanelor aparținând minorităților.

Mass-media și comunicare : apărarea libertății de expresie și de informare și lărgirea câmpului de aplicare a acesteia.

Probleme sociale și economice : definirea orientărilor urmărind îmbunătățirea justiției sociale în Europa și o mai bună protecție a persoanelor celor mai vulnerabile.

Educație : transmiterea către tânăra generație a valorilor democratice și pregătirea acesteia pentru a trăi într-o Europă multilingvă și pluriculturală.

Tineret : asocierea tinerilor la inițiative de cooperare europeană, prin intermediul Centrului european al tineretului și al Fondului european pentru tineret.

Sănătate : adoptarea unor norme comune pentru îngrijirea medicală.

Probleme juridice : modernizarea și armonizarea legislațiilor naționale.

NATO – Organizația Tratatului Atlanticului de Nord – 1949

Este o alianță defensivă, bazată pe cooperarea politică și militară dintre țările membre, în concordanță cu art. 51 din Carta Națiunilor Unite.

State membre :

Belgia	Luxemburg	Grecia (anul 1952)
Canada	Norvegia	Turcia (anul 1952)
Danemarca	Olanda	Germania (anul 1955)
Franța	Portugalia	Spania (anul 1982)
Islanda	Marea Britanie	Republica Cehă, Ungaria și
Italia	Statele Unite	Polonia (1999)

Obiective:

- Membrii NATO se obligă să se apere reciproc prin art. 51 al Tratatului.
- Deciziile NATO se iau prin consens. NATO nu dispune de o autoritate supranațională.
- Obiectivele NATO sunt în primul rând politice, susținute de planificarea apărării comune și cooperare militară, de cooperare și consultare economică, științifică în problemele mediului și alte domenii importante.

Funcții:

- Asigură bazele indispensabile pentru un climat de securitate stabil în Europa, pe baza dezvoltării instituțiilor democratice și a angajamentului față de soluționarea pașnică a conflictelor.

- Servește ca forum transatlantic de consultare pe probleme ce privesc interesele vitale ale membrilor, facilitând coordonarea eforturilor acestora în domenii de interes comun.
- Asigură premisele necesare apărării în fața oricărei forme de agresiune teritorială împotriva oricărui membru al Alianței.
- Menține controlul strategic în Europa.

Exerciții

Sunteți ofițeri în Armata română și luați parte la un exercițiu strategic împreună cu colegi din Germania, Marea Britanie și Ucraina, în cadrul unui program comun numit Parteneriatul pentru Pace. Programul constă în a apăra câteva aeroporturi din estul Europei (București, Kiev) de o posibilă amenințare teroristă.

De unde ar putea veni această amenințare? Cine este dușmanul din punct de vedere strategic în această situație? Cu ce state ați propune cooperarea pentru a se realiza o mai bună protecție a aeroporturilor menționate?

Elemente privind organizarea NATO:

- ▶ *Consiliul Nord-Atlantic* (CNA) se întrunește cel puțin o dată pe săptămână, are autoritate și putere de decizie și este format din reprezentanți ai țărilor membre. CNA este un forum restrâns și el se poate întruni și la nivelul miniștrilor de externe și al șefilor de state. Toate cele 16 țări au drepturi egale în prezentarea părerilor proprii.
- ▶ *Comitetul de Planificare a Apărării* (CPA) se întrunește cel puțin de două ori pe an la nivelul miniștrilor apărării. Cu excepția Franței, sunt reprezentate toate statele membre.
- ▶ *Grupul de planificare nucleară* (GPU) este cadrul de consultare în legătură cu rolul forțelor nucleare în problemele securității NATO și ale forței de apărare. Cu excepția Franței, participă toate statele membre. Islanda participă ca observator.
- ▶ *Secretarul General al NATO* este numit de statele membre și conduce Consiliul Nord-Atlantic, CPA, GPU și alte comitete NATO. Este și principalul purtător de cuvânt al organizației atât în relațiile externe ale acesteia, cât și în comunicarea și contactele cu guvernele țărilor membre.
- ▶ *Comitetul Militar* recomandă autorității politice a NATO măsurile considerate necesare pentru apărarea comună a teritoriilor țărilor membre și transmite instrucțiuni privind problemele militare.
- ▶ *Structura militară integrată* include o rețea de comandamente militare principale și subordonate care acoperă întreaga zonă nord-atlantică. Oferă cadrul organizatoric de apărare (pune la dispoziție bazele pentru antrenamentul în comun al forțelor armate).

Globalizarea

Oamenii s-au obișnuit să audă de la ziariști și de la editorialiști că trăiesc într-un „sat global”. Acest termen, lansat de Marshall McLuhan în 1968, exprimă credința că tehnologia comunicațiilor duce la revenirea în actualitate a comunicării orale. Globalizarea este însă un fenomen mai complex, determinat de ușurința cu care oamenii pot călători, comunica și face comerț aproape oriunde pe planetă.

Globalizarea are patru componente:

▶ Componenta militară

La începutul celui de-al doilea război mondial, folosirea forței însemna înfrângerea armatei rivale și ocuparea teritoriului celuilalt. În acest scop trebuia mobilizată întreaga națiune pentru a sprijini efortul statului-națiune de a câștiga războiul. Lucrurile s-au schimbat în zilele noastre. Chiar după terminarea Războiului rece, adevărata securitate este obținută prin alianțe. Numai puține state (poate că, de fapt, numai Statele Unite ale Americii) pot să se protejeze eficient cu resurse proprii împotriva armelor tot mai sofisticate. Datorită resurselor limitate și a dimensiunii mai degrabă reduse, statul-națiune este descoperit în fața unor astfel de atacuri. Securitatea globală a devenit o problemă comună.

▶ Componenta economică

Globalizarea economică pare să fie într-adevăr cea mai puternică provocare la adresa autodeterminării naționale. Fiecare țară cumpără și vinde peste hotare mult mai mult decât acum o jumătate de secol, iar corporațiile multinaționale operează liber traversând granițele. Internaționalizarea sistemului bancar și rapiditatea cu care circulă banii au creat o adevărată „democratizare financiară”: atunci când un guvern face o mișcare greșită, piețele (adică factori care scapă controlului statului național) „votază” imediat împotriva lui și câteodată chiar îl răstoarnă de la putere. Acesta este un fapt care nu poate fi neglijat.

▶ Componenta informațională

Guverne din întreaga lume recunosc faptul că informația este o armă politică și ideologică foarte puternică și poate fi folosită pentru a submina națiunile suverane. Toate statele au luat măsuri pentru a controla această putere într-un fel sau în altul. O altă provocare la adresa vechii ordini mondiale este revoluția informațională. Progresul tehnologiei în mass-media îi apropie pe oameni și contribuie la dezvoltarea „satului global”. Internetul permite oamenilor să comunice direct unii cu alții. Totodată, Internetul a generat noi infracțiuni și noi forme de terorism. În februarie 2000, câteva firme mari care operează prin Internet au fost paralizate de atacuri care le-au împiedicat să funcționeze normal. Un celebru spărgător de baze de date prin Internet a fost condamnat nu numai la închisoare, dar i s-a interzis să mai utilizeze un computer câțiva ani după eliberare. Pe măsură ce totul este reglementat prin computer lumea devine mai funcțională, dar amenințările la adresa securității sunt mai mari. În 1999, a

existat teama că un virus va distruge, de Anul Nou 2000, sistemele computerizate din cauză că o generație de computere putea confunda cele două zerouri din 2000 cu anul 1900.

▶ Componenta ținând de drepturile omului

Impactul pe care îl are asupra oamenilor faptul că națiunile acționează colectiv a determinat schimbări în abordarea din perspectivă globalistă a drepturilor omului. Pe măsură ce sistemul s-a dezvoltat, au intrat în conflict două principii fundamentale care guvernează fluxul informațiilor și al comunicării: controlul social și dreptul de a comunica. Diverse țări au pus accentul pe aspecte diferite ale chestiunii controlului social. Mulți s-au concentrat asupra importanței suveranității politice în luarea deciziilor asupra comunicării. Alții, adeseori datorită propriilor motive politice și economice, au cerut ca în comunitatea internațională să fie recunoscut „dreptul de a comunica”: dreptul de a căuta informație și de a practica libertatea discursului.

Suveranitatea politică implică faptul că o națiune are dreptul de a-și conduce propriile treburi interne așa cum i se pare că este cazul. Cu alte cuvinte, există un principiu de neamestec în treburile interne ale altor state, chiar și când rezultatele unei astfel de politici pot consta în cenzurarea fluxului de știri, ca să dăm numai un exemplu. Pe de altă parte, națiunile au semnat o varietate de acorduri care oferă garanția faptului că oamenii au dreptul să comunice, ceea ce le obligă să se deschidă treptat.

Exerciții

I. Discuțați în grupuri despre conceptul de „globalizare”. Apoi completați cu informațiile pe care le aveți următoarele rubrici, pe tablă:

Caracteristica economică a globalizării	Caracteristica informațională a globalizării	Caracteristica drepturilor omului	Caracteristica militară a globalizării

II. Progresul tehnologic îi apropie pe oameni și contribuie la dezvoltarea „satului global”. Generația noastră este martora celor mai semnificative dezvoltări tehnologice, care permit oamenilor să comunice direct unii cu alții. Definiți termenii următori, remarcând faptul că unii nici măcar nu existau înainte de 1976.

- E-mail
- Satelit TV
- Telefon celular
- Internet
- Pager
- Fax
- TV prin cablu
- CD player

Bibliografie

- Abercrombe, Nicholas Hill, Stephen și Turner, Bryan S., *The Penguin Dictionary of Sociology*, Penguin Books, 1988.
- Almond, Gabriel și Powell, Bingham, *Comparative Politics. A development Approach*, Boston, 1966.
- Almond Gabriel și Powell, G. Bingham Jr., *Comparative Politics Today*, ed. a III-a, Library of Congress, 1984.
- Almond Gabriel și Verba, Sidney, *Cultura Civică*, DU Style, București, 1996.
- Almond, G. și Powell, G., *Comparative Politics*, Little Brown, Boston, 1978.
- Arendt, Hannah, *Originile totalitarismului*, Humanitas, București, 1993.
- Aron, Raymond, *Introduction a l'étude de partis politiques*, Paris, FNSP, 1949.
- Banting, K. și Simeon, R., *The Politics of Constitutional Change in Industrial Nations*, Macmillian, London, 1985.
- Charlot, Jean, *Les Partis Politiques*, Armand Colin, Paris, 1971.
- Dahl, Robert A., *The Modern Political Analysis*, ed. a II-a, Englewood Cliffs, N.J. Prentice Hall, 1970.
- Dahl, Robert A., *Democracy and its Critics*, Yale University Press, New Haven and London, 1989.
- Dahrendorf, Ralph, *Reflecții asupra revoluției din Europa*, Humanitas, București, 1993.
- Danapoulos, C. (ed.), *Military Disengagement from Politics*, Routledge, London, 1988.
- Danziger, James N., *Understanding the Political World – An Introduction to Political Science*, Longman Publishing Group, 1991.
- Dogan, Mattei, Pleassy, Dominique, *Cum să comparăm națiunile*, Alternative, București, 1993.
- Duchacek, I., *Power Maps The Comparative Politics of Constitutions*, California: ABC Clio, Santa Barbara, 1973.
- Dunleavy, P., Gamble, A. și Peel, G., *Developments in British Politics*, ed. a III-a, Macmillian, London, 1990.
- Duverger, Maurice, *Les partis politique*, Paris, Armand Colin, 1967.
- Finer, S.E., *The man on horseback: the role of the military in politics*, ed. a II-a, Harmondsworth; Penguin, 1976.
- Fisher, Mary Ellen (ed.), *Establishing democracies*, Westview Press, Boulder, Colorado, 1996.
- Focșeneanu, Eleodor, *Istoria Constituțională a României*, Humanitas, București, 1992.
- Friedrich, Carl J. și Brzezinski, Zbigniew K., *Totalitarian dictatorship and autocracy*, Harvard University Press, Cambridge, 1965.
- Gellner, Ernest, *Națiuni și Naționalism*, Antet, București, 1997.
- Geremek, Bronislaw, „Civil Society Then and Now”, în *Journal of Democracy*, vol. 3, 2, 1991.
- Gisevius, Wolfgang, „Cum se poate lua parte la politica comunală”, în *Ghid al politicii comunale*, Editura J.H.W. Dietz Nachf. GmbH, Bonn, 1994.
- Hamburg, R., *Military Withdrawal from Politics in Military Disengagement from Politics*, ed. Danopoulos, C., Routledge, London, 1988.
- Hague, Rod, Harrop, Martin și Breslin, Shaun, *Comparative Government and Politics*, The Macmillan Press, 1992.
- Huntington, Samuel, *Ciocnirea civilizațiilor*, Antet, București, 1998.
- Iorga, Nicolae, *Constituția din 1923 în dezbaterile contemporanilor*, Humanitas, București, 1990.
- Jowitt, Ken, *New World Disorder of the Leninist Extinction*, Berkeley, University of California Press, 1991.
- Lijphart, Arend, *Democracy in plural societies: a comparative exploration*, Yale University Press, New Haven, 1977.

- Linz, Juan în *Handbook of Political Science*, (vol. 3), „Macropolitical theory” edited by Fred I. Greenstein, Nelson W. Polsby, Reading, Mass.: Addison-Wesley Pub. Co., 1975.
- Lipset, Seymour, *Political Man The Social Bases of Politics*, Johns Hopkins University Press, Baltimore, Maryland, 1981.
- Merkel, Peter (ed.), *Western European party systems: trends and prospects* Free Press, New York, 1980.
- Mezey, M., *Comparative Legislatures*, Duke University Press, Durham, 1979.
- Miller, David et al. (ed.), *The Blackwell Encyclopedia of Political Thought*, Basil Blackwell Ltd., 1995.
- Mises, Ludwig von, *Socialism Indianapolis*, Liberty Classics, 1981.
- Monchablon, Alain, *Cartea Cetățeanului*, Humanitas, București, 1991.
- Norton, Alan, „Western Europe Local Government in comparative Perspective”, în *Local Government in Europe, Trends and Developments*, Editat de Richard Bartley și Gerry Stoker, Macmillan Education, 1991.
- Ommen, T.K., *Citizenship, Nationality and Ethnicity*, Blackwell Publishers, 1997.
- Robertson, D., *The Penguin Dictionary of Politics*, Penguin: Harmondsworth, 1985.
- Sartori, Giovanni, *Teoria democrației reinterpretată*, Polirom, Iași, 1999.
- Tălmaș, Sergiu, *Dicționar Politic, Șansa*, București, 1996.
- Vanden Zanden, James W., *American Minority Relations*, ed. a III-a, Knopf, New York, 1983.
- Vander Zanden, James W., *The Social Experience. An Introduction to Sociology*, Random House, 1988.
- Verba, Sidney, *Comparative Political Culture*, Princenton University Press, New Jersey, 1969.
- Vlăsceanu, Lazăr și Zamfir, Cătălin, *Dicționar de Sociologie*, Babel, București, 1993.
- Wagley, Charles și Harris, Marvin, *Minorities in the new world*, Columbia University Press, New York, 1964.
- Watson, L., *The Constitution in Politics in Australia*, Allen & Unwin, North Sydney, 1989.
- Weber, Max, *The Theory of Social and Economic Organization*, Free Press, New York, 1941.
- Weber, Max, *Etica protestantă și spiritul capitalismului*, Humanitas, București, 1994.
- Williams, Robin Jr., *Strangers next door*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1964.
- ***, *A.B.C.-ul Drepturilor Omului*, editat de S.I.R.D.O., București, 1993.
- ***, *Constituția din 1923*, Humanitas, București, 1990.
- ***, *Mic Dicționar Enciclopedic*, Editura Enciclopedică Română, București, 1972.
- The Federalist papers: a collection of essays written in support of the Constitution of the United States: from the original text of Alexander Hamilton, James Madison, John Jay*, ed. Roy P. Fairfield, Baltimore, Johns Hopkins University Press, 1981.

Bun de tipar : iulie 2000. Apărut : 2000
Editura Polirom, B-dul Copou nr. 4 • P.O. Box 266
6600, Iași • Tel. & Fax (032) 21.41.00 ; (032) 21.41.11 ;
(032) 21.74.40 (difuzare) ; E-mail : polirom@mail.dntis.ro
București, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7 ;
Tel. : (01) 313.89.78 ; E-mail : polirom@dnt.ro

Tiparul executat la S.C. Polirom Co S.A.
6600, Iași, Calea Chișinăului nr. 32
Tel. : (032) 230323 ; Fax : (032) 230485
